UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign

https://archive.org/details/knuthamsun00skav

KNUT HAMSUN

EINAR SKAVLAN

KNUT HAMSUN

GYLDENDAL NORSK FORLAG

OSLO MCMXXIX

COPYRIGHT 1929
BY GYLDENDAL NORSK FORLAG
PRINTED IN NORWAY
CENTRALTRYKKERIET
OSLO

839.83
H18Sa

Slekt

I

En lys St. Hans aften, i 1862, kom en båtskyss roende nordover til Hamarøy i Nordland, litt sønnenfor Lofoten. Det var en hel familie av Gudbrandsdøler, bønder fra Vågå og Lom, som kom flyttende med alt hvad de eide for å slå sig ned på Hamarøy. Først hadde de kjørt med hester fra Vågå og helt nord til Trondhjem; så hadde de tatt dampbåt videre, så langt de kunde komme. Den siste delen av reisen måtte de ro.

Det var Knut Hamsuns familie — hans far og mor og søskende, morfar, mormor og morbror. Selv var Knut knapt 3 år gammel; hans eldre bror Ole, som dengang var 9 år og nu er 76, kan ennu huske, hvordan de kom roende til sitt nye hjem i den lyse junikvelden, med nysprunget bjerkeløv i liene og bål ved stranden. Festligere kunde ikke Nordland ta imot sin dikter, på den korte og blussende nordlandsommerens lengste og lyseste dag.

Gården Hamsund, hvor familien skulde bo, ligger ved en lun vik godt inn fra sjøen. På denne årstid virker hele landskapet her forunderlig smilende, blondt og yndefullt i aftenens milde sollys. Og over de lysegrønne bjerkeliene stiger svarte, forrevne tinder, med snebreer på toppen — merkeligst er Hamarøyskaftet, en svart smal stenkjegle litt sønnenfor

Utsikt fra Hamsund over sjøen.

Hamsund. Når man ser sørover fra gården, stenges synsranden på den andre siden av sjøen, langt borte, av en takket, blå og hvit tinderekke, fast og luftig på en gang, likesom svevende inn i den lyse aftenhimmel. Fantatisk, mildt og villt — uendelig forskjellig fra det trygge, rolige landskapet i Gudbrandsdalen.

Det var ikke så ualmindelig i de dager, at bønder fra Østlandet, fra Gudbrandsdalen og Østerdalen, slog sig ned i innlandsbygder i Nordland og dyrket jorden. De forstod sig bedre på gårdsbruk enn nordlendingene, som først og fremst tenkte på sjøen og fisket. Mannen på Hansbak, nabogården til Hamsund, var en østerdøl; og han og Per Pedersen, den nye gårdbrukeren på Hamsund, fikk i årene fremover adskillig forbindelse med hverandre. Begge drev de sit gårdsbruk ivrigere og dyktigere enn nordlendingene pleide gjøre; de holdt Verdens Gang sammen, og sønnene måtte stadig gå med avisen fra Hamsund til Hansbak over det lave høidedraget, som ligger mellem gårdene.

Gården Hamsund på Hamarøy. Den oprindelige bygning til venstre.

Her på Hamarøy levde Knut Hamsun sine barndoms- og ungdomsår. Men nogen riktig nordlending blev han ikke; slekten var altfor dypt rotfestet til Gudbrandsdalen, til forholdene, skikkene, minnene derfra. Gården Hamsund blev som et litet utvandret Lom oppe i Nordland.[1]

II

Begge Knut Hamsuns foreldre hørte til gamle innfødte Gudbrandsdalsslekter. Faren Peder (Per) Pedersen var født 28. mars 1825 på Skultbakken i Vågå, hvor slekten hadde hørt til gjennem flere ættledd. Skultbakken ligger sønnenfor Vågåvannet, ensomt og høit oppe i lien, hvor veien går opover til Randsverk og videre inn i Jotunheimen. Skultbakken var et litet bruk, på bare nogen få geitfor til jord, men med et

[1] Om oprinnelsen til gårdsnavnet Hamsund mener O. Rygh, at siste stavelse kommer av sundet, som gården ligger ved, og at forstavelsen Ham er den samme som i Hamarøy og har sin oprinnelse av et oldnorsk ord, som betegner lårbøiningen på et dyr. Øens bøiede form skulde ha skapt navnet

Skultbakken i Vågå, Knut Hamsuns fars hjemsted.

ganske bra hus. Nu er stedet forlatt, av husene står bare låven igjen, tunet er gressklædt og jordet tilgrodd med småkratt. Fra Skultbakken er der en solskinnsdag den herligste utsikt over Vågå, Vågåvannet og søndre Lom. Bygden ligger blank og bred nedover, med mektige skogåser omkring. Bakom høres duren fra Tessafossen, og det gufser koldt og friskt oppe fra fjellbygden.

Folkene på Skultbakken var fattige; de hadde lite jord og levde mest som bygdehåndverkere. De var kjent som urolige hoder; der fulgte leven og lystighet med dem; litt uberegnelige var de, men opfinnsomme og flinke med hendene. Knut Hamsuns farfar, som også het Per, var flink til å «legge» (lage smørbutter), og reiste ellers rundt på gårdene og «gjorde hvad folk bad om» — han var enslags bygdetusenkunstner,

som hadde ord for å greie alt. Han var også flink til finere, kunstferdig smedarbeide. Bygdetradisjonene sier, at Per Skultbakken var morsom og «ordhittug». Han bar posten mellem Vågå og Lom; der var ikke regelmessig postgang, men presten bestemte, når Per skulde gå. Det fortelles, at presten Krag en søndag ved kirken bad Per gå med posten næste dag.

— Ja, om Gud vil, svarte Per.

— Men om Gud ikke vil? skulde presten ha sagt.

— Då går eg lell! det lyt bli ei råd med poste! skulde Per ha svart med et et ordtak, som siden holdt sig i dalen.

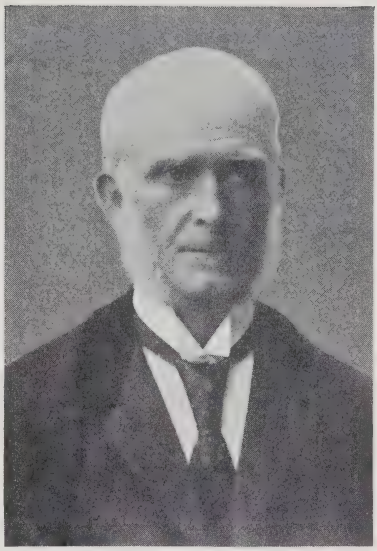

Knut Hamsuns far Per Pedersen (1825—1907)

Per Skultbakkens kone het Ymbjør og skal ha vært ualmindelig driftig og full av tiltak. Hun brente brennevin for folk for å få dranken, og med den alte hun op en gris hvert eneste år. Det blev også påstått at hun solgte brennevin for 2 skilling potten; men kom det pengeløse karer og vilde kjøpe, var hun overmåte lur til å vri sig unda. Ymbjør tjente godt på brennevinsbrenning, og folk mente, det ikke var fritt for, at hun fortsatte med den, også efterat det var blitt forbudt.

Skultbakkefolkene var velvoksne, vakre og muntre; flere av dem var skreddere og det blev almindelig sagt i dalen,

at ingen kunde gjøre så fine «spælkjoler» som dem. Per Pedersen, Knut Hamsuns far, blev også skredder. Han var ikke høi av vekst, men spenstig og myk, og hadde — efter hvad sambygdingene forteller fra ungdommen — et muntert lag og et smittende humør, så alle vilde være sammem med ham, ikke minst jentene. Per Pedersen hadde tidlig uro og vandrelyst i blodet; som ganske ung gikk han sammen med en kamerat over til Aalesund, og var i skredderlære der i 5 år. Han kom igjen til dalen med et persejern og en saks. Efter hvad sønnen Ole forteller hadde Per flere svenner under sig hjemme i Vågå; Per drog rundt fra gård til gård og skar til, svennene kom efter og sydde. Per var en ypperlig skredder, arbeidsom og pålitelig, og han lærte op flere i familien — blandt dem broren Knut Pedersen, som Hamsun har sitt navn fra, svogeren Hans Olsen, og siden sin egen eldste sønn Per.

Om Pers skøierstreker blev det fortalt adskillig — en gang hadde han sydd en brudgomsbukse, som var likedan foran som bak, og den blev først levert i allersiste øieblikk. Per var aldri redd for en drøi spøk, sies der i bygden; men stø og arbeidsom var han allikevel.

III

Det var på sine skreddervandringer rundt i Vågå og Lom, at Per Pedersen blev kjent med Tora Olsdatter Garmostræet (Garmotrædet). Hun var født 11. januar 1830 og var altså 5 år yngre enn han. De blev vidd i Vågå kirke 14. oktober 1852 — han var da 27 og hun 22 år.

Mens Hamsuns farsslekt nærmest var småfolk — gløgge

Knut Hamsuns fødested Garmostræet i Lom, noget ombygget.

og urolige opkomlinger fra en sidedal — hørte moren Tora til de eldste og fornemste slektene nede i selve hoveddalen. Garmoslekten regner sine aner 1000 år tilbake i tiden, til Torgeir hin Gamle på Garmo, som efter bygdetradisjonen skal ha bygget Garmo kirke efter påbud av St. Olav selv. En kjent prest i Lom, Henning Munk, kom inn i Garmoslekten i det 17de århundre; også med de gamle adelsættene fra Vågå: Gjesling, Eldjarn, Bratt og List skal Garmoslekten ifølge tradisjonen være inngiftet.

De store Garmogårdene er efterhvert blitt opdelt og opdelt, og det blev slutt med storheten og rikdommen. Toras far Ole hørte til en sidegren av Garmoslekten og bodde på

en liten gård Garmostræet (tree eller træde betyr en inngjerdet plass) som var utskilt fra Uppigard Garmo som særskilt bruk. Garmostræet ligger ved hovedveien på vestsiden av Vågåvannet, like ved Garmo kirke. Bygden er bred og mektig, med det store blanke Vågåvannet midt i mellem høie skogklædte åser.

Ole Garmostræet var ansett som en ualmindelig klok mann, han skjønte sig på alt mulig. Især var han en ganske ypperlig dyrlæge, han blev hentet langveisfra, når der var noget iveien. Bygdefolk forteller, at han — skjønt han naturligvis var uten veterinærutdannelse — kom vel fra en så vågelig ting som å ta kalven ut av siden på en kalvesyk ku. Ole Garmostræet og konen fulgte også med til Nordland og bodde på Hamsund; konen døde kort efter, men Ole levde lenge og blev kjent som kreaturdoktor deroppe også og ofte hentet langveisfra. En gang var han helt syd til Bodø; pengene slapp op for ham, men den gamle staselige mann fikk reise fritt hjem igjen med dampbåten.

To sønner av Ole Garmostræet reiste også til Hamarøy og slo sig ned der. De skilte sig begge ut fra folk flest, men var høist forskjellige. Den ene av disse morbrødrene var Hans Olsen, han kom til å spille en stor rolle i Knut Hamsuns liv. Han var født i Lom 1827 og døde i Hamarøy 1890. Hans Olsen var skredder — han hadde lært av svogeren Per — og en mann med gode evner og mange interesser. Blandt sambygdingene i Lom var han kjent som uvanlig god til å synge og å skrive. Han var driftig og flink til å passe på sitt — hvad der ellers ikke var familiens styrke; de var snarere flotte og rause, når de hadde noget. Hans Olsen var

Utsikten fra Lom over Vågåvannet.

den første, som vandret nordover til Hamarøy. Han leide sig inn på prestegården, drev litt gårdsbruk, og ved siden av skredderiet kjøpte og solgte han tøier. Hans Olsen blev også poståpner og bestyrer av Hamarøys bygdebibliotek; han var en klok og efter forholdene belest mann, som omgikkes presten og klokkeren.

Velstående blev han også efterhvert; og det var han, som kjøpte gården Hamsund og fikk sine foreldre og svogeren med familie til å reise dit op og overta gården, som han selv blev ved å eie. Han var streng og påpasselig.

Broren, Ole Garmostræet, som i Lom gikk under navnet

Knut Hamsuns mor Tora Garmostræet
86 år gammel, (1830—1919)

«Vetl-Træin», fulgte også med til Hamarøy. Han var en ualmindelig levende, vakker og inntagende mann — begavet, lystig og lettsindig. I Lom har der dannet sig rene bygdesagn om Vetl-Træin; han omtales næsten som en eventyrhelt, en slags Peer Gyntskikkelse. Det heter sig, at om der skulde være fest, måtte han være med; kom han ikke selv, blev han hentet. Han var høi og slank, ualmindelig smidig og sterk, en ypperlig danser, alltid munter, slagfærdig og «ordhittug», full av skøi. Jentene var som gale efter ham, heter det; han hadde kjærester overalt. Der fortælles også en romantisk historie om en rik gårdmannsdatter, som han ikke fikk, men som tenkte på ham hele sitt liv, og som Vetl-Træin også var glad i. Historiene om alle hans skøierstreker er mangfoldige — engang agerte han trollkjerring for en redd sambygding i Garmosmien om natten, så mannen tilslutt besvimte av skrekk. En eldre vågværing har skildret ham slik — beretningen er nedtegnet av Magne Skrede i 1922: «Høi og kraftig, smidig og slank, med vakkert uttrykksfullt ansikt og dype drømfylte øine. Ansiktet kunde undertiden være som stivnet, for så i et blunk å tendes til spillende liv, som gav hans vesen en

charme, som fortryllet og bandt. Han målførte sig ypperlig og kunde i de beste stunder finne en lykkelig form for alt, hvad der faldt ham inn, og ordene kunde eie en egen suggestiv makt, når tankenes strøm var over ham. Vakker og charmerende, livsglad og vennesæl, evnerik og hugfin, intelligent og flåkjeftet, godlynt og uvøren, stolt og høireist, men viljeveik og vinglet — ifølge eldre bygdefolks utsagn «parlaus» i et og alt, slik var Vetltræin.» Som man ser: i tradisjonen en ren eventyrhelt.

Også Knut Hamsuns mor Tora var som ung høi, statelig og meget vakker. Knut Hamsun ligner mere på henne og hennes slekt enn på farens. Tora var flink i sit arbeide, rolig av vesen, men slagferdig og glad i å omgåes folk. På sine eldre dager blev hun tunghørt — en ubehagelighet, som sønnen også har arvet.

Barndom

I

I Gudbrandsdalen kom Per skredder og hans familie mest til å bo på Garmostræet, hos svigerforeldrene. Senere overtok Per også Skultbakken en kort tid. Husene her var større så der var bedre plass. Per solgte Skultbakken igjen, da han reiste nordover. Per og Tora fikk 7 barn: 5 sønner og 2 døtre. Knut er den nestyngste av sønnene. Han blev født på Garmostræet 4. august 1859. Per var, som så ofte, ute på skredderi. Det gamle huset på Garmostræet, hvor Knut Hamsun blev født, står ikke lenger; et nytt er bygget op på det gamles plass, delvis av samme treverk.

Det gikk ikke godt hverken for Per skredder eller hans familie; og våren 1862 bestemte de sig da alle til å reise nordover til Hans Olsen i Hamarøy, som Per en gang i mellemtiden hadde besøkt og som hadde det så meget bedre. Den gang var Knut Hamsun knapt 3 år; de første årene i Lom kan ikke ha betydd stort for ham — allikevel er det kanskje som enslags minnelse om den tiden, når han lar den rotløse og omvankende lensmann Geissler i «Markens Grøde» si: «Jeg husker alt. Jeg husker fra jeg var halvannet Aar: jeg stod og svaiet paa Laavebroen paa Oppigard Garmo i Lom og kjendte en bestemt Lugt. Jeg kjender den Lugt endda.» Det var først elleve år senere, da han var i 14-årsalde-

Gårdstunet på Garmostræet, hovedhuset til venstre.

ren, at Knut Hamsun for en kort tid kom tilbake til Gudbrandsdalen igjen.

Da de nye innflytterne kom til Hamsund, var husene der små og dårlige og jorden vannskjøttet. En kort tid bodde familien i det lille gamle trange huset; men Per gikk straks igang med å bygge det gode hovedhuset, som ennu står, og nytt stort uthus. Per var 37 år, da han kom til Nordland. Og i all den tiden, han hadde tilovers fra skredderarbeidet, strevet og slet han hele sitt liv med å dyrke den lille gården op og gjøre den større ved nybrott. Han holdt hest, hadde 5 kuer, og sauer og gjeter; gården avlet nokk brødkorn og potet til huset. Per Pedersens kjærlighet til jorden og landarbeidet,

hans seige utrettelighet har nok lekt i sønnens tanker, da han næsten 50 år senere skrev om nybrottsmannen Isak Sellanrå i «Markens Grøde».

II.

Gården Hamsund ligger omtrent midt på Hamarøy, like ved hovedveien, som fører fra Skutvik til Presteide, hvor kirken og prestegården er, omkring 5 kilometer derfra. Hamsund ligger på et smalt eid — to dype viker, Hamsundpollen og Lilandspollen, skjærer her inn i Hamarøy fra hver sin side. Der er flate, gode jorder mellem veien og husene; men like bak gården reiser åsen sig bratt, med lav bjerkeskog opover. Her gikk kuene, sauene og gjetene.

Det var gode, fredelige og friske guttedager, Knut hadde de første årene i Nordland. Han har selv skildret dem («I Eventyrland»):

«Der er ingen, ingen Ting i Verden som det at være avsides fra alt! tænker jeg videre. Det husker jeg fra min Barndom, da jeg gik og gjætet Buskapen der hjemme. I godt Veir laa jeg paa Ryggen i Lyngen og skrev med Pekefingeren utover hele Himlen og hadde velsignede Dager. Og jeg lot Kreaturene gaa som de vilde i timevis, og naar jeg skulde finde dem igjen steg jeg bare op paa en Haug eller klatret op i et høit Træ og lyttet med Munden aapen. Heroppe hørte jeg saa godt, hvor Klangen av Bjældene kom fra, og naar jeg hørte den fandt jeg straks Buskapen. Bukkene gav jeg en og anden Tobaksbus, som jeg kunde ha stjaalet til dem og Kuene gav jeg Salt. Men Væderne lærte jeg op til at stanges med mig.

Det var et makeløst Liv. Og ingen maa tro, at det var værre for mig i Regnveir. Da satt jeg under en Busk eller under en Berghammer og var i godt Skjul. Der sat jeg og trallet eller skrev et eller andet paa hvit Næver eller skar noget ut med min Tolkniv. Jeg kjendte hvert Sted i Marken, og naar jeg maatte indhente Buskapen flyttet jeg mig bare frem til en anden Berghammer, som jeg visste om og hadde det godt paany. Ingen som ikke selv er oplært i det fra ung av kan forestille sig det fine og sælsomme Behag man kan føle ved at være i Marken i Regnveir og da sitte i Skjul . . . . . Naar jeg gjætet gik jeg i Trætøfler, «Klomper», og i Regnveir blev jeg naturligvis vaat paa Benene i den vaate Mark. Men Nydelsen ved at kjende den gode varme Træbund under Fotsaalene skjønt jeg var gjennemvaat staar over ti andre Nydelser fra mine senere Aar. Det var vel fordi jeg ikke visste om noget bedre den Gang. Og dog skjælnet jeg da vel saa fint som nu mellem det som smakte godt og det som gjorde ondt. I Soptiden sist paa Sommeren var Kreaturene saa fæle til at løpe efter Sop. Det var især Kuene, som var saa styrløse; men da det var Kuene, som bar Bjælderne, trak de hele Buskapen efter sig i sin Rummel. Da fik Gjæteren være paa Benene næsten hele Dagen og liten Hvile faa. Min lille Krop var mør og saar efter det ustanselige Rænd Dag efter Dag og jeg hadde da bare den Fornøielse i hele Livet at jeg selv lette op Sop og gav dem til dem av Kuene som jeg var gladest i. Og Kuene mælket godt av Sop. Men i den Tid var det ikke saa morsomt at være Gjæter. Nei nei.»

Den ømhet og omsorg for dyr, som rett som det er kom-

mer frem i Hamsuns bøker — især i reiseskildringene — blev grunnlagt i barneårene. Der er mange dyr, han liker, og nogen — som kråker og fluer — som han ikke kan fordra. På Hamsund levde barnene og dyrene fortrolig sammen. Det heter i den lille skissen «Blandt Dyr»:

«Hele Tiden opover gik vi Børn der og tullet og stelte med Dyr i Fjøs og Stald. Med nogen av Kuene var vi jevngamle. Sauerne og Gjeterne kom til Verden efter os og vi saa dem vokse op fra smaa av og bli større Aar for Aar; tilslut blev de saa store og gamle at de fik Bjælde. Vi kjøpte bort mangen liten optjent Skilling til Bjælder for Sau og Gjet. Og alle disse Smaabjælder av forskjellig Klang lød godt i Skogen om Sommeren naar de blandet sig med de store Kubjælder.»

I den samme lille skissen forteller Hamsun mange trekk av samlivet med dyrene, med hunder og katter. Der er en viss raffinert grusomhet over skildringen av, hvordan han drepte den gamle syke katten. Engang hadde han og hans litt eldre bror Hans funnet en syk rensimle i skogen en vinterdag; de gav den mat og gjorde den næsten tam. Renen holdt sig til barnene og vilde ikke gå igjen; tilslutt blev den skutt. «Jeg skrev et Dikt til hende saa hun ikke skulde ende som en Hund iblandt os. Det var mange Vers, men nu husker jeg bare ett:

Hun har utstridt sine Hungers Plage
og hviler sødt i sit Graves Lin.
En Zions Vægter skal dig modtage
med hisset Manna og Altervin.»

Det er den tidligste diktning fra Knut Hamsuns hånd, som finnes opbevart.

Så lite var jorden og skogen ennu brukt av mennesker, da nybyggerne sørfra kom dit, så det yrte av ville dyr overalt. «Jeg vet ikke noget Sted hvor der var så mange Fugler og Dyr, som hjemme i Nordland. Jeg fraregner alle Slags Sjøfugl og Kobbe og Fisk, det er større Sjældenheter, jeg taler om, som Ørner og vilde Svaner og Røiskatter og Bjørner. Alt dette så jeg allerede som Barn.»

De ville svanene, som Hamsun her nevner, er karakteristiske for Nordland. På Indhavet og Kalvågen ut for Hamsund er der den dag idag store flokker op til 60—70 ville hvite svaner hele vinteren. Når grågåsen kommer om våren, drar svanene nordover. Svanenes sang lyder som barnegråt her nord; den virker nærmest sår og sørgelig — Hamsun har skildret den slik, i «Segelfoss By», hvor gamle Per på Bua ligger hjelpeløs i mørke og hører på den: «Det var en uhyggelig Sang, som han sa hu til. Det var som om Vinden svinget på Jærnplater, Kirkefløier vendtes, store Porter gikk på Hængslene, hu.»

Livet i denne merkelig skiftende natur: blid om sommeren, knugende om vinteren, sammen med tamme dyr, og med ville dyr like i nærheten, måtte bli både enkelt og fantastisk for et mottagelig barnesinn. Hamsun forteller selv, at når han og broren Hans gikk med posten gjennem skogen om vinteren, følte de sig uhyggelig tilmote som guttene i Hedalsskogen, de som traff trollet. De hadde hørt eventyret hjemme. Engang de kjørte med posten kom guttene ut på et vann med dårlig is, de holdt på å synke i; men den svarte hesten greide det.

Et barndomsminne om de bleke midnattssolnettenes forunderlig dragende makt forteller Hamsun i «I Eventyrland»: «Jeg husker fra min Barndom i Nordland en sælsom Nat, det var en stille Sommernatt i Sol. Jeg kom roende i en Baat, men jeg rodde ikke, jeg hamlet og satt altså med Ansigtet vendt fremover i Båten. Hver Sjøfugl tidde og det var intet levende at se på Land. Da dukker det op af det blanke Vand et Hode, Vandet silte af det. Det var vel en Kobbe, men det var som et Væsen fra den anden Verden, den laa og saa paa mig med aapne Øine og grundet. Dens Blik var som et Menneskes . . . .»

Blandt søskenene var Knut en frisk og vilter gutt, og boltret sig som gutter gjør. Hamsun har selv i en avisartikkel fortalt, hvordan han engang som gutt red uten bissel, slo sig mot en klædesstang og falt av hesten og knuste venstre øre — «det fik lov at gro sammen igjen nogenlunde som det vilde.»

II

Folkene på Hamsund vedblev å være noget for sig selv; de gled ikke inn blandt nordlendingene som deres egne. Allerede sproget skilte dem ut. Og den gamle sikre bondekulturen fra Gudbrandsdalen, grunnfestet i opførsel og skikker gjennem århundrer, gav dem en egen stilfull fornemhet, som gjorde inntrykk på nordlendingene. Både morfaren Ole Garmostræet og faren Per Pedersen virket på alle, som husker dem, med en usedvanlig finhet og verdighet — fra handelsmannen og klokkeren til bøndene og fiskerne taler

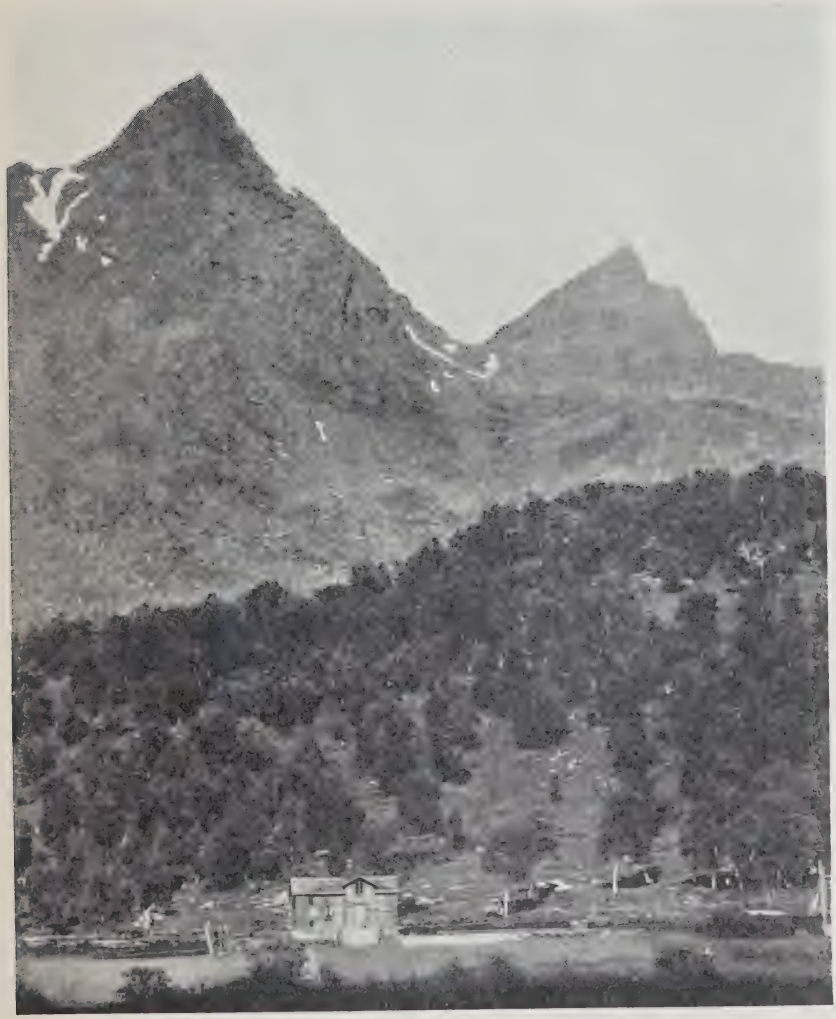

Gården Hamsund på Hamarøy 1928.

de med respekt om Per Pedersen. En prestesønn, som selv nu er prost, sier at Per så ut som en fin gammel embedsmann. Skjønt han arbeidet Hamsund godt op, blev Per aldri velstående. Han var ansett som en fortrinlig skredder — han sydde alt, også samarier! fortelles det med ærefrykt. Den store handelsmann på Tranøy — forbilledet for Mack på Sirilund — hadde Per til å sy for sig. Den eldste sønnen Per blev skredder som faren; han var god til å spille på fele, men reiste til Amerika, hvor Knut siden besøkte ham. Den nesteldste, Ole, lever ennu som skomaker på en del av Hamsund. De neste sønnene forlot håndverk og bondestand — var det et slags velstandstegn eller tidenes fordervelse? Hans blev herredskasserer, Knut først handelsbetjent, Thorvald kom til tollvesenet.

Ved festlige anledninger på Hamarøy måtte Per Pedersen alltid være med; han var kjøkemester i bryllupper og begravelser, og fast muntrasjonsråd. Han fortalte ikke historier og var underholdende; men han hadde i alt han sa, en munter og pussig form og en fin hensynsfullhet i omgangstonen, som glattet ut ethvert spor av misstemning. Sønnen Ole skomaker har den dag idag meget av det samme.

Om kveldene og om vintereftermiddagene satt barnene på Hamsund inne hos de voksne og hørte dem snakke sammen. Foruten foreldrene og besteforeldrene var morbroren Ole også med fra først av. Mormoren døde kort efter. Ole (Vetl-træin) var ustadig og reiste hit og dit. Også for brorsønnene blev han noget av den samme sagnskikkelsen som han stadig er for bygdetradisjonene i Lom. Knut Hamsun forteller selv at morbroren var umåtelig sprek — han spratt

like op fra gulvet uten tilsprang og la sig næsten langs med taket med hele kroppen. Engang hadde Ole selv laget sig skøiter av tre og sag-blader — på dem gikk han *baklengs* på isen over Vestfjorden helt fra Hamsund til Lødingen, hvor han dengang bodde — en tur på flere mil. Det var noget for guttefantasien.

Knut Hamsuns bror Ole, nu skomaker på Hamarøy. Fot. 1928.

Morfaren levde mange år på Hamsund; han hadde et godt lag med barnene. Og når han og Per og Tora snakket sammen om kveldene, mens de små satt og hørte på, var det alltid Lom og Vågå, gårdene og folkene der, de vendte tilbake til. De drøftet inngående familieforhold og innviklede slektskaper, hvordan det gikk den og den, fortalte alleslags begivenheter som var hendt opgjennem tiden, gjengav historier og ordtak, og fulgte gårdene på deres gang fra hånd til hånd. Det var som om de ennu levde med i hjembygden — forholdene og menneskene der kom nær inn på livet av barnene, de lærte å kjenne dem; og allikevel var det altsammen noget eventyrlig og langt borte. Det var som å høre om det tapte paradis. Disse samtalene om kveldene var Knuts første åndsinntrykk; de satte fantasien i sving og gav ham sans for menneskeskjebner.

III

Alle som har sett Knut Hamsun som barn forteller at han var ualmindelig frisk, sterk og munter. På Hamarøy kom han på den almindelige folkeskolen hos klokkeren — han var lærenem og opvakt, men full av skøierstreker. Selv hadde han helt fra først av en ualmindelig klar og vakker håndskrift; det har han alltid beholdt. Så nødtørftig som undervisningen og kunnskapene ellers var, falt det naturlig for en opvakt gutt å legge stor vekt på skrivningen — den blev et adelsmerke og en port ut til verden.

Søskenene forteller, at Knut skrev bestandig — han gikk med papir og blyant i lommen og skrev ute i marken. Om aftenen forteller broren Ole at han stod ved vinduet og skrev og skrev i duggen på ruten. Og Hamsun forteller selv fra sine gjeterdager at han satt ute i marken og skrev på hvit never eller «laa paa Ryggen i Lyngen og *skrev* med Pekefingeren utover hele Himlen!» Slik kan en dikter være bekjent av å skrive! Dels var det vel bare øvelser i skjønnskrift, men dels sikkert også ting han virkelig hadde på hjerte — som minnediktet om rensimlen.

Det var vel først og fremst håndskriftens og skrivningens skyld at der skjedde en stor og viktig forandring i Knuts liv, da han bare var 9 år gammel. Han kom i huset til sin morbror Hans Olsen og blev der helt til han var 14 år.

Hans Olsen var den velstående av familien — den, som var kommet til Hamarøy først og hadde fått de andre efter sig. Han eide Hamsund, og svogeren og søsteren var avhengig av ham. Hans Olsen var ungkar og bodde på preste-

gården; foruten å være skredder og handle med tøier var han også poståpner. Han fikk skjelvesyke og blev lam i høire hånd og lærte sig til å skrive med venstre; men han trengte Knut til å skrive for sig. Tilsist blev han også lam i venstre hånd og kunde ikke engang spise selv. Han søkte læger og var på badested, uten at det hjalp.

Knuts beste venn fra barneårene, klokkerens sønn Georg Olsen, som senere blev dampskibsekspeditør i Hamarøy, har fortalt om hvor hårdt onkelen behandlet Knut. Han skulde hjelpe onkelen med posten og med å skrive regnskaper og lignende; en lang lineal lå ved siden, og hvis der var det minste galt, en skrivefeil, en rift i et frimerke, gav onkelen ham et hårdt slag over fingrene. Sjelden fikk Knut lov til å leke med andre gutter — «han hadde ingen barndom». Merkelig nok virket han ikke kuet allikevel, sa Georg Olsen; han hadde et uslitelig humør og overskudd.

IV

Men i en barndomserindring nedskrevet i 1898 («Et Spøkelse») har Hamsun selv fortalt om, hvor vondt han virkelig hadde det:

«Det var en haard Tid for mig, meget Arbeide, megen Bank og sjælden eller aldrig en Time til Lek og Fornøielser. Så strængt som min Onkel holdt mig blev det lidt efter lidt min eneste Glæde å stikke mig bort og være alene; fik jeg en sjælden Gang en Fritime begav jeg mig da inn i Skogmarken eller gik jeg op paa Kirkegaarden og vandret mellem Kors og Gravplater, drømte, tænkte og pratet høit med mig selv.

Præstegaarden laa overmaate vakkert til, like ved Havstrømmen Glimma, en bred og storstenet Strøm hvorfra Bruset lød Nat og Dag, Nat og Dag. Glimma gik en Tid paa Dagen Syd, en anden Nord, alt eftersom det var Flod eller Fjære Sjø; men bestandig suste dens evige Sang og dens Vand randt med samme Hastværk avsted Sommer og Vinter, hvad Vei den nu end gik.

Oppe paa en Bakke laa Kirken og Kirkegaarden. Kirken var en gammel Korskirke av Træ og Kirkegaarden var uten Plantninger og alltid uten Blomster paa Gravene; men like ved Stenmuren pleiet at vokse de frodigste Bringebær, en stor og saftig Frugt som stod og suget Næring fra de Dødes fete Muld.»

Den uhyggestemning, som her er slått an, forsterkes gjennem hele beretningen. Hamsun forteller om alle de benrester av lik, som blev gravd op på kirkegården og om en tann, han engang tok med sig for å «fælde den ind i en av de mange underlige Ting som jeg spikket av Træ.» Og så følger en lang rekke av visjoner — ikke drømmer, men syner i våken tilstand — som alle går ut på det samme: en uhyggelig mann med rødt fullskjegg og som mangler en tann i overmunnen viser sig gang på gang for gutten og setter ham i den villeste angst: «Han gjorde mine Dager saare ulykkelige, ja ulykkelige til Overmaal. I de Dager var det mig mangen Gang en god liten Glæde at tænke paa at jeg kunde ende min Pine ved at kaste mig i Glimma ved Flod Sjø.

Saa kom Vaaren og Manden forsvandt aldeles.»

Det var mørke og uhygge, som kalte synet frem. Til vinteren viste mannen sig ennu en gang, og tre år efter to

«Glimma». Hans Olsens hus er nu nedrevet, dets plass var i forgrunnen t. v. på billedet. På kirkegården ligger Knut Hamsuns foreldre begravet.

ganger til; den siste gang under gode, rolige forhold — da manglet ikke tannen i overmunnen lenger. Angsten var endelig forbi. Men Hamsun skriver: «Denne Mand, dette rødskjæggede Bud fra Dødens Land, har ved al den ubeskrivelige Uhygge, han førte ind i mit Barndomsliv gjort mig meget ondt. Jeg har hat mere end en Vision siden, mere end et sælsomt Sammenstøt med Uforklarligheter; men intet har grepet mig saa sterkt som dette.»

Så redd som den 11 år gamle gutten var for det skrekkelige syn, kjempet han allikevel hele tiden med det for sig selv — som Hamsun skriver: av angst for «at betro mig til nogen og kanskje senere komme i min Onkels Klør for Historien.» Disse ordene viser tydelig, hvilken skrekk der stod av onklen; det er vel også denne skrekk, som har fremkalt selve hallusinasjonene. Årene hos Hans Olsen, fra 9 til 14-

årsalderen, må ha vært en fryktelig tid for gutten. Stadig skulde han arbeide: mest skrive og hugge ved; han fikk lite mat og var ofte sulten. Underernæringen har sikkert bidratt til angstfornemmelsene og øket Knuts nervøsitet, både psykisk og fysisk. Hamsun fører senere en stor del av sin «neurasteni» tilbake til sulten i barndommen.

Så fortvilet var Knut over å være hos onklen, at han en kold vintermorgen gjorde den desperate ting å flykte, i bare skjorten og tretøfler, heter det. Han kom ødelagt og frysende inn på en gård og bad om å få bli der; men han blev opsporet av lensmannen og bragt hjem til onklen igjen. Og foreldrene var så avhengige av Hans Olsen, at de ikke torde annet enn å la gutten bli der.

Skjønt Hans Olsen selv var en interessert mann med endel lesning — han var også bestyrer av bygdens lille folkeboksamling, det eldste folkebibliotek i Norge[1]) — fikk Knut Hamsun ikke lese meget hos ham. Men arbeidet med posten og med regnskapene utviklet naturligvis guttens dyktighet til å skrive. Og adskillige ganger senere i livet, både i Norge og Amerika, fik Hamsun bruk for sitt kjennskap til postarbeide.

Et sterkt hat til ufriheten og det tvungne liv hos onklen meldte sig tidlig hoss Knut Hamsun. I de gnistrende artiklene, han i 1889 skrev i Dagbladet om Lars Oftedal, har hatet til onklen og til ufriheten i barneårene også vakt et

[1]) Katalogen over bøkene på den tid finnes ennu: der var P. A. Munch og Jacob Aall, mange årganger av Skillingsmagasinet og den utbredte Läsning för Folket, Fortællinger for Menigmand om Land og Folk, Ingemanns romaner, Grimms folkeeventyr, Østgaards En Fjeldbygd Bjørnsons Synnøve Solbakken og lignende.

hat til den ånd, som slo ham imøte fra Lars Oftedals personlighet:

«Den første Forestilling, jeg har om Lars Oftedal, knytter sig paa en forunderlig intens Maade til en Søndags Eftermiddag i min Barndom. En Søndags Eftermiddag med blaa Himmel og stille, stille Vejr, en Vaaraften med Orfuglespil i Øst, en stor gul Hund paa Los nordefter Heierne og en blodrød Sol, som daled ned i Vestfjorden.

Jeg hadde glædet mig saa meget til denne Aften. Ude paa Gaardspladsen stod to Kammerater fra Nabogaarden og ventet paa mig — men jeg skulde læse! Der var kommet et nyt Blad i Huset, *Bibelbudet* fra Stavanger, mange forfærdelige Numre, forfærdelig mange. Jeg læste Oftedal. Jeg sad i en tæt, varm Stue, ved Siden af Mennesker i mørke Klæder, Mennesker som netop havde været ved Kirken, og som nu sad dystre og betænksomme og agtede paa den Helligaands Kalden i deres Hjerter. Lige foran mig stod en stor sort Kakkelovn med uhyggelige Drager paa Dørene, — det var første Gang jeg opdaget, at der var noget uhyggelig ved de Døre. Og udenfor strømmed det fine, hektiske Lys fra Lofotens Himmel. Solen farvet Bladene mellem mine Fingre, der jeg sad; ved hvert Punktum hørte jeg Orhanen oppe i Aasen, ved hver ny Linje saa jeg Hunden fjernere og fjernere, men for hvert nyt Numer, jeg tog fat paa, hørte jeg saa tydelig mine Kamerater hviske mit Navn, og jeg saa dem læne sig frem og kige bange indad mit Vindu. Og der sad jeg.

Jeg læste. Syv Mennesker sad og hørte paa. Det var en Time, to tre Timer av Naadens Tid, en hel Altergang, et

Ord fra Gud midt i Heden fra Helvedes Ild — en velsignet Stund, hvori mit Hjerte vred sig, og mine Tilhørere svired i stor gudelig Omgjengelse. Og efterhvert som jeg læste, forsvandt Hunden mere og mere, og Solen sank.»

V

I fortellingen «Et Spøkelse» — om den redselsfulle rødskjeggete, som fylte hans barneår med skrekk — slutter Hamsun med å si: «Og dog har han (ɔ: den rødskjæggede) kanske ikke gjort mig bare Skade. Dette har ofte faldt mig ind. Jeg kunde tænke mig at han var en af de første Aarsaker til at jeg lærte at bite Tænderne sammen og gjøre mig haard. I mit senere Liv har jeg nu og da faat Bruk for dette.»

Sikkert har Knut Hamsuns barneår, så forskjellige fra de fleste gutters, skjerpet hans karakter og satt uutslettelige spor i sinnet. Det primitive samliv i hjemmet med tamme og ville dyr, den frie ensomhet i marken, morens stillferdige omhu, som han flere ganger nevner, og de voksnes samtaler om kveldene om det fjerne, merkelige Gudbrandsdalen — alt dette måtte gjøre guttesinnet sundt og trygt og fylle det med lykkelige drømmerier. Årene hos onkelen vakte had, bitterhet, skrekk; de har sikkert nedfelt hos gutten en innestengt lyst til hevn og grusomhet, som har satt merker i karakteren og som han siden i sin diktning ofte har befridd sig for i de mange skildringene av grusomhet, uhygge og redsel, som man finner i Knut Hamsuns bøker. Det måtte gjøre et sterkt inntrykk på ham å se, at hans plageånd onkelen, som helt hadde

Hestehagen i Lom. I forgrunnen til høire smedjen som ifølge overleveringen er bygget av tømmer som blev tilovers, da Hamsuns fødested blev ombygget.

ham i sin makt, selv blev svakere legemlig, mer og mer lam i hendene og syk. Hamsuns fanatiske oprørslyst mot de gamle er sikkert blitt godt skjerpet ved den friske, undertrykte guttens hemmelige triumf over onkelens svakhet. Den fryd, som Hamsun likefrem har hatt av å utmale gamlingers uappetitlige forfall — kanskje allermest grotesk i skildringen av Fredrik Mensa i «Rosa» — kan også føres tilbake hit. Og når han i «Segelfoss By» skildrer den styrløse, hårde, men lamme Per på Bua, kommer man lett til å tenke på onkelen. Hans Olsen måtte også i sine siste år ha hjelp til alt.

De dypeste karaktertrekk hos Knut Hamsun har sikkert

festet sig i barneårene. Hans familie kom sønnenfra, fra større forhold og en ærefull fortid; de hadde en sterk følelse av egen verdighet, som er blitt næret av guttens ensomhet og drømmerier i marken, når han lå og skrev himmelen full med pekefingeren. Tvangen og den dype fornedrelsen hos onkelen måtte naturlig øke hans stolthet og gjøre den pinlig sårbar. Med dette stemmer godt de brå kast fra dyp forsagthet til steil selvhevdelse hos så mange av Hamsuns helter. Martyrgleden og plagelysten hos de elskende i hans bøker passer utmerket inn i denne sammenheng. Det er ikke bare Hamsuns viljekraft, som er blitt skjerpet i barndommens trengsler; hele hans stemningsliv har fått et sterkt lidenskapelig preg og en intens spenning mellem drøm og virkelighet.[1]).

På folkeskolen lærte Knut Hamsun det samme lille som andre barn. Han var munter og full av spillopper, flink til

[1]) En elev av Siegmund Freud, dr. Eduard *Hitschmann,* har skrevet en hel psykoanalytisk avhandling om Knut Hamsun på grunnlag av skissen «Et Spøkelse.» Avhandlingen «Ein Gespenst aus der Kindheit Knut Hamsuns» utkom i Wien 1926 og påviser med stor psykoanalytisk skarpsindighet, at guttens angstsyner i«Et Spøkelse» har sitt utspring fra enslags underbevisst — skrekk for kastrasjon! som psykoanalytikerne opererer med som et almenmenneskelig psykologisk trekk hos unge gutter; denne almene angstfornemmelse skulde ha fortettet sig i en angst for faren eller onkelen, og tilslutt ha tatt skikkelse av synenes «rødskjeggete.» Når man kjenner nermere til guttens *virkelige* skrekk for onkelen, er det ganske unødvendig å spekulere sig til en underbevisst «angst for kastrasjon» for å finne grunnen for synene. Her som i adskillige tilfelle går psykoanalysen på den subtileste og mest utstuderte måte — over bekken efter vann! I en supplerende artikkel i Freuds tidsskrift «Imago» for 1928 har dr. Hitschmann utviklet sin psykoanalyse videre på grunnlag av flere av Hamsuns bøker, særlig «Konene ved Vandposten».

å lese og skrive; det sies, at læreren — klokkeren — sa til ham, at nu kunde han ikke lære ham mer.

Skolens eksamensprotokoller, som finnes opbevart, viser også at Knut Pedersen var en av de beste elevene. Især har han utmerkede karakterer i lesning og skrivning. Mens det for andre elever vrimler med dårlige karakterer: 4, 5 og 6, får Knut gjennemgående 2 og 3. Hans karakterer blir bedre år for år; og i sitt siste skoleår — han var da 14 aar — får han i eksamensprotokollen for 18. september 1873 følgende karakterer: Bibelhistorie 2, Kristendomslærebok 2 +, Læsning 2, Skrivning 1½. Denne siste fine karakter i skrivning er den beste, som overhodet finnes i eksamensprotokollen for alle disse år; og Knut Pedersen er den eneste som har fått den.

Vandreliv og ungdomsverker

I

Da Knut sluttet skolen i september 1873 var han nettop fylt 14 år; nu skulde han konfirmeres. Han var sterk og sund, lys og vakker, trots slit og sult hos onkelen. Der var noget ukuelig og ubendig over ham; han hadde en selvbevissthet, som skilte ham ut fra de andre barnene på hans alder. Og han våget alt å handle uvant og selvstendig.

Knut orket ikke forholdene i Hamarøy lenger; han husket alle beretningene om det herlige Gudbrandsdalen — og han skrev med sin vakre skrift et sirlig brev til sin gudfar Tosten Hestehagen, som var velstående landhandler i Lom, og bad om å få komme til ham og konfirmeres. Guttens brev gjorde inntrykk på gudfaren; han sendte 10 daler til reisen, og Knut drog straks sydover.

Han blev i Lom hos Hestehagen et års tid, gikk til konfirmasjon hos presten Halling og blev konfirmert av ham. Gamle folk i Lom husker ham ennu som munter og full av skøierstreker; han var selvsikker og gløgg — det citeres med beundring, at da Knut kom for presten Halling og blev spurt, om han hadde utflytningsattest fra Nordland, svarte han fort:

— Nei, jeg behøver ikke det; for jeg er både født og døpt her!

Der skulde forstand og sikkerhet til, for å svare presten slik.

Prestegården og kirken i Lom, hvor Knut Hamsun blev konfirmert.

Hestehagen i Lom. Butikksbygningen er nu flyttet; den lå mellem huset lengst til høire og grinden.

Hos Tosten Hestehagen stod Knut for første gang i sitt liv i krambod. Det hadde alltid vært hans store lyst å nå så høit. Landhandlen lå like ved veien, litt nedenfor Garmo kirke; huset står ennu. I mange av sine bøker har Knut Hamsun ironisk skildret herrefornemmelsen hos en bondegutt ved å stå bak disken i en krambod, råde over alle varene og selge av dem til de andre. Det er et høiere trinn op på den sociale rangstigen. Om unge Theodor, selve eieren av kramboden i «Segelfoss By», heter det således: «Han sætter sine Ringer på igjen og træder ind i sin Krambod, sit Rike. De som fylder op ved Disken og spærrer hans Vei viger tilside for ham, han løfter Klaffen op, glider gjennem Aapningen og lægger Klaffen atter ned. Nu er han Kommandant. Den unge Gut har to Betjente under sig, Hylder

Knut Hamsun i konfirmasjonsalderen.

Tosten Hestehagens butikk, uforandret som i Hamsuns tid.
Bygningen står nu på Frisbergene.

og Skuffer fulde, Taket uthængt med Varer, Gulvet nedlagt med Varer, en Krambod med alt, som Mennesket kunde begjære, Silketøier, Kakkelovner, Wienerbrød . . .»

Her i Lom var det da Knut Hamsun fikk sin første utdannelse som handelsmann; den blev av stor betydning for ham i de næste årene. Han kom på krambod flere steder i Nordland og i Amerika; han lærte å handle på egen hånd og gå rundt med skreppen. En bondegutt kan ikke komme i nærmere berøring med menneskene og få bedre anledning til å iaktta og studere dem enn ved å stå i krambod eller selv gå omkring og selge. På kramboden mø-

Nedenfor Garmostræet i Lom. Ifølge tradisjonen fisket Knut Hamsun ofte her ved kværnhuset under sitt annet ophold i fødebygden.

ter alle frem, der fortelles det om alle i bygden; gode egenskaper og hemmelige svakheter kommer for en dag. For den, som *kan* iaktta, er her meget å lære om menneskene. Og Knut var levende og opmerksom.

Han var kanskje *for* livlig. Det sies, at Tosten Hestehagen, som var en streng og nøiaktig mann, ikke likte hans fripostighet og spillopper. En fetter av Knut på farssiden, Ole Lamoen, som den gang var en ung mann på en 25 år og ikke nettop noget hengehode, forteller at han flere ganger som eldre slektning blev bedt om å snakke Knut tilrette.

— Men det nyttet ikke å hardsnakke til ham; han måtte tas med det gode, forteller Ole.

Allikevel endte det med, at Knut efter et års tid i Lom drog nordover igjen til Hamarøy til foreldrene. Han var da konfirmert.

II

Knut blev ikke lenge hjemme hos foreldrene. Kort efter, bare 14—15 år gammel, kom han på kramboden hoss hele egnens store handelsmann *Walsøe* på Tranøy. Handelsstedet ligger på nordsiden av Hamarøy, mot Vestfjorden, like i hovedleden langs Nordland. Tranøy var det største handelssted i vid omkrets; her var loshavn og fyr, kai og stor bebyggelse, stadig trafikk og næsten bymessige forhold.

Walsøe hadde sitt dunvær på en ø like utenfor det veldige gamle nøstet, men står i stranden nedenfor hovedhuset fremdeles. Hans virksomhet var meget forgrenet; han var en foregangsmann for sin tid, dristig og initiativrik; han kjøpte

Tranøy. Walsøes butikk lå i huset i midten.

sig eget dampskib til å frakte fisken, og optok i det hele metoder, som først siden blev almindelige. Walsøe hadde også eget fiskeberg til å tørke fisken. Men først og fremst hadde han kramboden; den står ennu, men er blitt tilbygget. Hamsuns skildringer av handelsmann Mack og Sirilund fører ofte tanken tilbake til handelsmann Walsøe og Tranøy.

Rummelig, stort og staselig var der på Tranøy, med de veldige trehusene, den store trafikken og de vekslende forholdene, med spekulasjoner op og ned, seir og nederlag. Skiber kom inn i havsnød eller blev borte; i gode tider efter stort fiske rauset alle med penger på kramboden — slog fisket feil, var handelsmannen den eneveldige eneste, som kunde hjelpe og gi kreditt; han var også den, som folk måtte gå til for å få utrustning — herren over allesammen.

Knut var yngste handelsbetjent hos Walsøe; men han var meget sikker og selvbevisst i sin optreden. Høi og vak-

ker, med et veldig hår, munter men bestemt overfor kundene. Nogen av dem husker ennu, at den unge gutten fikk satt et opslag ved klaffen i disken: «Uvedkommende forbydes Adgang.» Bak disken var han herre.

Som skikken var bodde Knut og de andre handelsbetjentene i selve hovedhuset, oppe på kvisten (3dje etage) og spiste mat ved handelsmannens bord. I «Landstrykere» forteller Hamsun om bondegutten Edevart: «Han fik nu sin Mat blandt de andre Krambodfolk i Spisestuen sammen med selve Chefen og hans Familie. Det var en voldsom Stigning tilveirs og virket stærkt paa ham.» Et meget morsomt fotografi fra Tranøy viser Knut sammen med hele handelsmannens store husstand ved søndagskaffen.

Handelsmann Walsøe hadde vakre og muntre døtre; og tradisjonene forteller at den yngste handelsbetjenten svermet for en av dem, Laura. Men hun blev gift med telegrafisten, som var en fullvoksen mann og en ganske annen støver enn krambodbetjenten. I Hamsuns ungdomsbok «Bjørger» heter heltens elskede Laura, og der kommer reisende en fornem fremmed — «Agronom Nilsen» — som stikker Bjørger ut — riktignok bare for en tid.

På Tranøy hadde Knut en oplevelse, som han har fortalt om i forbigående i en tidskriftartikkel: han så et menneske dø. Det var en bondegutt, som fikk tyfus og blev liggende syk; han fantaserte, preket og leste salmer — især det samme salmevers om og om igjen på alle måter, smilende, hviskende, skrikende, tennerskjærende. Hamsun forteller, at han stod en stund hver dag oppe hos ham og hørte på ham til han døde.

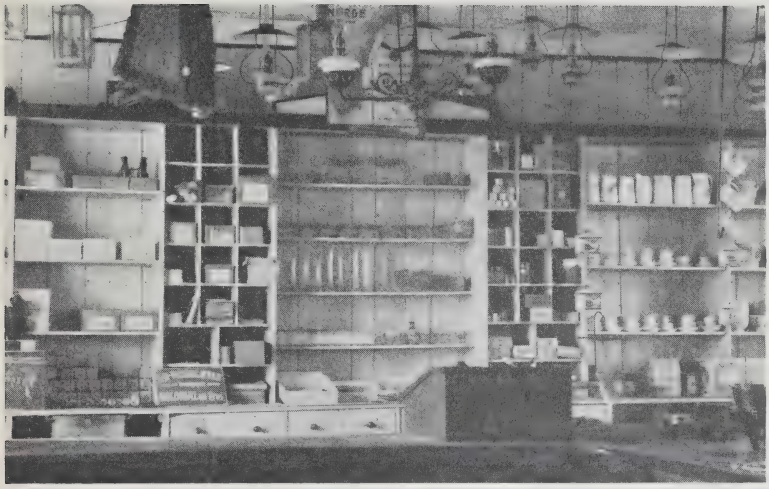

Interiør av butikken på Tranøy.

Det viser den samme tiltrekning, som død og uhygge alltid har hatt på Hamsun.

Lenge blev Knut ikke på Tranøy. Kort efter at han var kommet dit, gikk Walsøe fallitt; hele den store virksomheten blev lammet og måtte over på andre hender.

Nu fulgte nogen hvileløse år, fra 15- til 17-årsalderen, som man uvilkårlig må tenke på ved å lese om gutten Edevarts vandringer i Hamsuns siste bok «Landstrykere.» Også Knut gikk en sommer som skreppekar sammen med en eldre kamerat; de solgte sine varer fra sted til sted. De kom roende i båt — som August og Edevart i fortellingen — og gikk hver sine ruter med varene og solgte. Kameraten het

Ole Trykket og var fra Lom, hvor Knut var blitt konfirmert; Ole Trykket kom nordover til Hamsund som skreppekar og fikk Knut til å bli med og selge i de nærmeste nabobygdene — i Hamarøy, Steigen, Folden og Saltdalen.

Knut kom i disse årene meget omkring i Nord-Norge; to ganger var han helt nord til Tromsø; der blev hans første bok trykt.

I «Landstrykere» heter det om Edevart: «Det koseligste var for ham hans frie og late Arbeide, han var Herre, kunde vandre eller ligge stille efter sin egen Lyst, det var et sandt Driverliv.» Efter all ufriheten hos onkelen kunde et slikt liv nok også smake Knut ganske godt. Men bare for en tid.

I 1876 slog han sig fast ned i Bodø en stund og var i skomakerlære. Senere kom han også til å gjøre kaiarbeide på bryggen i Bodø.

Mange ting slog Knut Hamsun inn på i disse årene; men det, som man skulde tro lå nærmest for en nordlandsgutt, gjorde han ikke: han har aldri i sitt liv rodd fiske. Han var ikke videre vant til livet i båt. Hjemme på Hamarøy var det skogen og ikke sjøen, som drog ham; hoss onkelen kom han oftest ikke lenger enn til kirkegården. Folkene på Hamsund skilte sig ut fra nordlendingene og var bønder mer enn fiskere. Og Knut Hamsuns hele liv i opveksten blev ganske forskjellig fra en almindelig nordlandsguts, det blev snarere som en bondegutts lenger sørpå i landet. Helt fra først av er det skogen og landet, og ikke sjøen, som er blitt *naturen* for Knut Hamsun.

Efter sin skomakertid i Bodø kom han op til Bø i Vesterålen og var der i 1877—78. En tid var han lensmannsbetjent hos lensmann Nordal; han blev også av provsten

Som handelsbetjent på Tranøy. Knut Hamsun ytterst til høire.

Fra Bodø. Inngangen til skomaker Bjørresens verksted var gjennem annet hus tilvenstre.

Venås satt til skoleholder i Hjørundfjord, så ung som han var og skjønt han ingen spesiell utdannelse hadde til det. Knut Hamsun forteller, at han likte skolearbeidet godt; han lærte selv av å skulle lære andre.

Der var en voldsom gjæring i guttens sinn i disse vanskelige overgangsårene. Han var vakker og sterk, hadde en ubendig livslyst og munterhet, var godt likt av pikene. Når han ikke kunde slå sig til ro noget sted, kom det visst ikke av at han — som Edevart — hadde fått smak på det «late driverliv», men snarere av en ukuelig frihetsfølelse og opdrift. Han syntes, han var mere enn de andre; han følte krefter og evner i sig, uten helt å vite, hvad han skulde bruke dem til.

Gårdinteriør fra skomaker Bjørresens gård i Bodø. Verkstedet var i første etasje i bakbygningen.

III

Det var først under opholdet i Bø i Vesterålen, at Knut for alvor fikk ro og tid til å lese. Under opholdet her arbeidet han meget med sig selv og sin egen utvikling. Han leste alt, han fikk fatt i, både danske bøker og norske — fra Wergelands dikt til Bjørnsons bondefortellinger.

Knut Hamsuns egen lille første bok utkom hoss en boktrykker i Tromsø, i 1877. Han var da 18 år gammel. Bokens titel er: «Den Gaadefulde. En Kjærlighedshistorie fra Nordland. Af Kn. Pedersen.» Den er på 31 sider. Stilen er

meget danskfarvet, føljetongaktig; det er før Knut Hamsun opdaget Bjørnson.

«Den Gaadefulde» er en høist ungdommelig og umoden bok; men den forteller allikevel adskillig om Knut Hamsuns utvikling siden komfirmasjonen, om hans drømmer og lengsler. Fortellingen handler om en bondegutt Rolf Andersen, som er kommet ukjendt til bygden med sin far. De blir plassfolk hos bygdens rikeste mann Ole Aa på Aabakken; han har en datter på 15 år, Rønnaug, og hun og Rolf blir straks forelsket i hverandre. Ole Aa setter sig naturligvis imot. Alt dette virker yderst konventionelt og efter opskriften.

Men efterhvert viser det sig, at Rolf ikke er nogen almindelig bondegutt — han er «Den Gaadefulde», som titlen sier. Rolf har fine, bløte hender; og alt om den første samtalen med Rønnaug fortelles det at «han havde idet han sist talede forkastet sit sædvanlige langtrukne Dialekt og givet Plads for en ny; mere dannet og blødt var Tonefaldet og han havde i det hele antaget en fornem Mands Holdning og Gebærder. Bondegutten var forvandlet til en Bymand, eller saa.» Senere imponerer han gamle Ole Aa mektig ved sin vakre skrift. Ole sier: «Er du min Ven, en Bonde? . . . . Du skriver jo saa pent og hurtigt. Du er vist en Kontorist.» Og tilslutt kommer det for dagen, at han slett ikke er nogen bondegutt, ja, ikke engang heter Rolf, men — Knud; heller ikke er han fattig: hans far var en rik handelsmann i byen, som gikk fallitt og døde, men som i hemmelighet efterlot sønnen 15 000 speciedaler. Og så ender alt i herlighet og glede; gamle Ole Aa er stolt over å kunne gi Rønnaug til den fornemme bymann Knud Sonnenfield, som

hans rette navn viser sig å være. Det unge lykkelige parr reiser til byen; og Knud blir en stor handelsmann som sin far.

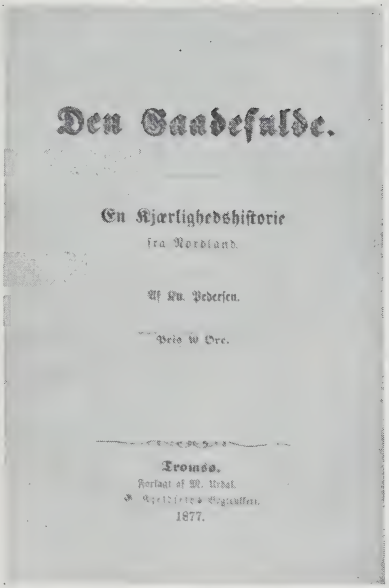

Den Gaadefulde.

En Kjærlighedshistorie
fra Nordland.

Af Kn. Pedersen.

Pris 10 Øre.

Tromsø.
Forlagt af M. Urdal.
[illegible]
1877.

Fortellingen viser tydelig hvilken retning den unge forfatters sociale opdrift hadde. Bort fra bondegutten og bondearbeidet, fra dialekten til et «dannet og blødt» — det vil si: bymessig tonefall, og «en fornem Mands Holdning og Gebærder» — det vil si: en bymanns. Hans drøm er å vinne bygdens rikeste manns datter; den høieste grad av herlighet når hans navnebror Knud i fortellingen, da han blir rik grosserer i byen.

Men «Den Gaadefulde» forteller ikke bare om den 18-årige Knut Pedersens ungdommelige ønsker og drømmer. Den viser også hvilket veldig dannelsesarbeide han har gjort med sig selv i de fire årene siden konfirmasjonen. Han har lagt sitt sprog helt om. Fortellingen er klart og naturlig skrevet; ikke på dialekt, men på dansk-norsk, som ofte går over til det reneste dansk. Især i innledningen:

«Tæt ved en liden kratbekranset Høj, ved hvis Fod en lille Aa snoede sig gjennem den fagre Eng, laa en prægtig Bondegård.» Men alt på annen side bryter et naturlig norsk tonefall gjennem den stive bokdansken. Der er tale om

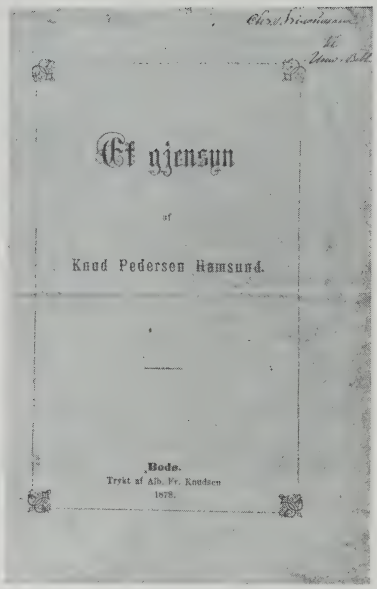

Rønnaug: «Ja, du kan tro hun var vakker den tingesten.» Det er næsten Hamsunsk. Og i all sin enkelhet har skildringen av de to unges første møte en viss naiv ynde:

«Undseelig gav han hende Haanden. To mere fine og bløde Bønderhænder havde vist sjelden lagt i hinandens. Hun saa paa ham; han saa paa hende. Hans mørke Øine havde atter antaget dette drømmende Udtryk; dog kunde man se en Ild funkle i det.

«Men hvad staar vi her aa glor paa hverandre for, vil du være min Ven?» sagde Rønnaug, som det syntes løsrivende sig fra den dæmoniske Magt som fængslede hende. Hun saa paa ham med et ubeskriveligt ømt Udtryk.

«Ja, gjerne det, hvis mit Venskab interesserer dig,» svarede han. «Hvad er dit Navn, vakre Pige?»

Det er tydeligvis den unge forfatters mening å karakterisere guttens fornemme måte å uttrykke sig på, ved å bruke fremmedordet «interessere» og hele det danske tonefallet, mens Rønnaugs sprog er meget enklere. På mange steder i fortellingen er der lignende forsøk på bevisst karakteristikk gjennem selve stilen. Nogen egentlig litterær verdi har «Den Gaadefulde» ikke. Men det er eiendommelig å se, at den

bygger på et grunnmotiv, som ofte kommer igjen i Hamsuns bøker, og som er et dypt personlig trekk hos ham: Heltens ytre uanselighet og ringe stand i forhold til den elskede — og hans skjulte indre verd, som i virkeligheten hever ham høit over henne.

Det næste Knut Hamsun utgav var av meget mindre interesse. Det var et fortellende dikt på tre små sider «Et gjensyn», som blev utgitt på Bodø 1878, i samme utstyr som almindelige leilighetsviser. Her brukte han hele sitt navn: Knud Pedersen Hamsund. Diktet handler høist fantastisk om en gammel tysker som bor ensom i en hule ved Norges kyst. I ungdommen har han drept sin elskede; han er halvgal av samvittighetsnag. Men en fryktelig stormdag redder han en ung kvinne, som driver døende i land — og da blir han forsonet med tilværelsen og takker Gud:

«Du lod mig dog gjøre en Gjærning
som soned min blodige Daad,
da Frelseren spillede Tærning
med Døden i Nordboens Baad.
Nu er jeg saa tryg for den Sagen —
Kom Gud lad mig ta dig i Haand!
Tak, tak skal du ha for den Dagen
du drog med det evige Baand.»

Dette verset er det naturligste; de andre er fryktelig stive og skruede.

IV

Hoss samme boktrykker i Bodø utgav Knud Pedersen Hamsund, også i 1879, fortellingen «Bjørger», en liten bok på 124 sider. Den er tilegnet Johan Ludvig Klüver Strøm

Boktrykker A. F. Knudsen i Bodø, som utga «Bjørger» og «Et Gjensyn».

«et minde om vort liv ved Vestfjordens strand, med tak for hver venlig tale og hilsen fra forfatteren». Strøm var postmann og Hamsun var sammen med ham i Tranøy; han blev gift med en av Walsøes døtre. Men boken er skrevet i Bø i Vesteraalen.

Der er en umåtelig stor forskjell på «Et gjensyn» og «Bjørger»; det er næsten ikke til å tro, at de er skrevet av den samme.

Som «Den Gaadefulde» foregående år innledes «Bjørger» også med en naturskildring. For en forskjell! Både i sprog og lokalfarve er den unge forfatter med et slag flyttet hjem, fra Danmark til Norge. Sammenlign «Den Gaadefulde»s innledningsord: «Tæt ved en liden skovbekranset Høi, ved hvis Fod en lille Aa snoede sig . . .» med anslaget i «Bjørger»:

«Vendt mod syd, var til høire en langbrat mægtig aas. Bagom denne blaa fjeld. Til venstre en nøgen skrænt; mange vandfosse nedover. Skogen var i løvsprætten; den sendte god lugt med vinden til alle sider, og mindte en om liv i en løvsal.

I flere uger var der ikke kommet regndraaben, alligevel spaade landmanden godt aar. Agrene vare oppløiede, men ikke tilsaaet. Jorden var varm af solskinnet.

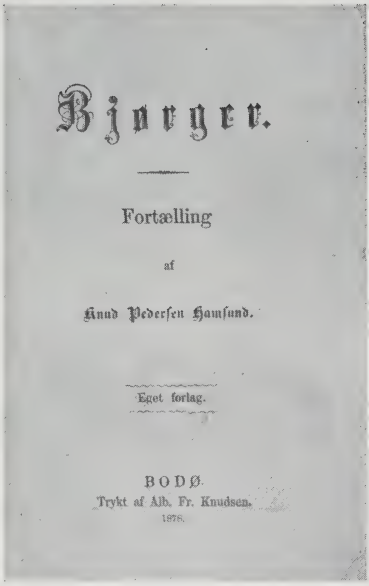
Bjørger.

Fortælling

af

Knud Pedersen Hamsund.

Eget forlag.

BODØ.
Trykt af Alb. Fr. Knudsen.
1878.

En bred vei skar dalen i to. Der gik en aldrende mand med hænderne i buxelommerne og røgte en svartbrændt kridtpibe. Stor og før var han, paa hovedet bar han rødhue, den pegte fremover. Nu og da stansede han og gjorde betænksomme nik med hovedet, stundom nedover mod agrene, stundom opigjennem lien. Han tænkte vist saa halvveis at stigle op agerrænde, det trængtes i varmen og lod sig uden svær vanskelighed gjøre.»

Skildringen er frisk og malende; landskapet er utpreget nordlandsk, hele situasjonen ekte og norsk. Det er ikke vanskelig å si, hvad der ligger mellem disse to innledningskapitler; det er sagt med et navn: Bjørnstjerne Bjørnson. Og til overflod — i «Bjørger» forteller Hamsun det selv:

«Naar Bjørger ikke var ude, likte han sig bedst paa loftet, hvor han enten skrev eller læste. Han havde laant etpar bøger af præsten, og blandt disse var ogsaa fire blade af «En glad gut.» Nei, disse blade tyktes han da saa svært godt om; End den rare skrivemaaden, da! . . . Fra den dag han fik disse blade begyndte han at lage sin skrivemaade nogenlunde efter disse; saa ordfattige men fyndige som muligt.» Bjørger skriver noget og leser op for sin pleiefar Erik; han sier: «Nei,

dette gaar aldrig i verden an! Aldrig slig skrivning i bøger! Du har ligesom hugget tvært af hele sætningen — tvært af!»

At en 19-års bondegutt uten annen utdannelse enn en sparsom folkeskole kan skrive så klokt og bevisst om *stil*, viser allerede så tidlig hvilken født sprogkunstner Knut Hamsun var. Og selve sproget i «Bjørger», som heltigjennem er lagt om til den nye, friske, norske tonen, viser det ennu sterkere. Når Hamsun senere i livet elsket og beundret Bjørnson foran alle andre norske diktere, var det mere hans personlighet, han tenkte på enn hans diktning, som Knut Hamsun egentlig ikke hadde sterke berøringspunkter med. Men allikevel var beundringen fullstendig fortjent; det var Bjørnson mer enn nogen annen, som hjalp den unge Knut Pedersen Hamsund til å finde en ekte stil, som passet for ham. Det var den største tjeneste, nogen kunde gjøre ham.

Der er også en annen ny bok, ved siden av «En glad gut», som nevnes i «Bjørger», og som Hamsun selv dengang hadde rikt utbytte av. Det er Kristofer Jansons fortelling «Torgrim». Den var utkommet i 1860; Hamsun leste den i Bø i Vesteraalen. I sin ånd og sin enkle sprogtone var «Torgrim» sterkt påvirket av Bjørnsons bondefortellinger. Her fikk Hamsun altså hjelp av Bjørnson også på annen hånd. Men der kom noget mere til med «Torgrim»; boken var skrevet på landsmål. Det gjorde den ennu mer inntrengende og fortrolig. Der er ren forelskelse i den unge forfatters omtale av «Torgrim». Det fortelles, at Bjørger har ligget syk i et helt år:

«Saa ligger han og blader i en ny bog paa norsk som hedder «Torgrim». Den var da så inderlig i ord og ende; akkurat som han takkede med hjærte og mund, laa han og

kommer der en mand med hest og kløv; han skal til sæters. — — Da han drog forbi, or det i ham. Før likte jeg slige set af frygt; nu derimod er det mig, som det saa skal være. Besynderligt! Jeg kan da vel aldrig mangle vet? — — Nejvist! jeg kan da synge!

Paa Øver-Øi.

Manden vilde have mig til hjelp, naar han satte op en stenmur. Jeg har kosten og tobak og saa lovede han mig et par skindbukser til vinters. Brav erstatning for afbrækte fingerstubber og verk paa ryg og aksler! Jeg agerer etslags selvholder paalag, med mod og taalmod. Jeg holder af roligheden; just ikke som før! Jeg, synes jeg gjør noget, som lærde folk kalder studering, det vil sige, jeg grubler paa mit stakkars lille. Og naar jeg da sidder med dette krammet og der kommer nogen uforvarendes ind, saa sopes de tilbage: jeg synes at alt maa saa være. — Jeg kan ikke saa bestemt sige, hvad jeg tænker paa; men mest synes jeg at bale med bror min, han hedder jo, (Knut færdingsmand sagde det), Bjørger. Og saa mor; hun var stødt saa ejegod! Jeg skal rigtig ta mig en tour nedover til laaven derhjemme; det var derfra far tog fart.

Paa laaven herhjemme.

Nu har jeg sunget en stub om døden og

læste i denne. Han var kommen udi slutten; saa foldede han hænderne og lukkede bogen. Han tyktes hvert ord gav ham liv! . . . Fra den dagen blev han bedre og bedre; tre uger efter var han rent frisk, men meget mat og kraftløs. Men «Torgrim» kom ikke ifra ham. Han holdt mest saapas av den, som af bibelbogen».

Kristofer Jansons «Torgrim» handler om en fattig bondegutt, som møter motgang og blir sett ned på og vraket av sin elskedes rike far; han reiser til Amerika, hever sig over motgangen og kommer stor og stolt hjem igjen — som dikter! Det er lett å skjønne, at nettop en slik skjebne måtte gjøre inntrykk på Knut som selv følte i sig, at han var noget mer enn han blev tatt for av folk, og som alt var begynt å skrive. Og fordi han selv var vokset op i sin norske dialekt fikk skildringen i «Torgrim» en hjemligere og mer fortrolig klang for ham ved landsmålet. Det berørte ham så sterkt at i «Bjørger» forsøker Hamsun sig også selv i sin barndoms folkemål; han lar sin helt skrive et langt fortellende skjemtedikt, på hele 6 sider, på dialekt. Diktet er ikke lettlest; det begynner slik:

«Mor min ho myklas og far min hejn grejn,
førkja ho satt og lappa ei flysse,
gjelltgutten satt aa gnog paa ejt bejn.
Katten laag aa vallt som ei klyse;
daa laut eg taalaa, eg kunn ikje teja;
kjæften var frosse, men tunga mi kleja.»

Særlig vellykket er ikke hele diktet; men der er strofer, som slett ikke er dårlige, som denne halvt ironiske halvt svermeriske skildringen av den elskede i slutten av diktet:

«Ja, e laut verra, e kunn ikje struke:
haare var yndle aa læppejn var blaut;
nassejn var boggje, aa lot se naa bruke;
augo var myrke, i vattn dom flaut;
hænn døm var blaute, som halvkjinna rummo;
bringa var spila, som skjinn paa ei trumme.»

Dette landsmålsdiktet var bare et øieblikks lune hos Hamsun, og fikk ingen betydning. Det var jevne, daglig-dags ting fra bondelivet, diktet handlet om; her passet folke-målet. Men til de mer sammensatte skildringer av stemninger og følelser, som selve fortellingen skulde gi, hadde han bruk for skriftsproget, det litterære kunstsprog, som han alt kjente og hadde begynt å dyrke. Det nye, han nu hadde lært av det norske i tonefallet hos Bjørnson og Janson, var en knap-het og naturlighet, som hjalp ham til selv å skrive friskere og mer direkte.

Han lærte å bygge på sin egen naturlige tale og føre den inn i skriftsproget, slik at han efterhvert skapte sig sin egen naturlige stil.

V

«Bjørger» har ikke bare interesse, fordi den viser Ham-suns målbevisste arbeide med formen. Ennu eiendommeligere er innholdet. Som almindelig i Bjørnsons og Jansons bondefor-tellinger er der strødd dikt, som helten i boken har skrevet, rundt om i teksten. Et er typisk Bjørnsonsk både i ord og rytme; det begynner slik:

«Har du faat kjending paa sorg og tvang —?
Kjender du slikt?
Kjænder du et, som er bedre likt:
ljomede sang,
kommer fra fryd for at give fryd . . . .»

Endel dikt, som skildrer Bjørgers vage stemningsliv er nærmest ungdommelig Wergelandske og temmelig uklare; men enkelt i sin svermeriske begeistring er et dikt til Nordland, barndommens hjem, som den unge dikter like efter skulde komme til å forlate for mer enn 20 år:

«Du stejlbratte fjeld!
et storhedens veld
er du svimlende skyhøie tinde
i nordpolig pragt
af snesprængte dragt
omsuset af frihedens vinde!

Tys! svanernes sang
til fjære og tang!
Hver blomst har glands i sit øie!
At se skogen i grønt
er saa festligt og skjønt!
Det kan smile bort nordboens møie!»

Av langt større verdi enn bokens umodne dikt er selve fortellingen. Bjørger er navnet på en bondegutt, som vokser op hos snille pleieforeldre — hans mor er død og faren har drept sig, mens gutten var ganske liten. Den eldre broren Thor blir så rystet, at sinnet formørkes; han flykter tilfjells og streifer om alene. Bjørger vokser op og ansees av alle som meget begavet; en av hans skolestiler kommer i avisen.

Han går meget for sig selv og grubler. Så kommer han på kramboden hos landhandler Moe og blir vilt forelsket i datteren Laura.

I «Den Gaadefulde» var de to unges følelser for hverandre greie og klare, som i en sedvanlig føljetong, eller en typisk fredelig bondefortelling. Her i «Bjørger» er kjærlighetshistorien skildret med en ganske annerledes brusende lidenskapelighet. Der er et lunefullt frem og tilbake i de to unges holdning overfor hverandre, som minner sterkt om Hamsuns kjærlighetsskildninger i hans modne forfatterskap, særlig kanskje i «Victoria». Der er ømhet og skinnsyke, plage og selvplage. Bjørger blir syk av fortvilelse og ligger lenge tilsengs; senere er det Laura, som ikke kan holde hans kulde ut; da de tilslutt forenes, dør hun i hans armer.

Fortellingen er ujevn, ofte uklar og springende; utrykkene kan også være stive og ubehjelpelige. Men flere av skildringene er skrevet av en ung dikter, som alt kan gjøre mennesker levende. Les denne fortryllende, ekte ungdommelige dialog, ved en av Bjørgers og Lauras forsoninger med hverandre:

«Vil du ha denne?» sa hun og bød frem en halsesløife av sort silke.

«Hvad?»

«Versaagod!»

«Nej, er det muligt?»

«Ja, vil du ha den saa» —

«Tusind tak og mange tak ogsaa!»

Saa tog han hende i haanden.

«Hvor snil du er idag!» sagde hun.

«Jeg er aldrig snil, jeg, mod dig!»

«Sligt snak, Du er altid snil mod mig.»

«Jeg er saa rent ulykkelig.»

«Naada.»

«Det er din skyld.»

«Du skræmmer mig.»

«Ak!»

«Aa, ja! jeg er saa lej!

Nej, hør nu Bjørger! Tar du igjen det ordet som du fik og jeg tog igjen engang før — ifald du fik det?»

Han smilte og tog om muligt lidt fastere tag i haanden, han holdt. Nu var han atter paa vej, just som han var saa fattig, saa fattig — at faa alt. Men saa maatte han holde godt paa. Saa fandt han ikke paa andre ord end de, han før havde sagt. Alt gjentog sig. Han endte med:

«— Er jeg din?»

«O!»

Men midt i forelskelsen klager Bjørger nu for Laura over at han savner «en Aandsbeslektet»; han sier: «Havde jeg blot, om ikke mere end en, til hvem jeg kunde udveksle Tankemeninger, til hvem jeg kunde give Belysning, hvis Aabenbarelse kun er givet mig fra det himmelske Kildevæld, bestemt til at sende Straaler ud — solvarme, lysnende Drabanter, lysnende i tunge Øieblikke for den Ensomme.»

Det mest særegne i «Bjørger» er skildringen av Bjørgers halvt sinnsyke bror Thor. Han streifer om alene, sulter, småsynger, snakker med sig selv — og skriver ned sine tanker på løse lapper ute i marken — akkurat som det fortelles, Knut Hamsun gjorde som gutt. Thors optegnelser virker

ikke videre sinnsyke; men de er sjelden friske og levende, ofte med en barsk munterhet, en ensom gutts sørgmodige ironi overfor hele tilværelsen. «Jeg maa jo være motsat i det stykke ogsaa», sier han et sted, med et ekte Hamsunsk ordtak. Rytmen i sproget er så lett og fort, at det likefrem minner om «Sult».

Helt forskjellig fra bondefortellingers almindelige innhold er også skildringen av Bjørgers tanker og grublerier som gutt:

«Stundom likte han den tankemagten, som greb om sig til alle tider; stundom solgte han gjerne hele livet, naar han blot blev af med den; det maatte vel være flere slags tanker. Han blev grufuld og lej af altsammen. Det var ikke tanker i smaapluk; nei, de kunde faa ham til, at røre paa baade mund og læbe, men bare saa stille —! Han sad helst paa loftet. Hovedet i næven med albuen haardt sat i bordenden. Han sled ud trøjen sin paa venstre armen; det helte Inger. Den højre laa helst paa knæet, med en blyantstub; han maatte stundom skrive; men ikke naar han var saa overfyldt, at den ene tanke stuvede den anden i grav. Nei, det maatte gjøres før den verste kom; han ligesom rebede for orkanen. Saa skrev han og strøg over, men skrev igjen. Det skrevne blev lagt i en liden blommet bomme og nøglen i lommen. Saa bommen op igjen: skrev, strøg over og skrev. Saaledes til stortanken kom. Da sad han, som fluen uden vinger; stirrede paa bare eet og svedte. Der blev raabet. Han ned da; for prikstø vilde han være, — med alslags tul i gjerningen; han ligesom turede i en ring; rundt om men kom bestandig tilbage til det samme, til tulleriet, — indtil ringen var sprængt; da var han en anden en.

Naar han saa kom i holdet igjen og tænkte over hvor-

ledes han sad, og tog oppaa skallen; greb i tørket sved, saa tænkte han, der han var, at han — ja, at han var — tullet, at han mankerte paa vet. Men saa læste han en dag i historien om en mand som levede for over 2000 aar siden, om Sokrates; han var grebet af tanker og kunde tværstanse og tænke; tænke saa svært, at der han stod, der stod han i øgtvis og bare stormgrublede. Det kom ikke af at han mankerte vet, men muligens af at han havde formeget, havde overvet. Mon jeg har overvet da; spurte Bjørger da jevnest og saa greb han opi skallen sin aa, nej, da! det var vel ikke saa vel!»

Det er en høist merkelig skildring av en bondegutts sjeleliv, skrevet av en 19-årig ung mann. Den unge Bjørgers lidenskapelige besettelse av tanker og syner minner om Hamsuns egne ord til sine jevne venner på Hamarøy 30—40 år senere, da han skulde forklare, hvordan han skrev: «Nogen ganger spyr hjernen ut så fort, at jeg ikke kan få skrevet ned!» Og kapitlet i «Bjørger» gjenkaller i erindringen den vidunderlige skildringen i «Segelfoss By» av Ung Willazt's inspirasjon, da «bølgen» endelig kommer, og han skriver, skriver i ekstase, i svimmelhet og kvalme, sin opera, som han hadde gått med i angst og pine og ikke fått til:

«Hvad var det? Utallige ganger havde det skuffet ham — nu kom det! Bølgen tok ham! Det var Kvæld, men det blev Solopgang for hans Øine, Himlen begyndte at øse Guld ut og Jorden rødmet under den. Bølgen, Bølgen! Længe nok har vi ventet; men nu maa vi ikke klage, maa vi slet ikke klage, og faa Væte i Øinene, og skjælve. Det maa vi ikke. —

Det strømmer og strømmer af et overfyldt Sind, vedblir at strømme; han sitter som en Blind og modtar det utefra,

han skriver det ned i Lys. Skriver, skriver, skriver. Stundom hugger han en Haand i Flyglet, skriver igjen, klynker med, faar Kvalme og spytter ut, skriver. Det varer, Timer gaar, aa de Timer med Bølgen! . . . . . Det siger sagte ifra ham paa Morgenstunden, Lampene er brændt tørre og han vakler over Gulvet og puster dem ut. Saa falder han om i Sofaen og sover næsegrus, med Ansiktet paa sine Armer . . . . . Han er ikke færdig. Gudskelov ikke færdig. Ved at kaste Øinene i Arbeidet fra i Nat faar han et Sving gjennem Sjælen, det begynder igjen, nogen Lyde fra et ukjendt Klangrige, de er fra en Ø, de vinder ham med, synker ham — Bølgen. Og det varer idag ogsaa, det bruser med ham, tøileløst og uøkonomisk, hans Kvalme blir værre, hans Graat hyppigere han kaster sig paa Gulvet og skriver tilbedende, det strømmer og strømmer, det gjør godt. —»

Selvfølgelig er der en uendelig lang vei fra dette klare og strålende mesterskap i skildringen av en lidenskabelig og overveldende kunstnerisk undfangelse — og tilbake til ung-gutten Bjørgers «tullen» og kamp med «stortanken», hans motstandsløse besettelse av sine indre syner hvor han «var saa overfyldt, at den ene tanke stuvede den anden i grav», som det heter i «Bjørger». Så uendelig lang er nettop veien fra en 19-års bondegutts kamp med form og stoff, til den 60-årige verdenskjendte mesters allmektige beherskelse av begge deler. Tross all uklarhet og umodenhet bærer «Bjørger» mange spor av å være skrevet av en virkelig dikter. Og skjønt det ennu skulde komme til å vare en hel evighet av 10 år, før han blev anerkjent, så følte den unge Knud Pedersen Hamsund alt nu med sig selv, hvad der bodde i ham.

Bort fra Nordland

I

Helt til sitt 20de år levde Knut Hamsun under jevne, enkle forhold, for det meste blandt bønder. Småbyen Bodø, hvor han også var en tid, frembød ikke stort mere kompliserte livsforhold. Det var en stor forandring, da han nu forlot Nordland for godt og drog sydover. Det skulde vare over 20 år før han så hjembygden igjen.

«Bjørger» var utkommet hos en småbyboktrykker; den blev for det meste solgt av reisende kolportører, og kom neppe i hendene på mange folk med videre literær dannelse; men for Hamsun selv hadde boken allikevel den betydning, at han for alvor følte sine evner som skribent. Han måtte ut og prøve kreftene under større forhold.

En gang før da Knut vilde ut i verden og trengte til en videre horisont, hadde han skrevet efter hjelp. Det vår i 14-årsalderen, da Tosten Hestehagen hjalp ham med å komme til Lom. Denne gang var det en av Nordlands storfolk han henvendte sig til — handelsmann K. Zahl i Kjærringøy i Saltен, som var gift med en datter av nordlandsmatadoren Dons. Knut Hamsun fikk svar fra Zahl, at han skulde komme og søke ham personlig; og Zahl tilbød ham da å bli hos ham i Kjærringøy. Men Knut lengtet nettop efter å komme ut til andre og større forhold. Han vilde slå et stort slag med en

ny bok, men han måtte ha ro til å skrive. Av Zahl fikk han 1000 kroner — en stor sum, som viste en sterk tro på hans evner og som måtte øke den unge dikters selvtillit. Med alle disse pengene i lommen drog han sydover, til Øystese i Hardanger.

Det var utslag av et rent romantisk sværmeri. Knut kjendte ikke et menneske i Hardanger; han kom dit som en fullstendig fremmed. Men da han stod der med Zahls 1000 kroner i lommen og følte, at nu lå hele verden åpen foran ham, bestemte han sig til å reise til det herlige sted, det paradis på jorden, som han hadde lest om hos Henrik Wergeland i hans vidunderlige skildring av Hardanger i «Den engelske lods»:

«Gives Sted paa Jorden, hvor
gammel Kummer ved at stemmes
i Naturens blide Toner
kan bedøves og forglemmes —»
— — — —
— — — —
— — — —

«Ak om saa livsalig Sted
findes paa vort Jorderige
hvor i blaanende Geled
Alfer frem af Dalen stige —
hvor ved den krystalne Bræ
blomstrer snehvidt Abildtræ
medens i en Snefonns Spor
vilde Rose herligt gror . . .
— — — —
— — — —
— — — —

O, hvor findes saadant Sted,
disse løvbekranste Tanger,
med den fromme Hyttes Fred,
uden i din Herlighed
underdeilige *Hardanger?*»

Den geniale lyrikers skildring av et eventyrland midt i virkelighetens Norge — det var den reisebeskrivelse, Knut Hamsun gikk efter da han for alvor drog ut i verden for å bli dikter! Fra første øieblikk av følte han sig i de største selskap.

Det var sommeren 1879 at Knut Hamsun bodde hos gårdbruker og sersjant Flatabø, Øystese i Hardanger og skrev. Han var 20 aar gammel. Den staute og vakre unge mannen gjorde inntrykk på folk av å være noget usedvanlig; han førte sig også sikker og selvbevisst. Allerede her i Hardanger syntes folk, at Hamsun minnet om Bjørnstjerne Bjørnson — det var et inntrykk, han stadig gjorde hvor han kom hen opigjennem ungdommen. Likheten både i ydre og i optreden — formodentlig ikke alltid helt ubevisst fra Hamsuns egen side — skapte efterhvert den fullkommen grunnløse legende, at Hamsun egentlig var en sønn av Bjørnson.

En mann, som var meget sammen med ham i Hardanger, forteller at Knut Hamsun også i ydre småting skilte sig ut fra de andre: han gikk med gull-lorgnett, han brukte finere tobakk. Han var godt likt av jentene og sværmet for en av dem. Og han var ikke redd for å tre offentlig frem og føre det store ord. I lokalbladet «Søndre Bergenhus Folkeblad», som utkom i Ullensvang, innledet han en hel avisfeide, som gikk gjennem en rekke nummer og øiensynlig satte lidenskapene i adskillig bevegelse.

Den overlegne 20-åring, som skulde bli dikter, optrådte

Øistese i Hardanger.

fra første øieblikk av som opposisjonsmann, som skarp kritiker av det, han syntes var tregt gammelt vanegjengeri. Hjemme i Nordland hadde han bodd på prestegården og var vokset op med kirkegang og kristelig lesning; salmer var hans første litteratur — mange år senere (1904) skrev han en tidsskriftsartikel om Landstads salmebok. Her i Hardanger optrådte han som refser på det kirkelige område. I «Søndre Bergenhus Folkeblad» for 28. august 1879 stod der på første side en kort artikel om «kirkesangen i Vikør», undertegnet Knut Pedersen. «Uden at ringeagte den eksisterende Sang i Vikør og Østensjø kirker» — heter det — «maa det dog, mit til forholdene her snævre lokalkjendskab uanseet, være mig tilladt at kalde den mildest talt *vild*». Han legger skylden på «de konservative lærere og kirkesangere», og angriper «bygdens samtlige alderstegne bønder», som ganske sikkert «i kraft af sin raa mandighed» vilde sette sig mot enhver forandring. Den ungdomme-

Vikør kirke i Hardanger.

lige kritiker forteller at han har vært «i begge de nevnte kirker, hvor jeg ved forsøg paa at synge Lindemanns toner korrekt blev til speil for de dummeste blikke,» og han ender med å «paapege det absurde i den respekt de lenge nok har ydet disse stemmer fra dybet af Norges farligste raahed, vor kollossale fornedringstid.»

Det er et morsomt lite situasjonsbillede, man får av den unge samfundsrefser: den ranke, 20-årige Knut Hamsun, syngende Lindemanns salmemelodier «korrekt» med høi røst — midt i en menighet av alderstegne Hardangerbønder, som uanfektet synger videre på andre, gjennem århundrer tilvante salmetoner! Ganske karakteristisk for den unge manns flotthet er en anmerkning, som bladets redaktør, den senere så velkjente

gamle kloke Hardanger-tingmann Nils *Skaar*, har føiet til under siden: «De latinske sitater, som nærværende inserat var udrustet med fra forfatterens haand, har vi af meget nærliggende grunde fundet det mindre nødvendig og nyttig at aftrykke.»

Men også uten latin satte angrepet på selve menighetens salmesang gemyttene i oprør. De næste nummer av bladet bringer hele fire innlegg, kortere og lengere, både anonyme og fra navngitte folk. Nogen forsikrer at menigheten i Vikør synger salmene med sine egne tillærte toner «med et liv og fylde som det neppe i nogen af samtlige landskirker findes sidestykke til,» og at «slig som folkemelodiene lyder den dag idag i Vikør og Østensjø kirker har de lydt i hus og hjem og kirken

Kirkesangen i Vikör.*)

—

Uden at ringeagte den eksisterende sang i Vikør og Østensjø kirker, må det dog, mit til forholdene her snævre lokalkjendskab nuseet, være mig tilladt at kalde den mildest talt vild. At man ikke til støtte for kirkesangen ogsaa her, som i de fleste af rigets kirker, har et fast organiseret, af skolebørn og ungdom dannet kor, så meget mere som her ingen orgler er, må formentlig være de tilsyneladende konservative skolelæreres og kirkesangeres skyld. Da jeg engang ved given anledning udtalte dette i en ældre, forstandig mands paahør, bemærkede han, at ungdommens ledere havde sine betydelige autoriteter i bygdens samtlige alderstegne bønder, og at disse i tilfælde af forandring i retning deraf, i kraft af sin rå mandighed vilde optræde med høirøstet krav på sangens fortbliven på dens nuværende (lidet æstetiske) standpunkt. — Efter nu at have været i begge nævnte kirker, hvor jeg, ved forsøg på at synge Lindemanns toner korrekt, blev til spott for de dummeste blikke, — dog, for ikke at gjøre mig alt for bemærket, måtte jeg læse salmen, — tror jeg at manden gav mig faktiske oplysninger, og under henvisning til disse, vover jeg, herrer lærere og kirkesangere!, at påpege det absurde i den respekt, de længe nok har nydt disse stemmer fra dybet af Norges farligste råhed, vor kollossale fornedringsstand.

Nei, tag i! Thi en stor en har sagt: misbrug ophæver ikke den rette brug, og føjer jeg til: Gud vil lede det til lykke.

Lundarnæs, 25 aug. 1879.

Knut Pedersen.

Artiklen om «Kirkesangen i Vikør» fra «Søndre Bergenhus Folkeblad» 28. aug. 1879.

med i utellelige tider.» Andre er sarkastiske og skriver, at efter artikkelen å dømme «maa vor kirkesang ligne vilde dyrs hylen», og spør spydig «om hr. Knut Pedersen har været på Sydhavsøerne eller i Afrikas indre og hørt vild sang». Han får høre at han er «en vigtigper», som «ikke er tør bak ørene», at han som fremmed paa stedet «kan pakke sammen», og at han «med ungdommelig selvklogskab og stuelært visdom gnaaler paa den gamle vise: Bonden er dum, bonden er raa, bonden er smagløs.»

På alt dette svarer Knut Pedersen tilslutt, den 9. oktober, meget rolig og saklig. Hans artikel er skrevet i et særdeles kunstig sprog, men holder sig helt til saken. Hamsun skriver begeistret om Lindemanns salmemelodier: «Den inderlige klage, den tonevingede bøn fra blødende millioner, som ligger i Lindemanns melodi til «Jesu din søde Ihukommelse,» der ligesom indåndes af svindende livskræfter for at ende i graad.» Og han fastholder at «den umiddelbare fortsættelse af den egentlige folkesang» nu er blitt til «en mat og lad vedligeholden.» Kort efter drog han videre på sitt glade erobringstog ut i verden.

II

I september 1879 hadde Knut Hamsun alt kunnet skrive til sin velynder Zahl — som han flere ganger fikk penger fra — og fortelle ham, at hans bok nu straks var færdig, og at han vilde reise til Kjøbenhavn for å finde forlegger til den og til sine dikt. Han skrev også, at han som dikter hadde bruk for bøker, som hverken var få eller billige.

Senere på høsten drog han så til Kjøbenhavn med boken og innleverte den til gamle bokhandler *Hegel* på Gyldendal,

de store norske dikteres berømte forlegger. Men boken blev forkastet. Det var en fortelling, som het «Frida»; den er aldrig kommet ut og finnes ikke mer. Sansynligvis var den i sin art i slekt med bondefortellingene, likesom «Bjørger». Hamsun blev i Kjøbenhavn en måneds tid. Her bodde dengang den gamle norske dikter *Munch*, og Hamsun gikk til ham med boken. Hamsun forteller at Munch «leste «Frida» og ristet på sitt vakre grå hode», så gav han den unge dikter to 10-kronesedler for at han skulde kunne reise tilbake til Norge.

Forkastelsen av «Frida» var naturligvis en stor skuffelse. Men ennu hadde han ikke mistet den selvtillit, som hadde drevet ham ut i verden. Når Hegel ikke vilde ha «Frida», bestemte Knut Hamsun sig til å gå op til selve den literære høiesterett og appellere dommen. Han vilde vise sin bok til ingen mindre enn Bjørnstjerne Bjørnson. Først reiste han til Kristiania, og derfra drog han ivei til Aulestad; en god del av veien måtte han gå tilfots.

Da den unge mann langt om lenge endelig kom frem til gården var der mange mennesker, og Bjørnson var optatt. Det var glatt vinterføre og Hamsun gled på holken. Den unge piken, som lukket op for ham, kom inn til Bjørnson og sa, at der var en ung mann, som vilde tale med Bjørnson, men at han vist var full. Han slapp ikke inn den dag. Om natten fikk han ligge på nabogården; han var også på besøk på Vonheim, folkehøiskolen like ved.

Neste dag slapp Hamsun inn til Bjørnson. Det var den unge dikters første møte med sin helt, sit store forbillede. Bjørnson spurte ham straks om han hadde vært full dagen iforveien. Da den unge mann svarte nei, så Bjørnson på ham

og sa: «Jeg tror på Deres ord!» Så skulde han lese «Frida.» Bjørnson tok manuskriptet og bladet i det; nokså fort, syntes Hamsun. Han leste litt — et sted stod der, at «gutten var nær på gråten» . . .

— Nei, men gråter ikke den gutten endda, da? sa Bjørnson utålmodig.

Han kunde ikke finde noget i fortellingen og opmuntret ikke Hamsun til å vedbli å skrive.

— Men De er jo stor og vakker — sa Bjørnson trøstende. — De skulde bli skuespiller!

Og han gav den sympatiske unge mann en anbefalingsskrivelse med til skuespiller Jens Selmer, for at han skulde lese med ham. Knut Hamsun takket og gikk.

Da han kom tilbake til Kristiania, opsøkte han virkelig Selmer og gav ham Bjørnsons brev. Hamsun tenkte ikke et øieblikk på å bli skuespiller. Riktignok hadde han ikke den gang en slik motvilje mot hele skuespillerens gjerning som han i senere år av forskjellige grunner har fått; men nogen interesse for teater hadde han heller ikke. Når Hamsun allikevel tok mot Jens Selmers vennlige tilbud om å lese med ham, var det fordi han tenkte, det kunde komme ham til nytte som foredragsholder eller opleser. Selmer gav ham fribilletter til teatret; Hamsun brydde sig ikke om å gå og sa siden, at han ikke hadde fundet teatret. Hamsun hadde en del timer hos Selmer; men elevens kritikk var også på vakt. Hamsun skulde lese op Welhavens dikt «Raad for Uraad», og kom til den berømte linjen: «Jo, jeg kan! sa Storebingen.» Hamsun leste den ganske enkelt, med samme trykk på alle ordene.

— Nei, sa Selmer, — det skal være slik: «Jo, *jeg* kan! sa Storebingen.»

Men det tenkte Hamsun ved sig selv var aldeles falsk; for en *bonde* vilde si ordene rolig, og ikke skryte åpenbart med denslags eftertrykk. Det lunt ironiske i denne kritikk overfor bymannen, som han naturligvis var så høflig ikke å nevne med et ord, er karakteristisk for den unge bondegut-tens modenhet og selvbeherskelse.

Men Jens Selmer, som også på sin side var en klok og lun iagttager, så også med åpne øine på sin eneste elev. Straks efter den første timen sa han til sin frue:

— Ja, det kan jo være, han blir noget stort — men skue-spiller blir han aldri!

I forbindelse med timene blev Hamsun også av og til sittende hos Selmers. Henrik Ibsens «Et Dukkehjem» var nettop utkommet og blev diskutert overalt, og den 20-årige skuespillerelev overrasket med sin skarpe kritikk og sine meget bestemte og originale meninger, som han fremsatte i en rolig og høflig, men allikevel selvbevisst form. «Tror du ikke, han blir literat?» spurte fru Selmer sin mann.

Kort efter sin store skuffelse med «Frida» offentliggjorde Hamsun — under navn Knut Pederson — i «Norsk Familie-blad» for 6te desember 1879 et inderlig og smertefullt dikt, som viste, at han var dypt rammet:

I Nød.

Sangfuglen kan ikke spinde
sit tonende næt
og den har knækket sin vinge
— nu er den træt.

Den sætter sig, vil ikke klage
men sukker dog ud:
det siste jeg havde tilbage,
det tog du, o Gud!

Hele den fryd maa jeg glemme,
som du har skapt;
min rigdom den laa i min stemme
og den har jeg tabt!

Den løfter sin saarede vinge:
o vent mig, min bror!
i tifoldig kraft vil jeg svinge
naar vingen min gror.

Den hæver sit maal, — ak den tier
og prøver igjen;
men aldrig kom de melodier,
den ønskede frem.

Da sa den saa, som den kunde:
o, reis du, min bror! —
jeg har en ulægelig vunde,
skjønt vingen min gror.

III

Vinteren 1879—80 bodde Hamsun i Kristiania. Han skrev og prøvde å få noget trykt i aviser og tidskrifter; men utover nogen dikte i «Norsk Familieblad» lyktes det ikke. Han bodde i Vaterland, i Tomtegaten 11 — det hus, som han senere har skildret inngående i «Sult.» Hans vertsfolk var

håropkjøperen Werschowski og kone; de kaldte sig Isaksen og holdt losjihus. De var snilde folk; Hamsun kom til å skylde dem penger, som han først mange år bakefter — med sin store nøiaktighet i pengesaker — kunde betale dem.

Strøket dernede var meget urolig; der var stadig leven med piker, fyll og politi. Hamsun blev kjent med brygge-sjauere, grove og hyggelige folk, og med sjømenn. I losji-huset bodde en styrmann, som leste til skippereksamen; han fikk besøk av en skipper — de var fine folk, hadde gull-kjeder med mange gullting hengende på, og de fortalte mange fantastiske eventyr ute fra fremmede land. Engang da alle satt samlet hos Werschowskis, kom en stor, sterk brygge-sjauer fort inn i stuen; han sa bare lavt «politi» og gikk videre. Like efter ham kom politiet; ingen i stuen sa noget, og politiet fant ham ikke. Sjaueren hadde slått en mann for-dærvet. Tomtegaten 11 ligger mellem to gater; man kan gå tvers gjennem huset og ut på den andre siden — slik som Hamsun i «Sult» lar sin helt gjøre, da han ikke kan betale drosjen.

Da ingenting lyktes i Kristiania, tvang sulten og nøden ham tilslutt bort fra byen. Gjennem den bekjente apoteker Thaulow, som blandt annet hadde hjulpet ham til noget skrivearbeide, kom Knut Hamsun i forbindelse med veidirek-tør Krag; og for i det hele å få noget å leve av måtte han våren 1880 reise fra byen og skrivningen, og ta arbeide ved statens veianlegg på Toten. Her blev han i henimot 2 år.

En stund efter at han var kommet ditop, skrev han til sin fetter (på farssiden) skomakermester Knudsen i Oslo, som han av og til hadde besøkt, mens han bodde i byen:

«Veianlægget Undliden=Bøverbro pr. Gjøvik, 15 juni 1880.

Hr. skomagermester S. Knudsen,
Akersgaden, Kristiania.

Tænk, jeg har mistet af Mindet Nr. paa dit Hus. Men jeg skriver nu alligevel, jeg, og begynder med at fortælle, at jeg har det som jeg kan, og ikke som jeg vil. Om en Maaned bliver jeg Gruskontrollør, med forhøiet Lønning.

Nu vil jeg tigge Dig. Men se Dig nu vel for, paa hvad Betingelser Du maa høre.

Om Du har Materialer til et *Par lave Springsko* (altsaa uden at du *nu* kjøber) saa bund og gjør færdig deraf etpar Sko til mig. Jeg er ikke saa rart beskyttet paa Benene, ser Du, og om Du kunde gjøre mig en Tjeneste, den at arbeide mig etpar Springsko, som Du indtil videre kunde vente med Betaling for, saa er du en svært snil Fyr. Men, som sagt, du skal ikke *kjøbe* Materialer *nu* dertil, hvis Du ikke allerede skulde have. Jeg maa naturligvis være hensynsfuld nok til ikke at begjære Dig dertil.

Min Fod er overmaade «Risthøi» og er tilsvarende lang og bred. Du maa ikke sy for lidet, heller en Stut for stort. Andet Maal kan Du ikke faa, og endog dette giver jeg med det udtrykkelige Bud: Du faar ikke kjøbe Læder nu til Støvler til mig, om du ikke allerede har noget, som alligevel hænger hos Dig.

Du faar hilse *Søster* og Kone; Wartdahl ligeledes. Gaar du til *min* Søster saa sig hende, at jeg skal skrive, naar jeg kommer i Orden i Hovedet; i denne tid har jeg nemlig Tanker saa stride og store som Glommen.

Og nu — lev vel til videre.

Din Fætter Knut Pederson.

Knut Hamsunn
Veianlægget Undliden=Bøverbro,
Adr. Ingeniør Grøndahl, Gjøvik.»

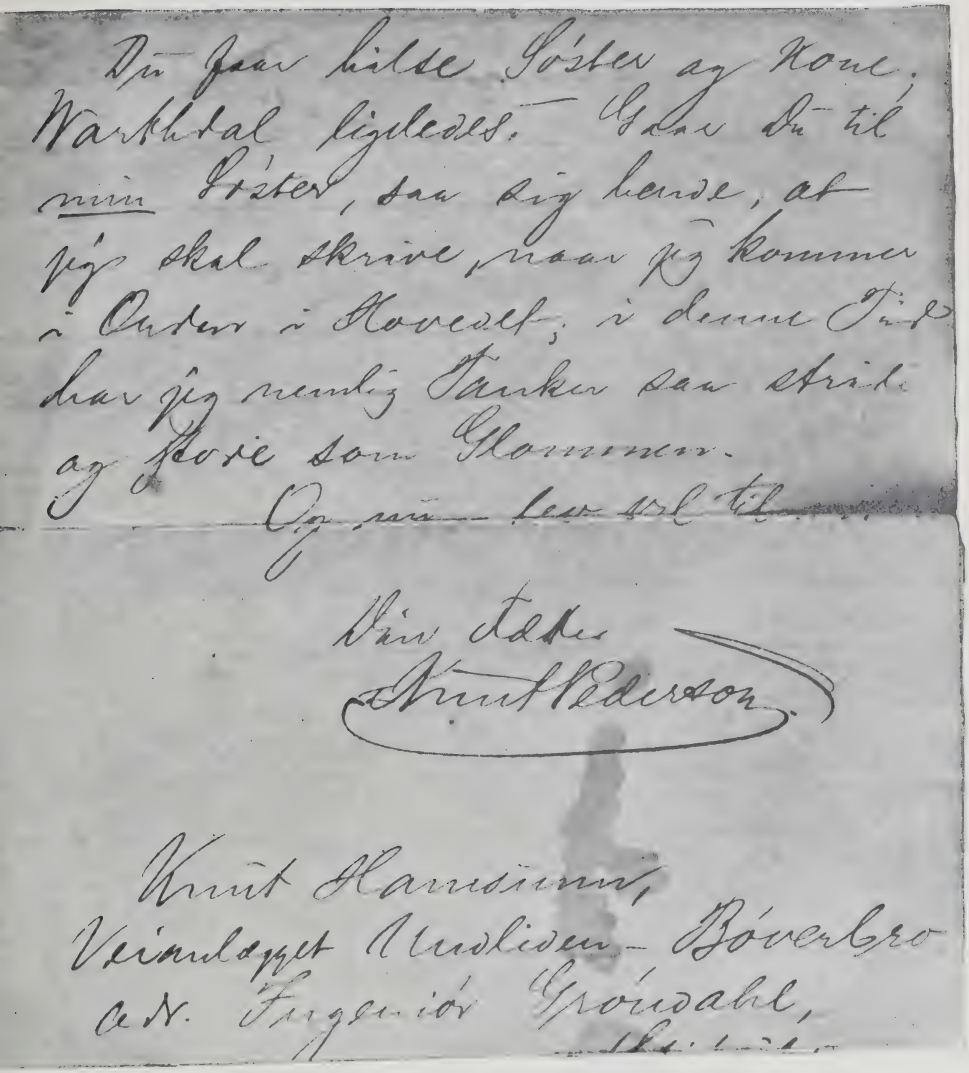

Knut Hamsuns skrift i 1880.

Skomakermester Knudsen lever ennu i Oslo. Han forteller at Hamsun fikk ikke nogen sko! Brevet — hvorav endel gjengis i faksimile som prøve på skriften — har sin interesse ikke bare ved innholdet, men også fordi det viser et overgangsstadium i Hamsuns måte å skrive sitt navn på: istedenfor Knut Peder*sen* eller Knut Peder*sen* Hamsun*d* skriver han nu Peder*son* (som Bjørn*son*) eller Hamsu*nn* — en mere nynorsk skrivemåte.

IV

En av Knut Hamsuns venner fra hans år på Vestre Toten var trælasthandler Nils *Frøsland*. Hans sønn, redaktør Frøisland har vært så vennlig å fortelle endel av farens meddelelser om Hamsun, på grunnlag av efterlatte optegnelser:

«Man holdt i 1881 paa at anlegge veien fra Gjøvik til Skreia (Østre Toten). Veien fører like forbi Rødfos (nuværende Raufos), hvor jeg dengang var bestyrer av fyrstikkfabrikken. Jeg hadde allerede før jeg gjorde Hamsuns personlige bekjendtskap hørt snakke om karen; han skulde være en mer end vanlig flink arbeider, men samtidig en «pudsig» fyr med litterære ambitioner og forøvrig interesser som man ikke netop ventet at finne hos en «veislusk.» At han også av sine arbeidsgivere var anset som litt «framifraa» ser jeg deri, at han var ansat som grusskriver, det vil si: at han stod ytterst ute paa fyllingen og noterte op det antal trillebør eller læs, som de andre kjørte. Jeg hadde set ham et par gange: en høi, slank og vakker mann med flommende haar og næsten fuldsid bonjour der han stod i grustaket eller paa tippen og noterte læssene, som gik ut.

Det var som sagt kjendt, at han læste og skrev meget, deklamerte og ræsonnerte. Han bodde hos en gammel kone, som het «Torger-Maria», og hun hadde meget at fortelle om Knut Pedersen, som den gang var hans borgerlige navn. «Han er græsselig lærd og flittig,» sa Maria, «men forøvrig var det riktig daarlig med ham da han kom til mig; fem skjorter hadde han, men dem hadde han paa kroppen alle-sammen. Nu har jeg faaet ordnet det slik, at han bruker bare en ad gangen og skifter hver lørdag.»

En dag jeg hadde været ute i bygden og kom kjørende hjemover til Raufoss, tog jeg igjen Knut Pedersen. Jeg spurgte, om han vilde sitte op og kjøre, og det vilde han gjerne. Han blev med til Raufoss og tilbragte kvelden i mit hjem. Det var første gang, — senere blev det mange gange. En interessant kar var han det er sikkert. I sin fritid hjalp han mig paa kontoret med innførsler og regnskaper i det hele. Han skrev aldeles nydelig og regnet godt. Da vi blev mere fortrolige med hinanden, betrodde han mig litt av sit forfatterskap og læste blandt annet op en levnetsbeskrivelse, han hadde nedtegnet. Han hadde allerede været ute for litt av hvert.

Som det ofte gaar, naar anleggsarbeidere og fastboende arbeidere støter sammen, kom det ogsaa her til rivninger. Slagsmaal og uvenskap hørte en tid til dagens orden. Tilslut blev stillingen saa ille, at anleggsingeniøren og jeg innbød de to stridende parter til aa møtes paa «fabrikksalen» og der se til at komme til en slags forstaaelse. Ved det møte op-traadte Knut Pedersen som veiarbeidernes tillidsmann, og jeg skal si, han skilte sig glimrende ved sin rolle! Han sa sand-

hetens ord baade til Raufoss-arbeiderne og ikke mindst til sine egne kamerater ved veianlegget, — saa veltalende og overbevisende var han i sin argumentation, at møtet sluttet som en ren idyl mellem de to parter. Hamsun hadde ved sin veltalenhet sveiset dem sammen.

Men samme kveld sat han i et høit træ ute ved veien og gol som en hane, forteller man.»

Ved siden av det sunde friluftsarbeidet og fridagenes muntre liv fikk Hamsun også tid til å lese meget på Toten. Han tok hjem svære bokstabler fra Østre Totens folkebibliotek. Blandt meget annet leste Hamsun her Eugène Sues «Paris's mysterier» i oversettelse og var meget spendt og grepet. Da han hadde fått den mere overordnede og makelige stilling som gruskontrollør, fikk han også tid til å lese under selve arbeidet, mellem gruslassene. Og det lange opholdet på Toten gav ham stor kjærlighet til skogene og de brede østlandsbygdenes frodige natur.

Ikke lenge efter at Knut Hamsun var kommet til Toten finner man en artikkel av ham i «Gjøviks Blad» for 6te juli 1880, — undertegnet «Ego». Den bærer overskriften «Fra Vardal», og innledes med en selvironi, som vanskelig kunde være mindre bitter hos en genial dikter, som forholdene har tvunget til å bruke sine krefter som veiarbeider:

«Oppe ved Dagens politiske Breddegrad kan en Arbeidsmand i egentligste Forstand, som jeg, nok ikke synderlig godt manøvrere; men derimod kan jeg undertiden opdage den rigtige Polhøide fra et begrændset Sted inden Bygden. Tillader Hr. Redaktøren, vil jeg meddele lidt af min Veigrøftsfilosofi, som i det er forskjellig fra al Visdom, at den

Landeveien under Skreia, som Knut Hamsun har arbeidet på.

ikke i særlig Grad venter at vurderes som en reformatorisk Proces imod bestaaende Vane og Liv, eller som noget der burde ryste Verden af Hængslerne og ene bestaa; — det er bare en Beretning om et saakaldt Bønnemøde oppe i Vardal.»

Hovedinnholdet av artikkelen er et skarpt angrep på legpredikanten Hans Lingjerdet — «en i Bygden bosat ældre Mann, der haspede af sig baade taktløst og holdningsløst et paa Tim. 2, 4 og 2 Petr. 3, 9 grundet Prat». Han «havde en usympatisk Talestemme, der frempibede et uslebet, lattervækkende Sprog. Gjennem skvætne Cirkusspring snappede han efter Stof baade hos Kirkefædrene og Profetene, hvoriblandt han ikke undlod at styrke Citatene med Tilsætning af eget Fabrikata».

Særlig forarget er Hamsun over at legpredikanten «satte Theatere i Klasse med Bordellerne, og de, som dansede, rangerede med Innvaanerne af Hælvede», og at han angrep kjente folk, som han nevnte ved navn. Hele artikkelen er preget av en sund, ungdommelig forargelse mot pietistisk dømmesyke og smakløshet, og stilen er friskere enn før.

Det var atter igjen foreteelser på det kirkelige område, som hadde fått Hamsun til å tre offentlig frem i avisen — ganske som i Hardanger året i forveien. Men totningene var roligere folk enn haringene; der kom ikke noget svar, hverken fra legpredikanten eller hans tilhengere.

Også på andre måter gjorde Hamsun sig bemerket under Totenopholdet. Han blev lagt almindelig merke til i bygden; alle visste efterhvert at han skrev. De unge døtrene på prestegården kalte ham gjønende for «Digter Pedersen»; de laget et firkortspill, som de spilte med, av kjente menn; blandt dikterne var der ved siden av Ibsen og Bjørnson også et kort som fremstilte Dikter Pedersen. De ante ikke hvor sannspådde de var!

V

Hamsun var med på forskjellige veiarbeider på Toten; blandt annet var han med på å stikke ut veien over Skreia. En tid var han også — efter hvad der fortelles — gårdsarbeider hos godseier Siewers på Tonsåsen; men i den siste tiden drev han mere og mere med journalistikk. En gammel Gjøviksredaktør Johan *Enger* har i en avis («Nationen $^{31}/_{1}$ 1925) fortalt endel morsomme trekk:

Aurdalsbygden i Valdres i åttiårene. «Frydenlund» ligger omtrent midt i billedet.

«Første gang jeg traff Hamsun var paa det store jernbanemøte paa Fagernæs, i 1882 — var det vel, da Valdresbanen blev besluttet bygget. Jeg husker saa godt den dagen. Det var forrykende snestorm, og jeg som hadde bestemt mig for aa reise til Fagernæs for aa referere møtet, tænkte paa aa opgi det paa grunn av veiret. Men saa kom Hamsun. Han skulde være «Aftenposten»s referent på møtet, og han måtte derop, sa han. Om vi ikke kunde ta en hest sammen? Jeg strittet imot, men hans unge iver og veltalenhet beseiret mig. Vi leiet en hest sammen og begav os paa den milelange reise fra Gjøvik til Fagernæs i storm og snefok. Det var en hård job. Somme tider stod sleden helt fast i sneen, og saa maatte Hamsun av og lette på den. Jeg husker hans styrke imponerte mig, likedan hans ubrytelige alvor og

ro. Hver gang vi stod fast og jeg gjorde opmerksom paa at det vistnok var best aa hjælpe hesten litt, svarte han aldrig et ord. Gik bare rolig av og tok sin tørn, til vi kom løs igjen.

På selve jernbanemøtet var Hamsun svært ivrig, spurte og grov om alle ting, og da møtet var slut ivret han for aa faa renskrevet referatet og sendt det avsted.

Jeg kan huske Hamsun og jeg bodde sammen med etpar andre journalister paa et stort værelse paa Fagernæs hotel. Da vi kom hjem til hotellet hadde allerede de andre lagt beslag paa værelsets eneste bord og holdt paa aa renskrive referatene sine. Jeg ventet til de blev færdige, men Hamsun hadde ingen ro paa sig. Han la sig likesaa godt ned paa gulvet og renskrev referatet sit.

— Det var da svært til iver, sa en ældre kollega som sat der. Av Dem maa det bli noget stort, unge mand!»

Johan Enger var selv også «sikker paa at han var en mand som vilde komme frem. Han hadde en jernvilje og en uuttømmelig energi som ikke lot sig kue av al den motgang han mødte.»

Under opholdet på Toten forsøkte Knut Hamsun sig også som foredragsholder. Han vilde gjøre noget ut av alt det, han hadde lest og tenkt i denne tiden. Hamsun talte i banklokalet på Gjøvik, og Johan Enger mener det var Strindberg og Kielland han talte om. Men, forteller Enger videre:

«Ingen kjendte eller trodde paa den unge alvorlige manden som kaldte sig Knut Pedersen Hamsund. Han var i godtfolks øine en almindelig farende anlegsarbeider. Hvad godt kunde der komme fra ham? . . . . . Med mig var der

5 mennesker forsamlet i banksalen hin minderike aften. Jeg trodde først Hamsun vilde avlyse foredraget paa grund av manglende tilslutning, men det gjorde han ikke.

Høi og alvorlig besteg han talerstolen og begyndte sit foredrag. Først litt trægt og famlende, men saa talte han sig op og leverte noget av den mest intense lyriske foredragskunst jeg nogensinde har hørt. Foredraget var mættet av eksplosive, flammende billeder, heftige utfald og varsom, kjærtegnende lyrik. Det var en av mit livs store oplevelser.»

Enger skrev næste dag i «Samhold» og hevet Hamsun til skyene og skjelte Gjøviksborgerne ut fordi de ikke var mødt frem. Et par dager senere gjentok Hamsun foredraget — for 7 personer! «Nei, folk her i byen var saa overlegne mot Hamsun dengangen. De saa knapt til den kant han gik. De hadde sit aa stelle med. Hvad vedkom han dem?»

VI

Bare alvor var det nu ikke i Hamsuns Totendager. Om Gjøviksborgerne var kjølige, fikk han flere gode venner omkring i bygden. Blandt dem var — efter hvad redaktør Lange, Gjøvik meddeler — også Ernst *Sengebusch*, som i sin tid hadde vært en av bygdens storkakser, men som det gikk ut med. Der fortelles efter ham de for slike folk sedvanlige historier, at han tendte cigarene med 10-kronesedler og lignende. Sengebusch var da Hamsun lærte å kjenne ham arbeider på Raufoss fyrstikkfabrikk; han var fremdeles en munter og beleven mann. Han hadde fått høiere skoleutdannelse og hadde også vært en tur over i Amerika. Han

hjalp Hamsun og leste engelsk med ham, for at han skulde kunne sproget dersom han reiste til Amerika, som han ofte talte om. En annen venn var overretssakfører M. Mustad. Hr. Lange forteller at hans far engang bodde som gjest hos Nils Frøsland på Raufoss, hvor Hamsun også var. Da Lange var gått i seng oppe i annen etage, hørte han en underlig banking på vinduet om natten. Han gikk til vinduet og så Hamsuns ansikt på ruten. «Der holdes dans i en hytte her borte i skogen og det er mange vakre jenter. Gå ut på stigen og bli med dit skal du få moro!»

Den lille uskyldige historien minner om Hamsuns lystige ord i «Under Høststjernen» mange år siden, hvor han lar bokens hovedperson treffe igjen Grindhusen «en av mine Kamerater fra Veianlegget i Skreia». Og erindringen har en frisk tone av selvoplevelse:

«Det er mange, mange Aar siden vi var Veiarbeidere sammen, Grindhusen og jeg, det var i vor pure Ungdom, vi danset bortover Veiene i de sørgeligste Sko[1] og aat hvad vi kunde komme over naar vi bare hadde Pengene. Men hadde vi desuten Penger tilovers da vanket det Ball for Pikerne den ganske Lørdagsnat og det blev stort Paahæng av vore Medveiarbeidere, og Konen i Huset solgte Kaffe til os saa hun blev rik paa det. Saa arbeidet vi med Liv og Lyst den hele Uke igjen og stundet efter Lørdagen. Men Grindhusen han var en rødhåret Ulv efter Pikerne.»

Under sitt ophold på Toten fikk Hamsun for annen gang se Bjørnstjerne Bjørnson. Det var i de stormende po-

[1] Man minnes uvilkårlig brevet til skomakermester Knudsen om skoene som Hamsun ikke fikk!

Bjørnstjerne Bjørnson som taler.

litiske tider omkring riksretten, de store folkemøters dager, da venstres og høires talere utkjempet veldige ordstrider offentlig under mange tilhøreres jubel. I begynnelsen av november 1881 var der et berømt folkemøte på Valheim og formodentlig er det der Hamsun fikk se og høre sin helt.

På dette store folkemøte var Bjørnstjerne Bjørnson en av venstres hovedtalere. Alle, som har hørt Bjørnson på folkemøter, er henrevet; han så ut som en høvding, og vidunderlig talte han. I sit foredrag om å reise det fulle folkestyre leste Bjørnson på dette møtet op lange stykker av grunnlovens ord om stortinget. Han leste med stor kraft og varme, og slog med en begeistret håndbevegelse håret tilbake. Det var av praktfull virkning; men Hamsun stod og la stillferdig merke til, at Bjørnson siden sørget for

å få håret til å falle ned igjen — også det var virkningsfullt; og den unge mann både gjennemskuet og beundret den store skuespiller i Bjørnsons praktfulle optreden.

Blandt venstres talere var også den bekjente Albert Jakobsen, som ofte var meget hensynløs i sine utfall overfor motparten. Jakobsen kom med et nokså personlig angrep på en høiretaler vaktmester Selbo. Bjørnson avbrøt ham og sa: «Nei, la oss være mere ridderlige mot våre motstandere». Da klappet Knut Hamsun.

Så rolig og viljesterk som Knut Hamsun var og så overlegent som han tok sin motgang, kunde han allikevel ikke lenger slå sig til ro på Toten. Han var over 22 år gammel og kom ingen vei med det, han egentlig vilde. Han skrev og skrev; han sendte sine ting til blad og tidsskrifter, men fikk intet inn. Så begynte han som så mange andre i de dager å tenke på Amerika. Hans eldste bror Per var alt derover. Utvandringen var i disse år på det høieste, og Hamsun mente, han kanskje kunne slå sig gjennem som skribent blandt landsmenn i Amerika. Bjørnstjerne Bjørnson var nylig kommet tilbake fra sin store Amerikareise, og han hadde skrevet lange og begeistrede artikler i venstrepressen om dette herlige frihetens land. Det har sikkert også virket på hans unge beundrers fantasi.

Nils Frøsland hadde hatt adskillig forbindelse med Bjørnson, og blandt annet handlet hester til Aulestad med ham. Han skrev til Bjørnson og bad ham gi Hamsun med anbefalingsskrivelser til fremtredende norsk-amerikanere, men fikk ikke svar. Like før folkemøtet på Toten begynte fikk Bjørnson et nytt brev, som han så var fra Frøsland, og han sa:

«Dette brevet er enten om en mann eller om en hest!» Og nu fikk Hamsun sin anbefaling. En tradisjon vil vite, at Bjørnson ved slutten av sit foredrag fortalte, at her var en ung mann, som vilde til Amerika og burde støttes, og at der blev samlet penger inn; men det er ikke lyktes å få den bekreftet.

Derimot har Nils Frøsland nøiaktig fortalt, hvordan Knut Hamsun tilslutt blev satt istand til å reise til Amerika:

«I julen hadde jeg bestemt mig til å besøke min gamle mor paa gaarden Frøisland i Torpa. Det er en 5—6 mil å kjøre fra Raufoss. Jeg spurte Knut Pedersen om han hadde lyst til at slaa følge, og det vilde han gjerne. Paa Frøisland blev alle inntatt i Pedersen og særlig var Mor begeistret for ham. «Mor» Frøisland var en gammel «klok» kone, hvis læge-egenskaper var fordelagtig kjendt utover bygden. I juledagene festet vi paa forskjellige maater, blandt annet husker jeg en dag, da min bror stortingsmann Oluf Kinn og senere redaktør paa Hamar, Konstad, var tilstede. Paa opfordring hadde man faat Knut Pedersen til at deklamere. Han stod paa skammelen husker jeg og leste «Terje Viken» saa baade menn og kvinner graat.

Da han steg ned igjen av skammelen husker jeg, at Mor sa til mig: «Den mann bør vi se til at hjelpe frem til prest», og da Pedersen og jeg hadde lagt oss om kvelden, fortalte jeg ham hvad Mor hadde sagt. «Hjelp mig heller til Amerika», svarte han. Og da jeg spurgte ham, hvad han kunde trenge av penge til en slik reise, svarte han, at han burde ha 400 kroner. Da jeg dagen efter fortalte Mor, at det nok ikke kunde bli noget av med presten, men at Pedersen

ønsket 400 kroner for at komme over til Amerika og slaa sig sin egen vei der, svarte hun, at det fik se til at bli en utvei med det. Hun trodde paa karen og innen han reiste fra Frøisland hadde han løfte om de 400 kronerne. Efter denne bestemmelse sa Pedersen op sin stilling i grustaket på Toten. Han fikk 50 kroner av kaptein Moestue, som administrerte veianlegget. Saa kjøpte Pedersen sig nye klær og fiffet sig op.

Jeg la ut pengene for Mor, og Hamsun drog til Amerika. Jeg fikk snart et brev fra ham, hvor han fortalte, at han drev med litt av hvert og blandt annet hadde truffet Kristofer Janson. Siden gik det lang tid uten at jeg hørte noget fra ham. Jeg trodde nærmest han var død. Stor var derfor min overraskelse, da der nogen aar senere pludselig en dag kom et brev til mig fra forleggerfirmaet Philipsen i Kjøbenhavn med meddelelse om, at Knut Hamsun hadde gitt ordre til at utbetale mig 400 kroner med renter og renters renter fra en bestemt dato. Pengene var selvfølgelig ikke nevnt mellem oss efter at han hadde faaet dem. Men Hamsun glemte ikke. Nu var «Sult» kommet, og han hadde en del at rutte med.»

Trengselsår i Amerika og hjemme

I

Det var kort over nyttår 1882, midt på vinteren, at Knut Hamsun reiste over til Amerika. Han reiste fra Hamburg med en tysk damper «Oder», som han hadde fått greie på gjennem avertissement; selskapet gav ham fri overreise for at han siden skulde skrive om reisen som journalist.

Bjørnson hadde gitt ham anbefalingskrivelse til en kjent norsk-amerikaner, professor Rasmus B. *Anderson* i Madison, som han også opsøkte. Deres møte har Anderson beskrevet slik:

«Da piken var optatt i kjøkkenet, gikk jeg selv og lukket op. Foran mig stod en høi, slank, glattraket ung mann med et veldig hår. Det var ikke mulig å se på denne yngling med en hel skov av kruset hår uten å tenke på Bjørnstjerne Bjørnson i hans mest blomstrende dage. Den unge mann holdt sin hatt i den ene hånd, og med den annen rakte han mig et brev, efter å ha spurt mig om jeg var professor Anderson. Jeg åpnet brevet og fandt at det var skrevet til mig av ingen mindre enn Bjørnstjerne Bjørnson selv.

Bjørnson sier i dette brev at han herved sender mig en ung mann ved navn «Knud Pedersen». Han tilføier at «han

er ikke uten literært talent» og ber mig interessere mig for ham og gjøre hvad jeg kan for ham.»[1]

Knut Hamsun blev ikke lenge i Madison. Et stykke ut på vårparten skrev han et brev til sin venn Ernst Sengebusch på Toten og fortalte, hvordan han hadde det. Han arbeidet da på en farm i nærheten av den lille by Elroy, hvor hans eldste bror Per Pedersen bodde og var skredder. Brevet er overskrevet påskelørdag 1882. Hamsun forteller blandt annet:

«Fra min Broder, som bor her, drog jeg ut til en Farmer, hos hvem jeg nu arbeider. Tungt Arbeide naturligvis, men jeg har Haab om at få noget bedre når Tiden lider. Prof. Anderson var ikke Manden at komme til, hvis man skulde paa Død og Liv staa fast hos ham. Han brød overtvært og sagde jeg havde at hjælpe mig selv. («I Amerika maa alle Folk hjælpe sig selv»). Her er heller ikke Stedet at kvie sig for Arbeide med sine Hænder. Men *her* er det heller ikke, som i Norge, Skam at arbeide.»

Senere i brevet skriver han med sedvanlig sorgløs munterhet: «Jeg har til Dato været forelsket kun tre Gange de siste 2 Maaneder. For Øieblikket ingen Forlibelse. For svarte Tænder, for smale Skuldre!» Han opgir sin adresse til Knut Hamsund — men tilføier i parantes: Knut Pedersen.

[1] I sine erindringer — «Life Story of Rasmus B. Anderson» — har professor Anderson fortalt en hel del om sit samvær med Knut Hamsun, både i 1882 og ved flere anledninger senere. Nogen større sympati har han øiensynlig ikke hatt for Hamsun helt fra begynnelsen av; og efterhvert omtaler Anderson både ham og hans diktning i en så forbausende hatefull tone, at man har vanskelig for å opfatte Anderson som nogen objektiv meddeler. Hamsun har også selv protestert kraftig mot forskjellig av, hvad Anderson påstår å huske om ham — og flere av tingene lyder i sig selv meget utroværdige for den, som kjenner Knut Hamsun og hans diktning.

Det er visstnok om denne tid, Hamsun senere har skrevet: «Jeg har arbeidet hos Yankeefarmere i Østen paa to Heste og fire Kjør; de var omtrent lige saa rige som jeg, den ene av dem kunde ikke betale mig da jeg reiste.»

Hamsuns utdannelse som butikkmann kom han også til nytte i Amerika. Efter å ha arbeidet på farmene, blandt annet som grisepasser, blev han handelsbetjent i John Harts butikk i Elroy; og da handelsmannen også var postbestyrer, kunde Hamsun — som kjente postarbeidet fra Hans Olsen — også hjelpe til med det. Han blev 1½ år hos Hart. En lærer Johnston ved landsbyskolen i Elroy gav ham undervisning i engelsk om aftnene. I «Minneapolis Journal» har den samme Johnston mange år senere fortalt, at Hamsun hadde bestemt sig til å reise rundt og holde foredrag i Wisconsin; men det foredrag han hadde utarbeidet, lot ikke til å slå an, og han måtte slutte. Hamsun blev syk. Straks efter at han var kommet op igjen, fikk han et lån på 40 dollar av Johnston, for å kunne reise til Colorado og komme til krefter igjen.[1]

Blandt de «Oplevede Smaating», som Hamsun offentliggjorde i 1898, forteller han i en skisse «Rædsel», at han i 1884 — altså en tid senere — skulde bestyre en trelasthandel, som den samme Johnston nettop hadde åpnet i præriebyen Madelia i Minnesota. Johnston og konen reiste bort; Hamsun fortæller med Mark Twainsk lune om hvordan han stelte

[1] Da Hamsun næsten 40 år senere fikk Nobelprisen, skrev Johnston og lykkønsket ham; øieblikkelig fikk han svar fra Hamsun, som fortalte, at han — med sin sedvanlige skrupuløse nøiaktighet, når han har lånt penger — uavladelig forgjeves hadde eftersporet Johnston for å betale lånet tilbake; nu sendte han pengene med renter og renters rente.

sig selv. Huset lå meget ensomt; og fortellingen skildrer et dramatisk overfall, som den 24 år gamle Hamsun blev utsatt for der i ensomhet på prærien: «Saa rædd for mit Liv har jeg aldrig vært som denne Nat i Præriebyen Madelia.»

II

Ved siden av slitet for å opholde livet skrev Hamsun uavladelig, også i Amerika. «Som sædvanlig satte jeg mig også denne Kvæld til at skrive paa noget» — heter det i «Rædsel». Men det gikk ikke bedre med å slå gjennem som dikter eller foredragsholder her enn hjemme i Norge. Efter å ha vært 2 år i Amerika kom Hamsun så, i 1884, til Minneapolis, som var et helt lite norsk kulturcentrum blant utvandrerne. Her kom han endelig inn i et miliø, som kulturelt lå på høide med hans evner og interesser.

Det var først og fremst Kristofer *Jansons* skyld. Det var en fortelling av Janson, «Torgrim», som hadde gjort så sterkt inntrykk på Hamsun hjemme i Nordland i hans tidligste ungdom. Nu traff han Janson selv, som var blitt prest for en unitarmenighet i Minneapolis, og som fikk stor interesse for Hamsun og tok sig varmt av ham. Janson forteller i sine erindringer, at han traff Hamsun rent tilfeldig i den lille by Madelia:

«Jeg blev opmerksom på den høie ranke manden med guldbriller og et aristokratisk intelligent ansigt, som arbeidet på en tømmerplads der, og som snakket norsk. Jeg kom i prat med ham. Det var søndag, og han hadde tid til at drive med mig i skogen. Jeg spurte ham om det tilfredsstillet ham at gaa der og slæpe paa planker.

— Nei vist gjorde det ikke det — men hvad skulde han gjøre, man maatte jo leve.

— Men han vilde da foretrække aandelig arbeide?

— Naturligvis, men hvor ta det fra?

Jeg betroet ham da, at jeg trængte en sekretær, som kunde hjælpe mig med at oversætte til «Saamanden» og stundom holde foredrag for mig. Og jeg spurte om han hadde religiøse interesser.

Nei det sa han sig da lovlig fri for.»

Kristofer Janson
(1841—1917)

Janson fortalte ham om unitarismen, og de blev enige om at Hamsun skulde forsøke. «Men mit haab om at han skulde faa religiøse interesser blev rigtignok sørgelig skuffet. Han fik mere og mere avsmak for alt, hvad der luktet av teologi,» forteller Janson. «Men ved vore smaafester var han ubetalelig. Jeg husker saaledes en tale han holdt ved en lutefiskfest vi holdt i basementet av vor kirke og som gjorde stor lykke.» Hamsun blev et år i Jansons hjem. Han var hyggelig å ha i huset, beskeden og fordringsløs, og især gode venner med barnene.

Janson nevner også «hans eiendommelige maate at læse paa. Han satte sig sjelden nedfor og studerte en bok gjennem. Nei, han stod timevis der foran mine bokhylder, tok

saa en bok frem, saa en anden, bladet lidt i den for saa at bytte den med en tredje. Jeg tror ikke, han paa anden maate har læst hverken Walt Whitman eller Ralph Waldo Emerson, som han siden hudfletter saa blodig i «Amerikansk Aandsliv». Men Hamsun havde, ligesom Bjørnson, en merkverdig intuitiv evne til av et løst indtryk at danne sig et ganske korrekt indtryk av den bok, han bladet i.»

Hos Janson var Hamsun bl. a. lærer i den unitariske menighets søndagsskole, og talte også ved nogen leiligheter til gudstjeneste i kirken, når Janson selv preket i en annen menighet ute på landet. Den unitariske gudstjeneste har gjerne mest karakter av opbyggelig og belærende foredrag, saa nogen større teologiske kundskaper trenger en forkynder ikke. Knut Hamsun har siden tatt ganske kraftig avstand fra unitarismen; allerede i den meget sympatiske karakteristikk av Kristofer Janson, han i 1888 offentliggjorde i tidsskriftet «Ny Jord» i Kjøbenhavn, sier Hamsun: «Jansons Kristkultus er mig ubestemt, en sensibel Blanding af Forstand og Tyrkertro, med Stænk af Mystik.» Og i «Fra det moderne Amerikas Aandsliv», som utkom året efter taler han om «denne ubegribelige Sammensætning af Kulsviertro og Halvradikalisme, som man kalder *Unitar*.»

Også fru Drude Janson, som selv var forfatterinne og et fint og inntagende menneske, var sterkt interessert og nokså bedåret av den unge Hamsun og tok sig meget av ham. Knut Hamsun leste adskillig både hoss Janson og i bøker fra kommunebiblioteket. Nu som før skrev Hamsun stadig; og det lykkedes ham også å få noget trykt. Under begge sine Amerikaophold skrev han forskjellige artikler om kjente for-

Kristofer Jansons kirke i Minneapolis (12. ave og 9 str.). I skolelokalet i første etasje var det Hamsun talte for unitarmenigheten.

fattere; han holdt også populære foredrag om de forskjelligste emner; således handlet et av dem om den svenske verdensdiva Christina Nilson.

Ut på høsten 1884 følte Knut Hamsun sig elendig syk. Han spyttet blod og gikk til den norsk-amerikanske læge doktor Thams, som han kjente, og som efter å ha undersøkt ham sa, at han hadde «en løbsk tæring» og spådde, at han bare hadde 1 1/2 måned igjen å leve i. Hamsuns venner i Minneapolis, med Jansons i spissen, fikk istand en sub-

Kristofer Jansons hjem i Minneapolis.

skripsjon for at han kunde reise hjem til Norge. Der kom penger fra alle slags mennesker, som viste at Hamsun var godt likt i den norske koloni i Minneapolis.

Hans venn Krøger Johansen har senere fortalt om Hamsuns sygdom: «En kvæld, han var Auktionarius paa en Basar i Minneapolis i veldædigt Øiemed og brugte sin sterke Stemme af al sin Kraft, følte han at noget brast i Brystet på ham. Han begyndte at spytte Blod og blev liggende syg . . . Han reiste ogsaa, skjønt han aldeles ikke var tilbøielig til at tro, at det var forbi med ham. Han har siden fortalt at han anbragte sig paa Lokomotivet den 3 Dages Jernbanereise til

New York og lod den voldsomme Luftstrøm, som Farten fremkaldte, løbe inn i Lungerne. Da han kom til New York, var han halvveis frisk igjen . . . .»

Beretningen lyder fantastisk. Imidlertid viste det sig, da Hamsun kom hjem til Norge, at der ikke feilte hans lunger noget. Han blev undersøkt av dr. Edvard Bull, som beroliget ham ganske[1]. Men overanstrengt var han allikevel; hans venn Nils Frøsland, som traff ham på dampskibet på Mjøsen, da han skulde op til Valdres, sa at Hamsun så gusten, blek og medtatt ut.

III

Knut Hamsun kom hjem til Norge høsten 1884. Han hadde med sig brev til Dagbladets redaktør Lars Holst fra Kristofer Janson, som fortalte at den unge mann var dødssyk, og priste hans store begavelse. Janson skrev blandt annet, at intet kunde bringe den unge Nordlending i større henrykkelse enn en velformet setning.

Fra Kristiania reiste Hamsun op til Valders for å hvile og komme sig. De første måneder bodde han på gården Østre Sørum hos enkefru Dahle; ut på våren 1885 flyttet han til Frydenlund hotel og skysstasjon, som Kari Frydenlund eide. Her blev han over 1 år. Sønnen på gården Erik *Frydenlund* var nettop blitt ansatt som poståpner; og Knut Hamsun blev atter postmann. Våren og sommeren 1885 var Frydenlund utkommandert som vernepliktig soldat, og Ham-

[1] Formodentlig er blodspytningen kommet av hoste under en sterk bronkitt. I den tid kjente man ikke tuberkelundersøkelse og det var ikke lett for lægerne å diagnostisere tæring.

Frydenlund i Valdres. Poståpneriet lå i bygningen til høire.

sun var konstituert som poståpner i hans fravær. Der opstod mellem ham og Frydenlund et vennskap, som har holdt sig gjennem alle år; Hamsuns eldste sønn har bodd flere år hos Frydenlund og gått på middelskole.

Knut Hamsun kom sig godt under opholdet i Valders. Han leste og skrev; han arbeidet stadig på en bok, som han ikke fikk færdig. Han skrev også i aviser og tidskrifter.

Det var under opholdet på Frydenlund, at Knut Hamsun gav sitt navn den endelige form. Mens han hjemme i Norge hadde vekslet mellem Pedersen (Pederson) og Hamsund (Hamsunn), valgte han over i Amerika å kalde sig efter hjemstedet: Hamsund, og det fortsatte han med, da han nu kom hjem til Norge igjen. På Frydenlund skrev han en karakteristikk av Mark Twain; den blev inntatt i det illustrerte ukeblad «Ny Illustreret Tidende» i Kristiania i mars 1885. Artiklen gikk gjennem flere nummer av bladet. Ved en trykkfeil fallt d-en i slutten av navnet vekk — der kom til å stå: Knut Hamsun. Nu hadde d-en alt før voldt ham ad-

NY ILLUSTRERET TIDENDE

Mark Twain.

Af **Knut Hamsun.**

(Eftertryk forbydes).

I et Land som Amerika, hvis aandelige Kræfter næsten udelukkende er sat ind i materielle Interesser, og som hurtigt ødes i det opslidende Jag efter social Indflydelse og Magt, skal man

I «Ny Illustreret Tidende» for 22. Mars 1885 blev navnet Knut Hamsun første gang trykt i sin blivende form.

skillig plage og ergrelse over i Amerika, fordi den fikk folk til å uttale navnet galt; og Hamsun bestemte sig nu resolutt til å akseptere forandringen. Siden da skrev han sig Knut Hamsun. At det verdensberømte navn er blitt til ved en trykkfeil i forbindelse med Amerikas store humorist er en ironisk tilfeldighet, som er selve Mark Twain værdig[1].

I Frydenlund utarbeidet Hamsun også endel litterære foredrag — om Balzac, Flaubert, Hugo, Ibsen og Bjørnson. Han holdt foredragene på Frydenlund og reiste også omkring på foredragsreise; men det kastet ikke meget av sig.

Så reiste han til Kristiania. Og som han 7 år i forveien var gått til den beundrede Bjørnson med sitt manuskript, opsøkte Hamsun denne gang Arne *Garborg*, som i flere henseender

[1] Knut Hamsun har senere hevdet, at han og hans barn måtte være eneberettiget til den skrivemåte av navnet, som han hadde valgt; og han anla sak mot en brorsønn, som også kalte sig Hamsun. Kristiania byretts dom i 1925 frifant brorsønnen under dissens; ved privat forlik med Knut Hamsun frafalt brorsønnen senere navnet.

måtte virke som en beslektet gjennem sitt forfatterskap, og spurte ham om han dudde til noget. Men Garborg var eiendommelig nok slett ikke opmuntrende: «De virker så fremmed», sa han. — «De har lært for meget av russerne.» Det var første gang han fikk høre det. Hamsun forteller, at han dengang slett ikke hadde lest noget russisk litteratur.

«I året 1886» — har Hamsun skrevet til John *Landquist*, som har utgitt en god bok om ham — «forsøkte jeg igjen Livet i Christiania, søkte Stillinger, intet lykkedes for mig, jeg var meget fattig og fikk nu og da nogen Kroner for en Avisartikkel.»

Det er i få linjer den samme skjebne, som han siden har skildret i «Sult», hvor han like i begynnelsen så sviende bittert anslår den samme stemning: «Hele Sommeren utover hadde jeg søkt ut på Kirkegårdene eller op i Slotsparken hvor jeg sat og forfattet Artikler for Bladene. Spalte efter Spalte om de forskjelligste Ting, underlige Paafund, Luner, Indfald av min urolige Hjerne; i Fortvilelse hadde jeg ofte valgt de fjerneste Æmner som voldte mig lange Tiders Anstrængelse og aldrig blev optatt. Naar et Stykke var færdig tok jeg fat paa et nyt og jeg blev ikke ofte nedslagen av Redaktørenes Nei; jeg sa stadig væk til mig selv, at en gang vilde det jo lykkes.»

Alltid den samme seige energi og det ukuelige, vidunderlige livsmot og humør! Knut Hamsun var nu blitt 27 år gammel, han hadde sett sig meget om i verden og lært menneskene å kjenne, han hadde skaffet sig kunnskaper og litterær dannelse. Og han hadde skapt sin egen knappe, strålende stil. Fremdeles kom han ingen vei hjemme i Norge. Og allikevel gav han sig ikke: «Engang vilde det jo lykkes!»

IV

Midt på sensommeren 1886 fikk Knut Hamsun inn i Dagbladet to små skisser, som burde ha fortalt folk — og blandt dem Garborg — at her kom en ny, ypperlig norsk skribent. Begge skissene stod under fullt navn: Knut Hamsun. Merkelig, at de ingen opsikt gjorde! Da Hamsun over to år senere offentliggjorde første kapitel av «Sult» *anonymt* i det danske tidsskrift Ny Jord — først da blev han «opdaget». Ironisk nok gjettet nogen da på at han var — Garborg!

I den ene av skissene «Paa Tourné» som minner om Mark Twain og som blev trykt som føljetong i Dagbladet 4. og 5. juli, skriver den unge forfatter — samtidig selvironisk og selvsikker — om sin jernbanereise til Drammen:

«Jeg var reisende Æstetiker, Skjønaand, Literat, Taler, og modig som jeg var havde jeg bestemt mig til at trække hele Vestkysten rundt som en Smule aandelig Orkan mod Vaaren. Det var et Vovestykke, en ren Dumdristighed. Man dømme selv: uden Forbindelser, uden Penger, fremfor alt uden at være patenteret Taler. Det var Vanvid. Jeg er et ungt Geni med et Navn saa ukjendt, at ingen Annonseredaktør endnu har kunnet stave det rigtig; det er i det hele et Navn, som ingen husker at have læst og et af de værste Navn i Verden at gjøre berømt. *Hamsun!* Jeg bruger stadig 5 Minutter paa at skrive disse noksagte Bogstaver for dog at vise Folk, at det hverken kan være Hansen eller Hansum eller Hammersund, men simpelthen *Hamsun*. Jeg kunde fortvile over denne Nødvendighed at maatte grave et saadant nyt Navn ind i Folks Erindring . . . .»

Den første halvdel av «Paa Tournè» handler bare om den unge manns tanker i jernbanekupéen fra Kristiania til Drammen. Det er et eneste gnistrende fyrverkeri av vidd og jublende galgenhumor — og det er allerede, to år i forveien, hele stilen i «Sult», den samme ømhet for inntrykk og sanse-fornemmelser, den samme friske og klare knaphet, men med et større overskudd av humør.

Hamsun har meget senere offentliggjort «Paa Tourné» om igjen, først i Samtiden for 1902, senere i samlingen «Krat-skog» i 1903. Men da har han skåret bort omtrent hele den lystige første halvdelen, og bare beholdt en humoreske om sitt foredrag i Drammen og føid til en røverhistorie om en menagerieier, som slett ikke stod i den oprindelige skissen.

Hør «Sults» stil og tone i nogen avsnitt, som ikke er tatt med i «Kratskog» — alt i anslaget, skissens første linjer:

«Jeg er træt av de evindelige Reiser paa Træn, jeg er syg af den tunge, larmende Metallyd, der stiger mig til Hovedet og farer støjende gjennem min hele Sandsning. Den ilde-lugtende Trækvind indad Faldvinduerne, de modbydelige Varmerør i Gulvet, hvorfra Heden stiger op og opgløder det haarde Træsæde, de smaa faste Stød paa de ujævne Skin-ner, Kulstøvet, der flyver ind, det sorte Lys i Tunnellene, Lugten af Kul og Olje — alt dette gjør mig ulidelig træt, fylder mig med et kvalmt, afmattende Ubehag, som intet hos mig kan overvinde.

Og de korte, klakkende Lyd af Kupédørene, som aabnes og slaaes i, Togets Hvin ved Stationerne, Konduktørene, der kravler forbi Vinduerne, arbejdende med Hænder og

Fødder for at holde sig fast — et Trin fejl er et Fejltrin for Livet! — endelig Togets Hastighed, som i Forening med Larmen, Luften, Støvet virker næsten beklemmende, som fylder Kupéen med en dump Tristhed, der afspejler sig i de medreisendes Ansigter.»

Hele den jagende stakkattorytmen, de nye, malende ordene, som tross farten i stilen borer sig fast: det er Hamsun helt ut — det unge geni med det ukjente navn, som han selv skriver med spøkende alvor. Helt sikkert er ikke sproget, der er danske ord og vendinger — efter danske bøker sikkert — som at cigaren «brænder *lige*» «den ildelugtende Trækvind *indad* Faldvinduerne» og adskillig annet. Men for et stormende liv! Og merk en ekstrakt av hele «Sults» miliø i de lystige linjene:

«I alle de Aar, jeg kan mindes, har jeg blot behøvet, naar jeg var glad, at kaste en Streiftanke paa min Portemonæ for med engang at miste al Smag for Løjer. Der hviler en Forbandelse over mig: Jeg mangler stadig 5 kroner. 5 Kroner til den syge Krøbling paa Hammersborg Torv, en Afart af et Menneskevæsen, en Hæsling med et Par blaa Øine, der trygler en Forbigaaende om ikke at sparke ham væk; 5 Kroner til stakkels Sara, der danser om med de andre Børn i et Par Sko, som har skaffet hende et Øgenavn; 5 Kroner til Cigarer til Finlænderen, den gamle afsatte Skipper Happalati,[1] som sidder hver Dag ude paa Fæstningsbryggen og røger Skraatobak af en Snadde og græder — den Gamle har havareret en Gang udenfor alle Kunstens Regler; 5 Kroner til Hotelgutten med de ni Bogstaver paa Huen for at faa Fred for hans afskye-

[1] Navnet findes også i «Sult.»

lige Dialekt, hans Jargon af Sjømandsengelsk, der er lige saa fejlfuldt som Sproget i de trykte Reklamer, han paanøder Rejsende ved Ilandstigningen; 5 Kroner som Mulkt til Politiet for den Gadeuorden at rende en Kugle i Kulkjørerens gamle, benbrudte Hest, i hvis Saar Kulstøvet ligger og ætser og Fluerne sidder og borer den ganske Dag. Endelig 5 Kroner til Bøger, til Renter hos «Onkel», til Postporto, Knapper i min Kappe, Vask, en ny Dres, en Present til Kari Frydenlund, et Hus paa Drammensveien paa tre Etager, ti, femten Tusen Kroner i rene Kont . . . Hys! *5* Kroner!»

Et par måneder senere stod en annen skisse i Dagbladet — ikke så selvbiografisk i formen, mere som en fortelling: «Synd» kaller Hamsun den. Også den er siden, i sterkt omarbeidet form, tatt inn i «Kratskog». Der heter den «En Ærkeskjælm»; og Hamsun har der gitt fortellingen en ny grotesk-lystig slutning, som skjærer den litt sentimentale stemningen istykker med en dissonans — i virkeligheten bare en mere raffinert form for sentimentalitet . . .

«Synd» foregår oppe på Krist kirkegård og handler om en liten fattig pike, som tar blomster fra sin døde søsters grav, efter avtale med søsteren, til å kjøpe sig sko for. Hun blir fakket for denne «synd», føler sig som en utstøtt og ender tilslutt på et bordell. Fortellingen holder grelt frem luksusen i blomster og gravmonumenter mot den lille pikens fattigdom og nød. Der er en bitrere samfundsreformatorisk tendens i «Synd» enn i Hamsuns senere diktning; fortellingen er jo også skrevet midt i bohêmetiden — samtidig med Kiellands og Lies samfundssatirer, året efter «Fra Kristiania-bohêmen» og samme år som «Albertine». Men Hamsuns

egen dypt personlige stil dirrer i hver linje, og der er en øm varsomhet i skildringen av de to små søstrenes avtale. Hele den lange føljetongen over tre kjellersider av Dagbladet lyser av ungt og modig talent; den er skrevet av en ung dikter.[1]

Det har interesse å sammenligne disse to skisser med Hamsuns tidligere umodne forsøk. I de 8 årene siden han utgav «Bjørger» var Knut Hamsun modnet til en fullt bevisst kunstner. Han hadde, ved lesning og selvtenkning, gjennemlevd i sitt eget sinn en hel kulturutvikling, som hadde tatt en liten menneskealder i norsk litteratur — fra bonderomantikken til 80-årenes realisme og samfundssatire. Begge deler var personlig tilegnet og utformet i hvad Knut Hamsun skrev. Ved å la sig rive med av tidens strømninger var han nu kommet langt bort fra sin ungdoms fører og ideale forbillede Bjørnstjerne Bjørnson.

V

Det nyttet ikke Knut Hamsun stort, at den velvillige redaktør Lars *Holst* tok etpar ting av ham op i Dagbladet med måneders mellemrum. Foredragene om Kielland, Strindberg og andre gikk det heller ikke rart med, som han selv forteller i «Paa Tourné».

For annen gang bestemte Knut Hamsun sig til å forsøke sin lykke i Amerika. Lars Holst hjalp ham til å få penger til overreisen hos den kjente venstremann grosserer M. *Dob-*

[1] «Synd» er også, som «Paa Tourné», blitt meget omarbeidet i «Kratskog». Stilen er mere bevisst, hele skildringen er kunstnerisk bedre gjennemarbeidet; men i sin oprindelige form har «Synd» en ungdommelig friskhet og charme, som man ikke helt finder igjen i «En Ærkeskjælm.»

loug. Og tidlig på høsten, midt i august 1886 — en ukes tid før «Synd» ennu var trykt i Dagbladet — reiste Hamsun til Amerika igjen på den danske utvandrerdamper «Geiser». Kort før han reiste sa han — Erik Lie har senere referert det —: «Jeg er dikter. Man skal engang komme til å snakke om mig i Norge!»

En stund efter at han var kommet frem skrev Hamsun til Dagbladet en meget utførlig skildring av overreisen; den blev offentliggjort i to lengre artikler med overskriften «Over havet». Det er ypperlig journalistikk — en umiddelbar, frisk og malende skildring av livet blandt emigrantene på en stor Amerikadamper, med mange muntre og vittige innfall i formen, og med slående karakteristikk av de forskjellige typer. Hamsun kritiserer som overlegen journalist maten ombord på den danske damper og uttaler sin sympati for en *norsk* Amerikalinje.

«Geiser» kom underveis ut i et forfærdelig uvær, som Hamsun skildrer. Selv var han utsatt for den ulykke å miste alle sine papirer. Han forteller i begynnelsen av korrespondansen:

«Jeg giver mig til at skrive ut af Hovedet helt efter Hukommelsen. Ikke et Bogstav har jeg tilbake av alle mine vigtige Papirer fra Skibet. Borte hvert et. Alle mine Notiser forsvundet sporløst en Nat paa Randen af New Foundlandsbankene. Enhver anden vilde mistet Forstanden — ikke et Skrig undslap mig engang; jeg satte mig blot stille ned paa min gule Vadsæk og tog det som en Mand. Jeg var endog istand til at synke en halv Kop The fem Timer bagefter — om jeg saa skal sige det selv.»

Knut Hamsun som sporvognskonduktør i Chicago 1886.

Atter begynte slitet i Amerika for å slå sig igjennem. Hamsun prøvde sig på mange ting; en kort tid var han sporvognskonduktør i Chicago. Der finnes et fotografi av ham i uniform, tatt av en kanonfotograf på gaten i Chicago — han ser slitt og overanstrengt ut. I fortellingen «Kvindeseir», inntatt i «Stridende Liv», har Hamsun fantasert over erindringer fra denne tid.

Blandt skisserne i «Siesta» findes en, som heter «Paa Bankerne» og som skildrer fiskerlivet på New Foundland. Carl *Morburger* har i sin Hamsunbiografi (1910) gått ut fra, at Hamsun har tilbragt lengere tid på bankene, og denne misforståelse er gått over i flere Hamsunbiografier. I virkeligheten er «Paa Bankerne» skrevet over inntrykk, Hamsun fikk på en overreise ved å høre nogen ombord fortelle om livet på bankene.

Om Hamsun som sporvognskonduktør har hans venn Krøger *Johansen* (under pseudonymet Cecil Krøger) fortalt i en artikkel i Dagbladet 18. januar 1903 — visstnok nærmest efter hvad han husker, Hamsun selv fortalte, da han kort efter kom til Minneapolis:

«Ikke bedre var det gaaet ham som Sporvognskonduktør i Chicago. Han kunde Navnene paa de Gader, som passeredes, til Fuldkommenhed, i Orden og Rækkefølge, forfra og bagfra. Dem tog han ikke Feil af, og han sang dem ud med en kraftig og velklingende Røst, som mangen Konduktør kunde misunde ham. Om Dagen hadde han desuden Gadeskiltene at konferere med. Men naar Mørket kom, og han af en eller anden Grund ikke havde observeret, at en af Gaderne i Rækkefølgen var passeret, da var han i det fuld-

stændigste Vildrede. Han var komplet blottet for Stedsans ..... Man kan tænke sig de Chicagoborgeres Forbauselse, naar de blev sat af Sporvognen paa de umuligste Steder. De havde da ogsaa indsendt Klage til Kompaniet.» — Man hører Hamsuns egen lystige, skrytende selvironi i skildringen av hans umulighet!

I Chicago gikk det Hamsun dårlig. Han stod tilslutt fast for penger, kunde ikke komme fra byen. Så skrev han et brev til millionæren *Armour* og bad om 25 dollars. Han leverte brevet selv på Armours kontor og ventet på svar. Dørvokteren kom straks tilbake med 25 dollars. «Det tok litt tid før jeg kom mig, jeg spurte da idiotisk: Fikk jeg dem? Ja! smilte mannen. Hvad sa han? spurte jeg. Han sa at your letter was worth it.»

VI

Den lengste tid av sitt annet Amerikaophold var Hamsun i Minneapolis, hvor han hadde gode venner fra forrige gang og fikk nye. Han levde av å skrive artikler og holde foredrag; en av hans venner fra den tid John *Hansen* — nu forretningsfører i «Minneapolis Tidende» — sier, at Hamsun ikke hadde det godt økonomisk; men «skjønt der var mange norske i byen, som var villige til å hjelpe ham, var han altfor stolt til at ville mottage nogen assistanse, saa at vi igrunden ikke vidste, hvorledes han havde det ... Han var akkurat som en stor skolegut, naar det angik materielle ting, og gavmild til det yderste. Hadde han en dollar, vilde han med glæde gi den bort til en som trængte penge.»

Kristofer Janson traff Hamsun igjen i Minneapolis: «Han betroet mig på gaten, at han tumlet med en roman, men fik aldrig ro til at skrive, fordi han altid måtte skaffe mat for dagen.» Janson tilbød ham å bo hos sig for å skrive på romanen. Men «han rev isønder en dag hvad han havde født med smerte den foregaaende. Han kunde ikke finde sin form.»

Den kjente norsk-amerikanske jurist Andreas *Ueland* forteller i sine erindringer: «Janson pleiet å si, at likesom en ung pike øver sig på skalaer på pianoet, slik øvet den unge mann sig på setninger i norsk, skrev dem om og om igjen for å finde en tilfredsstillende form. Efter hvad dr. Thams, hans mest fortrolige ven, fortalte, pleiet han selv å si: Jeg skal *pinedød* engang vise dem, hvordan man skal skrive!»

Sine beste inntekter fikk Hamsun i denne tid ved å ta arbeide ute på landet om høsten. Hvad han tjente her hjalp ham til å opholde livet vinteren gjennem inne i byen. Høsten 1887 arbeidet han på den store hvetefarm Dalrumple i Nord-Dakota. Blandt «Oplevede Smaating» forteller han om det i «Paa Prærien»:

«Under Indhøstningen af Hveten arbeidet vi indtil seksten Timers Arbeidsdag. Ti Skjæremaskiner kjørte efter hverandre i den samme Aker Dag efter Dag .... Og saaledes videre, altid videre, mens ti Mand kom bakefter og reiste Hvete-baandene op i Stakker ..... Vi holdt aldrig Helgedag, Søndag var som Mandag. Men i Regnveir kunde vi intet bestille og da laa vi inde. Saa spilte vi «Kasino» og pratet med hverandre og sov.» Når arbeidet var forbi om høsten, fikk alle sine penger, og der blev veldig rangel i nærmeste

Hamsuns gode venner i Minneapolis, Laws, H. Askeland og John Hansen.

by: «Vi Arbeidere var overmaate elskværdige mot hverandre indbyrdes. Det hadde ofte vært saa som saa med Kjærlighеten mellem os Sommeren igjennem; men nu ved Afskeden var alt ondt glemt. Efterhvert som vi drak blev vore Hjerter saa store, vi trakterte paa hverandre saa vi næsten segnet og vore Følelser kastet os i hverandres Armer.» Også i et par fortellinger «Vagabonds Dager» og «Zachæus» har Hamsun hentet stoff til skildringene fra arbeidslivet på prærien.

En av hans Minneapolis-venner H. *Askeland* forteller: «I harvesttiden drog Hamsun til Nord-Dakota. Der kom hans spenstighet og store krefter ham til hjelp, og det kan nok hende at treskekarene syntes han var en raring, paa samme

tid som de likte hans originale bemerkninger, hans vidd og enda mere de smaa fortællinger, som han skrev og læste op for dem om kveldene eller om søndagene.» Vi kjenner enkelte igjen fra «Kratskog».

Ut på høsten 1887 dukket Knut Hamsun igjen op blandt sine venner i Minneapolis. Askeland gir en drastisk skildring av hans ankomst til byen: «Jeg traf ham en morgen paa veien til mit kontor, han var lige kommet af toget og kom bærende paa sin haandkuffert. Jeg rakte ut haanden for at hilse, men han traadte et par skridt tilbage og sagde: «Rør ikke ved mig jeg er fuld af — — —» I de dage var der ikke hotellinspektion, og i et fuldstændig treskelag nyttet det ikke for en at fjerne uvedkommende smaa gjester.»

Hvordan Hamsun i den tid virket på en, som ikke før hadde sett ham, viser en livlig skildring av Krøger *Johansen*, som nettop var kommet over. Han var en dyktig journalist, livlig og våken, litt yngre enn Hamsun. Krøger Johansen hadde lært sig snekkeri og arbeidet for en møbelfabrikk, når skrivningen ikke kastet nok av sig. Han og Hamsun blev gode venner. Krøger Johansen forteller i sin før nevnte artikkel i Dagbladet 18. januar 1903:

«I Jansons Kirke, ved et af de ugentlige Diskussionsmøder, hadde der en Høstkvæld indfundet sig en fremmed, jeg ikke før havde seet, og som man uvilkaarlig maatte lægge Mærke til. Hans fint og kraftigt modellerede Ansigt, hans høie og sterke Skikkelse, hans livlige Manerer og muntre Konversation, hans hele usædvanlige Væsen stak af i disse Omgivelser. Hans Lighed med Bjørnson var paafaldende, og det syntes som om han høilig bestræbte sig for at udnytte

Ligheden og kopiere ham, hvilket irriterede, som al Efterligning gjør. Han var øiensynlig kjendt her fra før; han hilsede og nikkede gjenkjendende rundt i Forsamlingen . . . . . Han var netop kommen ind fra Landet, fra en Farm oppe i Dakota, hvor han hele Sommeren havde været paa Jordarbeide. Umiddelbart før den Tid var han beskjæftiget som Sporvognskonduktør i Chikago. Nu havde han lagt tilside saapas at han troede at kunne leve af sine Midler Vinteren over uden at sulte altfor meget ihjel.

Dette sit Otium vilde han da benytte til å holde nogen litterære Foredrag i Staden, hverken mer eller mindre. Han hadde nu drevet litterære Sysler i mange Aar, siden sin grønneste Ungdom; det hadde alltid vært hans Interesse, hans eneste Verk og Vilje; han havde holdt litterære Foredrag før også både i Norge og Amerika. Det var hans letteste Kunst; og når man satte Entréen så lav som 10 cent og fikk de minst bigotte skandinaviske Aviser formådd til en ganske liten Reklame, og Janson dessuten bekjentgjorde Saken i sin Kirke, skulde man vel kunne gjøre Regning på så mange Folk, at der, når Lokalet var betalt, kunde bli nok tilovers til Tobak i Vinterens Løp og ikke så usannsynlig til etpar Galoscher, som han sant å sie høilig trengte. Han mente nu — og han svor mindelig — at han forstod sig bedre på Litteratur enn noget Menneske i Dakota. . . . . »

VII

Den oprørstrang, som lenge hadde gjæret i Hamsun, kunde alt merkes som en knurrende undertone bak galgen-

humoret i hans artikler i Dagbladet, før og efter avreisen. Her i Amerika slo den ut i lys lue. I sine foredrag talte han med begeistring om den nye litteratur, som nettop brøt frem — «det moderne gjennembrudd», som Brandes kalte det. Ennu virket denne litteratur jo oprørsk og ny — nogen år senere viste Hamsun sin kjetterånd ved å vende sig mot den også. Men ennu var han dikternes begeistrede apostel. Krøger Johansen forteller at Hamsun «fortolkede Bjørnson, Ibsen, Strindberg, Lie, Kielland, Garborg og Kristofer Janson for en liten men taknemlig Flok. Lige fra først af var jeg paa det rene med, at denne Mand havde sine selvstændige Meninger om Literatur og havde tilkjæmpet sig sin egen, eiendommelige Form. Hans Sprog var høi og overlegen Kunst; derom kunde jeg ikke tvile, og jeg forundrede mig høilig over, at ikke alle andre ogsaa vilde erkjende dette. Hans Foredrag om Bjørnson og Ibsen den Gang havde vel ingen Lighet med de Oprørsforedrag, han flere Aar efterpaa vakte Forargelse med herhjemme, de var i alt væsentlig lavet efter Georg Brandes's Resept — de aandede den dybeste Beundring for de store Diktere; men i smaa Intermezzoer glimtede Rebellen i ham, mod Bjørnsons Moralpræk, mod Ibsens «Gaader». Det tør være karrakteristisk for ham at han allerede den Gang af Ibsens Værker beundrede høiest «Peer Gynt», om hvis Form «Munken Vendt» saameget minder. I hans Foredrag om Kielland dæmrede ogsaa det Krav paa psykologisk Digtning, som han senere med saa stor Voldsomhet plæderede. Mest selvstændig, mest eiendommelig var dog hans Behandling av J. P. *Jacobsen* og August *Strindberg*. Der var noget af begge i hans eget Sind; han bevægedes af det farvemættede, det melo-

«Dania Hall» i Minneapolis.

diøse hos den ene og det oprørske paradoksale hos den anden.»

Foredragene blev holdt i «Lille Dania Hall»; de blev besøkt av 80—100 mennesker og innbragte — efter hvad John Hansen forteller 3—4 dollars. Hansen mener at Hamsun også talte om Zola, Dovstojevski og Tolstoi. Askeland sier at foredragene «var meget vellykket. Der kom mange mennesker, alle fandt dem særdeles interessante og belærende. . . . . Med disse foredrag blev han med en gang vor

lokale størrelse, han blev løven, men da som nu var han sky og undgik selskaper. Han likte at være ganske alene, han vilde tænke, skrive, og derfor kunde han la baade frokost og middag fare, ja kveldsmaten med, for at leve et uforstyrret tankeliv.»

De litterære artiklene, Hamsun fikk trykt i Amerika, var nærmest i samme ånd som foredragene. I «Scientific American» fikk han inn artikler om Zola og Strindberg, oversatt av hans venn apoteker Laws; de innbragte ham 10 og 15 dollars.

Den krets, Knut Hamsun nu kom sammen med i Minneapolis, var unge begeistrede menn på hans egen alder. De var politisk radikale; endel av dem var avholdsmenn og ivrige forbudsvenner. Den 17de mai 1887 holdt Knut Hamsun talen for dagen i avholdsforeningens møte i Dania Hall. Syv anarkister var nylig blitt henrettet i Chicago på grunn av sin propaganda. Hamsun var dypt indignert over dette overgrep, og han gikk med et sort bånd i knapphullet for å demonstrere. Hans 17de mai tale var ingen lovprisning av den vunne frihet, men — efter hvad Askeland sier — en rekke «anklager mod stat og kirke for begaaet brøde mod mænd, der vilde hevde et individuelt styre inden det samme samfund: var *det* frihed?»

Nogen forbudsmann var Hamsun ikke, forteller Askeland — «han paastod at det var ikke konsekvent af os, som dengang var helt optaget af arbeidet for saloonernes udryddelse at ville hemme det frie liv; vi var ikke tro imod os selv, det var mod vor egen natur. Ikke desto mindre følte han sig tiltrukket af os, vi var jo alle «i trykkende omstændigheder», «fælles skjæbne er jo sælsom trøst», men antagelig var det kamplysten som drog os sammen, det gjaldt jo at

Knut Hamsun. Kjøbenhavn 1888.

kvæle det gamle og fremhjælpe det nye, det var de unge mod de gamle, og det blev jo ogsaa hans første forkyndelse, da han begyndte sine foredrag i Norge.»

Så sterkt følte Hamsun sig tiltrukket av kampgleden hos disse unge forbudsvenner, at han hjalp til å skrive redaktionsartikler i deres blad «Feltraabet»; i en av disse redaktionelle artikler — i mars 1888 — polemiserer Hamsun både skarpt og respektløst mot en artikkel i «Folkebladet», som øiensynlig må ha vært skrevet av en selvgod prest. I et tidligere nummer av «Feltraabet» finnes en lang artikkel: «Fluer. Tale ved jordbærfesten i Nazarethkirken av Knut Hamsun.» Det er et humoristisk kåseri, hvor «fluene» betyr sladder, reaksjon og alle andre foraktelige ting. Det er litt langtrukket og ikke ubetinget morsomt; men slutten: «Ja, jeg har summet tilende!» virker pussig. Selv efter at Hamsun var reist tilbake til Europa, vedblev han som bidragsyder til «Feltraabet». I en korrespondanse fra Kjøbenhavn i september 1888 anmeldte han inngående en bok, som gav oversikt over avholdsbevegelsen i Europa; men han innledet sin anmeldelse med nogen spøkefulle ord om sin venn John Hansen «det udspekulerede menneske, som vænnede mig til at drikke Kjærnemelk, saa jeg tilsist ikke kunde smage noget andet. Enda efterat jeg var kommet langt ud i Atlanterhavet, fornærmede jeg alle Tjenerne ombord ved at gaa efter dem og forlange Kjærnemelk. . . .»

VIII

Det friske åndelige liv sammen med vennerne i Minneapolis hadde atter styrket Knut Hamsuns selvfølelse. «Vi,

hans Omgangsfæller, saa op til ham som noget omframt» — skriver John Hansen i et brev — «noksaa radikal, men altid genial og vi var noksaa fast i Troen paa at han skulde bli til noget.» At han blev dyrket og goutert viser alle de muntre historiene, de har opbevart om ham og citerer — om hvordan Hamsun tiltrakk sig alles opmerksomhet, når den høie vakre mann stanset på gaten og tok i for riktig å døive motstanderen i en het diskussjon; om hvordan han hjalp organisten Askeland som belgetreder; om hvordan han engang i teatret reiste sig midt i akten, pekte op på Desdemona og ropte: «Se den tøsen, ligger hun ikke der og glytter med det ene øie efterat hun er død!» Skuespillere har Hamsun aldrig likt.

Men skjønt han befant sig vel i Minneapolis, forstod Hamsun selv godt, at slå igjennem som dikter kunde han ikke her. Hans venner var også enige; en av dem, den svenskfødte bibliotekar Victor *Nelson*, som også skrev opmuntrende om ham i pressen, rådde ham til å forsøke sig hjemme ennu engang.

Før Knut Hamsun forlot Minneapolis, holdt han våren 1888 et avskjedsforedrag — denne gang i selve «Store Dania Hall»; inntekten blev hele 40 dollars; den trofaste John Hansen forteller, at «Hamsun syntes at han hadde gjort det saa storartet at han var ræd for at gaa alene gjennem gaderne, hvorfor jeg maatte være med ham udover natten.» John Hansen hjalp ham også med hjemreisen og fulgte ham til Chicago. Her fikk Hamsun hjelp til reisen av professor N. C. Frederiksen, som siden gikk fallitt og som Hamsun mange år efter traff i Paris og betalte pengene tilbake.

Hamsuns foredrag i «Store Dania Hall» var en utfordring til tiden, et opgjør med hele det amerikanske ånds-

liv, både litterært og politisk. Det var de samme tanker, som Knut Hamsun et år senere satte frem i sin bok: «Fra det moderne Amerikas Aandsliv», utgitt i Kjøbenhavn 1889. Hans skarpe og skånselløse angrep gjaldt først og fremst den lovpriste «amerikanske frihet», som Hamsun påstod var bare fraser og løgn. Han var kommet akkurat til det motsatte syn av det, den beundrede Bjørnson få år i forveien hevdet i en lang rekke avisartikler hjemme i Norge, hvor han lovpriste det fri, demokratiske Amerika. Forskjellen bestod ikke bare i, at de to diktere hadde sett Amerika fra hver sin kant: Bjørnson ovenfra, som feiret gjest hos dem, som var kommet sig frem — mens Hamsun hadde sett det nedenfra, blandt dem, som måtte kjempe og slite. Men forskjellen lå også i vidt forskjellig temperament hos den store demokrat og folkevenn Bjørnson, og hos motsigeren Hamsun, som forlot frihetens opskrytte land i protest, med anarkistenes sorte bånd i knaphullet.

Ombord på den danske Amerikadamper «Thingvalla», på reisen over Atlanterhavet, kom dette sorte bånd til å spille en viss rolle. Mens Hamsun naturligvis reiste på billigste plass, var der blandt passagerene på 1ste plass en landsmann, som hadde gjort det bedre i Amerika enn han. Det var den samme professor Rasmus B. *Anderson*, som Hamsun hadde hatt med Bjørnsons anbefalingsskrivelse til, første gang han kom til Amerika. Nu var Anderson på reise over til Kjøbenhavn som amerikansk minister — altså en samfundsstøtte av de aller høieste.

I sine erindringer, trykt i 1915, forteller hr. Anderson med den kosteligste overlegenhet om sitt møte med Knut Hamsun ombord: «Da vi var et sted midt ute på Atlanter-

havet tok jeg som rekreasjon en liten tur gjennem forskjellige deler av skibet. Jeg besøkte underdekket. Der i et hjørne for sig selv satt fire unge menn og spilte kort. Kortene var fillete og skidne, og foran hver spiller lå nogen få pennier og små sølvmynter. De fire unge menn syntes høilig at trenge vask, og deres klær hadde sett bedre dage. En av disse unge menn var Hamsun.» Ministeren forteller, at Hamsun viste ham en veldig masse manuskript — «nok til en bok på 1000 sider.» I den videre samtalen hentydet Anderson til det sorte bånd og spurte om han bar sorg for sin mor eller far; men Hamsun svarte at han bar båndet til ære for anarkistene, som blev henrettet i 1887.

«Det var det siste jeg så til ham ombord på «Thingvalla.» Jeg fortsatte mitt arbeide, og jeg tenker han fortsatte med sitt kortspill. Men fra det øieblikk var Knut Hamsun i mine tanker en anarkist, og jeg hadde ingen bruk for folk av den slags.» Så følger en rekke baktalelser av Hamsuns liv og verker; og den fine professor og minister ender sin omtale av den geniale dikter slik: «Der er setninger i hans bøker, som er for grove og uanstendige til å leses høit selv når der er bare menn tilstede. Slike skribenter som Hamsun er en vanære for det land, som tåler dem.» Og ministeren var så redd for Hamsuns anarkisme, at han fikk politiet til å holde et øie med ham i Kjøbenhavn!

Det virker likefrem symbolsk, at Hamsun fikk følge hjem fra Amerika med en så høitstående representant for de sider av det moderne Amerikas åndsliv, som han nettop hadde angrepet. At der finnes menn som professor Anderson i de høieste stillinger i Amerika, kan både forklare og undskylde selv de værste overdrivelsene i Hamsuns muntre og hatske stridsskrift.

«Sult» og seir

I

Knut Hamsun kom til Kjøbenhavn med «Thingvalla» sommeren 1888. Skibet lå et helt døgn i Kristiania på overreisen; men Hamsun gikk ikke engang iland. Han hadde ingen grunn til å elske byen. Alt, han hadde sultet og litt der, all motgangen og ydmygelsen steg op for ham igjen, som han stod der på skibet og stirret inn på byen. Og han var ikke før kommet til Kjøbenhavn, før han i feber gav sig til å skrive det første kapitel i «Sult», det som begynner slik:

«Det var i den Tid, jeg gik rundt og sulted i Kristiania, denne forunderlige By, som ingen forlader, før han har faaet Mærker af den . . . . »

Nu hadde han fått det på avstand; han følte det altsammen igjen, men uten å lide under det. Nu blev det tatt op i diktning, avklaret til kunst.

I Kjøbenhavn bodde Hamsun ute i St. Hansgade, i arbeiderkvarterene mellem Nørrebro og Østerbro. Han bodde høit oppe på en hybel, «bare 3 alen fra månen.» De første kapitlene skrev han gjennem i et sett, i den voldsomste anspendelse. I denne tid skrev han stadig til sine venner i Minneapolis; særlig fikk Krøger Johansen mange brever. En dag fikk han ett, som var på 32 sider, spendende og gripende som et kapitel av selve «Sult.»

St. Hans gade i Kjøbenhavn, hvor Hamsun bodde, da han skrev «Sult».

Krøger Johansen viste brevet til norske i Minneapolis, som kjendte Hamsun. En av dem — doktor A. Smith — forteller, at i dette brev gav Knut Hamsun en skildring av et besøk hos Edvard *Brandes*. Hamsun gikk op til ham — den beundrede Georg Brandes's høit ansette bror — for å høre, om han dudde til dikter. Det var den samme gang, han før var gått til Hegel i Kjøbenhavn, til Bjørnson og Garborg i Norge. For Hamsun var det nu det dypeste alvor; han måtte vite, om han ennu skulde fortsette eller gi det hele op.

Hamsun beskrev i sitt brev, hvordan han først ventet i forværelset i Politiken og så endelig slapp inn til Brandes, som tilslutt lovet å lese manuskriptet. Om 24 timer skulde Hamsun komme igjen og høre, hvad han syntes. Da han skulde gå, så Brandes så eiendommelig på ham, skrev Hamsun — og rakte ham fort 5 kroner.

Og så fortalte Hamsun videre i sit brev, hvordan han tilbragte de forferdelige anspennende 24 timer til han skulde komme igjen og få sin dom. Det var en skildring av gripende kraft. Endelig var tiden gått; han stod igjen hoss Brandes, som rolig og overbevisende fortalte ham, at det var godt; og han brukte så sterkt et uttrykk: «De har en stor fremtid for Dem!» For Hamsun var dette en avgjørelse av den største betydning. Der var jubel i hans brev da han fortalte Krøger Johansen det. Endelig var han anerkjent! Om den praktiske siden av saken, om trykning eller lignende skrev han ikke; han var bare så overstrømmende lykkelig over å ha lov å tro på sig selv som dikter.

Den svenske forfatter Axel Lundegård har i sine erindringer (1925) fortalt at Edvard Brandes dengang gav ham en skildring av møtet med Hamsun. Axel Lundegårds beretning er neppe helt nøiaktig; men den viser allikevel hvor sterkt inntrykk møtet hadde gjort på Brandes:

«Kan De tenke Dem,» begynte han — da jeg var paa redaktionen idag kom en nordmand og vilde snakke med mig. Og naturligvis hadde han et manuskript i lommen! Men det interesserte mig fra først av mindre enn mannen selv; sjelden har jeg set nogen, som har virket mere forkommen. Ikke bare at hans klær var fillet. Men ansigtet! Jeg er ikke ømskindet, som De vet, men den mands ansigt grep mig.

Jeg tok hans papirpakke. Det var en fortælling. Altfor lang for et nummer af Politiken — det saa jeg straks — den vilde ha fyldt halve bladet. Og til løpende føljeton under streken var den for kort. Det sa jeg til forfatteren og vilde

gi ham manskriptet igjen. Men i samme øieblikk så jeg uttrykket i hans øine bak lorgnetten .... og kunde ikke bringe noget avslag over mine læber. Jeg lovet at lese pakken, fikk forfatterens navn og adresse. Og så gikk han.

Jeg skjøv alt tilside og satte mig til arbeidet igjen. Men jeg kunde ikke bli ham kvitt. Uttrykket i hans dirrende bleke ansigt forfulgte mig. Der var noget ved ham — noget som jeg ikke kunde forklare. Nu forstår jeg det bedre.

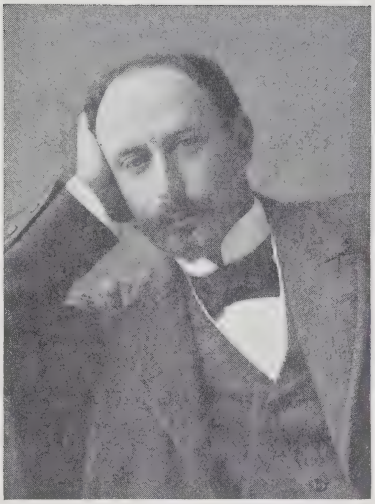

Edvard Brandes.
Fotogr. fra begynnelsen av nittiårene.

Jeg tok hans fortelling med da jeg kjørte hjem. Og efter bordet begynte jeg å lese. Den grep mig straks. Og jo lenger jeg leste, dess mer blev jeg grepet. Det var ikke bare talentfullt, som så meget annet. Det var mer. Der var noget som rystet mig. Der var noget av Dostojevski.»

II

Før noget av «Sult» blev trykt fikk Knut Hamsun inn en artikkel om Kristofer Janson i tidsskriftet Ny Jord i Kjøbenhavn. Artikkelen er sikkert bygget over et av foredragene fra Minneapolis. Den er litt langstrakt men rettferdig i sin kritiske vurdering av den elskverdige Jansons vel-

mente forfatterskap. Nogen linjer av artikkelen virker som et dikterisk program: «Digteren skal altid, i alle Tilfælder, have det bævende ord, som *fortæller* mig Tingen, som kan saare min Sjæl til Klynk ved sin Træffenhed (!) . . . . Man skal kunne tumle og grassere med Ordmængden; man skal vide og kjende Ordets ikke blot direkte, men hemmelige Magt; man skal kunne give sit Sprog pludselige Virkninger. Det skal have en hektisk lidelsesfuld Heftighed, saa det gjennemfarer en som en Trækvind, og det skal have en bunden, svirende Ømhed, saa det dægger og hæler sig inn i ens Sansning . . . .» Det er kanskje litt for anstrengt, litt overdrevet J. P. Jacobsensk uttrykt; men det viser hvilken umåtelig vekt Hamsun la på *stilen* i et dikterverk. Og han innfridde allerede i tidsskriftets næste hefte mer enn han hadde lovet. Han kom med en ganske ny og fullt ferdig stil.

I november 1888 bragte «Ny Jord» anonymt et avsnitt av «Sult» på 29 sider. Det var bare en del av det manuskript, som Hamsun hadde vist Brandes. Kapitlet i «Ny Jord» er omtrent en fjerdepart av hele fortellingen, som den blev utgitt i sin helhet på Philipsens forlag i Kjøbenhavn våren 1890.

Men allerede det avsnittet, som nu blev trykt, gjorde et overordentlig sterkt inntrykk. Først i litterære kretser i Kjøbenhavn, men det forplantet sig meget fort op til Kristiania. Dengang *betydde* litteratur virkelig noget for pressen og almenheten, langt mere dessverre enn nu. I samme øieblikk som Ny Jords novemberhefte var lest skrev Verdens Gang, at den anonyme Kristianiaskissen «fortjener Opmerksomhed som Vidnesbyrd om et ganske usædvanlig literært

Talent med fremragende Evne til at skildre og skarpe Øine til at se. Er det en ny Forfatter som her aabenbarer sig, har vi utvilsomt en evnerig Forfatter mere.»

Bladet fortsatte i flere nummer med notiser om «Sult». Anonymiteten pirret nysgjerrigheten. I en notis blev der gjettet på Arne Garborg, som også hadde skrevet i «Ny Jord» og som før hadde skildret fattig ungdoms gledeløse liv i Kristiania.

Men den 29. november kunde Dagbladet — som hadde vært Hamsuns blad før han drog til Amerika og som nu vedblev å være det — med tydelig stolthet gi autentiske oplysninger: ««Sult» den ypperlige fortælling i sidste hefte af det danske Tidsskrift Ny Jord, skal efter sikkert forlydende være skrevet af *Knut Hamsun*. Hr. Hamsun er født i Nordland. Han drog imidlertid tidlig over til Amerika, hvor han som saa mangen anden maatte tage fat paa hvadsomhelst der kunde byde sig. Han har saaledes været baade handelsmann og snedker, tømmermand og kontorist hos en — professor, der havde slaaet sig paa trælasthandelen. Han byggede hus for Kristofer Janson og hjalp tillige denne i hans gjærning som lærer og præst. For et par aar siden opholdt han sig nogen tid herhjemme af helbredshensyn og skrev da adskillige stykker i Dagbladet samt enkelte i «Ny ill. Tid». Da han var kommen sig nogenlunde, vendte han tilbage til Amerika og har siden væsentligst beskjæftiget sig med at skrive. Bl. a. leverede han under navn i næstsidste hefte af Ny Jord en fortræffelig studie over Kristofer Jansons forfatterpersonlighed. Hr. Hamsun er ca. 30 aar gammel.»

Det var den officielle presentasjon for den norske lese-

verden — som to år tidligere i samme blad så omtrent hadde negligert skissen «Paa tourné» og fortellingen «Synd», skjønt de var skrevet med samme slående intense og dirrende *stil* som nu gjorde slikt voldsomt inntrykk i «Sult». I psykologisk finhet stod de naturligvis tilbake. Det er mulig at Dagbladet hadde sine oplysninger om Hamsun fra første hånd — en ukes tid efter inneholdt bladet iallfall en artikel av ham: en korrespondanse fra Gøteborg med en begeistret kunstkritikk av Julius Kronbergs maleri «Dronningen av Saba», det som Hamsun senere har diktet en fortelling over. Artikkelen er ikke videre god; den stod også anonymt: «Af en *norsk* forfatter». Formen i Dagbladets notis om «Sult» viser at der straks var begynt å gå eventyr i den nye dikter og hans merkelige levnet. Men det er ikke smigrende for norsk nasjonalfølelse, at Knut Hamsun måtte gå til en dansk kritikker, en av de foraktede Brandes'er, og gjennem et dansk tidsskrift, før man fikk øie på ham hjemme i Norge. Forøvrig var det bare de radikale norske bladene som omtalte «Sult» så ivrig; høirepressen var taus.

Mellem offentliggjørelsen av «Sult»-fragmentet og hele boken gikk der 1½ år. I mellemtiden offentliggjorde Knut Hamsun i aviser og brosjyrer forskjellige ting, som også festet opmerksomheten sterkt på ham. Men det var som «Sult»s forfatter han først og fremst var kjent — allerede før hele boken var kommet, og ennu mer efterpå. En av hans samtidige, Carl *Nærup* har skildret førsteinntrykket slik: «Knut Hamsun havde med denne Stump Prosa paa 29 Tidsskriftsider lagt Grundstenen til en ny Digtning i Norden.» Dagbladet skrev i en anmeldelse av boken — formo-

dentlig av Lars Holst — i juni 1890: «En ny Personlighed og en ny Stil i Literaturen . . . . . En af de eiendommeligste og betydningsfulleste Bøger i vor nyere Literatur.» Og i Politikens anmeldelse som formodentlig er skrevet av Edvard Brandes, heter det med ord som minner om dem Brandes selv hadde sagt ham før: «Der findes store Kræfter hos hr. Hamsun.»

III

«Sult» virket med en revolusjonær plutselighet, men var allikevel i god sammenheng med, hvad Hamsun hadde skrevet før. I kapitlet i Ny Jord fortsatte Knut Hamsun akkurat der, hvor han sluttet, da han to år i forveien var dradd til Amerika — på kirkegården. Både «Synd» (i Dagbladet 1886) og «Sult» (i Ny Jord 1888) foregår oppe på Krist kirkegård på høiden av Hammersborg i Kristiania. Fra Hamarøy til Hammersborg — helt fra guttedagene av hjemme i Nordland var kirkegårdene Knut Hamsuns tilfluktssted. Hos onkelen fikk han ikke lov å gå så langt bort som op i skogen, hvor han helst vilde hen. Så blev kirkegården det eneste stille og ensomme sted, hvor han kunde senke sig ned i drømmer og tanker. Der var fred, men med uhygge under — Hamsun har skildret stemningen mesterlig i erindringen «Et Spøkelse», hvor han nevner de deilige saftige bringebærene, som «stod og suget næring fra de dødes fete muld.»

Den kynisk sentimentale fortellingen «Synd» handlet om det rike blomsterveld på gravene og den lille pikens død og ulykke. Og den fattige unge mannen i «Sult» sitter også på kirkegården og skriver. Gravlunden blir det stykke natur,

som han finder mellem byens stengater. Hvor de døde ligger og råtner nede i jorden sitter han, sterk og ung, halvt opløst av sult og forkommenhet, og svirer ødselt i billeder og syner . . . .

Der er en henrivende tone av yr ungdom over «Sult». Selve undergangsstemningen er lystig, den brister ut i vittige innfall og barokke sammenstillinger av ord. Alt det, som foregår, er enkelt og naturlig — hverdagslige hendelser i en halvstor by. Men alle disse småbegivenhetene gjennemstråles av et overstrømmende sinn, som bryter sig i dem med alle regnbuens farver. Dette er hans liv; det betyr alt for ham. Det er ungdommens genialitet å ta sitt eget liv alvorlig, å opleve det med en lidenskap, som gjør alt det gamle nytt. I «Sult» forsterker nøden dette lidenskapelige ungdomsalvor og gjør bokens enkle handling til en patetisk bue mellem livskraft og opløsning, geni og fornedrelse. Så rikt er livet, og så farlig. Det er skjønt å leve, skjønt å forgå. Alle inntrykk er skarpe og klare; alle oplevelser er viktige, fordi de er hans liv — sinnet dirrer i dem, svinger for dem. Og hele denne nervefine men samtidig friske mottagelighet, denne overordentlig intense «inntrykksømhet», som Hamsun selv kaller det, er skildret med en overlegen kunstnerisk finhet, med en enestående evne til å fastholde alle stemningens flyktige avspeilinger og deres gradvise overgang til handlinger. Det er en vidunderlig enhet av psykologi og lyrikk, som får uttrykk gjennem en ny, personlig stil.

Våren er ikke denne unge manns årstid, som den pleier å være for de unge — som den engang var det for Hamsun også, i «Bjørger»: den lille boken begynte med en skildring

av Nordlandsvåren. Det som finnes at naturskildring i «Sult», gjelder høsten — den hektiske, svirende opløsning:

«Høsten er kommet og har allerede begyndt at lægge alting i Dvale, Fluer og Insekter har faat det første Knæk, oppe i Trærne og nede paa Marken høres Lyden av det stridende Liv, puslende, susende urolig, arbeidende for ikke at forgaa. Alle Krypverdenens Tilværelser rører sig endnu en Gang, stikker sine gule Hoder op av Mosen, løfter sine Ben, føler sig frem med lange Traader og synker saa pludselig sammen og vender Buken i Veiret. Hver Vækst har faat sit Særpræg, et fint henaandende Pust av den første Kulde; Straaene stritter bleke op mot Solen og det avfaldne Løv hvisker henover Jorden med en Lyd som av vandrende Silkeormer. Det er Høstens Tid, midt i Forgjængelsens Karneval; Roserne har faat Betændelse i Rødmen, et hektisk vidunderlig Skjær over den blodrøde Farve. Jeg følte mig selv som et Kryp i Undergang, grepen av Ødelæggelsen midt i denne dvalefærdige Alverden. Jeg reiste mig op besat av sære Rædsler og tok nogen voldsomme Skridt henover Gangen. Nei! ropte jeg og knyttet begge mine Hænder, dette maa det bli en Ende paa!»

I et brev til Kristofer Janson om «Sult» skrev Hamsun: «Det er ikke en roman med giftermaal og landture og bal hos grossereren, slikt noget kan jeg ikke med. Hvad der interesserer mig er min smule sjæls uendelige bevægelighed, det sære eiendommelige sindsliv, nervernes mysterier i en utsultet krop. Boken er med vilje spillet paa en streng, men med forsøk paa at faa ut hundrede toner af strengen.» Så dypt *bevisst* var hans kunst. Egentlig er stemningen i boken

og selve titelen «Sult» slett ikke klagende, men triumferende: disse lidelser utstod han; og han vandt over dem! Så farlig er det å leve; og allikevel så deilig.

Meget i «Sult» er preget av tiden, da boken kom ut. Både Kielland og Lie hadde skrevet samfundsskildringer om fattigdom og nød — for ikke å snakke om de franske naturalistene og deres norske efterlignere: Christian Krohg med «Albertine» og Hans Jæger med «Fra Kristiania-bohèmen». I «Sult» er der — likesom i «Synd» — endel som minner om den kolde og harde Kristianiauhyggen fra disse bøkene; især det siste kapitlet i «Sult» fra losjihuset i Vaterland med den makabre skildringen av en lam far, som sitter og ser sin fruktsommelige datter bedrive hor. Skildringen av den forelskede unge manns forførelsesforsøk har også en viss Jægersk håndfasthet, som er meget ulik Hamsun i hans senere bøker.

Men «Sult» er avgjørende forskjellig fra andres bøker fra samme tid. Den er aldeles fri for tendens. Hamsun hadde tatt anarkistenes parti i Amerika, fordi han hatet åndelig undertrykkelse. Men når han nu skrev om selve livet, var han ikke spor av politiker. Da var han bare kunstner, bare dikter.

IV

Som diktning er «Sult» et mesterverk. Den knappe, spenstige stilen har en særegen rytme, som er blitt Knut Hamsuns stemmeklang i vår literatur, og som minner om hans egen eiendommelig dype og dempede, levende bevegede røst. Skildringen er tilsynelatende jevn og naturlig; men det han forteller, gir straks stemning samtidig:

«Det var i den Tid jeg gik omkring og sultet i Kristiania, denne forunderlige By som ingen forlater før han har faat Mærker av den . . .

Jeg ligger vaaken paa min Kvist og hører en Klokke nedenunder mig slaa seks Slag; det var allerede ganske lyst og Folk begyndte at færdes op og ned i Trappene. Nede ved Døren hvor mit Rum var tapetseret med gamle Numre av «Morgenbladet» kunde jeg saa tydelig se en Bekjendtgjørelse fra Fyrdirektøren, og litt tilvenstre derfra et fett, bugnende Avertissement fra Baker Fabian Olsen om nybakt Brød.»

Hele situasjonen er lys levende; og det galgenhumoristiske i stemningen er gitt alt ved rytmen i omtalen av avertissementet om brød. Den unge manns sinnstilstand skildres videre i gradvise overganger; han står op og går ut: «Klokken var ni. Vognrammel og Stemmer fyldte Luften, et uhyre Morgenkor blandet med Fotgjængernes Skridt og Smældene fra Kuskenes Svøper. Denne støiende Færdsel overalt oplivet mig straks og jeg begyndte at føle mig mere og mere tilfreds. Intet var fjærnere fra min Tanke end bare at gaa en Morgentur i frisk Luft. Hvad kom Luften mine Lunger ved? Jeg var sterk som en Rise og kunde stanse en Vogn med min Aksel. En fin, sælsom Stemning, Følelsen av den lyse Likegladhet, hadde bemægtiget sig mig . . .» Men seks linjer længer nede begynner overgangen: «Naar man bare hadde sig lidt til Mat en slik lys Dag! Indtrykket av den glade Morgen overvældet mig, jeg blev uregjerlig tilfreds og gav mig til at nynne av Glæde uten nogen bestemt Grund. Ved en Slagterbutik stod en Kone med en Kurv paa Armen og spekulerte paa Pølser til Middag; idet jeg passerte hende

saa hun bort paa mig. Hun hadde bare en Tand i Formunden. Nervøs og let paavirkelig som jeg var blit de siste Dager gjorde Konens Ansigt straks et motbydelig Indtryk paa mig; den lange, gule Tand saa ut som en liten Finger som stod op fra Kjæven, og hendes Blik var endnu fuldt av Pølse da hun vendte det mot mig. Jeg tabte med en Gang Apetiten og følte Kvalme.»

Ganske mesterlig er stemningsovergangene skildret; ved synet av slakterbutikken får sulten overtak over gleden ved morgenen, og hans hatefulle stemning tindrer heftig frem i de par forte ordene om konens blik som «endnu var fullt av pølse.» Lettere og klarere kan det ikke gjøres.

Likeså presist, både i menneskeskildring og sprog, er hele boken fortalt. Det er en stemningsfarvet psykologi, som tross de små hendelsene vinker spennende ved den lidenskap, den unge mannen selv føler overfor alt, som møter ham. Fem kroner blir en verdensbegivenhet — og *er* det naturligvis også for den, som sulter. Og der er en fast utviklingslinje i boken; sulten gjør ham mer og mer forkommen, den avstumper ham, gjør ham mindre stolt men ikke mindre pirrelig, fornedrer ham. Overordentlig fint er hans nærtagenhet, hans skamfølelse skildret — hans sky for å ta imot hjelp, og hans ridderlige hjelpsomhet mot andre, alle hans bisarre påfund og vittige, selvplageriske galskaper.

Sulten setter ham ut av likevekt; på hans voldsomt ladede bevissthet virker den som en rus og trenger ofte selv det erotiske tilside. Men også der har den unge mann en sult, som piner og fryder ham. Bokens kjærlighetshistorie er flyktig, springende — den innskrenker sig mest til møter på

gaten. Etpar samtaler er gjengitt med Hamsuns forunderlig sikre sans for den naturlige sødme i unge pikers tale — ømheten, angsten, varmen i setningens melodi, mens selve ordene jager lettvinte, ofte innholdsløse avsted. Dialogen, ikke komposisjonen, er charmen også i alle Hamsuns skuespill senere. I «Sult» er den unge manns forelskelse nokså flyktig: «Hvert av hendes Ord beruset mig, traf mig i Hjertet som Vindraaper, skjønt hun visst var en svært almindelig Kristianiapike med Jargon og smaa Kjækheter og Prat.» Så svært dypt går ikke betattheten. Det er sulten, som fabler — en ung manns heftige, sunne trang efter en kvinne. Ikke nettop efter *henne*. Og ganske ærlig gjør han det heller ikke til annet for sig selv.

Men der er en indre patos og en dramatisk spenning over den ypperlige scenen, hvor han for første — og eneste — gang har fulgt den unge damen hjem alene: «Jeg sat fortapt og saa paa hende. Mit Hjærte slog høit, Blodet spændte mig varmt gjennem Aarene. For en vidunderlig Nydelse at sitte i en Menneskebolig igjen og høre en Klokke tikke og snakke med en ung leende Pike istedenfor med mig selv!»

Han blir forelsket og sier hende det hett og inderlig. Han kaller henne «Ylajali», et glidende kjelenavn, han har funnet på til henne. Hun venter kjærtegn, han overvelder henne, trenger inn på henne — hun verger sig: «Aa hvor jeg blev træt! Hvor gjerne jeg heller vilde ha sittet stille og sett paa hende end skape mig til og mase med alle disse Forsøk!»

Det er samfølelsen med et annet menneske, han først og fremst lengter efter. Og tilslutt kan han ikke la være —

den frydefulle fornemmelsen av å elske en, å være sammen med nogen som er glad i en, får ham til å fortelle alt om sin sult og nød — alt det som han stolt har skjult innerst inne. På henne kommer det uventet, skremmende: «Gud bevare mig! sa hun bare og tidde. Hun sa dette med korte Mellemrum og tidde hver Gang igjen. Gud bevare mig!» Så vekkes all hans stolthet og bitterhet igjen; han er ensommere og mer fortvilet enn nogen gang før — der er ingen som bryr sig om ham og forstår ham.

V

En langt sterkere rus enn kjærligheten oplever den unge mann i «Sult», når han skriver — han skildrer den selv slik:

«Om morgningen vaaknet jeg meget tidlig. Det var endnu noksaa mørkt da jeg slog Øinene op og først længe efter hørte jeg Klokken i Leiligheten nedenunder mig slaa fem Slag. Jeg vilde lægge mig til at sove igjen, men kunde ikke mere falde i Søvn, jeg blev mere og mere vaaken og laa og tænkte paa tusen Ting.

Pludselig falder det mig ind en eller to gode Sætninger til Bruk for en Skisse, en Føljeton, fine sproglige Lykketræf som jeg aldrig hadde fundet Make til. Jeg ligger og gjentar disse Ord for mig selv og finder at de er utmærkede. Om litt føier det sig flere til, jeg blir med ett lysvaaken og reiser mig op og griper Papir og Blyant paa Bordet bak min Seng. Det var som en Aare var sprunget i mig, det ene Ord følger efter det andre, ordner sig i Sammenhæng, danner sig til Situationer, Scene dynger sig paa Scene, Handlinger og

Tomtegaten 11 i Vaterland, hvor Hamsun bodde vinteren 1880—81 og som er skueplassen for de siste kapitlene i «Sult».

Repliker vælder op i min Hjærne og et underfuldt Behag griper mig. Jeg skriver som en Besat og fylder den ene Side efter den andre uten et Øiebliks Pause. Tankene kommer saa pludselig paa mig og vedblir at strømme saa rikelig at jeg mister en Masse Biting som jeg ikke hurtig nok faar skrevet ned skjønt jeg arbeider av alle Kræfter. Det fortsætter at trænge ind paa mig, jeg er fyldt av mit Stof og hvert Ord jeg skriver blir lagt mig i Munden.

Det varer, varer saa velsignet længe inden dette forunderlige Øieblik hører op; jeg har femten, tyve beskrevne Sider liggende foran mig på mine Knæ da jeg endelig stanser og lægger Blyanten væk . . . .»

I en realistisk tid, da man så temmelig nøkternt også på diktningen, og da dikterne selv strevet med å skrive faktisk og saklig, er det uvant å finde denne skildringen av diktning som en inspirasjon — ord, som «blir lagt mig i munden». Hos Hamsun var følelsen ikke ny; alt i «Bjørger», 10—12 år tidligere skrev han betatt om det stemningspresset, som trengte sig på og fikk den unge gutten til å skrive. Her i «Sult» er den kunstneriske skaperrus skildret ganske anderledes klart og modent. Men henrykkelsen er den samme: «et underfuldt Behag griper mig».

Det var dette underfulle behag ved å skrive, som fikk Hamsun til å tåle nød og sult og motgang i sine ti beste ungdomsår, og som gjorde at han holdt ut, skjønt han først 30 år gammel blev anerkjent. Denne «Aare, som var sprunget i mig», denne «Bølge», som han siden kaller det i «Segelfoss By» — det var hvad gamle poeter mer høitidelig benevnte «kaldet» til å dikte. Henrik Wergeland, som Hamsun i sin tidligste ungdom leste, opflammer dikteren:

«Op! hvis Herrens egen Røst
fylder med en Storm dit Bryst!
Ud den bruse i det Øde!
Bedre Tiders Morgenrøde
vil den frem af Mulmet støde.
Op! hvis dine Fingerender,
naar de Harpens Strenge møde,
Funker ud i Rummet sender!»

Det er en annen tids uttrykk for det samme som Hamsun kalder «underfuldt Behag» og «Ordene blev lagt mig i Munden.» Wergelands dikt het: «Følg Kaldet!» Også Knut Hamsun fulgte det; han kunde ikke annet.

VI

Hvad Hamsun i «Sult» med moden selvbevissthet forteller om den unge dikters arbeidsmåte, har han bekreftet utførligere for sin egen diktning betydelig senere, i et brev til en tysk oversetter i 1908. Her skriver han:

«En hel del av hvad jeg har skrevet er tilblitt om natten, naar jeg har sovet et par timer og saa vaakner. Jeg er da

klarhjernet og yderst inntrykksøm. Jeg har altid papir og blyant liggende ved min seng, jeg tænder ikke lys, men begynder straks at skrive i mørke hvis jeg kjenner at noget strømmer paa. Dette er nu blevet en vane hos mig, og jeg har ingen vanskelighed ved at udtyde mine papirer om morgenen. Jeg ønsker ikke at give Dem indtryk av noget mystisk ved mine digtes tilblivelse. At jeg skriver best i mørke om natten er en vane — eller uvane — som vel oprindelig blev grundlagt i mig i de aar, da jeg ikke hadde noget lys at tænde.»

Hvad Knut Hamsun på den måten skriver ned om natten — på alleslags løse blader, av blokker, av datokalendre eller lignende — har slett ikke altid nogen forbindelse med den bok, han i øieblikket skriver på. Det kan være en situasjon, som utvikler sig fra replikk til replikk — når han sier slik, svarer hun slik o.s.v. Eller det kan være, hvad han i «Sult» kalder «fine sproglige lykketreff»: henrivende sammenstillinger av ord. Det kan også være et helt lyrisk dikt, som kommer strømmende, vers for vers. Venner av Hamsun i Nordland citerer ham: «Hjernen spyr ut så fort, at jeg ikke kan få det skrevet ned.» Det som Hamsun på denne måten får skrevet ned, ligger som materialer, som siden kan arbeides inn i den bok, han i øieblikket skriver på — eller kanskje i en annen senere. Når han arbeider på en bok, har han alle disse løse blader på bordet foran sig, stukket fast med knappenåler — som en sommerfuglsamling av flyktige innfall, som efterhvert innarbeides i hans klare manuskript.

Også om dagen kan innfallene komme over ham i en fart, og han skriver da øieblikkelig, hvor han står og går, på kanten av en avis eller bakpå en konvolutt. Han har vennet

sig til å skrive på kneet, på en kasse, hvorsomhelst. Venner fra barndommen forteller, at han alt som gutt bestandig gikk med papir og blyant og skrev, hvor det kunde falle sig.

VII

Mens «Sult» i sin helhet først kom ut i 1890, hadde Knut Hamsun alt våren 1889 vakt opsikt med en annen bok: «Fra det moderne Amerikas Aandsliv», som utkom på Philipsens forlag i Kjøbenhavn. Den er bygget over hans avskjedsforedrag i Minneapolis, som Hamsun i utvidet form også hadde holdt i Studentersamfundet i Kjøbenhavn i løpet av vinteren.

«Fra det moderne Amerikas Aandsliv» er en tindrende morsom bok — ypperlig skrevet, overraskende i sproget, som sitter stramt som en silkedrakt om det overmodige innhold. Det er en av norsk litteraturs vittigste bøker. Den er døgnjournalistisk, 40 år gammel — og virker ny og frisk, når man leser den idag. For det kan godt hende, at mange ting i angrepet på den amerikanske ånd var overdrevet fra den unge respektløse Hamsuns side. Men tiden har overdrevet videre i 40 år siden da, Amerika har vedblitt å drive hele verden over. Og det «åndsliv», som den unge Knut Hamsun hudfletter i boken — det kjenner vi nu igjen omkring oss i mengder av ting, som ikke artet sig slik akkurat i Norge dengang. Boken er ennu bedre nu enn da den blev skrevet.

At den inneholder overdrivelser visste forfatteren naturligvis også selv. Det er den tåpeligste spissborgerfordring å si til skribentene, at nu må dere være riktig morsomme;

men dere må endelig ikke overdrive! Vidd *er* overdrivelse, overskudd av livskraft og humør. Man leser «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» — og man tenker på professor Andersons og redaktør Brandes's skildringer av den forkomne Hamsun. Åndens triumf!

Boken begynder ganske naturlig og liketil med å skildre farten og larmen i Amerika, som slår mot en, såsnart man stiger iland: «Her er overalt det samme travle hurra i tingene, den samme Damphammerstøi . . . . Denne Larm og Staahei er meget naturlig hos et Folk, som endnu kun halvt er bosat og som endnu famler om og søger efter et Blivested for sig og sine; men det er denne Larm og Staahej, som Aviser og Talere og Digtere herhjemme (Bjørnson!) opfatter som et Resultat af Republikens frie Institutioner . . . . I to Aarhundreder har Amerika gjort Mennesker ud af Europas værste Yngel; det har gjort Alverdens Lediggjængere til ordentlige Arbeidere; vi har hørt vidunderlige Historier om, at Folk som gik og slæbed med Træsko her, pludselig var blevne saa letfodede der — og det var først og fremst de fri Institutioners Skyld. Kom ikke der; det var Frihedens opdragende Magt! Men denne Forklaring paa Emigrantens hurtige Forvandling blir den erfarne lidt for ideel; der ligger en Aarsag langt nærmere: den økonomiske. Den samme Familie, som levet paa to Kroner Dagen her, koster det halvanden Dollars om Dagen at leve der; og de allerfleste koster det adskillig Aktivitet at skaffe disse halvanden Dollars om Dagen; der skal snurres meget rundt for de Penge.»

Men med frihed har denne farten ingenting å gjøre, med åndsliv heller ikke; der blir ikke tid til åndsliv. Hamsun

skriver om amerikanernes «kineserfølelse», deres fremmedfiendtlighet: «Det er forbeholdt Amerika, hvor der er større Krydsning af kosmopolitiske Elementer end i noget andet Land i Verden, at planmæssig holde sig borte fra Udenverdenens moderne Kulturstrømninger. Dets Kultur er mærket af Alderen og af andre Folks Brug; det er en overført Kultur, indbragt i Landet med de første Kolonister, en Kultur der har havt sin Tid i Europa og nu dør i Amerika, det er den gamle engelske Kultur.»

VIII

Ut fra slike synspunkter gjennemgår Hamsun forskjellige sider av amerikansk åndsliv; boken er delt op i alvorlige kapitler: Litteraturen, Den bildende Kunst, Scenekunsten, Retsvæsen, Skoleforhold, Kirkevæsen og Moralstand. Naturligvis — en avhandling om De forenede staters «Kirkevæsen og Moralstand» på 18 små sider blir ingen objektiv og uttømmende vurdering av emnet. Boken er ikke videnskap; de høieste stadier i amerikansk åndsliv blir naturligvis ikke rettferdig bedømt. Men Knut Hamsun gir en glimrende instinktiv karakteristikk av det åndelige gjennemsnitsnivå, grunnet ikke på studier, men på selvoplevelse blandt menneskene. I virkeligheten er hans bok ikke annet enn menneskeskildring i en annen form.

Igrunnen finner den amerikanske journalistikk mest nåde for Hamsun: «De amerikanske Aviser er urolige og støjende som Livet selv; de er raa og sande.» Men litteraturen er han hård imot: «Det er en Digtning som gaar lydløst gjennem

mit Hoved, som aldrig har slaaet an en Sindslyd hos mig og aldrig har faaet mig til at lytte.» Rigtignok er der forbehold: «Jeg undtager Mark Twain, denne blege Pessimist, som ved sit virkelig storslagne Vid og Humor er uden Forgænger og uden Efterfølger i Amerika; jeg undtager lidt af Poe, lidt af Hawthorne, lidt af Harte. Men i det hele og store er ikke den amerikanske Literatur det Udtryk for amerikansk Liv som Aviserne er det . . . Den amerikanske Journalistik er Livets Poesi i Forhold til Skjønliteraturen i Landet: den er Lydrøret fra al Amerikas Larm . . . den er et Udtryk for Aanden i den hele Verdensdel. Hos Poeterne maa man ikke søge efter Livets skiftende Flerartethed, de synger om Maanen og skyder Schakrerjøder . . . Mens Avisene i Amerika strømmer over af Kriminalhistorier og Voldtægtsscener hver eneste Dag, er det i Skønliteraturen næsten forbudt at fremstille nøgne Stolben.» Med ondskapsfull hån kritiserer Hamsun sønder og sammen to skribenter, som for ham er typiske for Amerika: Whitman og Emerson. Han er likeså streng mot maleri og skulptur; i teatret roser han utstyrets storslagne realisme, men håner hjertelig skuespilkunsten — som han forresten alltid har hånt den, ikke bare i Amerika!

En åndløs og borneret materialisme er Knut Hamsuns hovedinntrykk av det amerikanske åndsliv. Han vender flere ganger tilbake til den skandaløse anarkistforfølgelsen i Chicago som betegnende for den amerikanske ufrihet, og han håner den selvgode patriotismen: «De Godtfolk fra Alverden befandt sig godt i det nye Rige, de parred sig og fik Afkom, nød Livet, stod i Mad tilknæs, aad mellem tre og

fire Gange mer end i det gamle Land. Og der blev Patrioter af Trællene.»

Hånen er svidende, og den har et sterkt drag av oprørslyst mot de herskende, av hvad nutidens kommunister med glede vilde kalde «klassebevissthet».

Men nogen demokrat, nogen beundrer av massen var «Sults» forfatter ikke; det var nettop den åndelige almueaktighet, han først og fremst vilde tillivs. Han var ikke politiker, men antipolitiker. «Jeg maa jo være modsat ogsaa i det Stykke», som han sa i «Bjørger».

Ved siden av all hånen og alle utfallene inneholder «Fra det moderne Amerikas åndsliv» blendende skildringer — en fra teatret av «en kvældsol, som var et virkelig teknisk mesterstykke»; og en av Amerikas natur: «De ser jo Solen og Havet — en Sol som der ikke findes Mage til i nogen Zone — de har hvide Stjerner om Vinteren og røde Orkanskyer i de varme Somres Nætter; der rører sig et sælsomt puslende Liv i deres Skoge, Fuglesang, Dyreskrig og lodne Væsners listende Skridt; der strømmer dem om Hovederne en hel Prærieverdens Farver og Duft og underlige Lyde . . .»

Det var soleklart at Knut Hamsun med et foredrag som det i Minneapolis, og med en bok som denne, måtte erte alvorsfulde patriotamerikanere på sig. Han ertet dem også med vilje — les f. eks. et så urimelig og så tindrende morsomt avsnitt:

«I Amerika hilser man med høi Røst: *How do you do?* og farer forbi. Og førend jeg faar Tid til at svare paa dette Spørgsmaal, er den hilsende kommet minst ti Skridt bort fra mig. Og saa hænder det, at mit Svar, naar det endelig kom-

mer, falder i Brystet paa det næste Mandfolk, jeg møder, — en Bananassælger fra Cicilien eller en Dame i Reformdragt. Dette *How do you do* er en ligesaa meningsløs Hilsen som en venskabelig Knytnæve eller et inderligt Skældsord; bogstavret oversat blir det: «Hvorledes gjør du gjør?» Dette er en importeret engelsk Hilsen, en forraaet Etiketteytring fra Londons Forstæder; i engelsk *high life* hører man den simpelthen aldrig paa Gaden. Kun i Amerika er det den fineste Tone at overfalde Folk med det høje næsten uartikulerede Raab: «Hvorledes gjør du gjør?» Naar Amerikanerne hilser, saa hilser de af alle Kræfter.»

Det måler dybden av forarget amerikansk besteborgerlighet, at dette glade Mark Twainske vås virkelig kunde vekke den heftigste forbitrelse hos en videnskapsmann og diplomat som professor Rasmus B. Anderson. Med patriotisk gravalvor forteller han i sine erindringer, at Hamsun «latterliggjør amerikanere for å si «how do you do» og oversetter hilsenen med «hvorledes gjør du gjør», og derved viser at han ikke forstår, at det ene «do» er et hjælpeverbum og det annet et hovedverbum.» Man blir virkelig i godt humør, når folk i den grad lar sig erte.

Men også mere besindige folk tok avstand. Fra mange kanter blev Hamsun angrepet for sine overdrivelser og løst underbyggede påstander. Norsk-amerikanere skrev hele artikelrekker. Og Hamsun forteller selv i en artikel i januar 1891: «Edvard Brandes kaldte min bok en pamflet; Georg Brandes skrev offentlig at jeg ikke hadde trængt ned til livskilderne i mine undersøkelser, Bjørnstjerne Bjørnson sagde mig privat, hvor forfærdelig jeg havde taget feil i min bok.

Kristofer Janson skrev faderlig formanende og refsende artikler mod mig en hel sommer.» Allikevel holdt han fast ved, at boken i alt vesentlig var riktig.

Men i tidens løp er Knut Hamsun selv kommet mer på avstand fra den; han har ikke villet, den skulde trykkes op igjen. Og så sent som i 1928 har han i en stor artikkel i et amerikansk blad til overflod korrigert mangt og meget av sin opfatning av Amerika fra 40 år tidligere.

IX

Endelig stod da Knut Hamsun, som 30-årig mann, i første rekke blandt Norges forfattere. Vidunderlig hadde han kjempet og holdt ut for å nå dit. Fra nød og forkommenhet steg han op til ros og berømmelse; selv om inntektene ennu ikke var store, var hans navn kjent, mange dører åpnet sig for ham. Han som i sin lille ungdomsbok i Bodø hadde sukket så sårt efter en eneste «åndsbeslektet», blev optatt som likemann blandt alle de første i norsk og dansk åndsliv. I Dagbladets julenummer 1889 stod på første side et stort billede av Bjørnstjerne Bjørnson med en fortelling av ham; annen side dominertes av Knut Hamsuns portrett, tegnet for bladet av Erik Werenskiold, med en fortelling av Hamsun. Det virket symbolsk: den gamle dikterhøvding og den nye.

Samme år som «Sult» kom ut som bok, blev den oversatt til tysk og utgitt på Fischers forlag i Berlin. Hamsun begynte så smått å bli internasjonal, alt med sin første bok. Det var noget av et eventyr.

Knut Hamsun. Efter tegning av Erik Werenskiold i 1889.

Og også selv gjorde Knut Hamsun allerede i disse år, tross sin fattigdom, et inntrykk av noget festlig og overdådig. Især blev han naturligvis fetert i Kjøbenhavn. Han svarte godt til det idealbillede av den ekte nordmann: en høi, lys vikingeskikkelse med skarpskårne trekk, som Bjørnstjerne Bjørnson først og fremst hadde prentet inn i dansk bevisthet. Og den strålende ubendighet, som man uvilkårlig i Kjøbenhavn *forlanger* av sine norske gjester — og som har fremkalt mer enn én norsk beserkegang dernede — passet godt for Knut Hamsuns humør, når han var på sin høide. En festskikkelse blev han også hjemme i Norge, et stridens tegn, beundret ikke minst av kvinnene. Noget av den samme uvørne, overmodige erobrerglans som der var over hans stil hadde han også selv.

«Mysterier» og sensasjon

I

Knut Hamsun skrev adskillig i aviser og tidsskrifter i de første årene, efterat han var kommet tilbake fra Amerika. Han måtte skrive for å leve; men han levde dårlig av det. I Dagbladet offentliggjorde han nogen av de fortellingene, som siden blev trykt i «Siesta». Og han skrev adskillige artikler og innlegg, særlig sommeren og høsten 1889. Noget av det var blendende vittig journalistikk. Han gjorde blodig narr av «Nansenbegeistringen» efter Fridtjof Nansens dristige skitur over Grønland, og skrev en teateranmeldelse av August Lindbergs opførelse av «Gengangere» med adskillige ironiske hipp til Ibsen. En anmeldelse av Strindbergs «Klokkeren på Ranø» var gnistrende morsom; ellers skrev han også etpar ting i dyp beundring om Strindberg.

Hamsun optrådte også som politisk skribent, som venstreforfatter, med en rekke skarpe polemiske føljetoner om Lars Oftedal, som stod i Dagbladet høsten 1889. Samme år blev artiklene utgitt som brosjyre i Bergen. Det er et hefte på 115 sider, og det behandler med en viss grundighet Oftedal avsnittsvis — som prædikant, politiker og forfatter. Sitt utgangspunkt tar Hamsun i erindringer fra barndommen om hvordan han måtte lese Oftedals «Bibelbudet» høit for de voksne istedenfor å være ute i skogen. Og der er et like-

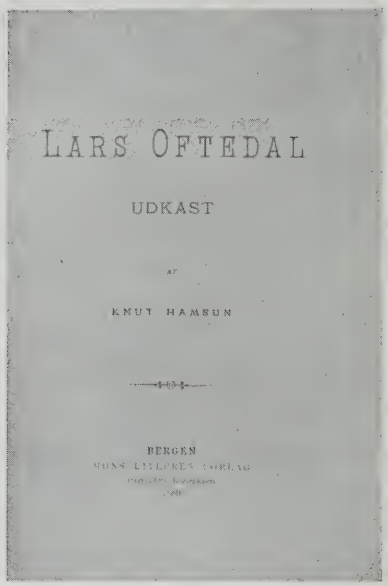
LARS OFTEDAL

UDKAST

AF

KNUT HAMSUN

BERGEN

fremt hat i hans tilintetgjørelse av Lars Oftedal på alle områder som en åndsformørker i landet.

To år i forveien hadde Alexander Kielland utgitt «St. Hans Fest» med sitt vittige angrep på Lars Oftedal. Knut Hamsun nevner ikke boken; men han skriver meget om Oftedals optreden i stortinget i «Kiellandssaken» i 1885, da han talte mot diktergasjen: «Her er samlet i rund Sum hans herskende Evner: den brutale Kraft, parret med den uforbeholdne Hjertelighed og den mest primitive Raahed i Tankegang.» Der er mange morsomme ting i Knut Hamsuns pamflett, og i hovedsaken er angrepet rammende; men der er ikke det overskudd av strålende festlig humør som i Hamsuns forrige stridsskrift «Fra det moderne Amerikas Aandsliv». Man har inntrykk av, at det er om å gjøre å ødelegge en politisk motstander, mer enn å gi en rammende karakteristikk. De store norske diktere på den tid var venstremenn og tok del i dagens strid; med artiklene om Lars Oftedal trådte Knut Hamsun offentlig frem ved siden av dem. Politikk i snevrere forstand inneholdt artiklene om Oftedal nu forresten egentlig ikke; det var det kulturfiendtlige hos politikeren Oftedal, som Hamsun

skrev om. Og allerede et par år efter, i «Mysterier», hånte han grundig det å være «venstremann».

De fleste av Hamsuns artikler i disse årene var av mere litterært innhold. I Dagbladet skrev han både nogen anmeldelser og en lengre karakteristikk av August Strindberg; et par innlegg om en teaterstrid i Bergen; og en artikel om «Autoriteter», hvor han forsøkte å gjøre det av med to samtidige filosofer — Janet og Wallace — og med gamle Gladstone, fordi professor Lochmann hadde påberopt sig dem alle tre som vidner om kristendommen som åndsmakt.

Av større interesse var et par større artikler, som Knut Hamsun i 1890 skrev i det nye norske tidsskrift Samtiden, som da nettop begyndte å utkomme. Den første var en begeistret anmeldelse av Bjørnstjerne *Bjørnsons* nye roman «På Guds Veje». Tonen er straks fra begynnelsen av uvørn og polemisk: «Det er forfriskende at læse Bjørnson igjen. Vi har en Tid havt Guds Velsignelse af det udmærkede gaadefulde Digteri, som begyndte med «Vildanden», og som nylig kulminered i det højere Vanvid kaldet «Fruen fra Havet». Vi har virkelig havt til Nødtørft af denne Skjæbnedigtning, som vor jordiske Forstand ikke har kunnet fatte.»

Efter sparkene til Ibsen kom hyldesten til Bjørnson: «Jeg ved aldrig at have læst noget skjønnere og finere end Ragni. Hun skulde dog kanske grædt femten Ganger mindre .... i det hele griber Bjørnson meget hyppig til Graad.»

Man minnes uvilkårlig Bjørnsons innvending mot Hamsuns eget manuskript «Frida», som den 19-årige forfatter hadde vandret op med til Aulestad for å vise dikteren:

— Men gråter ikke den gutten enda?

Det er vel ikke umulig, at den unge kritiker Hamsun også husket det selv, da han skrev. Ellers har han øiensynlig, tross alt, latt sig smitte litt av de Bjørnsonske tårer; det er litt ulikt ham å skrive: «Jeg ved ikke om det er Skam at fortælle det, men jeg stridgraad under Læsningen. Det er en Skildring af hektisk Farve, der findes ikke en anden Mand i Norges Land, som kunde skrive noget saa vidunderligt deiligt.» Det er det levende, skildrende mesterskap hos Bjørnson, som Hamsun priser så sterkt; ellers har anmeldelsen også gode og saklige innvendinger mot «lærdommen» i boken og mot Bjørnsons «utrolig forvredne Ortografi og Skrivemaade.»

Den annen artikkel stod i «Samtiden» i september 1890. Den het «Fra det ubevidste Sjæleliv» og hadde sin største interesse fordi den siste del av den virket som etslags litterært program — en efterskrift til «Sult» og et forord til «Mysterier»:

«Hos flere og flere Folk, der lever et anstrængt Tankeliv og dertil er ømtålelige af Gemyt, opstaar der ofte sjælelige Virksomheder af det underligste Slags. Det kan være aldeles uforklarlige Sansetilstande: en stum, aarsagsløs Henrykkelse, et Pust af psykisk Smerte; en Fornemmelse af at blive talt til fra det Fjerne, fra Luften, fra Havet; en grusom fin Lydhørhed, der bringer en til at lide endog af Suset fra anede Atomer; en pludselig, unaturlig Stirren ind i lukkede Riger; Anelsen om en forestående Fare midt i en sorgløs Stund — altsammen Foreteelser, som har den allerstørste Betydning, men som raa og enkle Høkerhjerner ikke kan fatte . . . . . Og af disse næsten umærkelige Mimosebevægelser i Sjælen

Kafé Bernina i Kjøbenhavn på Hamsuns tid.

kan der hos Individer med fornøden Modtagelighed opstaa Tanker, der tilsidst slaar ud i Beslutninger og Gjerninger.» Han forlanger å få vite mere i bøkene om «de hemmelige Bevægelser, som bedrives upaaagtet paa de afsides Steder i Sjælen . . . . . disse Tankens og Følelsens Vandringer i det Blaa, skridtløse, sporløse Reiser med Hjernen og Hjertet, sælsomme Nervevirksomheder, Blodets Hvisken, Benpibernes Bøn, hele det ubevidste Sjæleliv.»

Det er som om det kunde være skrevet av Johannes *Jørgensen* eller en annen av «Taarnet»s krets — de unge danske stemningslyrikere, som trådte frem i begynnelsen av 90-årene, og som Knut Hamsun traff sammen med på «Bernina». I virkeligheten hadde disse «dekadente» poeter hilst «Sult»

som et evangelium; Johannes Jørgensen skrev i sin anmeldelse: «Der udgaar af denne Prosa en skjær, sart Tone, som af klingende Glas» han forherliget i de subtileste uttrykk «den intrængende Analyse, den Nervernes Optrævling, hvori Hamsun er Mester». Knut Hamsuns artikkel i «Samtiden» måtte virke som et litterært program i «Taarnet»s ånd.

II

Sommeren og høsten 1890 hadde Hamsun bodd i Lillesand og skrevet blandt annet artiklen «Fra det ubevidste Sjæleliv». Derfra kom han til Kristiania og blev en tid. Kort over nyttår i 1891 begynte han i Bergen sine foredrag om norsk litteratur, som han siden holdt i en rekke av byer kysten rundt. Han hadde som regel fullt hus og tjente godt.

Om det første og mest opsiktsvekkende av de tre foredragene i Bergen blev der telegrafert til Kristianiabladene: «Knut Hamsun holdt sit første Foredrag i Handelssamfundets Lokale for propfuldt Hus. Han betegnede den norske Literatur som en sjælløs Samfundsdiktning, hvor Psykologien manglede. Foredraget paahørtes med aabenbar Interesse og applauderedes stærkt.» Bergens to venstreblader var overstrømmende i sin ros; det ene skrev at tross den vittige og skarpe form fikk man «aldrig Følelse af uklædelig Arroganse eller af flot og sprademæssig Overlegenhed.» Det annet venstreblad skrev at Hamsun selv «vilde kunne fylde det Hul der gaber os imøde i vor Literatur» . . . . han er «vor første egentlige Digterpsykolog.» Også høirepressen var venlig.

Bifallet og de fulle husene fortsatte i byene kysten rundt.

Først om høsten kom Knut Hamsun til Kristiania; der gjentok han foredragene i Brødrene Hals's sal. Det første blev holdt 7de oktober 1891. Der var utsolgt hus, og forventningen var stor.

Hotell Norge i Lillesand, hvor Hamsun ofte har bodd og hvor han har begynt på en rekke av sine bøker.

Henrik Ibsen var nettop kommet hjem til Norge, efter 6 års fravær i utlandet. Han stod på sin verdenberømmelses høide. Hamsun hadde innbutt ham til foredraget. Det heter i Dagbladets referat: «Det kan hænde at Spændingen steg hos mange, da Henrik Ibsen spadserede opover Gulvet og tog Plads paa første Bænk Nummer én, ved Siden af Edvard Grieg og Frue og kun nogle Skridt fra Talerstolen.»

Dette første foredrag var et meget skarpt angrep på «den verdensberømte norske diktning», først og fremst «de fire store»: Ibsen, Bjørnson, Kielland og Lie. Hamsun betegnet denne diktning ifølge referatene som «i høi, i høieste grad mangelfuld, hvad nuanseret sjæleskildring, indgaaende psykologisk analyse angaar. Omtrent hele vor moderne literatur er en kunstnerisk grov, demokratisk enkel fremstilling av typer, karakterer, begivenheder og tilstande, beregnet paa samfundets omformning — en madnyttig digtning af meget borgerlig tilsnit, skrevet for et demokratisk bondefolk.» Hamsun innrømmet, at de fire diktere hadde fylt en viktig plass i norsk kulturliv før; men den nye diktning, som tiden trengte, vilde ikke komme fra dem.

Knut Hamsun har ikke latt foredragene trykke; men fra referatene og fra Johan Nagels taler i «Mysterier» er det ikke vanskelig å gjøre sig op en mening om innholdet. Bjørnson blev angrepet mest for tendensen i bøkene; sin beundring for ham som dikter kunde Hamsun ikke skjule. Det var først og fremst Henrik Ibsen, hånen gikk ut over. Hamsun har øiensynlig aldrig kunnet tåle Ibsen; han anså ham for tørr og forskruet og hadde ingen sans for det nye, han bragte i dramaet — selv «Vildanden», som står for oss som et mesterverk av dramatisk og psykologisk klarhet, var jo efter Hamsuns mening «gådefuldt Dikteri». Allerede som 20-årig ung mann hadde Hamsun i diskusjonene hoss Jens Selmer tatt meget skarpt fatt på «Et Dukkehjem». I foredraget kalte han Ibsen for en «Dilettant i Tænkning», og Morgenbladets velvillige referent noterer skadefro, at foredragsholderens skildring av «Adelsmanden Rosmer» var blandt det som vakte særlig munterhet.

I annet foredrag la Hamsun frem sitt positive program for en ny psykologisk diktning. Det gikk nøiaktig i samme retning som artikkelen i Samtiden og vakte ingen sensasjon. Alle tre foredrag blev livlig applaudert, og folk moret sig godt — delvis med en viss konservativ skadefryd som hos Morgenbladet.

Forargelsen kom efterpå. Forbitrede innsendere både i Aftenposten, Dagbladet og Verdens Gang raste over det frekke i angrepene, og fant det først og fremst over alle grenser taktløst av Knut Hamsun å angripe den store Ibsen, som selv var tilstede, på den måten. Tilhørerne fikk også sin bekomst, fordi de ikke hadde pepet, men tvertimot klappet. Særlig indignert var Verdens Gang — bladet nøide sig

ikke med innsendere, men angrep Hamsun i en kort og hvass redaksjonsartikkel, som endte slik: «Hr. Hamsun har knust Europas første Forfattere på samme Maade som han for et Par Aar siden knuste Amerikas forenede Stater — dem han heller ikke kjendte andet til end at de kunde klare sig nogenlunde uden hr. Hamsun. Amerika staar den Dag idag — ligesaa vore Digtere.»

III

I disse årene reiste Hamsun stadig omkring, også når han ikke holdt foredrag. Snart var han i Kjøbenhavn, snart i Kristiania; til andre tider begravde han sig i en norsk småby og skrev. Høsten 1890 hadde han opholdt sig en tid i Lillesand; i et brev derfra til en ven i Kristiania skrev han at han snart «skulde gjøre det månelyst i norsk Literatur». Det var vel foredragene, han forberedte. Nogen måneder bodde han i Sarpsborg. Efter foredragsreisen langs kysten våren 1891 og foredraget i Kristiania om høsten reiste han over Trondhjem til Kristianssund, hvor han blev et halvt år. Så drog han atter til Kjøbenhavn; kort efter — høsten 1892 — utkom «Mysterier.» Den skulde være innfrielsen av løftene om en ny psykologisk litteratur. I et brev til Kristofer Janson året i forveien skrev han: «Og saa vil jeg gjøre den roman, som jeg har tænkt paa saa lenge. Faar jeg den rigtig som jeg vil ha den, skal jeg ikke be om mer — foreløbig. Skjønt jeg er umættelig.»

I «Sult» het helten «jeg»; og meget i situasjonene minnet om Knut Hamsun selv fra hans trengselstid i Kristiania nogen år tidligere. Hovedpersonen i «Mysterier» heter Johan Nilsen

Nagel; det minner, men fjernt, om Knut Pedersen Hamsun. Denne Nagel dukker plutselig en dag op i en norsk kystby; han opfører sig anderledes enn alle andre, fullkommen urimelig; han gir efter for de bisarreste luner og innfall — forarger offentlig og gjør godt i stilhet, og forelsker sig til galskap i en ganske almindelig ung dame i byen, en prestedatter frøken Dagny Kielland. Nagel kalder sig selv «en Fremmed, en Tilværelsens Udlending, Guds fixe idé»; han har ikke — som den unge mann i Hamsuns første bok — nogen *sult* å skylde på for alle sine urimeligheter; han er slik av naturen: full av uimotståelige impulser, av fantasi, av paradokser. Han bluffer alle, når han vil — og avslører i næste øieblikk sig selv med en forunderlig selvplagerisk vellyst. Alt, han rører ved, blir *stemninger* for ham — av lykke, av smerte, av lede. Intet er likegyldig.

Hele skikkelsen Johan Nagel er den heftigste protest mot al «matnyttig diktning av borgerlig tilsnitt», som Hamsun så foraktelig hadde beskyldt de «fire store» for å drive.

I «Mysterier» er det virkelig «Tankens og Følelsens Vandringer i det blå» og de «skridtløse, sporløse Reiser med Hjærnen og Hjærtet», som er diktningens gjenstander. Men den nye, bleke, «dekadente» moderetning tilhører boken heller slett ikke — full som den er av aktuelle utfall, av kampglad tendens, ennu mer direkte enn 80-årslitteraturens.

«Mysterier» er et levende uttrykk for hele den brusende gjæring i forfatterens eget sinn i disse år, da nytt liv og nye kulturinntrykk uavladelig trengte inn på ham. Boken virker som en urskog, uryddig, men praktfull. Med all sin lunefullhet var «Sult» i virkeligheten klar, kunstnerisk vel

Utsikten fra Hamsuns vinduer i Lillesand.

avballansert. Dikteren hadde fått stoffet på avstand og kunde overskue det — selv om det var sine egne oplevelser, han skildret. «Mysterier» gir billedet av en gjæring, som Hamsun ennu var midt oppe i; skiftende impulser bruste uklart i boken, som i ham selv, mens han skrev.

Det er lett å påvise litterære innflydelser, ved siden av det almindelige slektskabet med samtidig prosa-lyrikk. Det islett av amerikansk rytme, av Mark Twainsk humør, som man også kunde merke i stilen i «Sult», er her fremdeles. Efterat han kom til Kjøbenhavn hadde Hamsun lest Dostojevski; en av figurene i «Mysterier», den eiendommelige Minutten, og Nagels lange samtaler med ham, minner om det.

Men om Hamsun som enhver annen har lært av livet og verden, så er alt det dikteriske i boken, hele *stilen* — i aller videste forstand — i «Mysterier» hans og ingen annens. Hans eget er sproget, klart, elastisk og ømt — og hans egen

er i like høi grad selve fremstillingsmåten, hvor en underforstått melodi bak setningen ofte sier mer enn ordene selv. Tydeligst kommer det frem, når personerne taler — især har Hamsun altid hatt en utrolig evne til å lytte efter, hvad *kvinner* sier bak ordene, og avsløre dem i selve gjengivelsen. Han lar Nagel si: «Jeg mener at kunne mærke for Eksempel ganske fint en Underlyd i dens Stemme, som jeg taler med, jeg hører utrolig godt . . . . Stemmen er et farlig Apparat. Forstaa mig ret: jeg mener ikke netop Stemmens materielle Lyd, den kan være høi eller lav, klangfuld eller raa, jeg mener ikke det Stemmestoflige, Tonetilværelsen, nei, jeg holder mig til Mysteriet bak den, den Verden som den utgaar fra . . . . Til Helvede forresten med denne Verden bak! Altid skal det være en Verden bak!» Det er netop denne uuttalte verden bak, som har gitt boken sitt navn: Mysterier.

IV

I dyp forundring og henrykkelse føler Johan Nagel også mysteriene svulme inne i sig selv. Han er alltid spennende for sig selv, en gåte for sig selv — og optatt av å løse den. Nagel er gått en tur inn i skogen, han legger sig på ryggen og stirrer op i det uendelige hav av blå himmel:

«Hvad om man var deroppe, drev om blandt Sole og følte Komethaler vifte mot sin Pande! Hvor var ikke Jorden liten og Menneskene smaa; et Norge med to Millioner Sætersdøler og en Hypothekbank med Hjælp til Mat! Hvad liknet det at være Menneske for saa lite? Man albuet sig frem i sit Ansigts Sved i nogen faa Støvets Aar, for saa at forgaa

allikevel, allikevel! Nagel rev sig i Hodet. Aa det endte med at han skaffet sig ut av Verden og fik en Ende paa det! Vilde han nogensinde kunne gjøre Alvor av det? Ja. Og ved Gud i Himlen ja, han skulde ikke vike tilbake! Og i denne Stund var han aldeles henrykt over at ha denne simple Utvei i Bakhaanden; han fik Vand i Øinene af Begeistring og pustet næsten høilydt. Han vugget allerede om paa Himlens Hav og fisket med Sølvangel og sang dertil. Og Baaten var av duftende Træ og Aarene blinket som hvite Vinger, men Seilet det var av lyseblaat Silketøi og var klippet i en Halvmaane . . . . En skjælvende Glæde gjennemfor ham, han glemte sig væk, følte sig henført og forstak sig ind i det rasende Solskin. Stilheten gjorde ham aldeles besat av Tilfredshet, intet forstyrret ham, bare oppe i Luften suset den bløte Lyd, Lyden av det uhyre Stampeværk, Gud som traadte sit Hjul. Skogen omkring rørte ikke et Blad og ikke en Naal. Nagel krøp sammen av Behag, trak Knærne op under sig og hutret fordi altsammen var saa godt. Det kaldte paa ham og han svarte Ja; han reiste sig paa Albuen og saa sig om. Ingen var tilstede. Han sa Ja endnu en Gang og lyttet; men ingen viste sig. Dette var dog besynderlig, han hadde dog saa tydelig hørt nogen kalde paa sig; men han tænkte ikke mer over det, det var kanske bare en Indbildning, i ethvert Fald vilde han ikke la sig forstyrre. Han var i en gaadefuld Tilstand, fyldt av psykisk Behag: hver Nerve i ham var vaaken, han fornam Musik i sit Blod, følte sig beslægtet med hele Naturen, med Solen og Fjældene og alt andet, kjendte sig omsuset av sin egen Jegfølelse fra Trær og Tuver og Straa. Hans Sjæl blev stor og fuldtonende som

et Orgel inde i ham, og aldrig glemte han hvorledes den milde Musik likefrem gled op og ned i hans Blod.»

Så hører han skritt på veien; der kommer en mann med en ku. Og hele stemningen slår om: «Nagel lå stille og iaktog tok Bonden. Der hadde vi ham! Der var Sætersdølen, Nordmanden, hehe, jo der var den Indfødte, med Kaka under Armen og Kua i Hælene! Aa, det var et Syn! Hehehehehe, Gud hjælpe dig du gjæve Norges Viking, om du løste lidt paa Skjærfet og slap Lusa ut! Du kunde ikke leve, du vilde faa frisk Luft av det og dø! . . . Nei, han fik bestandig Ret, det var bare Lus og Gammelost og Luthers Katekismus overalt. Og Menneskene var middelshøie Borgere i tre Etages Hytter . . . Ja, skaf os en eneste ordentlig Undtakelse, se om det lar sig gjøre! Giv os . . . den sjeldne og hårreisende Utskeielse, den delikate Ryggesløshet, Kongesynden full av Helvedes rå Herlighet . . .»

Men da han så kommer ned til bryggene igjen i solskinnet har han «for længe siden glemt al sin Bitterhed; hans Hjærte var uden Nag, i hans Indre straalet paany Forestillingen om en Baat av duftende Træ og et lyseblaat Silkeseil som var klippet i en Halvmaane.»

Disse par sider gir i sammentrengt form hele den store rytme i «Mysterier» — tidsånden omsatt i psykologisk prosalyrikk: den intense «jegfølelse» både som stort sus og som intens nydelse av uendelige småting; så hatet mot almindeligheten, borgerligheten; og endelig den Nietzscheske storhetsdrøm om overmenneskelige umenneskeligheter. Alt, hvad prosalyrikerne av «Taarnet» kunde forlange; men i en form, mere intens og heftig enn nogen av dem maktet.

Hamsun. Bergen 1891.

Med dette heftige, overfølsomme, uhverdagslige sinn tørner Johan Nagel hele tiden smertelig sammen med den trege spissborgerligheten i den lille kystbyen. De fleste, han treffer, bare måper på all hans urimelighet. Dagny Kielland, den store almindelige piken, som han er blit forelsket i, forstår litt av skjønheten i hans sinn, lar sig av og til rive med en stund — og trekker sig forsiktig tilbake igjen. Han vil redde sig fra hende, over i et mildt, stille forhold til den hvite og forsagte Martha Gude, som er yndefullt skildret. Men Dagny er skinnsyk som nogen kvinne; hun ødelegger alt for ham. Og vill av forelskelse og menneskeforakt, fryd og lede, sprenges Nagel av sin motstandsløse «jegfølelse» og drukner sig.

Det er evig romantikk: men i helt ny og «moderne» form, med naturalistiske virkemidler i stil og fremstilling, og med fast psykologisk grunnlag under stemningen.

V

Johan Nagels mange utfall mot diktere og politikere — hvor Hamsuns litterære foredrag klinger igjen — blir også den samme stemningsprotest mot demokratisk småborgerlighet. Side op og side ned håner han den borgerdydige Gladstone og beskylder ham for hykleri. Og Ibsen får uavladelig det glatte lag: «Man talte om Ibsens Berømmelse, slog os om Ørene med hans Mot; var det ikke best at skjælne lidt mellem det teoretiske og det praktiske Mot, mellem den uegennyttige, hensynsløse Revolutionstrang og den huslige

Oprørsdristighet? Det ene straaler i Livet; det andre forbløffer i Teatret.» Men Bjørnson er noget annet, han er «et Menneske, en overvældende Personlighet, intet Begrep . . . Bjørnsons Indre er en Skog i Storm, han strider, er paa Færde overalt og skader herligen sine Interesser paa Grand . . . Han har en Hjærne som det uavladelig spirer og myldrer i . . . vor eneste Digter med Inspiration, med Gudegnisten . . . hans Sjæls Bevægelsesform er Tilspranget — Geniets Bevægelsesform. Sammenlignet med Bjørnsons er for Eksempel Ibsens Digtning det rene mekaniske Kontorarbeide. Ibsens Vers bestaar i høi Grad i at Rim træffer Rim *saa det smælder;* de fleste av hans Skuespil er dramatiseret Træmasse.»

Det er Strindbergsk ensidig polemikk, fanatisk ensidig, genialt ensidig. Og hele sin ekstatiske tale har Nagel ødslet på den vanskapte, uvidende og forslagne mannsling Minutten — med dette resultat: «Klokken var to. Minutten gjæsper. Søvnig efter en arbeidsom Dag, træt og kjed av Nagels endeløse Snak, reiser han sig igjen og vil gaa.» Det er i et blink et fortryllende billede av geniet og publikum.

I skildringen av Minutten og hans uendelige tålsomhet og forsagthet er der som nevnt noget «russisk», som selvfølgelig peker like på Dostojevski. Men det er mere i det ytre enn i det indre, mere i litterær teknikk enn i kunstnerisk følelse og stemning. Nagel gjennemskuer Minutten og vemmes over ham som den gjennemførte hykler; hoss Dostojevski vilde grunnstemningen i en slik skildring vært svimmelhet foran en praktfull avgrunn av synd. Tross Nagels lengselsrop efter «Kongesynden» — hverken han eller Hamsun har

den ville lidenskapelighet, den epileptiske ekstase av religiøsitet og synd, som er grunnlaget for Dostojevskis mysterier[1].

Det er eiendommelig nok at den sunde, frodige Bjørnson er Johan Nagels helt — ut fra hans Nietzscheske og Dostojevskiske forutsetninger skulde det meget snarere vært den steile, fanatiske Ibsen! Grunnen er, at Hamsuns egen gjæring under tidens strømninger slett ikke var avklaret; han blandet sig selv og Nagel sammen. Så sterk teoretisk logikk gir Knut Hamsun allikevel sin diktede figur Nagel, at han lar kvalmen og selvfortærelsen hos ham ende med selvmord. En ekte Ibsensk slutning, men — *ikke* Bjørnsonsk; og ikke Hamsunsk. Hans sunde «jeg» i «Sult» reddet sig ombord på et skib og reiste sin vei, da nøden var størst.

VI

Som mange greske byer kjempet om æren av å være Homers fødeby, har flere norske småbyer kappedes om å være skueplassen for «Mysterier». Hamsun har fortalt at boken er «skrevet i Sarpsborg, i Kristiania, i Kjøbenhavn under flytninger, under forelskelser, under fattigdom — derav det usammenhengende i scenene.» Men skueplassen minner mest om en liten norsk sørlandsby — og det er ganske naturlig å tenke på Lillesand, hvor Hamsun flyttet hen sommeren 1890, akkurat på den samme årstid da Nagel stiger iland i sin småby. Det minner aldeles om Johan Nagels ord: «Alle går

[1] Den svenske forfatter *John Landquist* har i sin bok «Knut Hamsun» gitt en fortrinlig utredning av den dype forskjell mellem Hamsun og Dostojevski.

med et Øie på hver Finger, når jeg er i Sikte», når Hamsun i sin artikkel i Samtiden i 1890 «Fra det ubevidste Sjæleliv» forteller fra sitt ophold i Lillesand, at han har gått sin sedvanlige tur til Moland kirke og «for tyvende gang besaa Kirkegården» — alltid kirkegårder! — og at på Hjemveien «alle de brave Mennesker jeg mødte, skuled saa foragtelig til mig, formelig gik tilside for mig paa Veien, som om det igrunden var et frækt Stykke af mig, at ogsaa jeg gik der.» Til hele den typisk sørlandske skildringen av byen og havnen kommer endelig at Nagel hele tiden kaller bøndene der omkring for «sætersdøler» — det er ingen talemåte; Lillesand ligger ved Setesdalen.

Rent bortsett fra hvor Hamsun nu har tenkt sig bokens skueplass, kan selve det åndelige miljø i «Mysterier» passe på mer enn én småby. Knut Hamsun kjente alt adskillige; han skulde komme til å kjenne og skrive om flere. I «Mysterier» gjør han de første tilløp til skildring av småbysamfundets fellesliv med sladder og sammenfiltrede småsynder, som han siden er vendt tilbake til flere ganger — bredest i «Konerne ved Vandposten». Tross sine litterære teorier om å dikte individualiteter kunde han ikke gjøre vold på sin egen natur, som også lærte ham å opfatte typer og gjengi dem fint og skarpt.

«Mysterier» er en merkelig bok, myldrende, uferdig; men med spirer til meget, som har foldet sig ut i Knut Hamsuns diktning siden.

VII

Med «Sult» hadde Knut Hamsun vundet det store slag; men mottagelsen av «Mysterier» blev en skuffelse for ham.

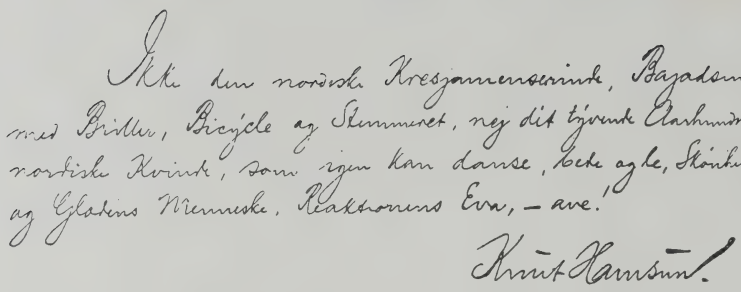

Hamsuns bidrag til en euquête over «Den Nordiske Kvinde» i «Juleroser». 1892.

Man fant boken uklar og bred og syntes ikke at Hamsun innfridde sine løfter.

Han var også kommet til å stå personlig nokså ensom i i Norge; noget parti hadde han ikke bak sig. Ved sin fordomsfrihet og sine radikale meninger hørte han naturligvis til på venstre fløi; oprørskheten i optreden, enkelte krasse skildringer i bøkene, alt det nye i stil og stemning gjorde at den unge forfatter ikke var noget for de konservative. De kunde godte sig over et angrep på en radikalismens stormester som Ibsen; den unge rabulisten Hamsun blev allikevel aldri av deres folk.

Men også de unge av hans egen generasjon stod usikre overfor ham. Det utfordrende i hans foredrag og hele optreden som vel tildels skulde dekke en viss social usikkerhet, opfattet de som personlig reklamelyst. Angrepene på Ibsen tok mange ille op. Men næsten likeså gal var Knut Hamsuns overveldende begeistring for Bjørnstjerne Bjørnson.

Helt fra bohêmestriden av var det vedblitt med pressefeider om kunstens forhold til moralen; og Bjørnson førte det store ord på moralens vegne. I en artikkel i Dagbladet

i august 1890 skrev Bjørnson blandt annet: «Ikke Naturalismens at alt skal «tegnes», ikke Intuitivismens at alt skal «gjennemføles». Blir det tegnet og gjennemfølt således, at vi urenes eller skades af det, så dømmes det til døden af det litterære eller juridiske Samfundsværn». En måneds tid efter skrev Knut Hamsun fra Lillesand i sin artikkel om «Autoriteter» at dersom Bjørnson virkelig vedkjente sig slike anskuelser «saa vil jeg ha sagt det af hele min ringe Formue, at da hører ikke den Mand længer hjemme i Skjønliteraturen. Og kan det glæde professor Lochman at have en Digter, som ikke hører hjemme i Skjønliteraturen, saa lad ham da tage Bjørnson. Det skjærer mig i Hjertet at sige det, men lad ham da tage ham!»

Men denne motstrebende utstøtelsen var bare et øieblikks stemning. Gang på gang hyldet Hamsun igjen offentlig Bjørnson på Ibsens bekostning. At de andre unge — med Gunnar Heiberg i spissen — holdt på Ibsen mot Bjørnson har sikkert bare egget motsigelseslysten hos Hamsun. Og når han på samme tid sendte Christiania Theater sin fribillett tilbake fordi det hadde forkastet Gunnar Heibergs «Kong Midas», var det ikke fordi Hamsun likte skuespillet som angrep på Bjørnson, men fordi han vilde protestere mot at teatret forkastet et ypperlig kunstverk av en så ukunstnerisk grunn.[1]

[1] Personlig kom Knut Hamsun bare til å treffe Bjørnstjerne Bjørnson tre ganger i løpet av sitt lange liv, efter ungdomsbesøket på Aulestad. Det var nettop nu i de første 90-årene — en gang hos Lars Holst, en gang hos Bjørn Bjørnson — og så en gang hos Bjørnsons svigersønn Albert Langen i München nogen år senere. Beundringen for Bjørnson og hans diktning bunnet dypt i Hamsuns følelse, uavhengig av personlig bekjentskap, og holdt sig alltid.

Der kom også en annen ting til som kunde gi Hamsun en følelse av å stå alene og ubeskyttet. Det ledende tyske tidsskrift «Freie Bühne», som helt fra begynnelsen av hadde beundret ham og trykt fortellinger av ham, inneholdt 1892 en artikkel av Felix Holländer: «Hamsun—Dostojevski, ein literarisches Mysterium», som beskyldte ham for å ha plagiert Dostojevskis roman «Spilleren» i en liten skisse «Hazard», som hadde stått i «Freie Bühne» kort tid i forveien. Hamsun har siden omarbeidet fortellingen i «Far og Søn», som er optatt i «Kratskog». Holländer hadde arbeidet sammen med Arne Garborg på artikkelen, som også blev inntatt i Morgenbladet i Kristiania og vakte adskillig sensasjon. Bruddstykker av Dostojevskis og Hamsuns bok blev stillet ved siden av hverandre for å påvise likheten både i den ytre form og i handlingens gang. Novellen er en av Hamsuns minst betydelige; og spørsmålet om hvordan likhetspunktene skal forklares[1] er uten stor interesse overfor den kjennsgjerning, at en dikter med Knut Hamsuns fantasi og originalitet ikke vilde ha noget behov for bevisst å plagiere, og av alle grunner aldri vilde gjøre det. Dette er soleklart for oss nu; men for en kjempende ung mann som Hamsun dengang var med mange imot sig, virket angrepet ubetinget til skade. I Tyskland stanset det for en tid oversettelsen av hans bøker.

Knut Hamsun reiste til Kjøbenhavn da «Mysterier» skulde utgis; derfra drog han utpå høsten til den lille ø Samsø og bodde der alene i lengre tid og skrev. At han følte sig

[1] Hamsuns Samtidsartikkel *to år i forveien*, hvor han bl.a.: forteller om hvordan inntrykk skyter op av hans underbevisshet, gir gode holdepunkter.

Hamsun med den lille Aslaug Jullum, hvis familie han kjendte i Kristianssund 1892.

nokså forlatt viser et lengre brev som han like før jul 1892 sendte en av sine gode venner H. *Askeland* i Minneapolis. Han takker først for Askelands siste brev og sier: «Skjønt jeg har rakket Amerika til efter beste Evne, er dog af alle Venner, jeg har havt den Glæde at faa, de amerikanske de trofasteste. Det kommer vel af, at I i Amerika ikke følger saa nøje med i de skandinaviske Blades Udskælden af mig ved hver eneste Lejlighed; tror du ikke? For læste du alt, tabte jeg sikkert dig også.» På Askelands spørsmål, om han ikke kommer over til Chikagoutstillingen, svarer Hamsun: «Maa det være mig tilladt at banke mig lidt i Knæet og smælde i at le? Aa, nej, man blir nok ikke Krøsus om man skriver et par Bøger — som faa eller ingen køber! Jeg staar dybt hos min Forlægger for min næste Bog endog, den som jeg nu skriver paa . . .» Han forteller også at han nylig paa et hotell i Kjøbenhavn «blev liggende syg av Skægsop og Influenza paa samme tid og var rent elendig. Og Skægsop har jeg endnu, jeg ser grulig spedalsk ud i Ansigtet — ligervis som et barn i 4de Led, paa hvem Fædrenes Misgærninger er hjemsøkt.»[1]

Det var ikke i nogen mild sinnsstemning, snarere i et utpreget krigshumør, med følelsen av hans hånd mot alles, at Hamsun satt alene på Samsø, spedalsk og utstøtt, og skrev «Redaktør Lynge». Da boken utpå våren var ferdig, reiste han til Kjøbenhavn med den. Her hadde han jo venner. Han tok livlig del i kunstnerlivet på «Bernina», hvor unge danske og norske forfattere møttes. Bølgene gikk ofte høit, når

[1] I «Siste Kapitel» bruker Hamsun denne pinlige selvoplevelsen om likheten mellem skjeggsopp og spedalskhet!

Fra Samsø, hvor Hamsun skrev «Redaktør Lynge».

Hamsun kom. Forfatteren Johannes Jørgensens frue, Amalie Jørgensen, forteller i nogen erindringer:

«I Spidsen for denne Kunstnerklike optraadte en Vinter igennem Knut Hamsun; han kom om Efteraaret ovre fra Samsø, hvor han var søgt hen for i Ensomhed og Ro at faa skrevet en Bog færdig. Han havde boet nogen Tid i Adelgade her i København, men han erklærede, at skønt han var «pærefuld af Stof og stærk som en Satan», saa var det ham umuligt at samle sig om noget alvorligt Arbejde her i denne herlige By! —

Nu var Manuskriptet til Bogen skrevet, og Hamsun sad de stille Formiddagstimer paa «Bernina» og læste Korrektur paa den.

Hamsun havde en Del Lighed med Bjørnstjerne Bjørnson — baade i Skikkelse og Væsen, men hans Ansigt og Haar var kønnere end Bjørnsons, da han var i samme Alder, hvis

Karikatur efter Hamsuns dikterforedrag «Knud Løvehjertes bedrifter». Tegning av Gustav Lærum i Tyrihans april 1893.

man da kan dømme efter de Billeder, man har af den unge Bjørnson, som jeg først personlig traf nogle Aar, før han døde.

Knut Hamsun besad den medfødte Charme, han kunde vinde den han vilde, men han kunde være nok saa utilnærmelig og afvisende, naar nogen eller noget ikke passede ham, og da havde han det stolte «bjørnsonske» Kast med Hovedet og de ligeledes hvasse Øjne og rynkede Bryn. — Selvfølgelig blev den kønne store Charmør uhyre feteret; de unge Damer drev ligefrem Afguderi med ham, og der var altid Feststemning, hvor Hamsun var til Stede.»

I mars 1893 gjentok han sine angrep på de store norske forfattere i et foredrag i Det danske Studentersamfund. An-

grepene på Ibsen var meget strenge, og blev referert utførlig i pressen. Efter foredraget tok Georg *Brandes* meget skarpt ordet mot Hamsun. I norske aviser blev foredraget referert hånlig. Arne Garborg skyndte sig å skrive en artikel i Dagbladet «Svært til kar», som bare bestod i en grov og lite morsom utskjelling av Hamsun.

En ukes tid efter at han hadde holdt foredraget i Studentersamfundet i Kjøbenhavn, gjentok Hamsun det for de svenske studentene i Lund. Det var første gang han talte i Sverige — og siste gang han holdt det berømte foredrag og foretok den beryktede nedslaktning av sine forgjengere i literaturen.

VIII

Om våren 1893 kom «Redaktør Lynge» ut. Den var høist forskjellig fra «Mysterier»; klar, knapp — litt over halvparten så stor — og næsten litt Kiellandsk i sin faste, elastiske fremstilling. Ikke et ord, som ikke alle lesere kunde forstå.

Tvertimot var meningen altfor tydelig, syntes de fleste. Boken var et stridsskrift i romanform; det siktet like på en bestemt mann, som alle kjente. Redaktør Lynge var redaktør O. Thommessen, og Gazetten var Verdens Gang.

Knut Hamsun kjendte Verdens Gang fra han var gutt. Det var den avis, hans far holdt, sammen med Johan Hansbak på nabogården, og som sønnene måtte gå frem og tilbake over høidedraget mellem gårdene med. Da han kom hjemmefra var Verdens Gang det modige, det friske venstre-

blad, kulturens og radikalismens blanke klinge; og redaktør Thommessens dristige og fyrige vidd, hans lette form, som samlet sig og plutselig sprang, var ikke uten slektskap med Hamsuns egen stil. I «Sult» skildret Hamsun ham; han kalte ham «Kommandøren» og den unge mann fikk hjelp av ham: «Slik så han da ut på nært hold denne Mand, hvis Navn jeg hørte allerede i min tidligste Ungdom og hvis Blad hadde hatt den største Indflydelse paa mig opigjennem Aarene . . . En eiendommelig Følelse af Frygt og Beundring betar mig overfor dette Menneske . . . .»

På samme måte snakker Leo Høibro nu om Redaktør Lynge: «Vet De, at jeg har vært glad i Lynge, at jeg har elsket Lynge? Jeg har hemmelig skrevet rasende Privatbrever til dem, som har skjældt ham ut i Avisene, jeg har ved Gud i Himlen været hans Livs nærmeste Ven . . . . . Hvorfor jeg er rasende paa ham? Tro mig, jeg er ikke rasende paa ham . . . . Jeg *husker* ham bare fordi han er til og fordi han driver sin lille Skadegjærning med Held . . . . . se hvorledes det lille tomme Menneske uten Overbevisning, uten andet Mot end Frækheten, hvorledes denne Mand, som ene og alene drives af sin Higen efter at holde sig økonomisk skadesløs og bli omtalt og debatteret af Folk paa Gaten, se hvorledes han skriver og hvad han skriver om!»

Man tror ikke videre på Høibro, når han sier at han ikke er rasende på Lynge. Og Hamsun mener det neppe heller. I sin næste bok «Ny Jord» som kom ut samme år som «Redaktør Lynge», lar han Coldevin, som er åndelig halvbror av Høibro og Hamsun, si om politikere, som har svikket ungdommens tillit: «Nei, man maa ikke tilgi, aldrig, man skal

hævne. Tilgi, det er raat, det vender op ned paa al Ret. Man skal tilbakebetale en Godhet med en endnu større Godhet, men en Ondskap den skal man hævne». Det virker som et selvforsvar mot forargelsen over «Redaktør Lynge».

Helt fra han begynte som aktiv journalist, fra vinteren 1888—89 og utover, var Knut Hamsun kommet i sterkere og sterkere motsetningsforhold til Verdens Gang. Det trofaste steile venstre syntes at Thommessen sviktet — overfor Johan Sverdrup, som han vilde skåne, i unionspolitikken, hvor han vilde vente. Dagbladet, det annet store venstreblad, stred og kjempet alltid med Verdens Gang; og Hamsun holdt til i Dagbladet. Det samme gjorde Bjørnstjerne Bjørnson, som Hamsun nettop i denne tid traff nogen ganger; han hadde forlatt Verdens Gang og var oprørt over Thommessens troløshet. Og Knut Hamsun hadde også sin personlige grunn til hevn; han husket hvor ubarmhjertig Verdens Gang hadde angrepet ham for hans foredrag om norsk litteratur.

«Redaktør Lynge» skildrer med gratiøs og sviende malise i eksempler som ligger op til virkeligheten, Gazettens politiske svingninger. Med den dype interesse Hamsun altid har hatt for aviser og journalistikk, viser han med sterk hån hvordan en avis går over fra å være et blankt åndelig våben for idéer, til bare å tilfredsstille folks sensasjonlyst og sladderaktighet. Bokens materiale er rikt; det viser en fin sans for det offentlige livs renslighet; jo lengre tid man kommer på avstand av personene, dess større almengyldighet får satiren. Mange fortryllende bemerkninger beholder alltid sitt verd — som denne om de lure taktikerne i stortinget: «Han hældet ikke, hans Hjærte var rent i saa maate; men skulde han hælde da hæl-

det han nærmest til begge Sider.» Men det kan ikke nektes, at der var tatt med personlig nærgående trekk, som ikke behøvdes for å gjøre den saklige satiren tilstrekkelig rammende.

Inn i satiren over bladet og redaktøren er flettet en vemodig kjærlighetshistorie mellem en frisk ung pike Constance, som minner om Dagny i «Mysterier», og Leo Høibro, som har meget tilfelles med Nagel. Høibro hevder alle Hamsuns meninger, om pressen og som annet; han regner sig for en «ruteløs Komet», han er «en av de hjemløse Sjæle, *Radikalerne*, som hverken Høire eller Venstre kunde faa.» Disse mennesker «slos paa Liv og Død for sin Tro, de knækket Ryggen for den, og det var ikke paa faste politiske Former, de trodde, derfor kunde de heller ikke være Partimænd; men de trodde paa Hjærtets Adel, paa Hjærtets Dannelse.» Han vilde hviske et litet varsku til venstre om «at det ikke skulde lite for stærkt paa Folk uten Hjærtets Dannelse . . .»

I kampen om Constances kjærlighet kommer Høibro ynkelig tilkort overfor Endre Bondesen, bondestudenten fra Vestlandet — «bergenseren» som Hamsun av og til kaller ham med lokalpatriotisk idiosynkrasi. Han er levedyktig på Lynges måte, han er forslagen og frekk på engang og erobrer den unge piken med sin pågåenhet. Redaktør Lynge er hans ideal; han beundrer hans smidighet, hans svingninger, han upålitelighet. Og det smitter hele Bondesens tankegang, ikke bare i det politiske — da han svikter Constance efter å ha forført henne, ressonerer han slik: «Var det saa uhørt at hæve en saadan Smule Forlovelse? Skete ikke aapne og ærlige Brudd i alle Forhold i Livet? Hvorledes var det ikke

med Gazetten?» Det er en fin påvisning av hvordan sviken eter sig inn på alle områder. Der er den mildeste, giftigste ironi i Hamsuns skildring av denne toppmålte selvhykler Bondesen: «Han fik indre Kraft til at si hende mildt og sandt at han elsket hende ikke saa meget som før, ikke fuldt saa meget; nei han gjorde ikke det dessværre. Han kunde ikke hjælpe for det, hun skulde tro ham. Men han skattet hende høit.»

Overordentlig vakkert er det skildret, hvordan Constance og Høibro glir fra hverandre ved hans skinnsyke steilhet og forsagthet, og hvordan de møtes igjen, da det er for sent. Ganske vidunderlig er den korte, dirrende scenen mellem dem: hennes skjønne erklæring om at hun elsker ham, hans lykkelige jubel, hennes skamfulle tilståelse at hun ikke er uskyldig — og hans fortvilede visshet med sig selv efterpå om at «hun kunde ha stjaalet, myrdet, bare ikke nettop dette».

IX

«Redaktør Lynge» var ikke så rik, så brusende mangfoldig og ung som Hamsuns forrige bøker. Men den var klarere, den viste nye sider av hans evne til jevn rolig menneskeskildring, også utenfor den mer subjektive, psykologiske lyrikk. Og kampgleden fra hans foredrag kjendte man igjen i satirens uredde heftighed. Selv hadde Hamsun sikkert en sterk følelse av, at det ikke var ufarlig for ham som forfatter å angripe redaktøren av landets toneangivende blad for litteratur og kunst.

Boken vakte da også på mange hold dyp harme; innen

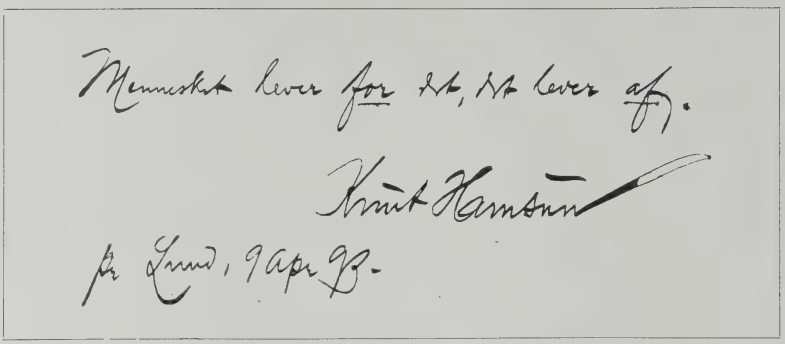

høire godtet man sig igjen, som over foredragene — fremdeles uten å akseptere Hamsun for det.

To anmeldelser av boken av fremragende forfattere viser, hvordan «Redaktør Lynge» blev opfattet. I Dagbladet skrev Nils *Kjær* forståelsesfullt og begeistret om boken som kunstverk. Og om satiren i den skrev han: «Harmen er dog Grundtonen i dette Værk, hvis Forfatter har været for oprigtig til at kunne dække den under kold Foragt ..... Bogen er en Bedrift i de anonyme Giftfluers gyldne Tidsalder. Den Personlighed, der her angriber, er udrustet paa at staa alene. Han har Mod til at holde Vagt og staa for Skud. Lad os hilse ham dybt paa Gaden.»

Man var forberedt på, at Verdens Gang vilde tie boken ned; men bladet fikk Arne *Garborg* til å skrive en anmeldelse — Garborg, som helt fra begynnelsen stod forunderlig uforstående overfor Hamsun, tross enkelte berøringspunkter i stil og tone — eller kanskje på grunn av det. Garborg roste først, reservert, enkelte kunstneriske fortrin; så karakteriserte han boken som pamflett, som ærerørig personlig angrep:

«I det han sikrede sig mod alt Ansvar for sin Person brød han saa langt ind paa det personliges Enemærker og benyttede sig her i saa stor Udstrækning af de Vaaben hvormed løs og ansvarsløs Sladder kunde forsyne ham — uden Hensyn til hvor Sladderen kunde ramme eller hvad den kunde forspilde og fordærve af Sjælefred og Medmenneskers Lykke — at hvis han havde levet i et andet Land, saa vilde han have maattet staa til Ansvar for sin Bedrift foran Mundingen av en Revolver . . . . . Det er for Pøbelen, «Redaktør Lynge er skrevet.»[1]

Mellem disse to ytterpunkter beveget anmeldelsene og diskussjonen om boken sig.

[1] I årenes løp er motsetningsforholdet mellem Knut Hamsun og O. Thommessen blitt glattet endel ut. Da Verdens Gang stadig anmeldte Hamsuns bøker saklig og sterkt rosende, skrev Hamsun privat til redaktøren og takket for det. Under verdenskrigen skrev Hamsun artikler i Tidens Tegn, Thommessens blad; og han skrev senere en karakteristikk av Thommessen til et journalisthefte, hvor han bedømte ham mer objektivt og rettferdig.

Arbeidsro

I

Sensasjonen gjorde, at «Redaktør Lynge» blev utsolgt og kom i nytt oplag. Og våren 1893 kunde Knut Hamsun for en stund dra bort fra det urolige Norden for å bosette sig i Paris. Han reiste sammen med Sven *Lange;* de bodde begge i et litet hotell i Rue Vaugirard i Quartier Latin. I Paris fikk Hamsun arbeidsro; han bodde der, med etpar avbrytelser, i tre år.

Det var sin næste roman, han arbeidet på. Hamsun blev i Paris hele sommeren, mens alle andre nordboer drog på landet. Johan Bojer forteller at Hamsun «sat derinde i den lumre gate og skrev med overkroppen nøken for å holde ut den forfærdelige varme.»

Om høsten kom «Ny Jord» ut. Det var atter igjen et kampskrift, en bok med tydelig tendens. Uten å være nogen personlig pamflett som «Redaktør Lynge» hadde også Hamsuns nye bok mangen brodd, som bestemte folk kunde stikke sig på.

Tittelen var den samme som på det unge, nye danske tidsskrift, som hadde bragt hans første triumf «Sult» frem for dagen. Men i Hamsuns nye bok var titelen ironisk ment — der er tale om samtidens unge mennesker: «Det var unøiagtig at si at Kvinder og Mænd var fordærvede, de var bare kommet

til en viss Grad av Uthulethet, de var avartede og smaa. Ny Jord, blek Jord uten megen Grøde, uten Frodighet. Og Kvinderne levet glatvæk de ogsaa, uten at være trætte av Livet, men ogsaa uten at gjøre nogen Indsats i det . . . Vor unge Kvinde har mistet Magt, det rike og kjære Enfold, den store Lidenskap, Racemærket, hun har tapt den rette Glæde over den eneste Mand, hendes Helt, hendes Gud, hun er blit slikvoren, hun snuser til hvemsomhelst og gir alle det villige Blik.»

Rue Vaugirard 8 i Paris, hvor Hamsun bodde 1893.

Det er Coldevin som sier det, en raring fra Landet, en 40-åring — på denne tid var det i Hamsuns øine en temmelig gammel mann — en åndelig slektning av Høibro og Nagel, en ildfuld høitaler for alle den kamplystne Hamsuns meninger. Coldevin elsker aldeles forsagt og skjult den kjekke, friske Aagot Lynum oppe fra sorenskrivergården, og ser hende gå sikkert tilgrunne i byens sump. Han kan ingenting annet gjøre enn å snakke, snakke, stille fortvilet — og la det skje. Svak og ødelagt av sin elskov, som alle Hamsuns helter.

Tidens unge kvinne — det er henne, Hamsun sørger over. Til en enquête i et julenummer samme år gav han en lig-

nende, nedsettende karakteristikk av henne. I begge hans siste romaner var der friske unge piker, Constance og Aagot, som lot sig forlede av lystne og sleipe bylapser, bergenseren Bondesen, kristianienseren Irgens, som ikke var redd for å gripe håndfast til, mens idealisten, brennende av ideer og kval, stod hjelpeløs — fin og tilbakeholdende — og så på. Og pikene lot sig gripe.

Så vender Hamsuns had sig mot forførerne — i «Ny Jord» er det de unge dikterne: «Vore unge Forfattere hæver ikke Nivaaet overmaade, de gjør ikke det efter min Forstand. De har ikke Kræfter til det, synes det. Nei, nei, men det kan de ikke hjælpe for? Godt, men da skal de heller ikke gjælde for mer end de er. Det er saa galt at vi taper det store av Sikte og gjør det lille stort. Se engang ut over vor Ungdom, se paa Forfatterne ogsaa, de er nok flinke, men . . . ja flinke er de nok, de sliter og sliter sig til det; *men det kommer ikke over dem* . . . . . De piner ut av sig en Bok nu og da, skraper samvittighetsfuldt Bunden i sig for hver Gang og faar et udmerket bra Resultat ut av det. De drysser ingenting ut, nei de strør ikke Mynt paa Veien. Og fordum kunde Digterne endog sætte lidt til, det hadde de Raad til, de stod svulmende rike og slængte Dukater ut av Vinduet med herlig og ufornuftig Sorgløshet.» Og op mot kaféenes slappe kunstnerverden av forfattere og malere setter han de kloke og klare, dristige og langtskuende handelsmenn — «kræmmerne», som de overbærende kalles — de to unge grosserere Henriksen og Tidemand. Begge deler de Coldevins skjebne, å bli stukket ut hos sin elskede av den sleipe dikter Irgens. Men de duer da til noget her i verden! Hamsun

hadde fra sin ungdoms butikkdager ennu bevart en respekt for handelens og næringslivets menn, som ikke var moderne i 90-årenes litteratur.

I det hele minner også «Ny Jord» — likesom «Redaktør Lynge» — i sin form mer om 80-årenes romaner, særlig kanskje om Kielland, enn om Hamsuns egne to brusende første bøker. Begge hans siste romaner viste imidlertid tydelig, at det ikke bare var den optrevlende, lyrisk farvede psykologi, han maktet, men at Hamsun også hadde en fremragende evne til fin og inngående karaktertegning av figurer som lå forfatteren selv fjernt. Irgens er tegnet med en inderlig og giftig malise; hans kolde, selvnytende og hykleriske «ærlighet» i bruddet med Hanka — som minner om Bondesens brudd i «Redaktør Lynge» — er overlegent skildret. Og der er en rigdom av forelsket iakttagelse og sørgmodig ømhet i utfoldelsen av bokens to unge kvindeskikkelser, Aagot og Hanka. Litt sentimentalt, men varmt og sundt, er foreningen mellem Hanka og Tidemand skildret; og boken ender med en opsang til arbeidslivet, til fornuftig handel og vandel — i motsetning til kafékunstnernes reklamerende og pretentiøse ørkesløshet.

Knut Hamsuns eget sinn var kommet i ro; han brydde sig ikke mer om å tiltrekke sig personlig opmerksomhet; han arbeidet.

II

Men hjemme i Norge fortsatte man å angripe ham for de ting han alt var kommet bort ifra. Ja, nu blev angrepene nettop sterkere enn før. Hjalmar *Christensen* skrev om ham i sin bok

om den nye litteratur «Unge nordmænd» ut fra en eiendommelig kjølig forhåndsinnstilling. Han var full av innvendinger av godtkjøpskritikk over reklamesyke, over Hamsuns bruk av litterære forbilleder; og når han allikevel tross alt måtte fremheve en lang rekke verdifulle egenskaper i bøkene, gjorde han det næsten motstrebende, næsten mot sin vilje. Nogen frisk begeistret hyldest fra en ung kritiker til et samtidig, ungt geni, som trengte forståelse, var boken på ingen måte.

En annen nyopdukkende ung kritiker som førte det store ord var ganske anderledes skarp mot Hamsun. Det var en sønn av en av de angrepne «fire store» — Erik *Lie*. I en artikkel i Dagbladet like over nyttår 1894 tok han sig fore å «se litt nærmere på den specialitet af opsiktsvækkeri, hvori Hamsun hittil har glimret»; han karakteriserte Hamsun som en «literær negerkomiker» og utropte: «Leve den grelle reklame, leve Hamsun!» Også Erik Lie måtte innrømme endel reelle kunstneriske verdier i Hamsuns diktning; men han klaget over at han ikke forstod karakterteg-ning, og begrunnet sin karakteristikk nokså perfid ut fra en sykelig trang hos Hamsun efter å gjøre personlig lykke.

Hvor sterkt inntrykk angrepene gjorde på Knut Hamsun, viser et brev han i januar 1894 skrev til John Hansen i Minneapolis. Nu som for et år siden var de amerikanske vennene hans trøst. I brevet sier han blandt annet:

«Hjærtelig Tak, min Ven, for Brevet. Ved Gud, jeg blev ganske rørt af det. Jeg er i Grunden ikke nogen Hardhaus, men Forholdene har drevet mig ind paa at angribe Alverden. Jeg forstod saa vel, at du vilde stive mig op med dit Brev, og det var derfor jeg følte mig taknemmelig. I tre Aar har

8, rue de Vaugirard, Paris, 23 Janr.

Ken, gamle Kammerat!

Jeg har aldrig set en Mand tygge saa hjertelig Tobak som du, Hansen. Men jeg er ikke istand til at huske, hvad din Kone heder, skjønt jeg husker baade Julia og Drude. Men det skal ikke være dig til Forklejnelse. Skjønt du maa indrømme, at din Kristendom og Gudsfrygt er noget af det usleste man kan byde frem; var det ikke en personlig Fornærmelse mod dig, saa kunde jeg ville sige, at din Kristendom og Gudsfrygt næppe kan maale sig med min engang, og da er din ikke rar. Forresten har du engang næsten mordet mig ihjel med Kærnemælk, og det tilgiver jeg dig aldrig for.

Men nu al Spøg tilside. Hjertelig Tak, min Ven, for Brevet. Ved Gud, jeg blev ganske rørt af det. Jeg er i Grunden ikke nogen Hardhaus, men Forholdene har drevet mig ind paa at angribe Alverden. Jeg forstod saa vel, at du vilde stive mig op med dit Brev, og det var derfor jeg følte mig taknemmelig. I tre Aar har alle Aviser angrebet mig, og først nu i disse Dage rykker Bjørnson ud med et Forsvar for mig, det er det første. Hverken du eller Askeland eller Laurs begriber, hvor glad jeg er i, at gamle Kammerater fremdeles husker mig med Velvilje, jeg glemmer ingen. Dere skal sende mig nogle Linjer nu og da, hører Dere; jeg sliter og arbejder saa voldsomt, Dere skal faa Bøger igen for det, jeg skal Fan tørke mig ikke dø, før jeg har gjort en Literatur efter mit Hoved. Hils Madame og Laurs. Tak igen Din hengivne K. H.

Christensens Bog har jeg ikke læst. Han er nok ikke værst. Er mange værre end han mod mig. Men jeg siger: Hu! Knut Hamsun

Brev fra Hamsun til John Hansen, skrevet i Paris 1894.

alle Aviser angrebet mig, og først nu i disse Dage rykker Bjørnson ud med et Forsvar for mig, det er det første. Hverken du eller Askeland eller Laws begriber, hvor glad jeg er i, at gamle Kammerater fremdeles husker mig med Velvilje, jeg glemmer ingen. Dere skal sende mig nogle Linjer nu og da, hører Dere; jeg slider og arbejder saa voldsomt, Dere skal faa Bøger igen for det, jeg skal Fan tørke mig ikke dø, før jeg har gjort en Litteratur efter mit Hoved.»

I en efterskrift tilføier han: «Christensens Bog har jeg ikke læst. Han er nok ikke værst. Der er mange værre end han mod mig. Men jeg siger: Hu!»

Det «forsvar» fra Bjørnson, som Knut Hamsun her var så rørt over, viser hvor lite han i den tid var vant til å få hjelp. Det var et ganske kort innlegg i Dagbladet, undertegnet B. B., som begynte slik: «Det gaar ikke an at skrive om en Kunstner paa den Maaten som Erik Lie har skrevet om Hamsun. Han kan jo bevislig ikke vite Halvdelen av det, han våger sig til at si om hans aandelige Behov, hans Væsen og Villen.»

Ikke ett rosende ord om Hamsun inneholder hele «forsvaret» — bare en overlegen refselse av Erik Lie. Allikevel var Hamsun takknemlig.

III

Allerede i 1893 offentliggjorde Knut Hamsun i Samtiden et kapitel «Glahns Død». Det skulde bli slutningen på hans nye bok «Pan». Han arbeidet på den i Paris; så

«Flademyr» utenfor Kristianssand, hvor Hamsun skrev «Pan».

om sommeren 1894 like utenfor Kristianssand, hvor han reiste hen for å avslutte boken. Da «Pan» var utkommet, reiste Hamsun tilbake til Paris igjen.

Der er neppe nogen dikter som har gjort sterkere inntrykk på Knut Hamsun enn August Strindberg. Han har skrevet om ham gang på gang — utførligst i en artikkel i Dagbladet så tidlig som 1889. Nu utgav en rekke svenske forfattere med Gustaf Fröding i spissen «En bok om Strindberg» til hans 45de år i januar 1894; og Hamsun var med i hyldesten med sin 4 år gamle artikkel fra Dagbladet, næsten uforandret optrykt. Idéene fra den og fra Strindberg klinger sterkt igjen i hans følgende bøker. Det berører et hovedmotiv i «Pan», når Hamsun i sin artikel i Strindbergboken skriver: «Han kaller sig selv et Dyr, der længter mot Skogen. Kultur eller Overkultur — Mennesket har efter Strindbergs Aar efter Aar gjentagne Lære utviklet sig bort fra Naturen og derved løsgjort sig fra det første Grundvilkaar for en organisk

Illustrasjon av Dagfinn Werenskiold fra praktutgaven av «Pan».

Levevis.» Og meget av Karenos idéer i Hamsuns trilogi — hans Nietzscheianisme, hans grublerier over tilværelsens innerste mening, minner om August Strindbergs idéer og utvikling nettop i disse følgende år.

IV

«Pan» er en av Knut Hamsuns skjønneste bøker. Den er skrevet ut av heftig lengsel og bitter erfaring. Først arbeidet han på denne bok som er fylt av den ømmeste naturtilbedelse, i selve Paris, bycivilisasjonens strålende midtpunkt — byen som for Hamsun betydde det samme som «Last, Korruption og atter Skjønhet og atter Kraft.» (I skissen «Litt Paris».) Og han fullendte boken ved sjøen i Norge, i de lyse sommernetters land. Det var en Rousseausk reise — *hjem* til naturen, fra Rousseaus egen hovedstad.

I Hamsuns beste bok inntil nu — «Sult» — var der undergangsstemning, og ungdommelig oprør imot den; boken

begynner om høsten og skildringene flammer som høstløv. «Pan» er en sommerbok — øm, svermende, fullmoden. Knut Hamsun var selv nu en mann i moden ungdomskraft; han stod midt i 30-årene. Nød og ytre kamp hadde han lagt bak sig. Sinnet dirret ikke lenger så ubehersket og motstandsløst som før. Selve stilen har ikke lenger den avbrutte, dirrende, springende stakkatorytmen; den har fått en roligere, mer bølgende melodi; men alltid med den samme plutselige sødme, den samme heftige inntrykksømhet.

En bok om lengsel — mot det rike, harmoniske liv sammen med skog og sjø og dyr, med alle sanser åpne for naturen. En bok om Nordland som han ikke hadde sett på 15 år — næsten sin halve levetid — men som han erindret nu under en lys sommerhimmel over Sørlandets skjærgårdsnatur, som lignet. Minnene om barndommens tapte paradis gav dagenes tause iakttagelse av alle de små herlige ting en svulmende undertone av ømhet. Det er den sterkes og ensommes paniske lykke — en lykke så stor at han må ha nogen å dele den med. Elskov gjør hans lykkefølelse fullkommen og vidunderlig, næsten til å sprenges. Og vemoden, bitterheten følger like efter — fordi den lykke som to deler alltid står i fare, fordi de er to.

Der er kommet en ny kvinne inn i Hamsuns diktning med «Pan» — en farlig, eggende, lunefull; en som kan fryde sin elskede og pine ham, som alltid gjør ham usikker. I Knut Hamsuns tidligere bøker var der en frisk, blond pike, som vilde *erobres*, men som helten ikke fikk, fordi han ingen erobrernatur var — fordi han var sykelig sårbar og vaklet uten likevekt mellem overdreven selvtillit og over-

dreven motløshet. Og mens han nølte og vilde ha henne som en gave av henne selv, kom en annen freidig pågående mann og *tok* henne, fordi hun hadde friske, higende sanser.

Edvarda i «Pan» er annerledes. Som Glahn er sterkere, seirrikere mann enn nogen av Hamsuns forrige helter, er Edvarda farligere, lunefullere kvinne; ikke frisk, liketil og øm som Dagny, Constance, Ågot — mer sammensatt enn Glahn selv: voldsom i lidenskap, hensynsløs i likegyldighet, lysten efter elskovens *sensasjoner*, efter fryd og efter pine.

Der bruser en mektig naturfølelse gjennem boken: lykken over den primitive, enkle natur omkring en, som forfinede sanser trekker nydelser ut av; og lykken over den oprinnelige natur i en selv, elskoven — også den forsterket og mangfoldiggjort av kulturell forfinelse. Med evnen til helt ut å *kunne* nyde følger alltid smerten ved nydelsen. Å kunne elske og nyde naturen om sig og i si sig er en form for kultur — en uendelig selvmotsigelse; en lykkelig lengsel — en ulykkelig kjærlighet.

Hele boken er en levende strøm av stemninger og stemningsoverganger. Først Glahns kontemplative glede over småting. Det er ennu tidlig på våren: «Fjældsiderne var vaate og sorte af Vand, som rislet nedover dem, dryppet og rislet under samme bittelille Melodi. Nu risler den lille endeløse Tone her i sin Ensomhet, tænkte jeg, og ingen hører den og ingen tænker paa den, men allikevel risler den her for sig selv, hele Tiden! Og jeg syntes ikke lenger at Fjældet var aldeles øde, når jeg hørte denne Rislen.»

Så stiger vårfornemmelsen: «Jorden og Havet begyndte at lukte lidt, det luktet søtlig Svovlbrint av det gamle Løv

Fra «Pan»-filmen.

som råtnet i Skogen og Skjorene fløi med Kvister i Næbbet og bygget Reder. Et Par Dage endnu og Bækkene svulmet op . . . . Vaaren var vel ogsaa kommet til mig og mit Blod banket til sine Tider likesom av Fottrin.»

Så kommer Edvarda til hytten sammen med doktoren. De taler litt almindelig sammen. «Edvarda saa paa mig og jeg saa paa hende. Jeg følte i dette Øieblik noget røre ved mit Hjerte som en liten Venlighilsen. Det kom av Vaaren

og den lyse Dag, jeg har tænkt over det siden. Jeg beundret desuten hendes bøiede Øienbryn.»

Men da hun er gått: «Hvor daarlig det gik at bestille noget idag! Uvedkommende Tanker kom og gik i mit Hode, det forekom mig at jeg hadde gjort en Feil ved at la Jomfru Edvarda bli sittende der paa Brisken hele Tiden uten at tilby hende Plads paa Bænken. Jeg saa pludselig for mig hendes brune Ansigt og brune Hals; Forklædet havde hun bundet litt ned paa Maven for at bli lang i Livet som Moten var; det kydske Pikeuttryk i hendes Tommelfinger virket ømt paa mig og de Par Rynker over Knoken var fulde av Venlighet. Hun havde en stor Mund som blusset. Jeg reiste mig, aapnet Døren og lyttet ut. Jeg hørte ingenting og jeg havde heller intet at lytte efter . . . . Et fremmed Pust slog mig imøte i Hytten, da jeg traadte ind var jeg likesom ikke længer alene der.»

Nu er der også kommet en annen tone inn i hans naturskildring: «Mens jeg spiste laa jeg paa den tørre Mark. Det var stille utover Jorden, bare et mildt Sus av Veiret og en og anden Fuglelyd. Jeg laa og saa paa Grenene som vaiet sagte i Lufttrækket, den lille Vind arbeidet med sit og bar Blomsterstøv fra Kvist til Kvist og fyldte hvert uskyldigt Ar; hele Skogen stod i Henrykkelse.» Og uroen stiger; Glahn går nogen dager alene: «Det begyndte at bli ingen Nat, Solen dukket saavidt Skiven ned i Havet og kom saa op igjen, rød, fornyet som om den havde været nede og drukket. Men det kunde gaa mig forunderlig om Nætterne; ingen Mennesker tror det. Sat Pan i et Træ og saa paa mig hvorledes jeg vilde bære mig ad? Og var hans Mave aapen og

var han saaledes sammenkrøpen at han sat som om han drak av sin egen Mave? Men alt dette gjorde han bare for at skule og holde Øie med mig og hele Træet rystet av hans tause Latter naar han saa at alle mine Tanker løp av med mig. Det puslet overalt i Skogen, Dyr snuste, Fugler kaldte paa hverandre, deres Signaler fyldte Luften. Og det var Oldeborrens Flyveaar, dens Svirren blandet sig med Natsommerfuglenes, det lød som Hvisken frem og Hvisken tilbake rundt omkring i Skogen. Hvor der var meget at høre!» Og han fantaserer om Didrik og Iselin — om Iselin, som kommer til ham . . . .

I stadig nye stemningsoverganger dirrer tonen *under* naturskildringene — fortellingens utvikling ligger egentlig der, likeså meget som i de ydre hendelsene. Og så: «Jeg husker endnu godt en Dag. Det var den Dag, da min Sommer kom.» Skjønt og enkelt finder de hverandre kort efter: «Nogen har været utenfor min Hytte inat, sier jeg. Jeg saa Spor i Græsset imorges. Og hendes Ansigt farves, hun tar min Haand der paa Veien og svarer ikke. Jeg ser paa hende og spør: Var det Dem kanske? Ja, svarte hun og trykket sig opefter mig, det var mig. Jeg vækket Dem vel ikke, jeg gik saa stille som jeg kunde. Jo det var mig. Jeg var Dem nær endnu engang. Jeg er glad i Dem.»

En svimmel lykke, frisk og berusende som den norske høisommer lever de sammen, i dager og netter som er lyse som dager. En *kort* sommer, på norsk vis. Vidunderlig er skildringenes stille svermeri, som speiler en fullkommen lykke: «Sommernætter og stille Vand og uendelig stille Skoger. Intet Skrik, intet Fottrin paa Veiene, mit Hjerte var

fuldt som av dunkel Vin. Møl og Sværmere kommer lydløst flyvende ind gjennem mit Vindu, hitlokket av Skinnet fra Gruen og av Lukten av min stekte Fugl. De støter mot Taket med en dump Lyd, svirrer forbi mine Ører saa det farer koldt gjennem mig og sætter sig paa mit hvite Krudthorn paa Væggen. Jeg betragter dem, de sitter skjælvende og ser paa mig, det er Spindere, Borere og Mot. Jeg synes at nogen av dem er som flyvende Stedmorsblomster.»

I en uke varer rusen. Og så, i fine næsten umerkelige stemningsoverganger *bak* skildringen synker lykkefølelsen igjen, og blandes. I samtalene mellem dem kommer der små kuldestreif — ytringer, som sårer, uten at den andre lar sig merke med det, og uten at det er klart, om de blev sagt for å såre. Den halte doktoren er forelsket i Edvarda og hun kan ikke la være å komme ham imøte. Skinsyken våkner — pinsler og selvpinsler. Glahn skyter sig i foten for ikke å ha noget forut for sin rival. Han tar Eva, smedens lille kone; han forelsker sig litt i hendes lyse åpne ømhet, og hun dør for hans skyld. Men da Edvarda kommer til ham igjen, ydmyger han henne; han piner sig selv og hende uten nåde. Hun forlover sig med en finsk baron som kommer på besøk. Glahn søker ut i skogene igjen. Høsten er kommet; der er en kjølig klarhet over stemningen: «Og Løvet gulner end mere, det lider mot Høst, det er kommet nogen flere Stjerner paa Himlen, og Maanen ser fra nu av ut som en Skygge av Sølv, som er dyppet i Guld. Der var ingen Kulde, ingenting, bare en sval Stilhet og et drømmende Liv i Skogen. Hvert Træ stod og tænkte.»

Men Glahn og Edvarda kan ikke frigjøre sig; de har

vært skjebnen for hverandre — alt gjør de for hverandres skyld, og alt fører dem lenger fra hinanden. Glahn kommer aldeles av sporet, han ødelegger sig selv, dør tilslutt i fortvilet lede. Og Edvarda glemmer ham aldri, hun elsker fantastisk ham og hans berusende «dyreblikk», som virket på alle kvinner.

Der er noget litt romanaktig i handlingens forløp[1] — især i efterskriften om «Glahns død», som er skrevet først. Aldeles deilig er skildringen av den heftige Nordlandsvåren, av Glahns stemninger og hans og Edvardas elskovsrus og lykke. Der er ikke skrevet noget skjønnere på norsk. Det er et eventyr, en drøm om kjærlighetslykken i ungdommens paradis, Nordlandsnaturen — om kjærligheten, som er deilig og farlig.

«Jeg elsker tre Ting», sier Glahn til den milde, lyse Eva. «Jeg elsker en Kjærlighetsdrøm, jeg hadde engang, jeg elsker dig og jeg elsker denne Plet Jord.

Og hvad elsker du mest?

Drømmen.»

V

Efter sin seir med «Pan» kom Hamsun til Paris igjen. Han blev der hele vinteren og våren 1894—95 og arbeidet meget. Johan *Bojer*, som også var i Paris i denne tid, forteller at Hamsun mest holdt sig for sig selv. «Men det hændte jo også, han kom og samlet os til et dundrende kalas. Kjørte man med ham gjennem verdensstaden kunde han finde paa at ville ha fat i alle de tomme droscher han

[1] Der er senere blitt lavet en film over handlingen i «Pan».

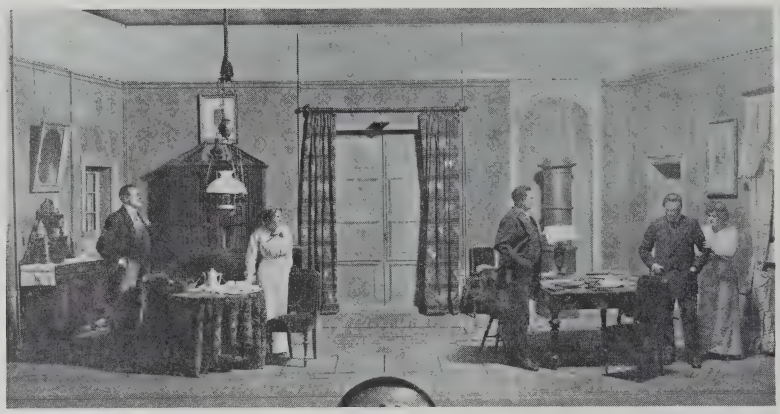

«Ved Rigets Port» på Nationalteatret i Oslo 1914.

saa, alle de blomster, som gatesælgerne trakk omkring med . . . . Efter en lystig frokost tok han os med paa en kjøre-tur i en række av vogne for at finde en butik et eller andet sted i byen hvor han hadde opdaget en aldeles makeløs toiletsæpe. Da butiken endelig var fundet, hentet Hamsun favnen fuld av sæpestykker i sølvpapir og stod der paa gaten og delte ut stykker til hver især. Slikt kunde han gjøre med en festivitas, saa man ikke glemmer det mer. Hans nerver kunde reagere efter det haarde arbeide, saa han fandt paa desperate ting iblant. Men han hører jo til de lykkelige, som alt er tilgit paa forhaand.»

Det var samværet med dramatikeren Sven *Lange*, som denne vinter fikk Hamsun til å forsøke sig i en ny kunst-art. Hans første *skuespill* «Ved Rigets Port» kom ut i 1895. Sammen med «Livets Spil», som utkom i 1896, og «Aften-

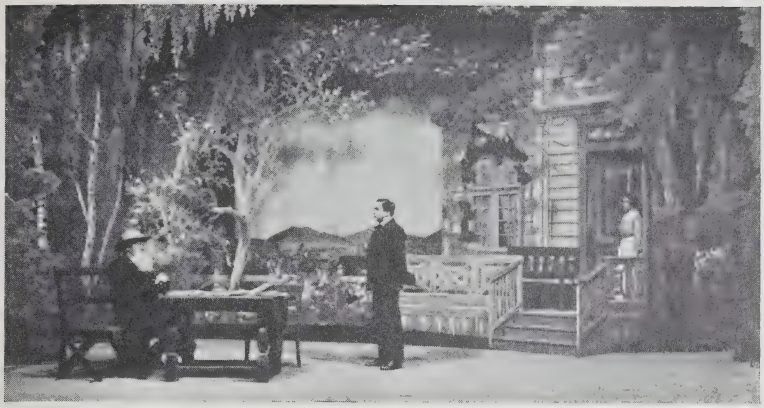

«Ved Rigets Port» på Den nationale Scene i Bergen 1917.

røde», som utkom i 1898, danner det en triologi, som er tenkt i sammenheng og derfor også bør behandles i sammenheng.

Grunntanken i triologien hadde Hamsun alt vært inne på i «Ny Jord», da han blant annet skrev: «Det er en gammel Lov, at naar Føreren kommer til en vis Alder saa stanser han, ja han vender sig endog om og stemmer imot. Saa maa Ungdommen gaa imot ham, drive ham foran sig igjen eller trampe ham ned».

I «Ved Rigets Port» er den unge filosof Ivar Kareno 29 år gammel; han er en begavet videnskapsmann, men hans meninger går imot den herskende retning. Det vil si: han er uenig med de liberale engelske nyttefilosofer Spencer og Mill; hans forkynnelse minner nærmest om Nietzsche, efter de prøver, vi får på den: «Jeg tror paa den fødte Herre, den

naturlige Despot, Befaleren, han som slet ikke vælges, men som selv opkaster sig til Anfører over Hordene paa Jorden. Jeg tror og haaber paa én Ting, og det er paa Gjenkomsten av den store Terrorist, Menneske-essensen, Cæsar . . .» Han håner liberalismen «som har gjenindført det gamle, unaturlige Falsum, at Mængden paa to Alen skal selv vælge sin Anfører paa tre.» Han taler om trossen, hatet, hevnen som «etiske magter i Forfald», og den evige Fred — «en Lære som er værdig den Kalvehjærne, som utklækket den.» Og arbeiderne er «en overflødig Rase paa Jorden.»

Disse synsmåter som efter Nietzsche ikke var overvettes originale som filosofi, var allikevel som anvendt politikk adskillig forut for sin tid — først Russlands kommunister og Mussolini har hver fra sin kant tatt dem i bruk i våre dager, 2—3 årtier efter Kareno. Hovedsaken i «Ved Rigets Port» er ikke Karenos meninger, men hans kamp — hans ildfulle ungdomsfanatisme, hans rus i sine idéer, hans besettelse av dem. Som den unge Hamsun i sine foredrag kjempet mot den «matnyttige» eldre litteratur, kjemper Kareno mot den matnyttige filosofi. Idéer skal være lidenskap; man husker klagen i «Ny Jord» over tidens unge diktere: «det kommer ikke *over* dem.»

Som menneskeskildring står «Ved Rigets Port» høiest i de levende og dypt ironiske scenene mellem Kareno og hans unge forelskede frue Elina. Ikke et ord skjønner hun av hans idéer — hun forstår bare at han glemmer *hende* for dem. Det minner om forholdet mellem Julie og Abel i Gunnar Heibergs «Balkonen», som utkom året i forveien. Men hele

«Ved Rigets Port» på Teatra Kommisarchevskaia i Petrograd.

behandlingsmåten er dypt forskjellig — det er replikkskiftets lunefulle naturlighet, den skjønne, urimelige kvinnelighet over Elinas ungdom, som gir «Ved Rigets Port» sin største charme. Dramatisk står scenene mellem hende og Kareno høiest i stykket; de virker også sterkest ved opførelse. Men der er også en bitter ironi i skildringen av Endre Bondesen, som kommer igjen fra «Redaktør Lynge», og over Karsten Jerven, den unge videnskapsmann, som løper over til de gamle idéene for levebrødets skyld og som fortæres av selvforakt.

VI

I trilogiens annet skuespill — «Livets Spil» — er Ivar Kareno blitt 10 år eldre, 39 år gammel — 2 år eldre enn Hamsun selv var da. Han har grått hår, men er ennu like fyrig og ubøielig i sine meninger. Han bor i Nordland, han bygger et merkelig tårn på væreieren Otermans eiendom, han studerer under et blendende lys av glass og prismer — han vil «ved et optisk Falskneri prøve at ophæve min jordiske Erkjendelse. Det maatte kunne lykkes. Jeg vil opgløde min Hjærne med Lys og kanske hensætte mig i visse klare Tilstande. Aa, hvor gjerne jeg vilde finde frem til Bunden.»

Det er Strindbergske spekulasjoner. Men der ligger liten vekt på den egentlige mening i Karenos filosofiske funderinger. «Livets Spil» domineres i ennu meget høiere grad enn «Ved Rigets Port» av en eiendommelig kvinneskikkelse, av Otermans datter Teresita. Som Edvarda i «Pan» er hun et barn av midnatssolen, av den urimelige, flammende Nordlandssommer, hvor dag og natt går i et. Hendes kjærlighets sommer er hektisk og kort som den. Hun er heftig og lunefull som sitt knitrende navn. Scenene mellem hende og den unge kyniske Jens Spir er intimt brutale. Men hun elsker Kareno, fordi han ikke begjærer hende; hun sier til ham efterpå, da han er blitt håpløst besatt av hende: «Herregud, tror De at jeg elsket Deres Lappeansigt og Deres spinkle Ben? Ak nei, De er ingen Skjønhet. Men De var saa stille; jeg trodde, De var fuld av noget fra en annen Verden, for Deres Ansikt virket paa mig.» Men nu forstår hun, at «De er et Menneske som alle andre, fuld av simpel og naraktig Synd. Jeg er træt av Dem.»

«Livets Spil» 3dje akt på «Det nye teater» i Oslo 1929.

I sin lede over alt driver hun over mot den vanskapte ingeniør Brede: «Gud vet hvad mit Hjærte vil elske hos ham. Hans Pukkel kanske.» Der er noget perverst over dette lunefulle «naturbarns» elskovsimpulser. Som sinnbillede er hendes kvinnelighet fra Nordland — men kunde den ikke *faktisk* være likeså meget fra Paris? Den evige elskovsbyen for nordboene — som Hamsun selv skriver om: «Last, Korruption og atter Skjønhet og atter Kraft.»

Med Teresita har elskovens blinde, ubarmhjertige alvor rammet Kareno og ødelagt ham — han glemmer sine idéer for hende, han hvirvles inn i et livets spill, som ender med at hele hans verk brenner en vill natt i glasstårnet der under den lyse sommerhimlen. Og Teresita dør ved et tilfeldig revolverskudd, som en unyttig ironisk gjengjeldelse — «Rettfærdigheten den er jo et blindt Dyr. Den hævner i Flæng. Dens Skudd gaar av».

Der er sterk dramatisk spenning i «Livets Spil». Formen er en stilisering, som peker frem mot et nytt psykologisk og lyrisk drama — i samme retning som «Balkonen», men helt

«Livets Spil» på Prager Stadttheater» 1924.
Dekorasjonene av A. V. Andrejev.

originalt og personlig for Hamsuns vedkommende. Styrken i skuespillet er den levende, sitrende dialog, den kraftige glimtvise menneskeskildring; mens komposisjonen i sin dristighet er for uklar til å gi nogen slående helhetsvirkning på scenen. Innfallet med Thy, den blinde retferdighet, vil lett komme til å virke utvortes symbolsk.

VII

Etpar år efter «Livets Spil», i våren 1898, kom triologiens siste avsnitt «Aftenrøde». Det knytter sig meget nøie til

tankegangen i «Ved Rigets Port» — egentlig faller «Livets Spil» nokså meget utenfor som et rent selvstendig arbeide.

I «Aftenrøde» er Ivar Kareno blitt 50 år. Nu er han gammel efter dikterens mening — selv var Hamsun da 39 år. Nu kommer omslaget, nedgangen — den tragiske, eller snarere nesten farcemessige. Da Kareno var ung, skrev han:

«En Mand er psykisk og fysisk gammel, naar han er femti Aar. Han puster tungt, naar han skal knytte sine Skoremmer, han maa hvile ut naar han har skrevet sammen en Bok. Har han Ry maa han efter den Tid prøve at beholde dette Ry ved Hjælp av Agenter trindt om . . . . Selv gaar den gamle og mener sig at være ung. For at følge med sniker han sig bort til de unges Kunst og læser i Smug de unges Bøker. Han gjør det ikke for at glæde sig i sin Sjæl over det nye han møter, han gjør det for at lære og for at ta efter — Ære være ham derfor!»

Nu vender ordene sig mot Kareno selv. Ennu har han ikke bøid sig; han er ikke gått over, han står som den oprørske ungdoms fører. Men han er trett, alderens krav på makelighet og behag melder sig. Og ungdommens respektløshet ærgrer ham, mot hans vilje. «Aftenrøde» viser opløsningsprosessene. Den avsky for alder og avfeldighet, som den unge Knut Hamsun alt fikk grunnlagt i gutteårene hos sin lamme, strenge onkel, og den hemmelig gruende tiltrekning, som død og opløsning stadig hadde hatt for ham siden, slår i «Aftenrøde» ut i en likefrem makaber lystighet — en hjerteløs hån mot ungdomshelten fra «Ved Rigets Port», bare av og til blandet med et stenk av vemod. Det er eiendommelig, at nøiaktig i de år, da «Aftenrøde» blev skrevet,

var August Strindberg, som Kareno minner om, langt nede i hysteri og formørkelse — et geni i forfall. Siden steg han jo igjen . . .

Som skuespill er «Aftenrøde» litt ensformig ved sine gjentagelser, litt for enkelt i sin tydelige påvisning av alderens herjinger både hos Kareno og trilogiens andre hovedpersoner: Elina, Jerven, Bondesen, Nathalia. Men spillet med grov lystighet — hjerteløst, overdrevet, har det en sviende virkning.

Alle trilogiens skuespill har vært opført. «Ved Rigets Port» gikk 1ste gang på Christiania Theater 28 oktober 1896, med Ragna Wettergreen som en ypperlig Elina. Det var en sucsess og blev opført 21 ganger. På Nationaltheatret blev det optatt i 1914, med Egil Eide som Kareno og Mette Bull som Elina, Halfdan Christensen som Jerven, og gikk 14 ganger. På Den nationale scene i Bergen gikk «Ved Rigets Port» første gang i januar 1898; og i den følgende sesong i april—mai 1899 gjorde det samme teater den kraftanstrengelse å opføre hele den Hamsunske trilogi, alle tre skuespill på rad, med en ukes mellemrum. I 1917 blev «Ved Rigets Port» gjenoptatt i Bergen. I januar 1929 åpnet Det nye teater i Oslo med trilogien som festforestillinger tre dager itrekk. Johan Hauge var Kareno, Ingolf Schanche var Jerven. «Livets Spil» gikk 18 ganger, de andre to hver 10 ganger.

«Livets Spil» oplevet sin urpremière på Christiania Theater 4 desember 1896 og gikk 16 ganger. Særlig var Johanne Dybwad herlig som Teresita[1].

[1] Se Sigurd Bødtkers begeistrede anmeldelse i «Morgenbladet», inntatt i hans samlede artikler «S. B. Kristianiapremièrer». Anmeldelsen fremkaldte en forarget motanmeldelse av bladets redaktionssekretær Nils Vogt, som hadde til følge at Bødtker forlot «Morgenbladet» og gikk over til «Verdens Gang».

«Aftenrøde» hadde sin urpremière på Christiania Theater 10 oktober 1898.

Også i Sverige har to av trilogiens skuespill vært opført: «Ved Rigets Port» på Svenska Teatern i Stockholm og «Livets Spil» på Lorensbergsteatern i Gøteborg.

I Russland har Hamsuns skuespill gjort størst lykke; Stanislawskis Kunstnerteater i Moskva spilte «Ved Rigets Port» i 1909, og videre i en lang årrekke i en fullendt fremførelse; og det blev også opført på Teatra Kommisarschevskaia i Petersburg. «Livets Spil» opførtes første gang på Kunstnerteatret 1907. Også i Tsjekkoslovakiet har Hamsun vært opført; Stadtteater i Prag har flere ganger spilt «Livets Spil», siste gang i 1924.

VIII

Det var i Paris i vinteren 1894—95, at Knut Hamsun var begynt på «Ved Rigets Port». Sommeren 1895 kom han av helbredshensyn til Norge, først til Kristiania hvor han bodde en tid i Hotel Scandinavie; derfra reiste han op til Gudbrandsdalen, bodde en tid på Balberg sanatorium og var flere ganger på besøk i Lillehammer. Om høsten tok han inn i frøken Hammers pensjonat ved Ljan like utenfor Kristiania. I denne tiden, mens han arbeidet på «Livets Spil», skrev han i Tidssignaler en meget ironisk skisse «Norske Kvinder», som gjorde blodig narr av de kjønnsløse, melkedrikkende norske damene på et sommerpensjonat — utpregede motsetninger til den varmblodige — galliske? — Teresita, han nettop skrev om.

I Paris hadde Knut Hamsun sammen med Sven Lange lært å kjenne den tyske forlegger Albert *Langen*, gift med Dagny Bjørnson, Bjørnstjerne Bjørnsons yngste datter. Langen blev hans forlegger i Tyskland; han utgav også «Sult» på fransk i Paris 1895. Våren 1896 kom Knut Hamsun på besøk til Langens i München; her traf han også Bjørnstjerne Bjørnson. Langen hadde nettop grunnet vittighetsbladet Simplicissimus, som hadde stilt sig på yderste venstre fløi i tysk kulturkamp og politikk. Bladet vakte voldsom forargelse ved sin vittige respektløshet; nummer efter nummer blev beslaglagt, det regnet med saksanlegg. I et av de første numrene skrev Hamsun «Die Stimme des Lebens» — en novelle, som er optatt i samlingen «Kratskog» under titlen «Livets Røst». Novellen fikk året efter sin eiendommelige historie hjemme i Norge. Fra Müncheneropholdet stammer fortellingen «Kjærlighetens Slaver», inntatt senere i «Kratskog».

Sommeren 1896 kom Hamsun atter hjem til Norge, bodde på Tonsaasen, Breidablik og forskjellige steder i Valdres, og slog sig atter ned i frøken Hammers pensjonat ved Ljan. Om høsten kom «Livets Spil» ut. Om vinteren flyttet Knut Hamsun inn til Kristiania, bodde på hotell og i Welhavensgate 3. Han var i disse år gjenstand for en ondartet forfølgelse av anonyme sladderbrev, både til ham selv og til andre; kilden blev ikke offentlig konstatert, men Hamsun var utsatt for mange, sikkert uberettigede ubehageligheter i den forbindelse.

Som dikter var Knut Hamsun nu høit anerkjent hjemme. «Pan» hadde først fremkalt omslaget; Carl *Nærups* ypperlige

artikkel i «Kringsjaa» 1895, som senere blev gjentatt i «Skildringer og Stemninger fra den yngre Literatur», gav den første sammenhengende karakteristikk av Hamsuns forfatterskap. I 1896 skrev Bjørnstjerne *Bjørnson* sin berømte artikkel om «Den moderne norske Literatur», som inneholdt den varmeste anerkjennelse av Hamsun, og den blev trykt i tidsskrifter hjemme og utenlands. Blandt annet kaldte Bjørnson nu «Mysterier», som var blitt så kjølig mottatt i 1892, for en av «Literaturens store Bøger!» — et Snefog av yr Kraft. — et frejdigt Oprør i den mod en Smaastads konventionelle Sumpvand. —» Nu kom den ros, som Hamsun bedre kunde trengt i 1894, dengang B. B. forsvarte ham så tamt mot Erik Lies angrep. Og høsten 1896, da «Livets Spil» kom ut, opførte Christiania Theater med en måneds mellemrum begge Hamsuns skuespill.

De vanskelige firtiårene

I

Efter nogen anspendte arbeidsår, med en eller to nye bøker om året, hvilte Hamsun litt ut i 1897. Hans bok det år het «Siesta» og bestod av gamle ting. Kort over nyttår holdt Hamsun et foredrag i Det norske studentersamfund i Kristiania. Både for danske og svenske studenter hadde han talt før; nu kom turen til de norske. Foredraget blev holdt 30te januar 1897; det het: «Mot overvurdering av diktere og diktning». Nu var Hamsun selv så høit vurderet, at han uten forargelse kunde tillate sig et slikt foredrag. Utgangspunktet var, at skjønlitteraturen overvurderes for tiden; den begynner å anta karakteren av en plage, en landeplage. Hamsun regnet ut, at der hvert år blev utgitt norsk skjønlitteratur for 360,000 kroner — penger nok til en hel nordpolsekspedisjon.

Så kom der etpar hip til gamle venner fra hans litterære kampforedrag 6 år i forveien: Henrik Ibsen og Jonas Lie, som begge hadde gitt ut bøker til julen[1]: «Det er gamle menneskers bøker, de er skrapet sammen med skjælvende hender, skrevet under tomme, ubetonede tilstande». I 10 år har dikterne vært våre guder; det er en fullstendig urimelig overvurdering.

Foredraget endte med en skildring av de to franske poeter, den gamle bohéme Villon og den moderne Verlaine; det var

[1] «John Gabriel Borkman» og «Dyre Rein».

Knut Hamsun 1897. Av Olaf Gulbransson.

diktere! «Dikterne er ikke efter sin oprinnelse en bosatt og skattebetalende stand. De er vagabondsjæle er de, i slekt med lirekassemenn . . . . . de arbeider når Guds nåde faller på dem.» Dikteren er «en rotløs mann, en landstryker uten pas.» Men vår moderne dikterdyrkelse — den er en humbug, som står i flor! I foredragets satire er Hamsun helt sig selv fra før. Men den dikteriske bohêmedyrkelsen har en viss Drachmannsk slengkappelyrikk, som også har farvet endel av, hvad Hamsun skrev i denne tid.

I det nye år gikk Knut Hamsuns bøker for en kort tid over til norsk forlag. Med det danske Philipsens forlag, som først utgav hans bøker, var Hamsun fulgt med til Ernst Bojesens Nordisk forlag; nu kjøpte Lars *Swanström* Knut Hamsun over til det norske Alb. Cammermeyers forlag; men kort efter gikk Hamsuns bøker over til det danske Gyldendals forlag. Da det norske Gyldendal omkring 20 år senere blev helt utskilt som selvstendig forretning, kom Hamsun for altid over på norsk forlag.

Hamsuns nye bok «Siesta», som utkom i 1897, bestod av fortellinger og skisser, samlet sammen fra aviser, tidsskrifter, julehefter. Stemningen i flere av dem er grusom, pinelysten, andre nærmest i «Mysterier»s ånd. Fortellingen «Reiersen av Syvstjernen» om en gammel jekteskipper på Nordland peker fremover til en langt senere tid — til bredere karakterskildringer med nordlandsk miljø, fra «Benoni» av og helt frem til «Landstrykere».

En fortelling fra året i forveien var *ikke* tatt med i «Siesta» — det var den korte novelle «Livets røst», som i 1896 blev offentliggjort i Simplicissimus og i en dansk avlegger av

dette vittighetsblad, som het Basta. Stortingsmann John Lund sendte med dyp forargelse denne fortelling inn til kirkedepartementet, med den følge, at Knut Hamsun ikke fikk statens stipendium, skjønt Forfatterforeningens sakkyndige utvalg enstemmig hadde innstilt ham til det. Norske forfattere offentliggjorde en skarp protest; blant underskriverne var Bjørnson — men ikke Ibsen.

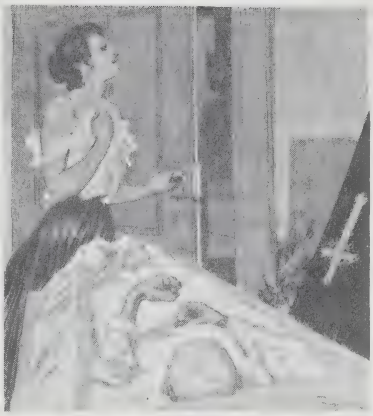

Rezniczecks tegning til «Die Stimme des Lebens» i Simplicissimus.

Der blev naturligvis en heftig pressefeide, med voldsomme angrep mot regjeringen fra litterært hold og mot Hamsun fra konservativt og prestelig. Fortellingen hører ikke til Hamsuns merkeligste. Den handler om en ung sortkledd kvinne, som den fortellende møter på gaten i Kjøbenhavn og blir med hjem om natten. Da han forlater hende næste morgen, ser han til sin forfærdelse i værelset ved siden av soveværelset en kiste med et lik. I dagens aviser finder han så hendes navn under en dødsanmeldelse, om at hendes mann døde iforgårs 53 år gammel efter et lengere sykeleie. Og fortellingen, som heter «Livets Røst», ender slik: «En Mand har en Kone, hun er tredive Aar yngre end han, han faar en langvarig Sykdom, han dør av Slag. Og den unge Enke puster ut.»

Fortellingen er heltut kunstnerisk i sin holdning; den inneholder ikke et uanstendig ord, men er gjennemisnet av en

Onstadmarken i N. Aurdal, hvor Hamsun skrev «Victoria».

beklemmende uhyggestemning. Den er typisk for den stemning av livets protest mot døden, som kommer igjen gjennem hele Hamsuns forfatterskap. Han stod nu høit i europeisk anseelse; han var oversatt til tysk, fransk, russisk og hollandsk. Og den norske regjerings nektelse av å gi ham et almindelig stipendium vakte en lite smigrende opmerksomhet, særlig i Tyskland, hvor Simplicissimus nok skulde sørge for å utbasunere saken. Bladet åpnet en innsamling for å skaffe Hamsun stipendium; men Hamsun stanset den øieblikkelig selv. Han trengte den ikke; og han brydde sig ikke om nogen tysk demonstrasjon mot Norge.

II

Ut på våren 1898 kom «Aftenrøde» ut. Og i mai måned blev Knut Hamsun gift med den unge norske dame Bergljot

Bech, som dengang var 25 år gammel. Hun hadde først vært gift med en rik østerriker Gøpfert, og Hamsun hadde lært ekteparet å kjenne ute på Ljan, da han bodde i frøken Hammers pensjonat. Hun var usedvanlig vakker, liten og spinkel og skjør som porselen. I 1902 fikk de en datter, som blev kaldt Victoria efter boken. Hun er gift med en engelskfødt landmann Didrik Charlesson, som har en landeiendom i Frankrike; de har to sønner, Erik (f. 1926) og Diderick (f. 1928).

Knut Hamsuns datter Victoria og et av hans barnebarn.

Om sommeren 1898 reiste Hamsun og hans frue til Onstadmarken i Valdres; der arbeidet han på den nye roman «Victoria», som han allerede før giftermålet var begyndt på, mens han bodde på hotell i Kristiania.

«Victoria» handler om møllerens sønn Johannes, som blev dikter, og som helt fra han er liten gutt elsker den stolte frøken Victoria på herregården. Hun elsker ham også; men standsforskjellen skiller dem, og begge er like undseelige og stolte — de sårer hverandre og lengter, men er bare lykkelige sammen en eneste kort berusende gang, en septemberdag da de møtes i byen og går ved siden av hverandre på gaten. Hun kysser ham tilslutt ved gatedøren, hastig og hett; og

Et annet av Hamsuns barnebarn.

Johannes går hjem i ekstase og skriver glødende ut av sin lidenskap. Innimellem bokens skildring av de tos bitre og lengselsfulle kjærlighetskamp slynger sig stadig dikteren Johannes's sværmeriske utbrudd om kjærligheten og dens vesen. Det er skjønne ord; men ikke alltid utpreget Hamsunske. Der er minnelser i stilen om J. P. Jacobsen og Thomas Krag. Men så er det jo også dikteren Johannes, som har skrevet dem.

Det rørende i bokens ydre handling minner ganske eiendommelig om Knut Hamsuns umodne ungdomsverk «Bjørger». Også Laura stod over Bjørger i stand, og hun tilstod ham sin kjærlighet fullt ut på dødsleiet, som Victoria. Det er vakkert, og Victorias avskjedsbrev virker gripende; men det hele er mer romanaktig enn Hamsun pleier å skrive. Kanskje har der ligget noget selvoplevd til grunn for skildringen i «Bjørger» av de to, som elsket hverandre, skjønt hun var av høiere stand; og da Hamsun nu syntes, han oplevde noget lignende, har fantasien tatt en lignende retning. I den følgende tid dukker der ofte op minner hoss Hamsun fra barndomstiden i Nordland — således i de erindringer «Oplevede Småting», som han offentliggjorde i «Norsk Familiejournal» samme år.

Der er avsnitt i «Victoria», som dirrer av Hamsuns enestående stil og fantasi. Johannes viser frem, hvad han har skrevet: «Se her, roper han. Jeg sier Dem, det har aldrig gaat saa godt for mig. Det var som et langt Lyn. Jeg har engang set et Lyn, som fulgte en Telegraftraad, Gud hjælpe Dem, det saa ut som et Laken av Ild. Slik har det strømmet hoss mig inat.» Der er en kort skildring av en eldre ektemann som vet at han bedras, og som virker intenst. Og den lyse, åpne Camilla Seiers ungpikeskikkelse er skildret med en nensomhet, som i korte scener gjør hende likeså levende som titelfiguren, den stolte Victoria selv.

III

«Victoria» kom ut 1898 på norsk forlag. Den gjorde meget stor lykke, blev hans populæreste bok og kom i større oplag enn hans tidligere bøker. Og i 1899 utgav hans nye forlag Gyldendal for første gang Knut Hamsuns «Samlede Skrifter», i 5 bind.

Endelig hadde Knut Hamsun, 39 år gammel, fått stipendium, og han og hans frue reiste over Stockholm til Finnland og var der et år; først ute på landet, siden om vinteren 1898—99 i Helsingfors. Han deltok i det litterære liv og knyttet mange venskaper. Blandt andet traff Hamsun her for første gang Albert Engstrøm, Strixs vittige redaktør, som blev en av hans beste venner siden.

Engstrøm forteller et sted, hvor høflig og inntagende Knut Hamsun kan være også mot mennesker, som hverken er betydelige eller sympatiske: «I olikhet med de flesta rid-

darne av pennan av hans valør drar han sig inte för brackan eller sluter sig inne i sit intelligensaristokratiska skal. Han tjusar henne helt enkelt, lyssnar på henne med til synes andløst intresse — få förstå konsten at lyssna så bra som han. Brackan blottar sig, blir sentimental eller motsatsen, gir sig helt och går hem i känslan at ha varit tilsammans med en ovanligt trevlig kar, et geni, utan geniernes vanliga tillgjordhet, ty Hamsun har hele tiden icke reagerat, utan låtit brackan kliva allt høgre upp på sin egen pyramid. Hamsun har lagt en ny typ til sitt galleri.» Om denne Hamsuns vennlighet i omgang bare er en utspekulert list, som den kyniske Engstrøm påstår, er vel mere tvilsomt. Hans ridderlige fasong overfor eldre damer, hans utmerkede lag med barn er bare utslag av den samme dype interesse for alt menneskelig.

I mai 1899 holdt Hamsun foredrag i universitetsaulaen i Helsingfors om «åndens avblomstringsalder» — 50-årene, da de gamle skal tre tilbake og gi plass for ungdommen. Ut på sommeren reiste han med sin frue gjennem Russland til Persien og Tyrkiet. Han har skildret denne reisen i «I Æventyrland» (1903) og «Under Halvmaanen» (i «Stridende Liv» 1905).

Der er megen stemning over skildringene «I Æventyrland». Særlig i Kaukakus føler Hamsun noget beslektet; han er rørt over en mann, som sitter ute i natten og klimprer på sin balalaika: «Dette underlige Folk i dette underlige Land! De har Tid til at spille og Ævne til at holde Kjæften sin. Gud velsigne slike Land, fordi de er til midt i Verden!» Ofte må han tenke på sitt hjem i Nordland og gutteminnene derfra, når han ser gjetere i Kaukasus: «Nu er det vel Aften hjemme i Norge, tænker jeg, og Solen gaar mange steder ned i Havet.

Da er Solen rød, naar den gaar ned, ja hjemme i Nordland er den mangen Gang rødere end andre Steder. Naa, lat nu det være godt . . . .» Han har hjemve.

I Tiflis kommer Hamsun til å tenke på de russiske dikterne, som har skildret byen; og han har skrevet etpar intense sider om russisk diktning, først og fremst om Dostojevski: «Aldrig har den menneskelige Sammensathet været optrævlet som hos ham, hans psykologiske Sans er overvældende, synsk . . . . . Der er nu for Eksempel en liten Fortælling som heter «Krotkaja». En bitte liten Bok. Men den er for stor for os alle, for uopnaaelig stor. Lat alle erkjende det.»

I reiseskildringene fra Tyrkiet «Under Halvmaanen» forsvarer Hamsun hele tiden, opposisjonell som han er, tyrkerne og sultanen mot angrep, især mot engelske angrep. En skildring fra kirkegården Eyub er mesterlig; her gir han ord for sin kjærlighet til kirkegårdene: «Til Kirkegaarden søker Mennesket ogsaa i levende Live for at søke Hvile. Den er Øen i Sydhavet. Men det er ingen Steder at Livet strider og seirer som her: her er de største Trær og her er de livligste Regnormer. Paa Kirkegaarden hjemme vokste nogen Bringebær som hadde plantet sig selv og stod uten Røgt. De kom igjen hvert Aar og vi Børn visste saa vel hvor de stod. Hver av dem var en Mundfuld av Vin.» Atter hjemveen til Nordland.

Like efter stemningen fra kirkegården gir Hamsun en praktfull uhyggelig og til det yderste nøiaktig skildring av «de hylende dervisjer» — nogen religiøse selvpinere, som har interessert ham så sterkt, at han var og så dem to ganger.

Gropen, hvor gammen stod.

IV

Efter utenlandsreisen bosatte Hamsun sig i Kjøbenhavn, i utkanten i byen med utsikt over markene. Men tidlig på våren 1900 blev hjemveen efter Nordland så sterk, at Knut Hamsun — alene — drog nordover. Det var over 20 år siden han hadde vært hjemme. Både faren og moren levde ennu. Der var stor spenning hjemme på Hamsund, da den berømte sønnen skulde komme. Gamle Per Pedersen, som var 75 år, møtte ham ute på trappen på Hamsund, og var så høflig at han sa «De» til ham. «Sier du *De* til mig, din gamle Tosk!» ropte sønnen på skøi, og alt var muntert og naturlig.

I forgrunnen til venstre vandret Hamsun frem og tilbake, mens han arbeidet med «Munken Vendt».

Først bodde Knut Hamsun hjemme hos foreldrene. Men der blev det for urolig for ham — det var ikke råd å få skrevet noget. En dag gikk så faren over til nabogården Hansbak og spurte, om Knut kunde få bo der. Hansbak ligger like opunder fjeldet så nær, at der var gått skred like ved husene. Derfor hadde eieren Sigvart Hansbak bygget en jordhytte et kort stykke fra gården, men inn i bakken, så der var ly for skred, hvis noget skulde komme på.

Denne jordgammen var det, Knut Hamsun fikk leie. Han flyttet dit akkurat 17de mai 1900 og blev der til ut i august, og skrev på sin nye bok «Munken Vendt.» Gammen, som senere kaldtes «Knutstuen», er nu nedrevet; man ser bare en

grop i jorden efter grunnplanen. Stuen var ganske liten, veggene hadde trepanel, men den ene var gravd inn i jorden. Hamsun har senere foreviget gammen i «Den siste Glæde». Der var dør, to vinduer, seng og et bord og en stol foran det ene vinduet. Knut Hamsun gikk ned til stuebygningen på Hansbak — det er bare 10—20 skritt — og spiste; han fikk almindelig landsens kost: smør, brød og egg — litt bedre enn de ellers pleide ha det.

Når Hamsun arbeidet, måtte ingen forstyrre ham. Mest gikk han frem og tilbake, frem og tilbake på høidedraget ovenfor gammen; han hadde blyant og papir, og skrev ned der ute. Til den ene siden kunde han se innover Hamarøy med åser og topper, til den andre utover fjorden med snefjell i det fjerne. Gårdens folk holdt sig på ærbødig avstand; de taler ennu med høitidelighet, som noget mystisk, om at han gikk og diktet.

Hamsun var utslitt og nervøs; han sa til Sigvart Hansbak: «Mine nerver er bare filler; men maven er god som en gryte.» Han røkte stadig tobakk; da Sigvart sa, han burde la være, svarte han: «Jeg vet det; men jeg kan *ikke* la være.» Broren Ole Pedersens sønner bragte Hamsun hans post i en særskilt låst skreppe.

For det meste holdt Knut Hamsun sig for sig selv på Hansbak; men da Sigvart i løpet av sommeren giftet sig for annen gang, måtte han være med, og han holdt tale for brudeparet. En annen gang kom han en søndag aften ned til stuehuset med en drammeflaske og skjenket alle, som var der, både menn og kvinner — de hadde ikke glass nok og måtte bruke kopper, skåler og lignende. Det blev meget mun-

Rettsscenen av «Munken Vendt». Heidelberg festspill 1926. Munken Vendts rolle utførtes av Heinrich George.

tert. Da solen randt praktfullt ut på natten — der var midnattssol — sa Hamsun på leven: «Jeg vil kjøpe denne gården av dig — her kommer jo solen op tre steder på en gang!» Ofte stod Knut Hamsun på høidedraget ovenfor jordgammen og lydde på orren, som spilte oppe i åsen; den lyden likte han. Men kråkeskrik kunde han ikke fordra — forteller Sigvart, som ennu gjemmer på og citerer alt, hvad Hamsun sa, som gyldne dikterord.

Om høsten reiste Knut Hamsun sydover; han kom til Hamarøy igjen først 11 år senere, for å slå sig ned der for godt.

V

Først over to år senere, høsten 1902, kom «Munken Vendt» ut. Til almindelig forbauselse var det et stort drama på vers.

I årenes løp var der av og til blitt trykt dikte av Knut Hamsun — således «Feberdikte» i Tidssignaler 1895, «Verden hælder» — et stort tidssatirisk dikt mot Ibsen, sportsgalskapen o. a., — i Juleaften samme år, og diktet i «Aftenrøde» 1898. Men et helt drama på vers var en form som var ganske ny for Knut Hamsun. Så omhyggelig som han alltid arbeider med sin form — fordi det for ham mer enn for de fleste er en stor del av innholdet — var det naturlig at dette arbeide hadde tatt to hele år — lengere tid enn han pleide å bruke på sine bøker. For en stor del blev boken skrevet på Berg sanatorium Aas.

«Munken Vendt» er en bred, romantisk Nordlandsskildring fra omkring slutningen av det attende århundre — i otte akter, som igjen er delt i flere avsnitt. Det vrimler av mennesker: lapper, bønder, herrer, embedsmenn. Boken er en blanding av romantikk og folkelivsskildring, som i formen minner om «Peer Gynt» — det eneste av Ibsens verker, som Hamsun har brydd sig om og som blev opført på Nationalteatret i 1900, samme år som Hamsun begynte på sin bok. — Oprinnelig skulde «Munken Vendt» bare vært første del av en trilogi «Brigantinens Saga»; pengekistene som drev iland ved det eventyrlige skibs forlis og som spiller en stor rolle i «Munken Vendt», skulde ha bundet delene sammen. Men der kom aldri flere deler.

Som boken er blitt handler den om en trossig, fri mann,

Munken Vendt. Maleri av Chr. Skredsvig. (Senere omdøpt til Knut Hamsuns diktning).

en «brigant» — litt av en Drachmannsk «farende svend» — en naturelsker og kvinnedårer, som herjes og knekkes av livets spill og av menneskers nedrighet, men som ingen ytre motgang kan kue i hans steile stolthet. Han er «et ilde født barn», «en feilet student»; pikene, kvanneledersken, synger om ham i slutten av første akt, som er stykkets beste:

«Han strejfer om paa Fjeldet saa bringehøi og stor
og drikker Lys fra alle Himlens Sole.
Og synger han en Vise om den deilige Jord
da er han som en knæggende Fole.»

Han møter den fornemme Iselin som eier en stor «arve-gaard» — og der er den samme kjærlighetskamp mellem dem,

av ømhet og tross, som mellem Edvarda og Glahn, Victoria og Johannes, og alle Hamsuns elskende. Og ved siden av Iselin står her Blis som Eva i «Pan», som Camilla i «Victoria»: den lyse, ømme piken som helt gir sig hen og som han tar og lett kan slippe igjen — fordi han får henne. Det er den samme utvikling, som Hamsun har karrikert i sin lille skisse «Erobreren» — om kvinnebedåreren som alltid blir kjed, såsnart han ikke behøver å kjempe.

Hovedmotivet i dramaet er altså gammelt hos Hamsun; boken har lekt i hans fantasi i årevis. Allerede i «Pan» slynget der sig gjennem fortellingen lyriske innskudd, Glahns elskovsdrømmer om Iselin og Diderik; og Johannes i «Victoria» diktet om Iselin og om Munken Vendt. Nu skulde disse elskovens eventyrskikkelser og deres fabelverden gjøres levende midt i et virvarr av mennesker og tildragelser i en stor romantisk skildring.

Men bredden visker stemningen ut istedenfor å forsterke den. Det kjente blir bare svekket. Og de fleste av de nye skikkelsene blir vake og almindelige i sine omriss. Som menneskeskildring er boken ikke sterk. Det kommer av formen. I sin vidunderlig levende, følsomme prosa kan Hamsun fortelle alt, ved en undertone i stilen, en skiftning i rytmen. Det er hans store styrke som menneskeskildrer. Men den regelmessige verseformen gjør den slags psykologiske betroelser aldeles umulige. Hvad der blir tilbake som det verdifulleste i «Munken Vendt» er selve lyrikken i boken.

Her er der meget å glede sig over. For det første: Hamsuns eget gjensyn med Nordland skildret av Munken Vendt:

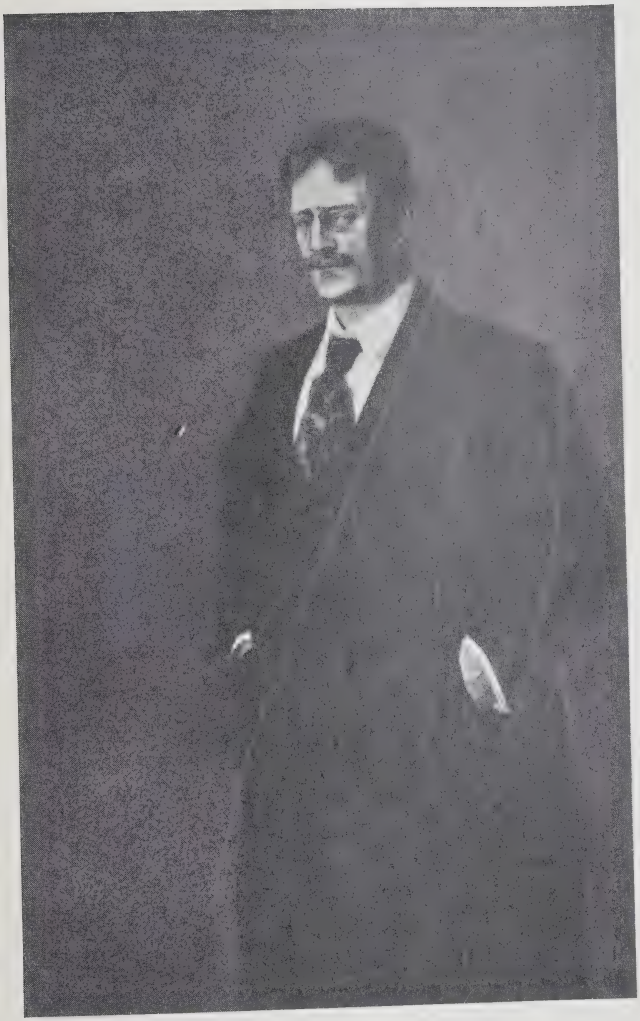

Knut Hamsun 1901. Maleri av Henrik Lund.

«Det var som en brusende Storfugl førte mig
Det nikket fra Skogen, hver Smaabusk hørte mig.
Jeg kjendte et Væld av Forundring og Graat,
og skiftet at kjende mig kold og kaat,
det stimet en Skare av Minder tilhaande,
en Hjemve til Græs og til sovende Vand,
en Kalden fra Sjø og fra blaanende Rand —
jeg mødte den, Jordens inderste Aande.
Og Røtterne i mig de ledte sig ned,
tilbunds ned i Mulden paa dette Sted
hvor engang i Tiden jeg selv var runden.»

En aftenstemning innledes med bløt ømhet:

«De fugler i Værene duser og blunder,
det skummer en Æggsanker-Baat for sit Ror,
saa lyder et Fløit — det er Maasens Tenor,
og straks strømmer Koret fra tusen Munder.»

Rimordet i 3dje linje «Tenor» skurrer; Hamsun vilde aldri ha brukt det i en slik naturskildring på prosa. Det viser faren for stilen i den episke poesi, som i virkeligheten er en bastardform.

Munken Vendt er ikke bare stolt overfor menneskene; han trosser også Gud. For helten i «Sult», i Hamsuns ungdom, var Gud en levende virkelighet: «Jeg knælte ned ved Sengen og takket ham med høi Røst for hans Godhet mot mig denne Morgen. Jeg visste det, aa jeg visste det, at denne Raptus av Inspirasjon jeg just hadde gjennemlevet og skrevet ned var en vidunderlig Himlens Gjerning i min Aand . . . . Det er Gud! Det er Gud! ropte jeg til mig selv.» Men senere da alt går så fortvilet, forbanner han Gud: «Jeg sier dig, du Himlens hellige Baal, du er ikke til!» De følgende romanene

handlet slett ikke om religiøse ting. Reisebeskrivelsene fra Tyrkiet viser at Hamsun er kommet til å tenke meget på Gudsbegrepets relativitet ved å bli kjent med muhamedanismen. Og Munken Vendt er en overbevist gudsfornekter:

«. . . . Saa er det at Tvilen kommer
paa denne vor Fader, vor Herre og Dommer,
om ikke han styrer det Liv, han har skapt
litt ned, mere ned, saa det ender fortapt.»

En av de vakreste strofene i «Munken Vendt», som viser hvilken øm lyriker Hamsun er, finner man i slutten av skuespillet, da Munken skal dø og lenges efter en drømmeløs søvn:

«Nu får jeg en Skog som et Æventyrminde,
der ligger min Sjæl og suser iblinde,
iblinde, i Susen, saa kjærlig forladt
i hele den evige, gode Nat . . . .»

De to siste linjene hvor intet skal fortelles, men som bare synges for rytmens, melodiens og følelsens egen skyld, gir en dypere gudløs evighetsfornemmelse enn de stolteste forbannelser og gudsfornektelser på regelmessige vers.

Det ligger nokså nær, at Hamsuns eventyrlystne morbror Ole Garmostræet — «Velt-Træin» — er blitt nevnt som forbillede for hans nordlandske folkehelt «Munken Vendt». Men det viser, hvor bred Hamsuns menneskeforståelse er, at en av hans lystigste Oslovenner fra disse år — en uvørn og storstilet levemann og grosserer — også er blitt tillagt den samme ære! Dikterens virkelige «forbillede» lå ham nok ennu nærmere.

«Munken Vendt» har vært opført på teateret i Heidelberg i 1926.

VI

I 1903 utgav Hamsun hele tre bøker: skildringene «I Æventyrland» fra Russlandsreisen 3 år før, en samling skisser «Kratskog» — hvor blandt annet den forargelige «Livets Røst» og den omstridte «Far og Søn» var optatt — og det romantiske skuespill «Dronning Tamara» som var inspirert av Russlandsreisen, men skrevet på Tranebjerg på den danske ø Samsø, hvor Hamsun flere ganger har bodd og skrevet. Hamsun nevner («I Æventyrland») at Tamara levet fra 1184 —1212 som dronning av Georgien.

«Dronning Tamara» er et romantisk skuespill om kvinnen, som er dronning også over sin mann prins Giorgi, og som ikke blir helt lykkelig i sin kjærlighet før Giorgi gjør opstand mot henne og kan betvinge henne både som hersker og som mann. Skuespillet har en klar og enkel handling; det østerlandske i skikker, omgivelser og drakter er meget nøiaktig skildret. På Nationaltheatret blev dramaet opført i 1904 med det praktfulleste utstyr teatret ennu hadde gitt noget skuespill og med musik av Johan Halvorsen. Dronningen blev spillet av Johanne Dybwad og de to menn som hun vakler mellem, av Egil Eide og August Oddvar. Opsetningens prakt og stykkets litt utvendige retorikk virket for overlesset til den spinkle handling. Der er mange fine vendinger i dialogen, og menneskeskildringen er klar og anskuelig. Men den historisk romantiske stil i skuespillet er ikke Hamsuns egen dypt personlige stil; derfor interesserer «Dronning Tamara» mindre enn Hamsuns andre skuespill. Man har inntrykk av at det har vært dikteren mer om å gjøre å gjengi det festlige og

overdådige i farver og former i solvarme egne hos skjønne mennesker enn å trenge dypt inn i deres sjeleliv.

En slik lengsel fra kulden til varmen er også kommet gripende frem i en av novellene i «Kratskog» som utkom samme år. Den heter «Solens søn» og handler om en maler, en stilferdig, uanseelig mann, som lider under den nordiske vinter så han ingenting kan foreta sig: «Med Vinteren fulgte alltid en ond Tid for ham, en Lidelse som var som ingen anden og som ingen anden forstod. De lange Aftener kom med sit Mørke og sin dumme og meningsløse Taushet, han kunde ikke arbeide i sitt Atelier, hans Sjæl gik i Hi og forblev stum.» Hvor dypt personlig denne stemning hos Hamsun selv er får man levende bevis på ved et brev, han tre år senere skrev til den tyske oversetter av «Det vilde Kor», Gøbel, og hvor Hamsun bruker næsten samme uttrykk: «Vinteren er min haardeste Tid, jeg liker ikke Sne, jeg pines ved Synet av den . . . .»

I «Solens Søn» skildres denne dumpe og pinefulle stemning inngående. Men så, endelig, er vinteren forbi: «En Nat hørte han en smældende Lyd på sit Vindu, han reiste sig op og lyttet, det var Regnet! Det rislet en forunderlig Glæde igjennem ham, han kastet Klærne på sig, ilte ind i sit Atelier og tændte alle sine Lamper. Hans Hjemve til Sommeren slog ut i lys Lue, alle hans bundne Kræfter løstes og han kastet sig i samme Nat over sit Arbeide. Syner og Røster fra varme Egne strømmet imot ham langt borte fra og fyldte ham . . .» Nøiaktig tilsvarende stemninger skildrer Hamsun i brevet til Gøbel: «Ved Værforandring, naar det begynner at regne paa Sneen, et litet Pip av en Fugl i et Træ eller

Blomsterduften av visse Parfumer gjør mig godt for en kort Stund, ofte hænder det, naar en Flue summer i Vinduet, at der går en liten rød Glæde gjennem mig ved Erindringen om den Sommer, som nu ligger under Sneen.»

Årene omkring århundredeskiftet var en rastløs, flakkende tid for Knut Hamsun, en kafé- og pensjonattilværelse uten noget sterkt indre press av inspirasjon; han følte en nordisk vinterkulde om sig også på annen måte enn rent legemlig. Firtiårsalderen var nogen urolige, vanskelige overgangsår for ham. Begge hans to romantiske skuespill er forsøk på å befri sig for kulden ved dikteriske pilgrimsreiser til solvarmen: «Munken Vendt» er reisen til midnattssolens fabelland fra ungdommen, slik som han drømte om det også i «Pan» og «Victoria», som et kjærlighetens drømmerike — i «Dronning Tamara» hensetter han sig til de solriker, han nylig har sett. Begge skuespillene er skrevet av en «Solens Søn».

VII

I «Det vilde Kor», som utkom året efter, i 1904, har Knut Hamsun samlet sine beste dikt fra hele det siste 10-år. Endel av dem var trykt før; de fleste var nye for almenheten. Med denne diktsamling stod Knut Hamsun med et slag i første rekke blandt Norges lyrikere. Diktene var allesammen lykkelige reiser bort fra kulden, til fantasiens sol-land.

I et brev til sin tyske oversetter av diktene, Gøbel, (1908) har Hamsun skrevet: «Enhver Poet vet, at Dikt blir til

under et sterkere eller svakere Pres av Stemning. Der nynner en Lyd i en, der kommer Farver mot ens Øine, man kjenner at der risler noget i ens Indre. Det kommer an på, hvor varig denne Sindstilstand er; jeg har — i gode Øieblikker — vært ute for at jeg slet ikke faar et Vers færdig, før det næste strømmer paa, jeg maa da springe over det halvfærdige Vers og begynne paa et nyt længer nede paa Papiret, ja ofte staar der bare en løs Linje hist og her, som ikke har fulgt med i den store Strøm. Og skulde jeg saa utgi dette ufullkomne Utkast? Det vilde hverken tilfredsstille mig selv eller Leserne. Saaledes faar jeg en Mængde Vers liggende, som ikke kan utgis, før Formen er forbedret . . . Om Sommeren har jeg min bedste Tid. Mange av mine Vers blir til, naar jeg ligger paa Ryggen i Skogen. Jeg prøver at komme mig langt væk fra Mennesker og fra Erindringer om det moderne Liv, jeg hensætter mig til min Barndoms Dager, da jeg gik og gjætet Kreaturene derhjemme. Det var da min Naturfølelse vaaknet — hvis jeg har nogen — jeg levte ialfall fra lite Barn paa Græssletter, i Skogen og i Fjeld.»

Der er dikt i «Det vilde Kor», som er fullendte vidundere. Der er «Skjærgaardsø»:

«Nu glider Baaden
mod Skjærgaardsøen,
en Ø i Havet
med grønne Strande.
Her lever Blomster
for ingens Øine,
de staar saa fremmed
og ser mig lande.

Mit Hjerte blir som
en Fabelhave
med samme Blomster
som Øen eier.
De taler sammen
og hvisker sælsomt,
som Børn de mødes
og ler og neier.

Her var jeg kanske
i Tidens Morgen
som hvid Spiræa
engang at finde.
Jeg kjender Duften
igjen fra fordum,
jeg skjælver midt i
et gammelt Minde.

Mit Øie lukkes,
en fjern Erindring
har lagt mit Hode
ned til min Skulder.
Saa tætner Natten
ind over Øen,
kun Havet buldrer —
Nirvanas Bulder.»

Dette dikt er født av stemningen så enkelt og levende, at det ikke kunde tenkes anderledes — like så naturlig og ufattelig som et levende barn fødes. En stemning, som man finder igjen hos flere av de beste i 90-årenes norske og danske lyrikk — Stuckenberg, Johannes Jørgensen, Vilhelm Krag — har aldrig vært uttrykt så ømt og enkelt før.

Der er andre strofer, og hele dikt, som minner endel om Holger Drachmann. Hans festlige færd, hans lystige forsorenhet og hans protest mot all grå hverdagslighet gjorde sterkt inntrykk på Knut Hamsun i denne tid, da han selv i mangt og meget gjennemgikk en romantisk krise. «Dronning Tamara» var ikke fritt for å være påvirket av Drachmann — innledningsdiktet «Alrune» også. I «Himmelbrev til Byron» hånes de forsiktige nutidsdiktere — i den satiriske ånd fra romanen «Ny Jord» og fra foredraget i Det norske Studentersamfund:

«Nu vandrer saa varlig den Digter frem
og steller sig venlig med Folk og Teater
— — —
— — —
Hver Jul faar han færdig sin gode Roman,
saa passelig dyr og saa passelig modig . . .»

Også Bjørnson er blandt dem, som der gjøres åpenlyst narr av i dette dikt. Og efter nogen skjønne strofer med hyldest til Byron og hans lyrikk ender det med en hilsen til Drachmann:

«Naar kommer du atter, du store Kjætter?
Her lever kun én, som din Tone tar,
den deiligste Stemme paa Jorden var,
din graanede Broder paa Danmarks Sletter
— den siste Sanger i Lande.»

I en artikel i «Forposten» kort efterat diktsamlingen var utkommet forklarte Knut Hamsun sin frontforandring til Bjørnson. Det var hans sviktning i unionspolitikken i 1903, som hadde forarget Hamsun så dypt; istedenfor å holde på at Norge skulde ta sin rett overfor Sverige, var Bjørnson

begyndt å ivre for, at man skulde «bare forhandle». Og nu, i desember 1904, fikk Bjørnson Nobelprisen av Det svenske akademi, og reiste til Stockholm og sa ord om unionen, som forarget norske venstrefolk dypt. Hamsun så i sin artikkel Bjørnsons politiske frafall og prisbelønningen i sammenheng: «De er blitt gammel, Mester, det er Saken. Og gid, De ikke var blitt gammel!» Bjørnson bruker nu sin siste opblussen til å vise, at har han vært «Mand for at utføre en stor Manddoms Gjerning», så skal han nu «være Kjæmpe til at ødelægge den.» Med heftig bitterhet legger Hamsun til: «Alderdommen tror altid at den blir visere og visere, mens den i virkeligheten blir dummere.» Og han ender artiklen med å minne om, at Bjørnson i sin tid, da Johan Sverdrup sviktet, «måtte gå over havet til Gladstone» og skifte heros. «Det er ingen kjært at maatte udvandre med sin begeistring og sin Tro». Hamsun var også gått over havet — til Drachmann.

Men riktignok inneholdt «Det vilde Kor» allikevel fremdeles Knut Hamsuns deilige, bare to år gamle dikt til Bjørnstjerne Bjørnson, fra festskriftet til hans 70-årsdag i 1902 — den stolteste og rikeste hilsen, en dikter nogensinne har fått fra en dikter. Diktet er skrevet i tre forskjellige versemål — Hamsun begynner likesom op igjen og op igjen, hver gang ut fra en ny inspirasjon, å besynge sin ungdoms og sin manndoms helt. Først kraftig, festlig, Bjørnsonsk i tonen:

«Vi nævner et Navn —
straks syder der mod os
i Kornakres Guld,
det leker i Skoge,
det lukter av Muld.

Sol dirrer om Dagen
Dugg driver om Kvæld,
det suser i Fjæld.»

Så efter de tre første versene i denne tonen — et nytt dikt i lange, bølgende rytmer: den utførlige skildringen av, hvem Bjørnson er og hvorfor han elskes:

«Idag skal du vækkes av Tusener foran Altanen . . . .»

Ironisk får han sagt Bjørnson etpar sannheter, midt i den henrevne begeistringen. Og så tilslutt de ømme, rungende rytmer i minnesmerket, eftermælet, som reises ham i levende live, med de deilige slutningsstrofene:

«Saa en Kvæld vil Stumhet ruge
langs vor lange Kyst.
Fjældet staar og lytter, bier —
ingen svarer, Landet tier.
Naar han tier, blir der tyst».

I sin tale på den store festen samme dag nevnte Bjørnson først og fremst Hamsun, foran alle andre, og klaget over at han ingen steder var å finne, så han kunde få takke ham.

Og nogen år efter «Det vilde Kor», da 1905 var over, vendte Hamsun tilbake til Bjørnson som sin helt.

Der var endel dikt i «Det vilde Kor» i en endommelig tone og rytme, som dengang var aldeles ny, men som siden er blitt meget kjendt — en tone som denne:

«Til Frøken S * * *
De skriver det er dumt av mig at holde mig saa kry;
endskjønt man slaar mig ned i mange Blade,
saa løfter jeg mit Hode «som en Nar op mod Sky.»
— Ja Gudskelov, mit Sind er av de glade.

Men noget har De Ret i: at jeg ikke er «av Navn» —
en Lod som ellers heldigvis er fleres.
Men jeg har hele Tiden bittert følt det som et Savn.

For det er efter Navnet vi takseres.
Og tænk, i hvilken Grad det vilde været mig til Gavn
om jeg eksempelvis har baaret Deres.

Men jeg er lykkelig i Kvæld, for jeg har nye Sko!
og endda har jeg Penge i min Taske,
og endda kan jeg klare mig en Maaned eller to,
og Lyset brænder festligt i sin Flaske.»

Ikke sant, tonen er kjent — det er Herman *Wildenveys* egen slentrende, forsorne, syngende tone, en ny ekte norsk versestil, slik som vi kjenner den fra hans første diktsamling «Nyinger» — den som utkom i 1907, tre år efter «Det vilde Kor»! Om det så er titelen «Ved Nyingen» har Hamsun den som overskrift på et av sin boks beste dikt. Også etpar andre av diktene: «Alle borte» og «Undskyldning» er hvad vi vilde kalle typisk Wildenveyske.

Der ligger aldeles ikke det minste nedsettende for Wildenvey i det; han har utviklet denne form til et sant mesterskap, og den er helt oprinnelig uttrykk for hans eget gemyt. Men det viser, hvor stor Hamsun er som artist: her har han med etpar dikt innledet en hel ny gren av den norske lyrikk — ut gjennem Wildenveys mange efterlignere!

Og for ikke å vedbli å gjengi og gjengi alle diktene — tilslutt bare et, som Olaf *Bull* sikkert gjerne vilde ha skrevet — Abdullas Haab:

«Nu slutter alt Sommerens Liv iaar
og Løvet rødmer og gløder.
Det er som om Sorbustræerne staar
i grønne Skogen og bløder.
De staar i Olivenskogen som Saar
som ingen binder og bøder.

Det ringer til Lik i et nær Kapel,
det lyder saa vildt og øde.
Det er som en Røst foruden Appel
at møde til sidste Møde.
Lad ringe saa flittig! Farvel, Farvel,
imorgen ligger vi døde!

Der venter en Verden bak Verden her
hvor Fabelhaverne suser.
Der venter en Bolig med Rum til hver
som Menneskens Sjæle huser.
Der synger Musik i Kilderne der
og Paradisfugle bruser.

De Hurier staar i Olivenlund
som Liljer i Morgenrøde.
Med Øine som Stjærner og Smil om Mund
de gaar sin Elsker imøde.
O, ringte nu Klokken i næste Stund
for mig som den første døde!»

Et slikt udødelig dikt, så dypt og skjelmsk, så enkelt og fantastisk, er alene verdt hele reisen til Balkan og Orienten; og det opveier mange ganger alle aktene av «Dronning Tamara.»

VIII

Gyldendals forlag, som Hamsuns bøker forlengst var gått over til, utgav i de dagene en illustrert serie av korte fortellinger, som het «Nordisk Bibliotek». Peter Nansen, som Hamsun nu hadde å gjøre med som forlegger, bad ham om å skrive en bok til denne serien. En ikke for tykk bok, heller ikke for oprivende for det store publikum — en elskverdig bok Knut Hamsun skrev «Sværmere». Den kom ut i 1904, illustrert av Louis *Moe*.

Hamsun holdt, hvad han hadde lovt — som han alltid pleier. «Sværmere» *var* en elskverdig bok, som kunde leses i familiekretsen. Da han sendte Nansen manuskriptet, skrev Hamsun et fandenivoldsk brev samtidig, hvor han sa, at det var godt han måtte stanse nu, siden boken ikke skulde være tykkere — for hadde han kunnet følge sine personer videre, vilde der ha hendt dem forferdelige ting: prestefruen vilde blitt voldtatt i næste kapitel; der vilde i det hele ha foregått alle mulige redsler, som han disket henrykt op med i brevet, og som nok skulde komme i en fortsettelse!

Det var et brev av godt humør; og det samme er der i «Sværmere». Det *er* en solstrålefortelling; men den er allikevel ubetinget av Hamsun og ingen annen. Handlingen foregår i Nordland, hos handelsmann Mack; men ikke hos Mack på Sirilund, han som forekom i «Pan», og som siden skulde komme igjen i «Benoni». Nei — «Sværmere» foregår hos Mack på Rosengård, en bror av den andre! Også han er stor og mektig handelsherre, som har en stolt datter; men det er ikke Edvarda; det er bare Elise — et venlig navn: Elise i Rosengård. Idyll!

Illustrasjon av Louis Moe til «Sværmere».

Fortellingen er muntert og lekende fortalt. Helten er den store telegrafist Rolandsen med de svære skuldre, en godmodig kjempe med sprudlende innfall, stolt og undselig; men medgjørlig tilsist, så han og Elise *får* hverandre. «Det var det sørgelige med Rolandsen, at han blev saa langsomt sint». Ganske henrivende er hans slagsmål med kjempen Ulrik beskrevet; hele boken tindrer av små fyndige munterheter. Og så er den, tross sin bevisste solstråletendens, det første tilløp til en bredere, jevnt fortellende skildring av nordlandsk folkeliv og enkle menneskeskikkelser, gjengitt med lun ironi. Boken er litt av en bebudelse.

IX

Mens han ennu var i 30-årsalderen, skrev Knut Hamsun ofte i sine bøker om en «firti År gammel» mann som en særdeles aldrende herre. Et par måneder før han selv blev 40, holdt han sitt foredrag i universitetssalen i Helsingfors (i mai 1899), hvor han bestemt anslog «åndens avblomstringsalder» til 50 år. Det samme gikk «Aftenrøde» ut på.

De næste årene før og efter århundreskiftet blev for ham på mange måter en krisetid. Han var gift og hadde hjem, snart i Kjøbenhavn, snart i Kristiania; men han flakket, og han levde meget ute på kaféer. I 1903 og 1904 fikk han Houens legat for å reise ut. I Kjøbenhavn var Hamsun mest på kafé

Bernina; i Kristiania mest på Grand, Tostrupkaféen og Boulevard, i «det mørke hjørne»; hvor litteratene samlet sig: Nils Kjær, Hjalmar Christensen, Bødtker, Nærup og andre. Hans Aanrud var en av Hamsuns beste venner både fra Kjøbenhavn og Kristiania; hans hjem i Kristiania var en tid aftenens samlingssted. Aanruds spisebord het «Bankplassen», fordi man spilte «bank» der — et enkelt og primitivt hasardspill. I lettlevende litterært interesserte grossererkretser, hvor Hamsun også kom, var det mere kontinentale poker yndlingspillet. Hamsun var glad i den nervepirrende og nervestillende spenningen ved spill. På utenlandsreiser, især i Frankrike har han vundet og tapt titusener i spillebanken. I sin Kristianiatid var han også en lidenskapelig keglespiller.

Alle misstemninger mellem Hamsun og hans kolleger fra tiden omkring «Ny Jord» var nu borte; når han kom, blev der fest: lange bugnende border med champagne eller whisky for alle, som vilde; Hamsun øste ut og var vert, brukte penger og lånte bort penger.

I 1904 skrev han endel meget vittige artikler i middagsbladet «Forposten», hvor Hjalmar Christensen var medarbeider, deriblandt en «Bohêmer», som forsvarte Andreas Haukland mot spissborgerlige angrep for et kaféslagsmål i Kjøbenhavn.

I Kjøbenhavn falt Hamsuns egen festlige ubendighet kanskje mest i øinene. Den svenske kunstner Rikard *Lindstrøm* gjengir i «Literaturen» i 1919 en erindring om Hamsun i 1903: «Hamsun gick arm i arm med Thomas Krag over Raadhuspladsen i København. Frejdigare, resligare och grannare karlar kunde danskarne knappast se. Hamsun i sin långa ulster, uppknept och blésande för vinden, pipan i den

energiska munnen och i den vackra blicken en underlig skalck, som lyste lång väg . . . De begge herrarna kommo säkert från en bättre lunch. Det kunde man förstå av det överlägsna och gudomligt fräcka sätt, med hvilket de skämtade med de goda borgarna. Jeg fick genast en idéassossiation med Johan Banér och Lennart Torstenson, när de under 30-åriga kriget tågade inn i en erövrad stad.»

Men det store herlige minnesmerke over de Hamsunske festligheter, gripende som oltidssagn om drikkelagene i Valhall, har Johannes V. *Jensen* reist ham i sit groteske heltedikt «Helled Haagen», en hel Hamsunapoteose. Det begynner med langsomme forberedelser; men så:

«Vel. Ved den femte Whisky
peger hans pønsende Næse
ud mod tændte Lygter;
Lossen vejrer Lystighed.

Haardusken paa hans Øre
dirrer ved Tanken om Daarskab,
han strækker de knagende Poter,
kruser til Smil sine Knurhaar.

Henslængt i Taksametren
maler vi ud i Mørket.
Haagen ønsker at mætte
med Lykke enhver vi møder

Haagen inddrikker dristig
den dunkle Vellugt på Strøget.
Natten er blaa og lun
og lys som en mættet Længsel.

Bad vi en Bøn ved Altret
i diverse Bevertninger?
Vandt vi en Opvarters Venskab?
Ak, jeg ved det jo ikke!

(Skade at Skjalden som oftest
segner tidlig i Slaget.
Derfor tales med rette
om taagede Traditioner.)

Spilled vi Kegler saa Kuglerne
sprang og splintrede Bagvæggen?
Bravo! Battaljon!
Blev vi hældt ud af Banen?

Søgte vi siden stridslystne
bort fra Byens Centrum,
indtil omsider vi endte
ude paa Roligheden?

Der slog vi i os Champagne!
Der besaa vi Syngepigerne . . .
Pludselig hører jeg Haagen
le saare huldsalig!

Han har besluttet at sejre
(nu begynder Slaget).
Først hiver han henrykt
sin Hat op paa Scenen.

Derpaa flyver Paraplyen,
som Pigerne ogsaa parerer,
(smilende: Dette er Alvor!
Dette er endelig Elskov!)

Se, men nu *reiser* sig Haagen!
Han rager op, rank.
Jeg ved ingen i Verden,
der reiser sig vældigere!

Han staar bringebred
og blid, han brasker,
han eier hele Hytten . . . .
— — — —
— — — —

Saaledes staar han og syner
skøn, i Skandinavien.
Lokken er lønlig graanet,
men han lyner af Ungdom.

Ingen fik avet denne
gigantiske Dreng for Alvor.
Ingen kritisk Pauper
fik plyndret ham for hans Purpur . . .»

Dette er ikke en tredjedel av versene, som alle er like festlige. Efter mange eventyr kommer de hjem:

«Aldrig vil jeg forglemme
din Sjæl af Guld, du Gavmilde,
da du omtrent døende
af Træthed talte for Ingen!
— — — —
— — — —

Hvor du da talte tindrende
i dit titaniske Lune!
Hvor du vævede Vildskab og Inderlighed
sammen til et sublimt Vanvid!

Petersens hotel i Drøbak, hvor Hamsun bodde mens han bygget «Maurbakken». Hamsuns værelse i annen etasje ×.

Aldrig blev bedre Hjærne
baaret af bedre Helbred!
Aldrig forkyndtes Livslysten
af kælnere Krigerhjærte!»

Der er blitt diktet skjønt og følt til Knut Hamsun siden — av Drachmann, av Wildenvey, av Gabriel Scott. Men den fandenivoldske beundring i Johannes V. Jensens heltedikt bærer allikevel prisen.

X

I 1905 vendte Knut Hamsun hjem til Norge. Han vilde ha sit hjem i Drøbak, kjøpte et hus og bygget det om efter sit eget hode — det skulde være lunt og festlig, med søiler.

Villa «Maurbakken» som Knut Hamsun opførte i 1905 og en kort tid bebodde i Drøbak.

Mens han lot bygge, bodde han på hotell i Drøbak. Utover våren var han, som alle, voldsomt optatt av de politiske begivenhetene. Hamsun var selvfølgelig, nu som før, av dem som holdt på helt opgjør med Sverige straks — ingen ny forhandling, efterat den siste var gått istykker, heller et ærlig brudd av hele foreningen.

Endel av hans gode venner — Sigurd Bødtker, Christian Dybwad, Nils Kjær, Jac. Worm-Müller — utgav det lille 4-sidede politiske flyveblad «Strax», som kjempet for aksjonslinjen. Der kom 4 nummer, alle i løpet av mars måned; de tre siste blev innledet med politiske dikt av Knut Hamsun; de var i virkeligheten det verdifulleste innhold i bladet.

Nede i Drøbak, hvor Hamsun bodde, hadde han situasjonens alvor like innpå sig; rett overfor byen lå Oscarsborg,

som skulde forsvare innløpet til hovedstaden, om det blev krig — og kommandanten på festningen var selve oberst Georg *Stang*, alle nasjonalisters helt, han som var blitt symbolet på modig tross mot svenskerne. Ofte om aftnerne gikk Knut Hamsun ute med sin venn postmesteren i Drøbak og så lyskasterne fra festningen spille over fjorden og åsene.

Hamsuns første dikt i 1905 het «For Norge». I tre vers skildrer han først, hvordan selve det norske folk — skogsmannen, fiskeren, bonden bak plogen — ikke enser svenskernes trusler. Og så heter det:

«Det tramper av vældige Støvler i Øst — tramp frem!
Saa tidt vore Fædre stod en imot to
til Tider stred Nordmænd foruden Sko,
end turde vi ligne dem!
Lad trampe de vældige Støvler i Øst!»

Det annet av diktene i «Strax» talte først hånlig om de gamle, som var falt fra (Bjørnson); men hyldet så med begeistring Georg Stang — «en rakrygget norsk kommandant!»:

«Jeg hilser dig dybest av Hjærtens Grund
paa yngres og ældres vegne.
Vort Ja, hvis du kalder en Alvorsstund
Skal svare fra hundred Egne.
Dit Ord er saa jævnt og saa stor din Ro,
en Mands med en Vilje af Jærn.
Du reiste i Landet den sunkne Tro:
et Norge med Nordmænd til Værn!

Slig Vaar der vil komme tillands iaar!
Alt er det, som Klokkene ringer.
Det gamle af Dage faldt om igaar
som fejet af store Vinger.
Og Fjældet steg glitrende op af Hav,
dets Snetinde rakte mot Sky.
Du Arbeidet delte, som Seiren gav:
et Norge med Ære paany!»

I disse toner tok Knut Hamsun arven op efter den unge Bjørnson og sang slik som han *vilde* ha sunget, om han fremdeles hadde vært ung. Og det blev ungdommen som seiret; den politikk som Knut Hamsun og Gunnar Heiberg var talsmenn for våren 1905 førte frem til 7de juni og til et fritt og selvstendig Norge. Det var det, Hamsun var vendt hjem til.

Opbrudd fra bylivet

I

Lenge kom Knut Hamsun ikke til å bo i sitt nye hus i Drøbak. Kort efter at de var flyttet inn blev Hamsun og frue enige om å opløse sitt ekteskap, i 1906, og huset blev solgt. Hamsun bodde igjen i hoteller og pensjonater, en lengere tid på Nordstrand. Han levde på kaféer og på reiser. I 1905 hadde han utgitt en ny samling fortellinger og skisser «Stridende Kræfter», som blandt annet inneholdt de lyriske reiseskildringene «Under Halvmaanen», med mange utfall mot amerikanismen i den moderne kultur og med en lovprisning av det fine, stemningsrike og kontemplative liv i østen. Boken ender slik:

«Islam bar engang en høi og fin Kultur. Med Konstantinopel som Hovedstad i en muhamedansk Føderation vilde Østens og Vestens Civilisationer blande sine Kilder og muligens bringe en ny Kultur til at bruse i levende Strømme. Det gis Daarer, som ikke er istand til at se Verdens Frelse og Fremtidens Liv bare i Jærnbanebygning og Socialisme og amerikansk Brøl, den nye Kultur kunde saa være disse Daarers. Den kunde staa der som en liten Kuriositet som Verdens Milliardærer hadde Råd til at holde.»

Det er en mild og litt trett tone. Bruset, rastløsheten, den romantiske krisen, som herjet Hamsun fra begynnelsen

av de vanskelige firtiårene, da han vilde være ung ennu og ikke riktig *følte* sig ung lenger — alt dette var så smått kommet på avstand for ham. Nu begynte han å finne sig selv igjen og å merke at han selv var blitt en annen. Sammenhengen var der allikevel. Det klødde i sårene ennu; men de var begynt å gro.

«Under Høststjernen» som utkom i 1907 er en høist interessant overgangsbok i Knut Hamsuns diktning. Han prøver å finne en ny form for sin livsfølelse, en form som nu kan passe ham og bringe harmoni i sinnet igjen. I den tidlige ungdommen var stormen og bruset den *naturlige* uttrykksform for hans krefter — en pågående, disharmonisk kamp mot tilværelsen var i god harmoni med gjæringen inne i ham selv. Nu klarner det i ham.

Å *begynne* på en bok er alltid det vanskeligste for Hamsun, det tar lengst tid. Og det er rimelig nok. For alle hans bøker har grunnstemningen gitt i *anslaget*, i begynnelsen. Det er spiren som boken skal vokse frem av. Og gjennem sin intense naturfølelse gir Hamsun ofte hele følelsesgrunnlaget, ved sitt forhold til den årstiden da boken begynner. Nu føler han sig «Under Høststjernen»:

«Sjøen laa speilblank igaar og den ligger speilblank idag. Det er *Indian Summer* og Varme paa Øen — og o hvor det er Mildhet og Varme! — men det er ingen Sol. Mange Aar er gaat siden jeg var i slik Fred, kanske tyve eller tredive Aar, kanske i et tidligere Liv. Men engang før, tænker jeg, maa jeg vel ha smakt denne Fred, eftersom jeg gaar her og nynner og er henrykt og bryr mig om hver Sten og hvert Straa og disse synes at bry sig om mig igjen. Vi er kjente.»

Det er en helt annen naturglede enn den erotiske vårjubelen i «Pan»; det er en ganske motsatt stemning av oprøret mot høstens opløsningsverk i «Sult». Det er kontemplasjon, østerlandsk stemningsfordypelse. Men det minner litt om barnets trygge glede i skog og mark, som Hamsun hadde følt i guttedagene.

«Gakgak, gakgak! sier det langt borte. Jeg kjendte Lyden, det var Graagaasen. Vi lærte som Børn at folde Hænderne og staa stille saa vi ikke skulde skræmme Graagaasen naar den drog forbi — jeg har intet at forsømme med det og gjør det samme nu. En bløt, mystisk Stemning flakker gjennem mig, jeg holder Pusten og stirrer. Der kommer den, Himlen ligger tilbake efter den som et Kjølvand. Gakgak! sier det over vore Hoder. Og den herlige Plog glider videre under Stjærnerne . . . .»

Denne halvgamle mannen, som «Under Høststjernen» handler om, er selv ganske klar over at han prøver en kur med sig selv: «Se nu er jeg borte fra Byens Larm og Trængsel og Aviser og Mennesker, jeg er flygtet fra det altsammen fordi det igjen kaldte paa mig fra Landet og Ensomheten, hvor jeg er fra. Du skal se det kommer til at gaa godt tænker jeg og har det beste Haap. Ak jeg har gjort en slik Flugt før og er atter vendt tilbake til Byen. Og er flyktet igjen.»

Denne gang er han flyktet — til Toten. Riktignok begynner boken ved sjøen; men snart er vi allikevel i skogene oppe ved Skreia, hvor Hamsun var på veiarbeide i 20-årsalderen. Og da de spør, hvad han heter, svarer han Knut Pedersen fra Nordland. Og han bor først hos en gammel kone

Pensjonatet «Utsikten» på Nordstrand, hvor Hamsun bodde i 1906.

— som på Toten. Han møter sin kamerat veislusken Grindhusen igjen, som eldre mann, temmelig hejret og utslukt. Men i ham selv ulmer og knitrer det stadig.

Han er ute for å finde sin primitivitet igjen. Efter gammel vane går han straks op på kirkegården; han leter efter en negl, som han vil felde inn i et pipehode: «Var det mulig vilde jeg ogsaa prøve paa at oparbeide i mig litt Følelse for Kirkens Hellighet og Rædsel for de døde; jeg husket fra langt, langt tilbake denne dype og indholdsrike Mystik og jeg ønsket mig Del i den igjen. Naar jeg fandt Neglen vilde det kanske rope fra Gravene: Det er min! Hvorpaa jeg vilde slippe den rædselsslagen og ta tilbens.»

Så vandrer han sammen med en kamerat fra gård til gård, gjør forskjellig slags arbeide, og skildrer det med den forunderlige Robinsonaktige opdagergleden, som meddeler sig

til leseren og gjør de hverdagslige virksomhetene spendende og interessante. Det er noget av Hamsuns farsarv efter Skultbakkefolkene, som var flinke med henderne og tusenkunstnere i å få alting til. Fantasien, historiene og skrønene er morsarv fra Garmoslekten, «Vetl-Træin»s slekt.

Hvad skjer der omkring på gårdene? Naturligvis skjer der, at han blir forelsket — i den ene og den annen; og de i ham igjen. Nogen egentlig skjebne blir ingen av kvinnerne for ham. Men én, fru kaptein Falkenberg, gjør litt mere inntrykk på ham: «Hun var lyshaaret og stor, venlig som en ung Fole.» Det er en ny type — meget fjern fra Edvarda, Teresita, Victoria. Hun heter også rett og slett Lovise.

Tiltrekningen er gjensidig. Men fru Falkenberg opdager ham i natlig møte sammen med prestefruen; og hun trekker sig tilbake. Og så vokser hun, som han ikke kan få, til å bli den eneste for ham. Gjennem de pussige, lunefulle skildringene av vandringer og av arbeidet med en merkelig skogsag — som Hamsun også i virkeligheten har opfunnet og er meget stolt av — og med å legge vannledninger som i «Bjørger», slynger sig samtidig beretningen om hans stigende forelskelse og uro. Fru Falkenberg reiser til byen — og han drar efter. Atter på kafé, atter flink kurtisør overfor damene; men med en bitter baktanke: «Ai, hvor det er vanskelig at klare den skjæbnesvangre Overgang til Alderdommen paa en vakker og stille Maate. Krampagtigheten indtræder, Sprællet, Grimaserne, Kampen med de yngre, Misundelsen.» Typiske trekk fra mannens «farlige alder» i slutten av firtiårene.

Hun flykter fra ham også i byen og reiser. «Saa blir det mere Vin og saa blir det Whisky. Og saa blir det Masser

av Whisky. Og det blir en En og tyve Dages Rangel igjen hvorunder det sænker sig et Forhæng ned for min jordiske Bevissthet . . . Saa en Dag blir det vel for kjedelig at være bevisstløs længer og jeg reiser atter ut paa en Ø.»

II

Våren 1907, samme år som «Under Høststjernen» kom ut, holdt Hamsun atter et foredrag i Studentersamfundet i Kristiania. Han bodde på Nordstrand. Foredraget het: «Ærer de unge». I en tilspisset foredragsform, som egget til motsigelse, var det de samme tanker om alderdommens evneløshet og ungdommens åndelige overlegenhet, som han flere ganger hadde fremsatt før. Der blev en forarget avisdiskussjon om foredraget; fedre og især mødre var dypt rystet over den umoralske lærdom, Hamsun kunde finne på å gi de unge studentene, som heller burde få vite, at de skulde hedre sin far og sin mor.

Om sommeren 1907 flyttet Knut Hamsun op til Kongsberg og blev boende der i et års tid. Han bodde på Britannia Hotell, som nu heter Victoria Hotell — efter hvad det påståes er det omdøpt efter Hamsuns lille datter Victoria, som bodde hoss ham og dengang var 5 år gammel. Hamsun blandet sig lite med byens folk, men satt på sitt hotelværelse og skrev. I kjelleren drev han med litt snekkerarbeide; og han forsøkte sig også som landskapsmaler. Han eier selv et meget omhyggelig og naturtro utført landskap av utsikten fra sitt vindu på hotellet. Om aftenen spilte han ofte et stilfærdig spill dam med byens venstreredaktør Vanberg. Når han

arbeidet, drev han ofte frem og tilbake på broen over Nybrofossen av den store elven, Numedalslaagen, som strømmer gjennem byen.

En tysk journalist, som besøkte Hamsun i Kongsberg sommeren 1907, har fortalt om et besøk hos Hamsun deroppe:

«Let og naturlig begynner Hamsun samtalen:

— Jeg holdt på med å snekkerere, det er morsomt. Et stort bord, som på den ene siden har et skap med mange skuffer. Jeg er jo arbeidsmann — sier han og viser frem sin mægtige, trælete hånd og sit kraftige senete håndledd.»

Senere går de en tur gjennem byen, stanser på broen over den svære brusende fossen like ved hotellet: «Da kom der to små gjeter henover mot oss, drevet av et nesten likeså litet menneskeparr — en liten gutt og en liten pike. Hamsun stod fullstendig grepet av disse to. Han stiller dem hundrede spørsmål på kryss og tvers, og i et stormløp hadde han fått alle deres betroelser. Men de små var fortere tilbens enn vi, vi måtte løpe for å holde skritt med dem. Og med ett var de forsvundet over et gjerde. En stund efter fandt vi dem igjen i en have. — Jeg har også en liten pike, sa Hamsun — hun har aldrig sett en gjet. Hun kjenner gjetene bare fra eventyrboken. Kunde hun få lov å komme og leke med dere?

Hamsun hadde tatt sin lille pike med til Kongsberg. Hun stod under en barnefrøkens beskyttelse og het Victoria . . .»

Synet av gjetene vakte sikkert Hamsuns minner om sin egen gjetertid som barn hjemme i Nordland; og han vilde gjerne vise sitt eget barn gjetene. I det hele spilte minnene fra Nordland stor rolle for ham nettop da.

Hotell «Britannia» på Kongsberg, hvor Hamsun bodde 1907—08.

Gyldendals forlag utgav på denne tid Hamsuns Samlede skrifter; han fikk korrekturen op til Kongsberg. Han skrev til direktør Swanstrøm, at han kunde ha god lyst til å ta «Sværmere» ut og fortsette den med 10—12 ark til — som han halvveis spøkende hadde skrevet til Nansen om, dengang den kom ut. «Skælmeri og godt Humør skulde der bli for Resten som for det foregående.» Denne plan blev der ikke noget av — heller ikke nu av å fortsette «Under Høststjernen» med «En Vandrer spiller med Sordin», som han var begynt på[1]. Men den nye boken, som Hamsun nu skrev, var i slekt med

[1] At Hamsun la bort fortsettelsen av «Under Høststjernen» for en helt *ny* bok, kom også tildels av den rent praktiske grunn, at han hadde sluttet avtale med en ny russisk forlegger og var blit enig med ham om å sende manuskript før boken kom ut på norsk — så kunde den komme først i Russland og ikke stjeles fra norsk, som ofte var skjedd på grunn av dårlig rettsbeskyttelse. Men da skulde det helst være en helt ny bok, ikke nogen fortsettelse.

«Sværmere» — det var en bredt anlagt Nordlandsroman med mange mennesker i. Det var «Benoni»; den kom ut om våren 1908, og fortsettelsen «Rosa» kom til høsten samme år.

I denne store roman på to binn er Knut Hamsun med selv hele tiden i stilens friskhet og ynde, i iakttagelsenes ubønhørlige sikkerhet. Men han er der ikke som optredende hovedperson; han er der ikke engang som refser og belønner, som den der dømmer eller tar parti. Han er der bare som dikter — som skaper av menneskeskikkelser og deres lille verden.

Benoni er bondegutten med seig opdrift i sig, som vil frem i verden — akkurat den lille verden, som er omkring ham og som han lærer sig bedre og bedre å kjenne, og avpasser sig efter. Av og til blir han for glad over sitt held; han våger sig for langt og blir slått tilbake. Men det knuser ham ikke; litt efter litt retter han sig igjen og går på, med samme stille seighet. Han er rørende i sin enfoldighet; han er ekte og hykler aldri for sig selv. Han er ganske sund; ikke spor av «neurasteniker» — som Hamsun i denne tid stadig utskjelder sig selv — og ikke det aller ringeste fnugg genial. Forslagenhet mangler Benoni ikke; men den holder sig aldeles jevnt til jorden og når sine bestemte lave mål.

Det er litt ved ham som minner om opkomlingen Jacob hos Kielland; men Hamsun er på ingen måte satirisk og bitter mot sin helt; han skildrer ham bare, skaper ham levende med et velvillig ironisk smil.

Mens han arbeidet på «Benoni» skrev Knut Hamsun en av sine aller ypperste artikler, den om «Bondekulturen» i tidsskriftet

Maleri utført av Knut Hamsun i Kongsbergtiden.

Tilskueren. Det var en kritikk av Johannes V. Jensens bok «Den nye Verden», hvor den danske forfatter i sitt blendende virtuose sprog hadde forsøkt å bevise, at alle tiders vidunderlige fremskritt i kultur og vitalitet igrunnen var utslag av «bondekultur». Hamsuns varme anerkjennelse og stilferdige spott — i et lysende, levende sprog — er noget av det beste som er skrevet om Johannes V. Jensen som genial skildrer og overfladisk tenker. Og om bondens kulturinnsats sier Hamsun: «Hans Utviklingstrang bestaar prinsipielt i at hamle op nettop *saa* meget, at tilpasse sig efter den objektive Orden, som er Bondesamfundet. Bryder han ud af dette for at komme til mere Udvikling, mere Kultur, vil hans Seighed ogsaa her hjælpe ham frem. Men han stanser itide. Hvad er Maalet? Lad os sige: Bispestolen.» Dette er like fjernt fra Johannes V. Jensens nyromantiske bondekultus som fra Kiellands forargede satire. Det er simpelthen bare aldeles riktig — en «objektiv» dom.

De andre skikkelsene i «Benoni» og «Rosa» er også skildret og utfoldet levende, med smilende objektiv humor. Der er Mack, den store handelsmann på Sirilund, første gang skildret i «Pan», hvor han ogsaa i sin mektighet var selvhersker over bygdens piker og unge koner. Hans kontemplative livsnydelse er sybaritisk, men uten nogen genial stormende henrykkelse; han minner litt om en østerlandsk pascha i sin urokkelighet. Den uskyldige student Parelius i «Rosa» forteller om ham med hele spissborgerens skrekkblandede beundring: «Alle viste at han var et fryktelig Geni med Pikerne og en ren Tamp, saaledes var hans Natur. Det gik Rykter om hans varme Bad, at han laa paa Fjærdyne i Van-

Fra Kongsberg. T. v. broen over Nybrofossen, hvor Hamsun ofte gikk og drev frem og tilbake under opholdet 1907—08.

det, at han tok sine Bad flere Ganger om Uken iblandt, han likesom hadde en brændende Raptus til dem, og at han hadde baade en og to Piker hos sig under Badningen. Saa var han vel en vild Libertiner.» Nei — *vild* er Mack minst av alt; han er bare en tilårskommen mann med grådige drifter. Og han er klok, tilpasser sig efter omgivelsene, går nettop så langt som han kan beherske sine medmennesker — ja like til grensen, men aldri over den.

En sund natur er også Rosa, bokens centrale kvinneskikkelse. Hun er jevn, frisk, almindelig; men — tross all forfatterens velvilje overfor hennes enkle kvinnelighet er hun en farlig ting: litt kjedelig. Hun er en kvinne, som Hamsun ikke er forelsket i. Og vi andre blir det heller ikke.

Og efterat Knut Hamsun i hele romanens første del — «Benoni» — har utfoldet all denne sunde, objektive menneskelighet, er

det som han ikke riktig orker mere. I annen del, «Rosa», innfører han på en gang to mennesker fra sine forrige «subjektive» bøker: Edvarda kommer fra «Pan», og Munken Vendt vandrer uforandret fra sitt versifiserte drama like inn i romanens Nordlandsprosa. Interessantest er Edvarda; hennes heftighet og lunefullhet har fått nye toner av verdensklok spleen. Hun taler også i «Pan»s eget brusende sprog om Glahn, den eneste hun har elsket. Hennes urimelighet og «neurasteni» bringer liv og fart i de efterhvert litt søvnige forholdene.

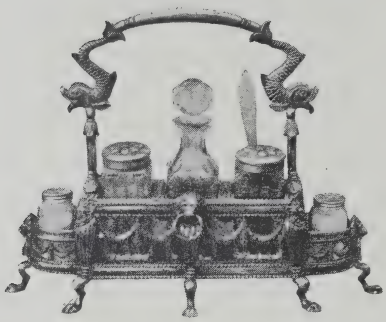

Sølvarbeide utført efter tegning av Knut Hamsun.

Men på *ett* punkt er Knut Hamsun ikke bare iakttager, men tar innerlig og heftig parti også i denne roman: det er mot alderdommen. Der lever hos Mack to imbecile legdslemmer, Mons og Fredrik Mensa; Hamsun feirer hele orgier av uhumskhet i å skildre dem. Gang på gang vender han med fryd tilbake til dette emne; der er en likefrem lyrisk henførthet i hans ubarmhjertige iakttagelser av disse halvt opløste menneskerester: «De er som to Døde fra Gravene, deres Fingrer har faat Makkens sagte Bevægelser. Naar Fredrik Mensa faar Øie paa noget langt borte paa Bordet som han ikke kan naa letter han sig som for at komme til det og husere med det. Hvad er det, hvad vil du? spør Datteren sagte og dytter til ham; hun stikker saa et Stykke Mat i hans Haand og han er tilfreds ogsaa hermed. Mons ser

venlig paa et Fat med Flæsk og begynner at rake i det; han hjælpes straks til en Skive. Mons ser på den, at den av en eller anden Grund var gjenstridig at faa Fat paa, men nu har han den; han belægger den godt med Smør og begynner at æte. Et Stykke Brød stikkes i hans Haand, Knoklene omklamrer Brødet og beholder det. Om lidt er Flæskeskiven fortæret. Mons stirrer efter den paa sin Tallerken, men den er væk. Du har Brød i Haanden, sier Undermøllerens Kone, og Mons er tilfreds ogsaa hermed og begynner at æte av Brødet . . . . Disse to Oldinger, oversmurt i Ansigtet med Fett, uhumske paa Hænderne, luktende av Ælde, utbreder ved den nederste Enden av Bordet en Motbydelighet uten Maate . . . .»

Endelig dør Mons: «De fandt ham en Dag liggende som sedvanlig med et Matstykke i Haanden og med et mæt Uttryk om Munden. Mons hadde ikke vært videre rørig i flere Aar, saa det var litt vanskelig at finde ut om han nu var helt livløs, og da man spurte Fredrik Mensa i den andre Seng: Skal tro at Mons bare sover? svarte Fredrik Mensa som almindelig: Sover? Saa lot de Mons ligge til næste Morning. Men da han endnu ikke hadde ædt Matstykket, var han visselig død.»

Den annen derimot vedblir uavladelig å leve:

«Saa ligger da Fredrik Mensa der i sit Kald og tuter sin hundske Idioti ind i Ørene paa det nyfødte Barn fra dets første Dag. Og Pikerne som bærer og bærer Mat i ham glemmer ikke at behandle ham med Agtelse og kalde ham Dokker.

Nu maa Dokker værsaagod spise, sier de.

Han faar et overmaate betænkt Uttrykk. Det er som om det gjælder hans Livsanskuelse.

Dæ, dæ, dæ, dæ, dæ, svarer Fredrik Mensa.»

Et hånligere og beskere svar var det ikke mulig å gi på all forargelsen over foredraget: «Ære de unge!»

III

Når tonen i «Rosa» med en gang blev så forskjellig fra den i «Benoni» — hetere, ømmere — og når der plutselig dukket op mennesker fra Hamsuns tidligere bøker i denne nye — så hadde det sin gode menneskelige grunn. Der var hendt ham noget. Han var blitt sterkt forelsket midt under arbeidet.

Det var om våren 1908, at Hamsun i Kristiania mødte henne, som skulde få den største betydning for hele hans senere liv. Teaterchef Vilhelm Krag vilde gjerne opføre «Ved Rigets Port» på Nationalteatret igjen; og han fortalte Hamsun at han tenkte på å prøve en ung skuespillerinne, som nylig var ansatt ved teatret, i Elinas rolle. Hun hadde før spilt den ved det Lavikske teaterselskaps turnéer både i danske og norske småbyer. Det blev avtalt, at Hamsun skulde komme op på teatret og snakke med den unge skuespillerinnen om rollen. Hamsun kom — og der blev ikke mere tale hverken om rollen eller om «Ved Rigets Port». Et Aar efter var Hamsun gift.

Fru Marie Hamsun er født 19. november 1881 i Elverum; hennes far trælasthandler Carl Andersen blev senere agent i Kristiania. Hun tok eksamen artium i 1901 på

Knut Hamsun og frue som nygifte.

Ragna Nielsens skole, var lærerinne i tre år, og blev så skuespillerinne, som hun helt fra ganske ung av hadde følt en brennende trang til. Hun reiste med Dore Laviks teaterselskap inntil hun blev antatt ved Nationalteatret. Det var et underlig treff, at Knut Hamsun, som helt fra ganske ung av hadde hatt en instinktiv uvilje overfor teater og skuespillervesen skulde bli gift med en skuespillerinne. Men det var meget naturlig, at han straks blev sterkt tiltrukket av den friske og umiddelbare kvinnelige charme hos den vakre og kloke unge dame — selv om han først traff henne på teatret. Hun hadde både den sundhet, den personlige overlegenhet og intelligens og den kunstneriske sans, som kunde gjøre henne til en god hustru for Knut Hamsun. De blev vidd hos byfogden i Kristiania 26. juni 1909. Gjennem vanskelige tider og gode tider har Marie Hamsun vært den beste støtte for sin mann, som kunde tenkes; og begges liv er blitt rikt ved samlivet[1]. De har fire barn: Tore, født 6. mars 1912, Arild, født 3. mai 1914, Ellinor, født 23. oktober 1915 — alle tre i Hamarøy — og Cecilia, født 13. mai 1917 i Larvik.

Kort efter at han hadde lært sin senere hustru å kjenne var det at Knut Hamsun holdt festtalen for Henrik Wergeland på hans hundreårsdag 17. juni 1908, fra Nationalteatrets balkon. Han talte litt almindelig begeistret om Wergelands diktning og hans frihetsfølelse, som hadde forberedt 1905; men sterkt begeistret var han, da han sa: «Og hvilken arvtager fikk Wergeland ikke! Skulde han ha valgt selv, kunde

[1] Marie Hamsun har også selv vist evner som forfatterinne; hun har utgitt nogen friske og naturlige «Smaadikte» (1922) og tre inntagende barnebøker, delvis efter iakttagelse av sine egne barn.

Henrik Wergelands minde hædres 17. juni 1908.

Bjørnson (i Fredrikstad): «Knut Hamsun skriver de klareste, bøieligste og skjønneste vers, som er skrevet i norsk literatur. Det er en herlig kar».

Hamsun (ved folketoget i Kristiania): «Bjørnson er den vældige i alt vort aandelige liv. Aa, han er alle sine forgjængere mange gange fordoblet. Ai, ai, hvor den karlen er efter mit sind».

Tegnet av Blix i «Fluesoppen» 1908.

han ikke ha fundet en myndigere herresjæl enn Bjørnstjerne Bjørnson. Nævn en av disse to, og du nævner dem begge. Aa, hvor de karer er efter mit sind!» Sin grunnstemning tro priste han tilslutt Wergeland lykkelig, fordi «guderne elsket ham — han døde tidlig!» Han blev ikke ødelagt av livet; han «gled ikke ned i den slappelse, som fører til St. Olaf.»

Henrik Wergeland var død 37 år gammel; og Hamsun priste ham lykkelig for det. Et år efter sin tale fylte Knut Hamsun selv 50 år — en alder han alltid hadde sett på med

gru — og han giftet sig og forlot Kristiania — for å begynne på et nytt livsavsnitt, som kom til å skape en helt ny, storslagen diktning. Hvor teoriene blekner for livets egen rigdom og velde!

IV

De nygifte reiste opover Østerdalen; først bodde de en tid i Elverum, Marie Hamsuns barndomshjem; så drog de helt op i Sollien og blev der lengre tid. Imens skrev Hamsun på sin nye bok. Det var en fortsettelse av «Under høststjernen»; han var begynt på den alt i 1907, men la den da tilside for «Benoni». Nu arbeidet han videre på den, under store vanskeligheter med postgangen, som var langsom og besværlig, da Sollien ligger oppe i en fjelldal. Sent på høsten kom boken ut. Den het «En Vandrer spiller med Sordin». Hamsun kaldte den selv i et brev for «en dyp og fin bok.» Især syntes han godt om slutningen og efterskriften. Mens han skrev på boken fylte Hamsun i all stillhet og uten opsikt 50 år.

Det *er* en fin og dyp bok; men det er en bok, som må *leses* — ikke fares og blades fort igjennem. Den er eiendommelig i sin komposisjon, som kinesiske esker inneni hverandre. Den handler om en vandrer, som ser på de andres liv og ikke deltar selv, men spiller fint og dempet om det, han ser. Og som i virkeligheten innvendig tar like meget del i det, og lever like intenst med som de andre.

Vandreren i «Under Høststjernen» var gått ut i skogene for å kureres for sin rastløshet, sin neurasteni, og for å finde sin primitivitet igjen. I «En Vandrer spiller med Sordin» er der gått

seks år siden dengang; det er ikke høst som da, men vår; og nu vandrer han ikke bort fra livet, men *til* det: «Jeg aapner min Skjorte og later Vinden blaase mot mig og jeg kjender at jeg blir besat av Stjerner og Uregjerlighet indvendig, aa det er et Øieblikk som for mange Aar siden da jeg var ung og mere stormende end nu. Det er kanske en Skog i Øst eller Vest herfra tænker jeg, hvor en Gammel har det like saa godt som en Ung, dit gaar jeg!»

Sollien i Østerdalen, hvor Hamsun bodde høsten 1909 da han skrev «En Vandrer spiller med Sordin».

Men dette er jo bare «et Øieblik», forteller han sig selv — ellers «ser jeg nu paa en Kvinde som paa Literatur . . . Men Kvinden hun var som alle Vise visste før: uendelig ringe i Evner, men rik i Uansvarlighet, i Forfængelighet, i Letfærdighet. Hun har meget av Barnet, men intet av dets Uskyld». Han møter fru Falkenberg igjen; og hun gjør, tross alt, det samme inntrykk på ham som før; men nu lar han sig aldeles ikke merke med noget. Selvpinende som Hamsuns unge elskere — som Glahn, som Johannes — er han fremdeles; ja grusommere, mer raffinert i sin selvpinsel med alderen. Glahn og Johannes forlot sin elskede i stolthet, i skinnsyke — blev trukket til og støtt fra, spillet med henne. Men vandreren spiller nu bare sin rolle som gårdsgutt; han bare ser på henne, betrakter hvordan hun fornedres av livet, i stille frydefull kval. Hun er glidd bort fra sin mann kaptein Falkenberg, som hun elsker; hun gir sig

i desperasjon til den unge forelskede ingeniøren, og skal ha barn med ham. Og hun står på gårdsplassen ved siden av vandreren — gårdsgutten — hun som han elsker og som er fruktsommelig med en annen, og de leser et brevkort fra kapteinen: «Da hun hadde læst ifra sig saa hun op paa mig. Hun spilte intet Spil men blev vel var et annet Udtryk i mit Ansigt, hun vedblev at se paa mig. Følte også hun min Nærhet som jeg hendes? Disse to tunge Øine som løftedes og blev staaende imot mig var ladet til Randen av Kjærlighet. Hun kunde ikke være tilregnelig, hendes Blik var patologisk dypt, opblandet bakover i hende av det Liv hun bar under sit Hjerte. Hun begyndte at puste og hendes Ansigt mørknet over det hele av Rødme, saa svinget hun om og gik sagte bort.»

Det er en stemning, som det skal på en gang ungdom og alder i sansene til å fatte — og dikterisk geni til å skildre. I de næste dagene tenker og tenker han tilbake på situasjonen: «Men der stod hun og der stod du. Hun pustet imot dig, det smakte av Kjøt. Hun var fra et Mørke, nei hun var ikke fra Jorden. Husker du Øinene? Og hver Gang vendte det sig i mig og jeg fik Kvalme. Det strømmet ind paa mig i en meningsløs Rækkefølge vilde og ømme Navne paa Steder, hvor hun kanske var fra: Uganda, Tananarivo, Honolulu, Venezuela, Atacama. Var det Vers? Var det Farver? Jeg hadde ingen Raad med dem.»

Innenfor beretningen om vandrerens kjærlighet og selvpinsel skildrer Hamsun en gripende ekteskapstragedie — mellem Falkenberg og hans frue. Hvorfor? «Nei, de har ikke Børn, det er Tingen!» sier den fornuftige Lars i be-

Knut Hamsun 1909.
Maleri av Henrik Lund.

gynnelsen av boken. Med en kunstferdig dobbelthet, som virker ganske naturlig, lar Hamsun tjenestefolkene på gården ta del i ekteparrets skjebne; deres fortvilede ordstrider gjengis av piken Ragnhild som har lyttet; det karakteriserer udmerket henne og tjenestefolkene — og samtidig er der livets fortvilede patos over de tos hjelpeløse måte å angripe hverandre og blotte sig på, stadig å opsøke hverandre for å gjøre det godt igjen, og isteden såre ennu dypere og gli lenger og lenger vekk. Så ender det med at hun går i elven med det barn, hun skal ha med den annen — med en uvedkommende, en tilfeldig, «en liten Sportsmand med en stor Bak».

Og vandreren som slet ingenting har med det hele, han sitter efter ulykken i en jordhule ute i skogen en sen desemberdag da en underlig varmebølge med tung regn nettop er drevet forbi: «Saa sitter jeg igjen og hører paa Suset i Skogen. Er det Ægæerhavet, som ligger og syder, er det Havstrømmen Glimma? Jeg blir svak av at sitte og lytte, Erindringer vælder op i mig fra mit Liv, tusen Glæder, Musik og Øine, Blomster. Det er ingen Herlighet til som Suset i Skogen, det er som at gynge, det er som Galskap: Uganda, Tananarivo, Honolulu, Atacama, Venezuela —» Erindringens vilde stemningsbrus besetter ham nu som dengang, blodets evige sang.

Boken yrer av liv; nogen skildringer fra det døende Kongsberg, hvor Hamsun bodde etpar år i forveien, og henlegger en del av handlingen, har en særegen stemning. Både vandreren, kapteinen og fruen er levende tegnet; også bipersonene står tydelig — klart og ubarmhjertig avsløres ingeniøren, en representant for tidsmessig norsk ungdom: fordomsløs,

praktisk, grådig, uten edelmodighet. I et privatbrev like efter boken tok Knut Hamsun avstand fra hvad der var blitt sagt i en anmeldelse, at han var «en Idiot av en Ingeniør»: — «Han er meget langt fra at være Idiot, han er nogenlunde det stik motsatte; men han er indvendig og utvendig en moderne norsk Sportskar, han er en sveitsisk Sjæl i vort Land.»

V

Fra Sollien reiste Hamsuns til Koppang, hvor de blev til utpå sommeren 1910; om høsten bodde de igjen en tid på Elverum. Efter at «En Vandrer spiller med Sordin» var kommet ut, skrev Hamsun dette år adskillig i aviser om dagens spørsmål. I begynnelsen av januar 1910 hadde han en artikkel i Morgenbladet om «Teologen i Eventyrland»; det var et sterkt angrep på prestene, denne «ømtaalige Silkeadel», som ikke kan holde ut å bli i Nord-Norge, men alltid maser sydover. «I Tromsø Stift lever de elskværdigste Mennesker i Landet», skriver Hamsun og forteller om sin ungdoms vandringsdager. «Jeg har i 12 Aar prøvet at faa kjøpe enten min Barndoms lille Gårdlap eller et andet litet høveligt Sted som jeg kunde bo paa.» Og med kjærlig hjemve skildrer han Nordland for den unge teolog: «Dernord har han en Stjernenat og et Nordlys som aldrig her. Og om Sommeren har han dette Vidunder av en enslig, en «glemt og oversett» Flora, en Blomst paa Fjeldet, en Busk i Dalen, det bleke Liv, Stilheten. Saa har han Uveirsnætter, naar Himmel og Jord blander sig og Evighedens Orgler bruser. Saa har han de store Fiskerier . . . Saa er det atter

Sommeren, Solmiraklet hver Nat, den strømmende Fugleverden — det vinker altsammen bort fra den grove Tanke paa Fordelen hen til et kontemplativt, et religiøst Liv.»

Om våren 1910 døde Bjørnstjerne Bjørnson. Han hadde lenge vært syk, man hadde ventet hans død, og Hamsun begynte alt før nyttår å skrive på et nytt dikt om ham. Det blev nu et minnedikt — sterkt og bløtt, ømt av kjærlighet i mange små vendinger, og helt i sin store såre stemning:

«Aldrig saa lød der en bløtere Fløite fra nogen,
aldrig et mere alvorlig og varslende Horn . . .
— — —
— — —
— — —
Ingen har Stunder saa svake som nettop den Stærke,
udækket Kriger er ufrels i Kulernes Spil.
Var det for nogen en Seir i at hulle et Mærke
vaiende ned fra en Skute med Bredsiden til?
Aa, den store Befaler,
vældig i alt han var!
I Dikte, i Daad, i Taler,
i alle de Byrder for Norges Skyld
som engang hans Aksel bar.»

Og det er som om Bjørnsons ånd, hans våkne omhu for alt som skjedde i landet, i en tid efter dødsfallet egget Hamsun med sitt eksempel og bragte ham til å si sterke meninger offentlig om almene spørsmål. I Verdens Gang skrev Knut Hamsun denne sommer en rekke store artikler. En om «Landets sprog» — mot landsmålet, helt i Bjørnsons ånd; og så flere mot turistvesen og åndelig amerikanisering.

Hovedartiklen heter «Et Ord til os»; den handler om de

fremmede turister som nu om sommeren fylder Norges land. Vi har omgjort landet til et latterlig og intetsigende Schweitz — «vi har sat til vor Nøisomhet, vor gode Ro, vore smaa og stille Vaner, vi har mistet vor Arbeidsomhet, vort Indre har tabt.» Hamsun angriper den «angelsaksiske» rastløshet, som brer sig: «Av Norges Folk er Nordlendingen nu den minst moralsk skadede.» Vi vil tjene på turistene; isteden skulde vi «tappe vore Myrer, plante Skog, kolonisere det vældige Nordland».

Atter går tankene dit. Og i en av artiklene skriver Hamsun: «Jeg er fra Jorden og Skogene med alle mine Røtter. I Byene bare lever jeg et kunstig Liv med Kaféer og Aandrigheter og alskens Hjærnetull, men jeg er fra Jorden. Og man skulde ikke uten videre gå ut fra, at jeg bare dikter, naar jeg skriver om den.»

Lengslen nordover, til jorden og Nordland, blev sterkere og sterkere. Hamsun diktet ikke bare; i de par siste årene hadde han stadig skrevet til sin barndomsvenn Georg Olsen i Hamarøy om å finne en liten gård til ham i nærheten. Det var ramme alvor.

VI

Men før denne sterke lengsel efter jorden blev omsatt til full virkelighet, tok Knut Hamsun avskjed med byen og alt dens vesen i det nye skuespillet som han utgav i 1910 — «Livet ivold».

Hamsun har aldri brydd sig stort om teater. Da han som 20-års gutt fikk billetter til Christiania Theater av Jens

«Livet ivold» 2nen akt på Nationaltheatret 1910.

Selmer, gad han ikke gå. Under en forestilling i Minneapolis ropte han høit op til den døde Desdemona, at hun ikke skulde skape sig. Efterat han var blitt gift med en skuespillerinne, slog han på ingen måte om — hans angrep på teater og skuespillere blev bare heftigere i de næste bøkene; om der nu kanskje også blandet sig litt skinsyke inn mot den kunst, hun hadde forlatt. Allikevel begynte han nu på et skuespill. Hamsun har senere sagt offentlig, at når han har skrevet skuespill, har det ikke vært av lyst, men fordi man tjente bedre på dem. Men han er ikke en mann, som velger sin kunstneriske form efter hvad der kan tjenes penger på. Hamsun er den fødte geniale forteller og lyriker; som dramatiker har han nogen ypperlige egenskaper, men savner andre. Og det forstår han selv meget godt. Så må han ha lov å være litt bitter.

Som skuespillforfatter har Knut Hamsun en herlig replikk — både når den skal klinge tilspisset og klar, i begeistring eller hån, og når den skal blotte et menneskes tanke bak ordene, som Hamsun er en mester i. Nogen av hans beste og heleste kvinneskikkelser finner man i skuespillene: Elina i trilogien, Teresita i «Livets Spil», Juliane Gihle i «Livet ivold». Mannfolkene er gjerne svakere, hos dem har han ikke iakttat den ubevisste selvavsløring med en så lidenskabelig grusomhet som hos det svake kjønn.

Hvad Hamsuns skuespill mangler, er klar og stringent komposisjon, logisk utvikling av handlingen og karakterene fra scene til scene. Det er bredden, rigdommen, gjerne omstendeligheten, som gir charmen i Knut Hamsuns fortellinger. Han skildrer bedre tilstander enn begivenheter. Men den dramatiske teknikk forlanger at der skjer noget, fordi den bare lever i øieblikket; under en forestilling kan man ikke bli sittende og fordype sig i en scene lenge, eller blade tilbake igjen til foran i boken og sammenligne — som man ofte *bør* gjøre, når man leser Hamsun. Den grad av tydelighet hvert øieblikk,

«Livet ivold» på Nationaltheatret 1928
Stub Wiberg som Fredriksen og
Ragna Wettergreen som Juliane.

som den dramatiske teknikk forlanger, er Hamsun inderlig imot, som tør og pedantisk unatur — det var sikkert noget av det, han ikke kunde fordra hos Ibsen.

«Livet ivold» er et ekte Hamsunsk drama i godt og ondt. Det er bredt og utflytende i handling, rikt men langsomt i karakterskildring — og ypperlig, levende, slående i sine replikker. Vi får vite, hvordan disse menneskene er; men vi opleve ikke, hvad der hender dem.

Et sidemotiv i «En Vandrer spiller med Sordin» er blitt til hovedhandlingen i «Livet ivold»: Lovise Falkenberg var eldre enn ingeniøren, han hadde et stort overtak av den grunn, og han brukte det råtT og uedelt. Ennu meget råere og sjoflere er Alexander Blumenschøn i «Livet ivold»; han bryster sig likefrem av: «Det er Sveitserblod i mine Aarer, min Ven!» Også ingeniør Lassen kaldte Hamsun en «Sveitser». Schweitz — det lumpneste og småligste Knut Hamsun visste — symbolet på alt det flinke, stemningløse, uedle i den nye ånd og den nye ungdom i Norge.

Og overfor ham bukker Juliane Gihle fuldstendig under. Hun har vært den store varietésangerinne ute i verden, den gyllne last, den eventyrlige hetære — «Konge-Juliane»! Sund og folkelig allikevel, men også kongelig — en praktfull forstørrelse av for eksempel danskernes Dagmar Hansen, som hadde sine store dage i Hamsuns Kjøbenhavnertid. Juliane er eventyret i byen, poesien for spissborgerne. Når hun stod på tribunen og sang om sine ben blev livet eggende og farlig. Betydelig eller åndfull er hun ikke; men hun er *kvinne* ut i fingerspissene, ut i tærene. I sin opløsning, i sin vanmakt er hun skjønn og lidenskabelig; der er noget storsla-

«Livet ivold» på Nationaltheatret 1928, siste akt.

gent i hennes skamløse opriktighet; at hun *vil* leve og elske mer, hun *vil* ikke slippe taket. Hun har vært mange menns elskerinne, hun bedrar sin avmektige olding Gihle, hun er fordærvet; men hun er et stykke *natur*, som fordærves. Hun ender med en neger. Og hun er i sin hensynsløse elskovstørst tusen ganger edlere enn den lille flinke, sjofle og liderlige Blumenschøn — «sveitseren», som gjør alt for penger, også elske.

I gamle Gihle og fetter Theodor trekker Hamsun nu også den ærværdige alderdom op på scenen og gjennemhåner den; men ikke så besk og hatefullt som før — snarere med en lystig komikk, et anstrøk av lun og overbærende godmodighet.

«Livet ivold» blev opført på Nationalteatret allerede i november 1910; senere blev det tatt op igjen i oktober 1928. Begge ganger spilte Ragna Wettergreen dypt menneskelig, både strålende og gripende som Juliane. Det fikk første

gang 14, annen gang 17 opførelser. Stykket har også vært spilt på Folketeatret i Kjøbenhavn, på Lorensbergsteatern i Gøteborg og på Deutsches Theater i Berlin hos Max Reinhardt, under titelen «Vom Teufel geholt» (1914). Men sin ypperste utførelse skal skuespillet ha fått av russerne på Stanislavskis Kunstnerteater i Moskva, hvor det gikk første gang i februar 1911 og fikk en lang rekke opførelser.

Hjemme i Nordland igjen

I

Helt fra 1908 av, mens han holdt på med sine Nordlandsbøker «Benoni» og «Rosa», hadde Hamsun stått i brevveksling med sin barndomsvenn ekspeditør Georg *Olsen* i Hamarøy om å kjøpe sig et sted der i nærheten hvor han kunde bo. Helst vilde han ha Hamsund; men den var ikke tilsalgs. Efter at Hamsun var blitt gift blev brevene fler og fler; hans lengsel efter å slå sig ned i Nordland og dyrke jorden kom også frem i avisartikler. Georg Olsen undersøkte også og skrev om flere steder han kunde kjøpe, men det blev ikke til noget.

Så en dag utpå våren 1911 fikk Georg Olsen telegram fra Hamsun fra Svolvær om å komme dit og snakke med ham. Hamsun hadde ikke orket å vente lenger; han var uten videre reist nordover sammen med sin frue for å finne sig et sted. Det traff sig så heldig at den tidligere lensmannsgården på Opeide på Hamarøy et kort stykke vei fra Hamsund nettop nu var blitt tilsalgs. Knut Hamsun kjøpte den for 6 000 kroner og flyttet inn kort efter.

I sin siste bok hadde Hamsun skrevet: «Jeg var blitt forvansket av alle de Finheter, jeg hadde faret med i mange Aar, jeg fik studere tilbake til Bonde.» Det var det han nu gjorde. Han blev bonde på Skogheim, som gården hans het.

Gården på Hamarøy. Sett fra nordøst.

Han bygget på husene, han gjorde forbedringer i gårdsbruket og dyrket op jord og myr. Stadig hadde han 5—6 arbeidsfolk under sig og et stort hus; han gikk også selv i arbeide, både med opdyrkning og innhøstning. «Jeg arbeidet, så svetten dugget brilleglassene,» forteller han selv. Han blev frisk og sterk av dette sunde liv; i de siste halvannet år hadde han hatt vanskelig for å arbeide med sin diktning — nu kom han inn i en strømmende ny produksjon.

Faren var død flere år før Knut Hamsun flyttet inn på Skogheim; men hans gamle mor levde ennu i en stue på gården Hamsunds grunn, sålenge han var i Nordland. Broren Ole skomaker, 6 år eldre enn han, levde; og Knut Hamsun traff også igjen andre kjente fra barndommen og slo av en prat av og til. Mens han var der blev der bygget ny kai ved dampskibsstoppestedet, og han var sommetider nede og snakket med arbeiderne der. Men mest holdt han sig på sin gård. Han gikk klædd som bonde, i grå vadmels-

klær, med store tykke «lugger» på føttene. Men han var fin og imponerende, når han en sjelden gang kom i stasen.

I mars 1912 blev den eldste sønnen Tore født. Og samme år kom Hamsuns første bok siden han flyttet til Nordland.

II

På et forslag til forleggeren om titelblad for sin nye bok «Den siste Glæde» hadde Knut Hamsun først skrevet som undertitel: «Skildringer». Det skulde antyde at boken ikke var en fortelling i ganske almindelig form. Og i slutningskapitlet, som er en efterskrift til leseren, forklarer han meningen med boken:

«Men hvorfor jeg har samlet saa mange Ulikheter innenfor én Ramme? Lille Ven, et av Verdens berømteste Dikterværker er skrevet under en Pest, for en Pests Skyld, det er mit Svar.» Og han tilføier i en Tilegnelse: «Til dig, den nye Aand i

Bestemor med Tore, Hamarøy 1914.

Norge! Jeg har skrevet dette under en Pest for en Pests Skyld. Jeg kan ikke stanse Pesten, nei den er uovervinnelig nu, den huserer under national Beskyttelse og under Tararabomdeay. Men engang stanser den nok.»

Nu er «Den siste Glæde» såvisst ingen «Boccaccio», den er langt fra frivol — de har ikke annet tilfelles enn at der er samlet «mange Ulikheter innenfor én Ramme». Pesten — det er atter «sveitserånden», all den smålig praktiske kynismen, som Hamsun ser tiden full av. Og innimellem bokens hendelser holder han sine «taler på torvet» mot alt det, han hater i tiden: «Jeg har skrevet om Mennesker, men inde i den Tale som sies føres en anden, den gaar som Aaren under Huden, en Roman i Romanen. Jeg fulgte Literaturens begyndende Syttiåring Skridt for Skridt og rapporterte fra hans Opløsningsproces.»

De første kapitlene av «Den sidste Glæde» var skrevet allerede i 1906 og stod offentliggjort i Samtiden under titelen «Vinterskoge». De var av samme stemningsinnhold som «Under Høststjernen» med sin lengsel efter naturfordypelse og primitivitet: «Nu er jeg gått inn i Skogene .... Denne Gang er jeg ikke gaat ut som Træl og Vagabond. Jeg er pengesterk og overernæret, døsig av Medgang, av Held.» Han lever i en torvgamme sammen med en mus; det minner om gammen, Hamsun bodde i på Hansbak i 1900. Men beskjeden er han ikke. «Jeg har søkt Skogene for Ensomhetens Skyld og for mine store Jærns Skyld. Jeg har nogen store Jærn, som ligger i mig og blir røde.»

Men nu, i 1912, når han fører beretningen videre, forlater vinterskogenes ensomhet og går ut i menneskelivets vår igjen,

Skogheim på Hamarøy. Sett fra syd.

heter det i en ganske annen tone: «Mit oprindelige Forsæt at gaa og gjøre store Jærn røde indi mig holder jeg fast ved; men jeg er utrolig latterlig, hvis jeg mener at dette er en lett Syssel. Og ikke heller vet jeg sikkert om det er Jærn i mig mere, og ikke heller vet jeg om jeg kan smie dem mere, selv om jeg har dem.» Han er nu kommet dit, hvor andre store diktere kom hen i hans alder: «Der, hvor det bar nedover med dem! Men selv så sa de: Vil du bare se hvor det bærer opover endda! Ved første Jubileum forlot de Livet og gik ind i Vegetationen: naar man er femti aar begynder Syttiaarene. Og Jærnene var ikke røde mer, og der var ingen Jærn.»

Hvad han nu forlanger av sig selv er, at han ikke skal skygge, men forstå og begeistres for de unge, som er kommet efter ham, og som nu står i sin glans: «Det er ungdom

med Edelstenen i Øiet,» det er «rike Sløsere, Talenter under aapen Himmel — du og jeg kunde by dem velkommen.» Det er især de unge lyrikere, Hamsun her tenker på: især Wildenvey og Olaf Bull; og Hamsun har på mange måter vært utrettelig i å slå til lyd for dem.

Denne stemningen er det selvbiografiske i «Den sidste Glæde.» Også selve romanen er dobbelt, ut fra samme følelse og teknikk som «En Vandrer spiller med Sordin.» Den aldrende mann er blitt forelsket; men han tør ikke gripe til, han nyder sin elskov i selvpinende betraktning av den elskede og hendes erotiske oplevelser med andre; han opsøker hende stadig, egger hende og egges — men glir undav. Tilslutt, da han ser at hun har skapt sig sitt eget innholdsrike liv, uten ham, lar han hende for alvor i fred.

Nogen av stemningene er blitt til dikt — et av dem — «En fløitestub» er noget av det vakreste og yndefulleste, Hamsun har skrevet:

«Vi kom fra Marken
og myke Lyngen
og kom fra Venskap
og tu lulu lu.
En Stjærne saa os,
to Munder møttes,
saa god var ingen,
saa god som du.

De unge Dager,
de glade Dager,
nei ingen lik dem;
men se mig nu!

Knut Hamsun i Hamarøytiden.

Da sværmet Bien,
da spillet Svanen,
nu spiller ingen.
Men tu lulu lu!»

Så handler selve fortellingen om frøken Ingeborg Torsen — syv og tyve år gammel, hun har tatt eksamener og er lærerinne, men hjelpeløs, unaturlig og forkludret — litt selvstendig, meget kvinne, elskovssyk og redd, jomfru av usikkerhet og mot sin vilje: «typen Torsen» — tidens type.

Det er henne, den aldrende vandreren blir forelsket i; og der er et henrivende vemod i skildringen av hendes vakling mellem ømhet og stolthet, i alle hennes selvavslørende små ord og plutselige betoninger. Hun blir tatt først av en kyniker av en moderne landsens hotellgutt, Solemen (en «sveitsisk sjæl»), og somler sig så bort til en skuespiller, som overdenges av hele dikterens forakt for standen. Tilslutt gifter hun sig med en snekker og får barn med ham. Og der kommer holdning og sikkerhet over henne, harmoni; hun kommer i pakt med selve livet og dets mening.

Vandreren begynte med å fortelle sig selv, at den siste glæde, det er: «At sitte i Ensomheten i Skogen og ha det godt og mørkt omkring sig.» Men han lærer av fru Ingeborg til slutt: «Børn? Det rene Vidunder! Og når Alderen kommer den eneste Glæde, den sidste Glæde.» Så vandrer vandreren sin vei, mens den lykkelige mor står og vinker til ham med barnet på armen. Og det er siste gang, vi ser vandreren, den kjære og kjendte «jeg», i nogen av Hamsuns bøker.

Fra nu av skriver Knut Hamsun — i formen — alltid bare om andre. Men han har også selv fått et nytt jeg.

III

Allerede et år efter — i 1913 — kom Hamsuns næste bok «Børn av Tiden.»[1] Her vrimler plutselig en hel ny verden av mennesker frem. Alle minnelser om hovedstadslivet, all lyrisk selviakttagelse og «neurasteni» er skyllet overbord. To år i Nordland, i kjendt natur, i daglig jordarbeide, med kone og barn, har gjort ham selv friskere og gladere, og gitt ham en hel ny verden å skrive om.

Nu som altid hadde Knut Hamsun vanskelig for å *begynne* på sine bøker. På Skogheim, hvor der var mange mennesker, både voksne og barn, var det ikke alltid lett å få ro. Ofte reiste han bort for å kunne samle sig helt om å skrive. Mens han holdt på med «Den sidste Glæde» i 1912 var han en tid på hotellet i Svolvær; der traff hans gamle venn den svenske kunstner Lindstrøm ham; han har gitt en blomstrende beretning om dette møte:

«Visserligen havde han åldrats, varit sjuk och neurastenisk. Håret var grånat. Men han var vackrare än nogensinn. Något fint och förädlad och något så gränslöst försynt. Ögonen vara goda om för, men Gud hjälpe mig, om ej skalken i blicken var värre enn nogonsinn.» Så forteller Lindstrøm om, hvordan Hamsun på den mest utsøkt chevalereske måte tiltaler hotelpiken — «en kvænpike, något forfärligt at skåda»: Hamsun «reser seg upp och på det mest sirliga sätt, som en gammal kavaljer, rekvirerar han champagne, hvarpå han bryter hyacinten på bordet och räcker blomsten åt damen, hållande et utsökt

[1] I et brev til forleggeren skrev han: «Ikke *Barn* av Tiden, som bare er Vikasprog og uten Rot i levende Tale og i Gammelnorsken.»

tal, i hvilket han på et obetalbart sätt skildrar sitt fattiga, glädjelösa liv, som endast havt mening i den eviga längtan efter det kvinnliga.»

Muligens var det belært av erfaring om, at heller ikke Svolvær var noget sikkert skrivested, at Knut Hamsun våren 1913 lot sig ro hjemmefra flere mil helt inn i Sagfjorden, og derefter drog opgjennem Sagdalen, hvor syv store fiskevann ligger på rad efter hverandre — også her må man ro — for å slå sig ned på fjellgården Kraakmo, 5 mil fra Hamarøy, for å skrive. Han lot sig ro i båt innerst inn i Sagfjorden, en hel dag; han kunde ikke fordra de moderne motorbåtene med sin stank og støi. Rorskarene forteller, at Hamsun var munter og snakksom underveis; rett som det var skrev han noget ned på margen av en avis, som han rev av og gjemte.

Kraakmo ligger velsignet fredelig, høit oppe over havet; en stor bred elv strømmer forbi og faller ut i et av Sagvannene like nedenfor. Heroppe står furuskogen stor og tett innover, med meget større trær enn nærmere ute mot havet. Vegetasjonen er frodig, her er masser av bringebær og svære multemyrer. Og rett i været like bak gården raker den merkelige Kraakmotind, som en veldig hanekam av bar sten mot himlen.[1]

Her er sundt og friskt i den klare furuluften; og så fredelig. Folkene på Kraakmo er oprinnelig gudbrandsdøler, som Hamsuns far var; og de har dyrket gården op. Sjelden kom der andre enn gårdens folk — og de lot Hamsun i fred; han fikk et hus for sig selv. Og så gikk her telefonlinje over fjellet; Johannes Kraakmo var opsynsmann på

[1] Se side 311.

linjen og hadde rikste⸗lefon. Uten å være redd for å bli forstyrret av folk kunde Hamsun her allikevel beherske kulturens nyeste kom⸗munikasjonsmidler og komme i forbindelse med hjemmet, få be⸗skjed om kone og barn, når han vilde pr. telefon.

Grand hotel i Bodø, hvor Hamsun ofte arbeidet i Hamarøytiden.

Heroppe begyndte han på «Børn av Ti⸗den». Han kom i mai, og blev til ut i august, da vannene skulde til å fryse, så man ikke kunde ro lenger, og det vilde bli meget besværlig å komme hjem igjen. Senere reiste han til Grand Hotel i Bodø og gjorde boken færdig.

På hotellet i Bodø skrev Knut Hamsun ofte, mens han bodde på Hamarøy. Han leiet de tre værelsene øverste i hotellet for å være uforstyrret. Grand Hotel ligger meget fritt; fra vinduene i øverste etage har man et herlig utsyn og kan se vidt tilhavs. Men det var ikke der, Hamsun bodde. Han brukte et værelse til den andre siden, inn mot en smal og stille gate, med en husvegg midt for. Han skulde nettop ikke se ut av vinduet på utsikten; han skulde dukke ned i sig selv uten å forstyrres av noget annet.

IV

I «Børn av Tiden» gir Hamsun sig god tid; boken begynner som en gammeldags roman og forteller vidt og bredt om hvordan det var på godset Segelfoss i Nordland i gamle dager — dengang den første godseier Willatz Holmsen kom dit og grunnla dynastiets rikdom og makt. Nu er tiden gått; det er den tredje Willatz Holmsen, som regjerer; og han er tredje generasjon: han øker ikke formuen, han lever som en herre, fornem og selvbehersket, mens rikdommen langsomt smelter inn, fordi han ikke har nogen av de aktive egenskapene, som skal til for å øke den.

Boken er bred og rolig. Den toner av Hamsuns dype røst, som årene har gjort mere dempet, men som har hele sin bedårende musikk av skiftninger og lønlige rytmeoverganger i behold. Hver side i den store og langsomme roman er levende av menneskekløkt, av vittig og sindig betraktning. Men det er sjelden at der er små dirrende steder i stilen, hvor dikterens sinn krymper sig, som i «Den sidste Glæde». Allikevel forteller han like meget indirekte som direkte. Med sin sindrike og gratiøse kunst legger han til rette for leseren den store nydelse å opdage. Der står én ting, det og det skjedde; men det betyr noget annet eller mere. Det er samtidig klart og levende hemmelighetsfullt, som nye mennesker, man plutselig møter.

De menneskene, Hamsun forteller om, er børn av tiden — av hver sin tid. Segelfoss gods er eventyrlig stort, med elv og foss og veldige skoger. Alle folk omkring er løitnant Willatz Holmsens husmenn og tjenere. Han er ansvarsbevisst som en god landsfader; han hjelper dem med, hvad

de trenger, og forlanger ingenting igjen for det. «Han hadde ingen Folkeyndest, men han tiltvang sig en uhyre Respekt; man kaldte ham bare Løitnanten fordi han ikke var mere; men man hilste ham som en General». Han leser sine bøker; han regjerer med fasthet over sit underlig sky og forfinete sinn. «Han var slik beskaffen, at det var den ufortjente Motvilje, han kunde taale, den fortjente derimot ikke».

Overalt kommer løitnant Holmsen tilkort; men bare et sted er han virkelig sårbar. Hans indre menneske tar ingen skade av, at Amerikamillionæren hr. Holmengraa, fiskergutten som har tjent sig op, med den mest utsøgte elskværdighet fralister ham makten og fortjenesten av hele den store ubrukte eiendommen. Tobias Holmengraa er en nyere tidstype enn løitnanten, virksom og hård, men høflig: liberal! «Alt han visste, hadde han lyttet sig til, av alt det værdifulde som hænger i Luften mellem dannede Mennesker, deres Sprog iberegnet, hadde han gjort sig en personlig Eiendom — godt gjort hr. Holmengraa, brillant gjort! Men han var to hundre Aar yngre enn Beboerne paa Segelfoss; han hadde lært at hilse, men han hilste med en Slavehat».

Det er bare overfor sin frue, den steile og hete Adelheid — av gammel slekt hun som han — at løitnanten lider et virkelig nederlag. Her får han innvendig skade av sin forfinede udyktighet til å handle i egen interesse, sin ufriske mangel på evne til å blotte sig. Den forunderlige vellystkulden mellem disse to er skildret med all Hamsuns gratiøst opfindsomme pinaktighet. Tragikomedien i deres tilnærmelser og fjernelser, i deres forsagte og skamfulle forsøk på å finne surrogater, har en blid og rørende fryktelighet.

Tiden innhenter Segelfoss gods. Alle slavetypene, som Hamsun ikke liker, slutter op i tropp bakom hr. Holmengraa. Pengeslaver, arbeidsslaver, folk som har «arbeidet sig ned» fra gode bønder og fiskere til rotløse embedsmenn. Allesammen mangler de fornemhet. «Stolt? ropte Løitnanten plutselig og det gamle Sinne stak ham. Jeg haaper jeg er stolt. Men det er Lede, forstaar du, Lede. Jeg gaar og brækker mig bak Gjærdene mine over det Sorenskriveren og Doktoren og Bispen sier . . . De undser sig ikke for at gaa med opreist Hode, jeg bøier mit, jeg blir aldrig færdig med at se mot Jorden, mot Græsset og Gruset, nei, jeg blir aldrig færdig med Græsset og Gruset.»

Og så ender boken allikevel med et litet, forsonende eventyr. Hamsun har ikke kunnet nekte sig å kaste en siste glans over sin helt. Da han dør graa og forgjeldet, utslitt av sin kamp for å holde skinnet av den gamle herlighet oppe, har han nettop fundet igjen sine forfedres gamle skatt — kisten med gull, som den første store Willatz Holmsen grov ned i jorden i sin velmakt. Og løitnantens søn ung Willatz, som kommer stolt og fornem hjem til begravelsen fra sine musikkstudier i utlandet, kan gjenreise Segelfoss. Der er resurser i en gammel slekt, som børn av tiden ikke drømmer om — sier eventyret. Og i Ung Willatzs og Marianne Holmengraas kjærlighet ligger spirer til et nytt eventyr. Så optimistisk slutter «Børn av Tiden».

V

Før Hamsun skrev sin næste bok, var verdenskrigen begynt. Alt på forhånd hadde Knut Hamsun tatt parti i den:

Knut Hamsun, fotografert i Bodø 1914.

han stod på Tysklands side. «Angelsaksere» har alltid for ham vært et skjeldsord, næsten noget i retning av «sveitsere» — et uttrykk for det golde og tørre i tiden. Alt i «Den siste Glæde» under omtalen av turistene profeterte han om krigen: om to englendere, som kom til sanatoriet, skrev han at de «tilhørte den Nation av Løpere, Vognstyrere og Last, som den sunde Skjæbne fra Tyskland en Dag vil tukte til Døden.» I begynnelsen av 1914 blev nogen uttalelser av Hamsun i et privatbrev offentliggjort i den tyske presse; Chr. *Collin* angrep Hamsun for dem i Tidens Tegn — og Knut Hamsun, som siden «Redaktør Lynge» ikke hadde skrevet i Thommessens blad, sendte ham et svar, som kom inn i bladet. Der blev en skarp skriftveksel om verdenskrigen og dens årsaker mellem Hamsun på den ene side og Collin og englenderen William Archer på den annen. I flere av sine bøker under krigen kom Hamsun med skarpe utfall mot England og englenderne.

Men ennu heftigere var en strid, Knut Hamsun kastet sig ut i samme vinter, med en artikkel som stod i Morgenbladet 16de januar 1915. Artiklen het «Barnet»; den gikk ut fra en rettssak like i forveien, hvor en mor hadde fått 8 måneders fengsel for å drepe sit eget barn. «Der stod ikke atten år eller otte år, men otte måneder.» Slike milde dommer hadde der vært mange av i det siste; det var blitt skrevet i avisene om, at der var så mange undskyldninger for slike mødre, at de igrunnen ingen straff burde ha. Imot hele denne tankegang vendte Knut Hamsun sig nu med den yderste heftighet: han hevdet at slike mødre, som drepte sine barn, var ikke liv værdt selv: «En slik Mor og en slik

Barnefar er haabløse, hæng dem! . . . Hæng begge Forældrene, rensk dem ut! Hæng det første hundrede av dem, for de er håpløse. Det første hundrede, det staar der Respekt av, saa vil kanske de forfærdelige Tilstande bedres. Lat noget bli gjort, lat Barnene faa Fred for disse Grep om Halsen, for alt dette Blod og alle disse Mord».

Der blev en heftig motstand mot Hamsuns artikkel; blant andre skrev Sigrid *Undset* sterkt imot ham, og mente, at selv alle trusler om de strengeste straffer ikke vilde opheve barnemordene, sålenge de sosiale årsaker til dem ikke blev fjernet. Knut Hamsun svarte med lidenskabelig alvor: «Fruen kan visst gaa ut fra, at hun farer vild her, Utsikten til en lang Straf klemmer ganske godt, for ikke at nævne Utsikten til Strikken — Strikken klemmer avgjørende».

Det var et dypt instinkt hos Hamsun som fikk ham til å reagere mot barnemordene. Han har alltid selv elsket barn. Og så tidlig som i 1889, i sin bok «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» hånet han amerikanerinnene, som ikke vilde ha barn. Siden blev denne følelsen stadig sterkere i ham. I «En Vandrer spiller med Sordin» gav han barnløsheten skylden for kapteinens og fruens ekteskapelige ulykke. Og efter at hans egen første sønn var født, kalte han barnene for «den sidste glæde». I mai 1914 var hans annen sønn Arild blitt født på Skogheim. I oktober 1915 kom den tredje, Ellinor. Han elsket disse barnene, han bragte hjem til dem dynger av leketøi, de fikk lov å leke med alt. Alle hans sunde instinkter, alle hans begreper om et karakterfullt liv i pakt med naturen oprørte sig heftig mot tanken på barnemord.

VI

Om høsten 1915 kom «Segelfoss By». Det var en stor roman i to bind, en fortsettelse av «Børn av Tiden». Knut Hamsun hadde satt igjennem at «Børn av Tiden» blev solgt billigere enn forlaget oprinnelig hadde tenkt; og nu gikk han videre. «Segelfoss By» i to store bind blev trykt i stort oplag og solgt for den lave pris av 5 kroner. Og den slo an, prisen stimulerte også — Hamsun hadde hatt rett også forretningsmessig; både han og forlaget tjente langt bedre på «Segelfoss By», som kom i nytt oplag, enn på nogen av de tidligere bøkene. Hamsun hadde selv ventet sig meget av «Børn av Tiden», og blev litt skuffet over, at den ikke gjorde sterkere inntrykk; med det samme stoff videre utarbeidet i «Segelfoss By» kom inntrykket desto sterkere. Publikum er langsomt. Til redaktør Cavling som lykkønsket ham telegrafisk med at boken blev «revet bort» i bokhandlene, svarte Hamsun spøkefullt: «Ja jeg sælger billig iår, jeg realiserer.» Samtidig med bokens sukcess forberedte forlaget en ny utgave av Hamsuns samlede skrifter, som også gikk udmerket.

I den nye roman er godset Segelfoss blitt by — en ekte opkomlingsby. «Segelfoss By» vrimler av personer — der er 40—50 mennesker, som forfatteren tumler med hele boken igjennem — og fra skildringen av dette nye lilleputtsamfund faller der glimt på glimt av ironiske sidelys over hele det moderne samfundsliv, som Hamsun ser på det.

Den gamle generasjon var dødd ut med løitnanten — herren til Segelfoss, den siste som kunde byde og befale, så

folket bare bøiet sig og lystret. Nu er det Tobias Holmengraa som er stedets mektigste mann. Som en eventyrkonge kom han hjem fra Mexiko — i «Børn av Tiden» — han var norsk bondegutt som hadde tjent fabelaktig utenlands og som av en egen liten sentimentalitet vilde gjøre rikdommen fruktbringende hjemme. Pengene var ikke nokk for ham; han vilde skinne, derfor kom han hjem; man kan skinne best hjemme. Men kanskje Hamsun gjør ham litt urett: kanskje var det ikke bare det. Kanskje var det først og fremst hjemlengslen til stedene, som drev ham; den hadde drevet Hamsun selv hjem. Og kanskje Hamsun selv nu følte noget av det samme som Holmengraa i boken, at når eventyret fra bygden har vært hjemme en stund, skinner det ikke så sterkt av det lenger.

Holmengraa hadde vært gamle løitnantens overmann i forretninger, han var den nye tid mot ham: kan kjøpte elven, la an kaier og bruk, kalte arbeidere til, gjorde Segelfoss til by. Men så kom en ennu nyere tid og overmannet også ham. Politisk uttrykt blev liberalismen fulgt av klassekampen. Glansen gikk av kong Tobias. Når løitnanten kom ridende stod hans undergivne med hatten i hånd. De moderne arbeidere betenker sig flere ganger, før de hilser noget videre på hr. Holmengraa. De kjenner ham; de vet at den forhenværende matros ikke er ærværdigere enn at han lister sig til pikene i mørkningen. Det kunde den store handelsmann Mack til Sirilund trygt gjøre i fortiden; han var herre tross alt. Men om Holmengraa nu gir en ordre, ser arbeiderne først på hverandre og diskuterer om nu nettop det vilde være det fornuftigste? «Arbeidet hvilte. Her

var de moderne Arbeidsmennesker, de med Cykler og Vindjakker og dinglende Klokkekjeder, de Staalsatte, de som gik til Bladet. De hadde allesammen Meninger, de visste sit Værd, ja det var igrunnen de som hadde Værd, for de var mange. Hvor vilde de andre hen uten dem. Kapitalister, Dagen nærmer sig!»

Holmengraa hadde gitt stedet liv og skapt nye verdier der. Den nyeste tid er den, som ikke skaper verdier, men som bare setter omsetning i gang. Theodor på Bua er den vordende store mann, snart byens rikeste. En forslagen bondegutt, ikke så lite av en Benoni, med en liten sentimental idyll av håpløs forelskelse over sin stand innerst inne. Men ellers flink og vindskibelig nok, med all mulig sans for simpel reklame, som pirrer folks sjofle nysgjerrighet. Med ham gjør det moderne liv sitt triumfinntog i Segelfoss. Dansebod og teater, allslags billig humbugstas. Det gode gamle hjemmearbeide hviler; alle ting kan fåes tilkjøps: «Og over alle Fordele raget den late og lette Husholdning imot før. Smør? Man kjernet ikke Smør mere, man gikk til Bua og kjøpte Pellerin. Stabburet og Skjaaen med Kjøtt, Flesk og Fisk? Man vilde ta sin Død av Latter av den, som endnu holdt Saltmat. Det var i all Rimelighets Navn Mat i Daaser at faa, Daasemat. Den var ferdig og kokt, den var ogsaa tygget, den var rede til at lægges i en Klut og gjøre Menneskeheten en Taate av. Aa, hvor de stakkars Koner i Stuene hadde maattet slite med Hustellet før i Tiden imot nu! Hvad skulde Munden med Tænder mer? Pyntetænder hang jo paa Snor i Tandmakerens Butik og til selve Daasematen trængtes bare en Ske. Daasematen var endvidere fersk,

Gustav Vigelands buste av Hamsun.

den virket lemfeldig paa Folk som alt hadde faat Mavesaar av den. Var det saa ikke Opsving over hele Linjen?»

Alle følger de med tiden; også stedets nye latterlige aristokrati, embedsmennene: «Da Aristokratiet blev utryddet anmasset Embedsfolk sig til Plassen. Hvorfor det? Fordi de hadde saa syke Hænder, de kunde bare sitte og ingenting gjøre med dem, de sat i Forvaltningen, de sat og skrev. Det blev fint at øve et slikt Tjenerarbeid som at skrive Bokstaver.»

Også skildringen av skuespillernes besøk gir et ypperlig billede — her får Hamsuns ven fra før, den fordrukne og umulige og ganske selvoverlegne telegrafist Rolandsen, anledning til å si mange bitre ord om «den saakaldte Skuespilkunst, denne Forstillelse efter Opskrift, en Mellemform opstått ikke til Fullkommengjørelse av Diktningen, men snyltende på den.» Det er den eneste kunstart, som folk i Segelfoss nyder.

Der finnes en eneste herre i boken, som tør slå, når der ikke lystres: Ung Willatz, gamle løitnantens sønn, slektens siste etling. Han er skapende kunstner, komponist. Og midt i denne store makelige romanen, som gir sig næsten for god tid til å få alting med, kommer plutselig to tette, anspendte sider, hvor stilen hugger og glitrer: det er skildringen av hvordan «bølgen» tar Willatz, da han endelig kan skrive på sin store opera, som han så lenge har strevet forgjeves med. Inspirasjonen er over ham, han arbeider i vildskap og fryd — og han er like besatt av «bølgen», som hans åndelige slektning Bjørger var det i Knut Hamsuns ungdomsbok, en hel menneskealder tidligere. Den rus, som også elskov og

Gravstener, som Knut Hamsun har reist over sine foreldre på kirkegården på Hamarøy.

naturbetagelse før har gitt Hamsun, kommer fremdeles over ham, når det gjelder å skape kunst.

«Segelfoss By» — det er også liberalismens velmenende og livstørste ånd som må gå i graven for den nye tid, for proletarveldet uten ømhet. Boken ender med at to menn finder den ruinerte hr. Holmengraa sittende død inne i sin mystiske hule. Mennene haster nedover igjen til byen og bua, digre av sin nyhet: «De går og prater og prater: han var død — alle mennesker får vite det, de lytter til det, tænker på det og går så videre til sin daglige gjerning. Så er det ikke mere. Og ret i sør spiller Svanerne.»

VII

Med «Børn av Tiden» og «Segelfoss By» hadde Hamsun skrevet, hvad han hadde på hjertet om det moderne lilleputt-samfund, han hadde skapt over inntrykkene av den nye tids innrykking i Nordland. Der gikk to år, før hans næste bok kom; da hadde han skiftet stoff.

Det nye begynte alt tidlig å arbeide i ham. Alt om sommeren 1916 skrev han til sin forlegger, at han ikke fikk noget færdig til denne jul — «av Tusen Grunde. Jeg har noget godt og vel begyndt, men det er for stort i Anlægget og jeg får det sikkert ikke færdig — medmindre jeg slipper at ta i med Indhøstningen, hvad jeg ikke slipper . . . .»

Hamsun var den vår så smått begynt på «Markens Grøde». Han var reist op igjen til Kraakmo, langt avsides i ødemarken, for å komme igang; og det lyktes. Hjemme på Skogheim begynte han å føle det urolig — han hadde jo nu tre barn — og han lot bygge en «kiosk» litt avsides fra gården for å kunne sitte der og arbeide i fred.

Allerede tidligere var han begynt å tenke på å selge Skogheim — ja tidlig på våren 1916 blev den avertert til salgs. Hamsun forklarte en avis, som spurte om grunnen: «Jeg har ikke mer Jord her. Jeg har grøftet og brudt op al Jorden. Min Mission er endt. Og skal jeg gå her og bare se på min Gaardslap, saa forstaar jeg ikke, hvad jeg skal leve for her. Da kan jeg likesaa godt bo i Asien. At begynde at bryte op Utmarken min er saa sin Sak det ogsaa. Utmarken er nemlig ikke for stor som den er. Desuten er den ikke

Gården Kråkmo under Kråkmotind, hvor Hamsun skrev på «Børn av Tiden» og «Markens Grøde».

utskiftet, saa jeg blir gaaende ledig i 1½ Aar i bedste Fald. Jeg vilde da sælge og faa mig igjen en anden Rydningsplads og arbeide med den efter hvert. Ja — Lensmanden averteret og alt gik godt. Men saa er det at min Kone paa egne, paa Børnenes og mine Vegne sætter sig imot Salget . . . . . Men i *alle* de bekjendte «20 aar», som jeg har igjen, agter jeg ikke at gaa her og se paa en færdig Gaard! . . . Det er da bare en Utsættelse.»

Der kom også det til, at kommunikasjonene var besværlige;

når en bok skulde ut, gikk det evindelig langsomt med korrekturen. Hamsun måtte reise den imøte snart til Bodø, snart til Narvik — ja, endda til *telegrafere* korrektur for å være færdig itide.

Og heller ikke hadde forholdene i Hamarøy nye inntrykk å by ham lenger. Rett som det var tok Hamsun sig en tur med en av lokaldampbåtene for avveksling, til Bodø eller Lødingen; han satt da gjerne oppe på hele turen og spilte kort — den lokale uskyldige hasard: «beitplukk», med kaptein, styrmann og maskinmester eller postmann.

Utover høsten steg hans uro; han hadde stadig vanskelig for å komme igang med å skrive; og omsorgen for gården plaget ham, skjønt han hadde en gårdsbestyrer. Hamsun begynte nu å skrive til venner om å hjelpe ham til å få gården solgt og komme sydover, hvor arbeidet av mange grunner vilde falde lettere for ham. Midt i oktober følte han det selv som han ikke kunde skrive «og ikke engang arbeide paa Jorden, som var det gladeste, jeg vidste. Nu siler det Sved av mig bare en Ku kommer løs paa Baasen eller Hønerne stjæler sig ind paa Naboens Mark . . . . Og jeg som har et stort Arbeide liggende som skulde være et Varsku til mit Slegtled! Jeg vet nok at Verden staar uten mig, men —»

I denne tid gledet det ham mest å lese de unge lyrikernes bøker: Wildenvey, Olaf Bull og Alf Larsen. Han skrev om nogen av dem i avisene; det var nu i ungdommen, de trengte medgang.

Imens arbeidet Hamsuns venner i Kristiania med å få Skogheim solgt for ham; og det lyktes. Under krigen var alle priser steget sterkt, og han fikk gården godt betalt.

Villa «Solgløt» i Larvik, som Hamsun kjøpte i 1917.

Senere blev den solgt igjen til doktorgård. Ut på våren 1917 var Knut Hamsun selv en tur sydover for å se på et nytt sted; og han valgte å kjøpe villaen «Solgløt» i Larvik. Dit flyttet han så med alt sitt, med kone og tre barn i april; og midt i mai blev det fjerde, den yngste datteren Cecilia, født i Larvik.

De seks årene hjemme i Nordland hadde vært en lykkelig tid for Hamsun. Han kom dit urolig og oprevet; hele hans liv fikk en ny retning og et nytt innhold mens han var der. Hjemmet med kone og barn, naturen som han elsket, jordarbeidet, som gjorde ham godt åndelig og legemlig, og folkelivet, som gav hans diktning nytt stoff — alt dette hadde hatt stor verdi for ham både som menneske og som dikter. Han fikk med et stort stoff i sig, som var spiret frem her i Nordland og som han vilde kunne arbeide lettere

med i nye omgivelser, med forholdene mer på avstand, og *erindringen* som en levende kilde. På mange måter viste han også interesse for hjembygdens liv; han arbeidet for å få elektrisitetsverk og møllebruk; han protesterte mot nedrivelsen av den gamle vakre prestegården. Hans beste venner i Hamarøy, foruten moren og broren Ole, var barndomsvennen Georg Olsen og lensmann Bugge.

Og som en takk til Nordland hadde Hamsun alt i de første årene hjemme i Hamarøy skrevet sin Nordlandskantate, med lyrisk skildring av alle landsdelens herligheter, og med håp til fremtiden:

«Nordland — Nordland vor Fremtids Hjem,
Grojord til alle Sider,
Morgningens unge Land som vil frem, —
Landet skal frem!
Skjærme og signe det nu og i alle Tider!»

Markens Grøde og Nørholm

I

Knut Hamsuns hus i Larvik stod ikke ledig til å ta imot ham og familien, da de kom; en kort tid bodde de på Larviks bad, som stod ledig nu utenfor sæsongen. Hamsun hadde også senere et eget værelse her for å kunne skrive i ro. Siden lånte han bryggerhúset hos Dahle, Nanset, like ved. Og om høsten 1917 kom «Markens Grøde» ut.

På forhånd hadde han selv kaldt boken for et varsku til sitt slektledd. Alle de tanker om menneskenes forhold til jorden, som han i de siste årene hadde hatt, fikk her dikterisk form. Nettop under verdenskrigen var det, at Hamsun selv blev jordbruker i Nordland — nettop i den tid, da tilførselen til Norge av matvarer var så vanskelig, og bondens arbeide blev av så umådelig stor værdi for landet. Og Hamsun skrev ved mange leiligheter til jordbrukets pris, i aviser og tidskrifter — både til dem, som var enige med ham, og til de uenige. Til et kommunistisk blad skrev han i begyndelsen av 1916 blandt annet: «Mere Jordbruk i Norge skulde De sige, Produktion skulde De sige. Men producerer ikke ogsaa Proletaren, Fabrikarbeideren? I det store og hele: nei. Han bare omdanner Produktet, snur paa det. Jeg ved ikke en Ting som vi herude paa Landet ikke kan avle og omdanne selv av alt vi trænger til dette Liv: Mad, Klær, Hus, Lys.»

Denne mer politiske teori, som var dypt i pakt med en sterk strømning i tiden, gikk nu sammen med en dyp og innerlig følelse hos Hamsun helt fra hans tidligste år: kjærlighet til jorden og arbeidet med den. Hans far var bonde og rydningsmann i Nordland; Knut Hamsun hadde selv ryddet og dyrket på sin egen gård like ved slektsgården. Og selv i det, han skrev i sin aller tidligste ungdom, kom kjærligheten til jorden og bondearbeidet ofte frem. «Bjørger» innledes med at bonden går i vårløsningen og tenker over, hvor han skal legge vannrender for å overrisle jorden. Selv i den lille, bohêmaktige novellen «Synd», som stod i Dagbladet i 1886, og som var skrevet på Krist Kirkegaard i Kristiania, klages der over misbruket av *gresstorv* til gravene: «Græstorv fra Ekeberg til kr. 2.50 pr. Kvadratfavn! . . . . Se bare på denne masse Græstorv! Jeg talte med Graveren herom; Trafiken har været for stærk, Torv er næsten ikke til at faa. Nu ber jeg Dem bare betænke hvad Græstorv er for noget paa Jorden: den er Livet.» I novellen «Solens Søn» fra omkring århundredskiftet lot han maleren tenke: «Men hans Gut, han skulde saa i Jorden og høste. Intet var som at saa og høste i Muld».

Og i Hamsuns vandrerbøker fra tiden efter århundreskiftet var lengslen efter *skogene* og naturen mer og mer blitt omdannet til en dyp kjærlighet til *jorden* og dyrkningen av den: «Jeg er fra Jorden». I Nordland blev lengslen til gjerning. Og i småbyene syd i landet, i minnet om den grojord og den store natur, han nettop hadde forlatt, skrev Knut Hamsun nu færdig sitt prosadikt om menneskets dype samliv med jorden.

«Markens Grøde» er en slags Robinsonade om rydnings-

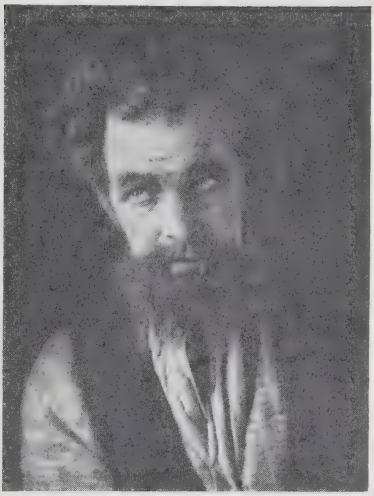

Amund Rydland som Isak i «Markens Grøde»-filmen.

mannen Isak, som kommer vandrende gjennem skogen, finder sig et herlig og øde sted og skaper Sellanraa, et menneskehjem i naturen: «Om Morgningen staar han foran et Landskap av Skog og Beitesmark, han stiger ned, her er en grøn Li, han ser et Skimt av Elven langt nede og en Hare, som sætter over den i et Sprang. Manden nikker som om det just høver at Elven ikke er bredere end et Sprang. En rugende Rype slaar pludselig op ved hans Føtter og hvæser vildt mot ham, og Manden nikker igjen, at her paa Stedet er Dyr og Fugler, det høver atter! Han vandrer i Blaabærlyng og Tyttebærlyng, i den syvtakkede Skogstjærne og i Smaabregner; naar han stanser hist og her og graver med et Jærn i Jorden finder han her Muldjord og der Myr, gjødslet av flere Tusen Aars Løv-fald og rotten Kvist. Manden nikker at her slaar han sig ned.»

Og i dette nordiske paradis på jorden finner Isak sin Inger og bygger sit hjem med hende. Det er en frisk og næsten barsk idyll: «Manden selv han var ikke det Spor søt eller nydelig, men tværtimot, og naar han talte da var han jo ingen Tenor med Øinene mot Himlen, men litt dyrisk og grov i Røsten.» Og denne Adams Eva — Inger — er hans

like: «en stor brunøiet Pike, hun var saa frodig og grov, med tunge gode Hænder . . . Det var nu det, at hans Kone talte utydelig og idelig vendte sig bort fra Folk for Hareskaarets Skyld i hendes Ansigt, men det var intet at klage over. Uten denne vansirede Mund var hun vel aldrig kommet til ham. Hareskaaret var hans Held. Og han selv, var han uten Lyte? Isak med Jærnskjægget og den altfor rotvoksede Krop, han var som en gruelig Kværnkall.»

Om disse to og om deres børn handler «Markens Grøde», og den forteller om det jevne jordarbeides velsignelse, om fremgang og harmoni. Og naturskildringene er med den fineste kunst stemt inn i deres stemning og følelsesliv — det er ikke henrykte lyriske utbrudd av en dikter på kulturens høide; noget av det beste i boken er den store skjønnhet i disse naturstemninger, som helt kan forlikes med et primitivt åndsinnhold: «I Marken har hver Aarstid sine Undere, men altid og uforanderlig den tunge, umaatelige Lyd fra Himmel og Jord, Omringelsen til alle Kanter, Skogmørket, Trærnes Venlighet. Alt er tungt og bløtt, ingen Tanke er umulig der. Nord for Sellanraa laa et bitte lite Tjern, en Pyt, bare stor som et Akvarium. Der svømmet nogen ørsmaa Fiskebørn, som aldrig blev større, de levet og døde der og var ikke til noget, Herregud, ikke til det mindste. En Kvæld stod Inger der og lydde efter Kubjældene, da hørte hun intet andet, for alt var dødt, men hun hørte en Sang fra Akvariet. Den var saa liten og næsten ikke til, men borte. Det var disse smaa Fiskene sin Sang».

Men også til dette paradis kommer slangen, civilisasjonen; det er konen Oline, som først bringer ufreden og uroen med

Paa dette værelse (nr. 16, 2. etage i Kurhotellet Larvik Bad) skrev Knut Hamsun på «Markens Grøde».

sig. Ja, Inger tror endda, Oline er skyld i, at et av Ingers barn får haremunn, så Inger selv dreper det og kommer i fengsel i flere år. Da hun kommer igjen, har Inger bylystene, nysgjerrigheten, pirringen i kroppen; den gamle harmoni er brutt. En av sønnerne Sivert blir farens sønn og slår sig til ro i marken; men den eldste Eleseus drar ut. Fortryllende er Isaks blufærdige avskjed med den eldste sønnen skildret.

Store avsnitt av boken er viet Hamsuns lidenskapelige kamp mot barnemorderskene og lemfeldigheten overfor dem; der er en bisk spott i skildringen av rettssaken mot piken Barbro, som ganske rolig og kynisk har drept sit barn.

Men av al civiliseret tant lar Isak sig ikke rokke: «Mark-

boen gjorde sig ikke ondt av de Herligheter, han ikke fikk: Kunst, Aviser, Luksus, Politik var værdt nøiagtig det som Menneskene vilde betale for det, ikke mere; Markens Grøde derimot den maatte skaffes til hvilkensomhelst Pris, den var altings Ophav, den eneste Kilde.»

Og vandreren i boken, den flakkende lensmann Geissler, som blir et slags forsyn for Isak, sier til hans sønn: «Hør paa mig, Sivert: Vær tilfreds! Dere har alt at leve av, alt at leve for, alt at tro paa, dere fødes og frembringer, dere er de nødvendige paa Jorden . . . Dere opholder Livet. Fra Slægt til Slægt er dere til i lutter Avl, og naar dere dør tar den nye Avl fat. Det er dette som menes med det evige Liv.»

Boken slutter med et herlig billede: Isak som går og sår i kveldsolen, skildret med den enkleste kunst. Og Hamsun skjuler ikke, hvad han mener med billedet: Isak er «Markbo i Skind og Sind og Jordbruker uten Naade. En Gjenopstanden fra Fortiden, som peker Fremtiden ut, en Mand fra det første Jordbruk, Landnamsmand, ni Hundrede Aar gammel og igjen Dagens Mand.» Der er festtale, der er forkyndelse i boken — der er Bjørnsonsk tro og tendens. Men der er først og fremst poesi. Og ved siden av teoriene er det, som Hamsun selv sang til Bjørnson på hans 70-årsdag:

«Langs Mose og Mark duver
Dikterens Lotos paa hele din Sti.»

II

Så dypt som Knut Hamsun følte det jordens evangelium, han forkyndte i «Markens Grøde», kunde han ikke lenge

Utsikt over Nørholm.

bli boende i småbyen Larvik. Han hadde det rolig og fredelig der, og omgikkes ikke mange. Men han likte ikke at barnene skulde vokse op i dette miljø, i disse småbyfinheter, som han følte som unatur. Der hørte en have til huset, der var frukt og bær — altsammen bare slikkeri og stas. Hamsun satte haven full av poteter.

Han begyndte tidlig å se sig om efter en gård igjen; og allerede høsten 1918 kjøpte han Nørholm i Aust-Agder. Efter sørlandske forhold er den meget stor; det er en gammel herregård fra dansketiden; den ligger ved enden av en fjordarm inn fra sjøen, like ved landeveien mellem Grimstad og Lillesand, fredelig og lunt i sørlandsk natur med løvskog og små høidedrag. Gården er på mellem 150 og 200 mål. Hovedbygningen er en vakker hvit toetages trebygning, som Hamsun har utvidet — blant annet har han tilbygget en fløi, hvor der er innredet en hel stor dansesal — for barnene. Også de andre husene er bygget til; først og fremst et mektig fjøs, som rummer 40 kjør, og en bestyrerbolig. For tiden har Hamsun forpakter, som driver gården.

I årenes løp har Hamsun anskaffet de mest moderne landbruksmaskiner; der er traktor til pløining og harving, og fru Hamsun kjører selv sin bil, så der er bare to hester på gården.

Også på Nørholm har Hamsun, som i Nordland, lagt ned stort arbeide og mange penger i grøftning av myr, nydyrking og veibygging. Om haven har han reist et høit jernrekkverk, da den ligger like ved landeveien, hvor adskillige folk kommer forbi.

Når man kommer kjørende landeveien gjør Nørholm et både hyggelig og herskabelig inntrykk. Like bak huset har småpikene en dukkestue, som oprindelig var en gammeldags jernbanevogn, som Hamsun kjøpte i Drammen og fikk hjem til Nørholm med stor bekostning. Et stykke fra gården har Hamsun — som i Nordland — reist en liten stue, hvor han kan skrive ifred.

Der strømmet ære, berømmelse og penger fra hele verden inn til Knut Hamsun efter «Markens Grøde»; den er blitt hans mest populære bok. Og i 1920 gav Svenska Akademien ham Nobels litteraturpris for denne bok. Hamsun og frue reiste til Stockholm, hvor han mottok prisen under festlighetene. Professor Harald *Hjärne* holdt talen for Hamsun ved utdelingen. Under den store banket i Grand Hotel takket Hamsun. Slutningen av hans tale lød slik:

«Nei, hvad jeg heller vilde i denne Stund, i alt dette Lys og i denne straalende Forsamling, det var at gaa om til hver især av Dem med Blomster og Vers og Gaver, at være ung igjen, at ride paa Bølgen. Det var det jeg vilde for en stor Anlednings Skyld, for en siste Gangs Skyld. Men jeg vaa-

Nørholm efter ombygningen 1929.

ger det ikke mere, jeg kunde ikke redde Billedet fra Karikaturen. Jeg er blit syk av Ære og Rikdom i Stockholm idag — javel, men jeg mangler det vigtigste, det eneste, jeg mangler Ungdommen. Det er ingen av os saa gammel at vi ikke minnes den. Det sømmer sig at vi ældede træder tilbake, men vi gjør det med Honnør.

Uanset hvad jeg burde nu — det vet jeg ikke — uanset hvad som passer best — det vet jeg ikke —, jeg tømmer mit Glas for Sveriges Ungdom, for al Ungdom, for alt ungt i Livet!»

Det var enkle, naturlige tanker. Mange norske tenkte sikkert også på, at forrige gang Svenska Akademien hadde hedret en norsk dikter, var det Bjørnstjerne Bjørnson, som hadde

Familiebillede fra Nørholm.

mottatt prisen, i 1903. Nu stod Hamsun på samme plass som sin store beundrede forgjenger; men under vidt forskjellige forhold.

Denne gang var der udelt glede i Norge også over den politiske siden av saken; det viste, hvor lykkelig utviklingen mellem de to land hadde gått efter unionsopløsningen i 1905, at den samme professor Harald Hjärne, som under unionen var en av de hårdeste bekjempere av Norges selvstendighetskrav, nu stod og utdelte prisen til Hamsun — han som i 1905 hadde skrevet det harmfylte dikt: «Lat trampe de vældige Støvler i Øst!»

Hamsun ved siden av sin traktor på en nyopdyrket myr på Nørholm.

III

I sin tale ved Nobelfesten sa professor Hjärne, at med «Markens Grøde» hadde Knut Hamsun «skjænket sin Samtid et klassisk Dikt, som vel kan måle sig med det beste, vi allerede eier.» Og der var ingen uenighet om, at ved at utdele prisen for denne bok stod Akademien på den sikre side overfor legatstifterens krav om, at den litteratur, som blev belønnet, skulde ha en idealistisk holdning.

Det hadde da en lykkelig Hamsunsk ironi, at i samme øieblikk han stod og mottok prisen som alverdens bra borgeres idealist, hadde Knut Hamsun nettop skrevet ferdig sin

bitreste og beskeste bok: «Konerne ved Vandposten». Den kom ut høsten 1920.

Atter hadde Hamsun kastet sig over et helt nytt stoff og gitt en miljøskildring, myldrende av mennesker, som minnet om hans store Nordlandsromaner. Allerede mens han bodde i Larvik, skildret Hamsun i to store føljetongartikler i «Aftenposten» i juli 1917 et besøk i «Nabobyen» — en typisk kystby ved Kristianiafjorden: «Jeg kommer til en Vandpost, Børn ligger og roter omkring den, her staar Koner med Hændene paa Maven under Sjalet og prater med hverandre. De tisker om Naboene . . . »

Kong Gustaf overrekker Hamsun Nobelprisen, i Stockholm 1920. Efter samtidig tegning i «Svenska Dagbladet».

I en liten skisse «Smaabyliv» som er tatt inn i «Kratskog» i 1903, finner man allerede det samme anslag, som bærer hele skildringen i «Konerne ved Vandposten»: beretningen om det krablende lyssky liv under overflaten i småbyen — småsynderne, sladderen, snylteriet. Hovedpersonen i «Småbyliv» er Tønnes Olai: «en liten Mann

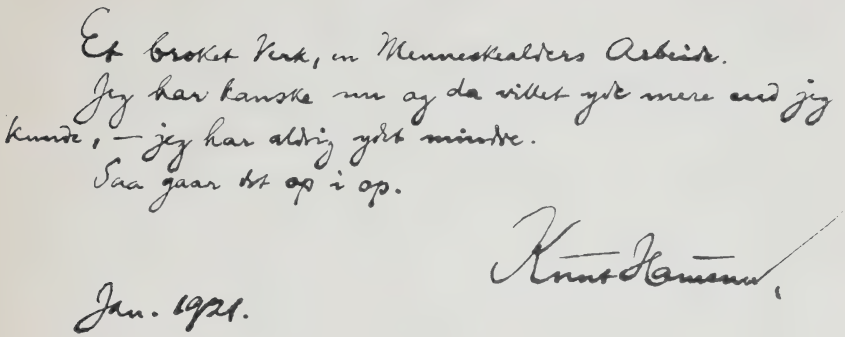

Knut Hamsun om sine egne verker.

med rødgult Haar og Skjæg, saa han er lite for Øiet stakkar skjønt han i det siste er begynt at bli lidt frodig». Han er mest ute om natten, han kjender alle lyssky veier — han vet om byens store mann konsulens nattlige vandringer til den unge skipperkonen, hvis mann er på langreis; og han melder sig i det kritiske øieblikk hos konsulen som angiver — eller som reddende barnefar, dersom konsulen skulde ønske det? Konsulen ønsker det. Og «Tønnes Olai tok også mere og mere til i lat Fylde; men han bar sig i ęt og alt paa samme ydmyge Maate som før».

Det er noget av et utkast til Oliver i «Konerne ved Vandposten» i skildringen av denne Tønnes Olai. Men Oliver er en overordentlig inngående karakterstudie. Han var frisk sjømann som ung; på en langreis fallt han ned overskrevs på bommen og ødela sig — han blev invalid og eunuk. Noget aktivt duer han ikke til; men all hans selvopholdelse driver ham nu til isteden å snylte på andre. Han gifter sig med sin ungdomselskede Petra; han blir offisiell far til alle de

barn, hun får med andre. Og med strålende kunst i mange langsomme ironiske skiftninger er det skildret, hvordan Oliver litt efter litt får alle til å tro på sitt bedrag — ja tilslutt næsten selv tror på det, er stolt av barnene og av hele sin vel oparbeidede sosiale stilling. Han har en frekkhet parret med ydmyghet, som betyr levedyktighet i småbyens lumre miljø. Andre mennesker, som boken forteller om — den idealistiske postmesteren, den hederlige smed Carlsen, får hårde støt av tilværelsen og knekker over. Men «Oliver han var av et seigere Slag, mindre fin og nærtakende, derfor det rette Menneskestoff, han taalte Livet. Hvem var dypere dykket end han? Men litt ny Medgang, et heldig Tyveri, en vellykket Kjeltringstrek gjorde ham til en tilfreds Mand igjen. Stod han saa med Palmer i Hænderne? Oliver havde været ute i Verden, han havde set Palmer, det var ikke noget at ha i Hænderne».

Omkring denne hovedfigur, som efterhvert vokser op til et levende symbol, ferdes da alle småbyens mennesker; de skildres med inngående livaktighet, med en viss hygge som i en god gammeldags roman. Og samtidig lykkes det Hamsun å beholde den uhyggelige stemningen under beretningen. Det er som enslags lett fordærvet lukt gjennemtrenger hele byen: og igrunnen ligger en god del av hyggen nettop i denne lukten. Bokens stil er mesterlig, dens småsnakkende tone blotter uavlatelig svakheter og ufullkommenheter, med små pussige knis, en næsten uskyldig kynisme. Men bakom ligger en foraktelig lede over, at dette skal være menneskeliv. Og allikevel er det det — Oliver «grubler ikke. Om nogen kom og bydde ham Døden så vilde han ikke motta den,

Digterstuen på Nørholm.

langtifra. Det er ikke alle som har det saapas som han. Tak over Hodet, daglig Brød, en Tokrone i Lommen, Kone og Børn — og slike Børn! Han er det varige Menneskestof.»

Bitterhet over verdenskrigens utfall, hvor de kraftigste og verdigfulleste efter Hamsuns mening tapte, har sikkert bidratt til stemningen i «Konerne ved Vandposten», sammen med inntrykket av småbyenes snyltende skibsaksjejobbing under krigen.

Som i «Markens Grøde» er her også to sønner, to gutter som vokser hver sin vei: den eldste Frank hører til dem, som Hamsun regner blandt snylterne — han blir filolog. Både i denne bok og i sin næste har Knut Hamsun mange hvasse utfall mot filologene — han hadde nettop vært i strid med

dem om den nye rettskrivningen, som han tok skarpt til gjenmæle mot i 1918 i sin temperamentfulle brosjyre «Sproget i Fare». Men også i «Konerne ved Vandposten» har Hamsun sine yndlinger — først og fremst den yngste sønnen Abel, som er naturlig og sund og blir en dyktig og lykkelig smed — og i næste bok er steget til ordfører i småbyen.

IV

Skisser av Hamsun ved frokostbordet under et besøk i Bergen 1925 (avistegning).

Næste bok var «Siste Kapitel». Den utkom i 1923. Her var guttene fra småbyen blitt voksne: Frank er rektor, Abel er ordfører og smed; og Abels hån mot rektorens mekaniske oplærthet og mekaniske oplæring av barn videre fremover kommer stadig igjen, skjønt Abel selv ikke viser sig på det flotte sanatoriet, hvor «Siste Kapitel» foregår.

Her lever det samme krablende menneskemylder som i «Konerne ved Vandposten»: syke, halvsyke og skadede — alle

Hvad er Deres valgsprog? Jeg vilde være godt hjulpen med Augustus' i festina lente.

Hvad er Deres yndlingsbeskjæftigelse? I Tristunder at løyge Kabbal.

Hvilken bok er De mest glad i – utenom Deres egne? Jeg er ikke „glad" i Bøker. Men jeg sætter høit en sandfærdig Flughistorie fra Sibirien av Klatszko.

Hvilket navn synes De bedst om? Menneskenavn? Leo er pent. Alexandra er pent.

Hvilken historisk personlighet sætter De høiest? Jeg vet om saa faa, men selv blandt dem kan jeg ikke vælge.

Hvilken historisk personlighet foragter De dypest? Det er visst nogen Politikere fra Verdenskrigen og senere.

Hvad er Deres yndlingsmat og yndlingsdrikke? Jeg er hverken Storæter eller Finsmaker, jeg spiser og drikker det jeg faar.

Hvilken egenskap sætter De høiest hos en mand? Kanske Redelighet.

Hvilken egenskap sætter De høiest hos en kvinde? Redelighet enzang til.

Hvad er det værste De vet? At dø. Det skulde jeg bra gjøre hvis jeg ikke var mødt til det!

Knut Hamsun.

Hamsuns svar på enquete for Gyldendals julekatalog 1927.

strever de for å holde livet oppe, og alle går de mot døden. Det er den, som er «Siste Kapitel»:

«Du store Gud, hvor vi strever imot! Naar Døden kommer ind gjennem Døren stiller vi os paa Tærne og fræser imot ham, og naar han tar os i Armen begynder vi paa en storartet Likefremhet med hverandre, vi begynder at slaas. Naturligvis varer det ikke længe før vi ligger der, og da er vi litt blaa hist og her. Saa graves vi ned i Jorden. Hvorfor dette gjøres? Ja, for at det skal bli sundere at dø for dem som er tilbake! Men selv ligger vi der med Makk i Øinene, altfor døde til at kunne kare dem væk.»

Det er sannheten; og den er besk og ydmygende. Selv tenker Hamsun i disse årene meget på døden; men uhyggefornemmelsen viker for en ironisk optimisme. Da han senere blev spurt — i Gyldendals julekatalog 1927 — hvad han nødigst vilde, svarte han: «At dø. Det skulde jeg bra gjøre, hvis jeg ikke var nødt til det!» Og også «Siste Kapitel» munner ut i samme stemning. Så forkrøblede menneskene er, så ødelagt mange av dem blir av et misforstått kulturliv: der er allikevel en sund kjerne, som tilpasser sig efter vilkårene, og som får verdier ut av livet. En central skikkelse i boken er den lille frøken Julie d'Espard, en maskinskrivende kontordame, en avart av «typen Torsen» fra «Den siste Glæde». Betuklet og forhutlet blir hun; men hun redder sig også ved å ta en mann «under sin stand». I bondegutten Daniel er der sund, ufordervet naturlighet; han verger sin lykke med alle midler, også ved å skyte ned hennes forfører, da han kommer og vil ta Julie fra ham igen. Og mens han soner straffen av, går Julie med sitt barn oppe på seteren og venter på ham, i lykkelig harmoni med livet.

Knut Hamsun og fru Marie Hamsun, Nørholm.

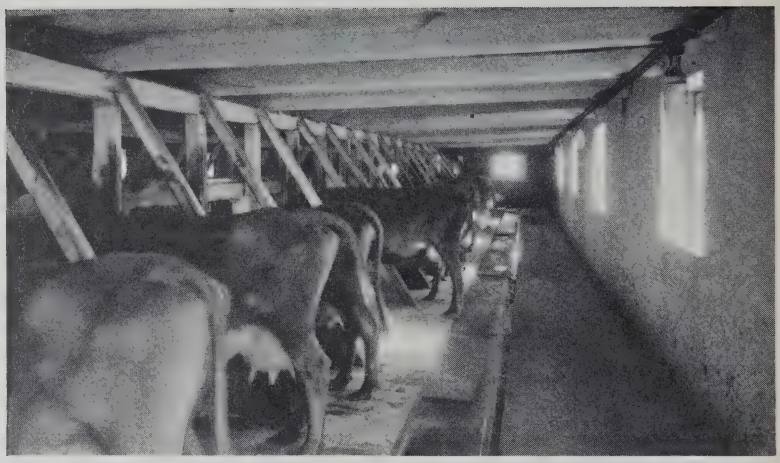

Fjøset på Nørholm.

Ganske vidunderlig er bokens slutningskapitel, som gir titelen en dobbelt mening. Det er ikke bare den lille Julie d'Espard, som foretrekker å leve. Også den ulykkelige «Selvmorderen» som er sveket av sin kone og som stadig har gått og kjelet for tanken om å gjøre en slutt på det, blir stillet ubønnhørlig foran det avgjørende valg. Der er den varsomste ømhet i skildringen av hans møte med konen, da hun kommer igjen til ham på sanatoriet, og av hans uendelige lykke midt i sin ydmygelse. Om natten brenner sanatoriet, hele menneskekravlet — også hun brenner inne; men «Selvmorderen» redder sig. Nu er alt forbi; nu *må* han gjøre hvad han hele tiden har villet: ta sitt eget liv. Han skaffer sig et taug, han går ut i skogen, han leter efter et tre — rolig og nøiaktig skildres det hele. Og så går han

Bestyrerboligen på Nørholm.

ned til bygden igjen, til livet, til sitt barn som ennu lever. Hvad der i virkeligheten foregår bak det som fortelles, sies der ikke et ord om. Det er den mest fullkomne kunst, det er en medoplevelse så intim at ikke et ord trenges til forklaring:

«Det var nu helt lyst og tegnet til en vakker Dag efter den stormfulde Nat. Omkring Sæteren er det stille, ingen Busk rører sig, bare Hønsene går og plukker og Bækken ligger og surrer med sin lille Lyd nogen Skridt borte.

Jeg er en Hund! utbryter Selvmorderen og tier.»

V

Alle de siste årene har Knut Hamsun levet fredelig på Nørholm — av og til med reiser til småbyer i nærheten, mest til Lillesand, for å få ro til å skrive. En reise gikk så

Kuene slippes ut første gang.

langt som til Bergen; nogen ganger reiser han også til Oslo og hilser på venner og får sig et slag kort med dem. På et av disse hovedstadsbesøk har Henrik Lund både malt og tegnet Knut Hamsun sammen med Gunnar Heiberg og Christian Sinding. Og da der i 1927 blev forbud mot å reise ut av Aust-gAder på grunn av munn- og klovsyken på kreaturer, leiet Knut Hamsun og familie nogen vintermåneder en villa på Bygdøy like ved byen. Her skrev han på sin siste bok, «Landstrykere», som kom ut om høsten 1927.

Det er en stor og langsom roman i to bind, som alle Hamsuns seneste. Men her er han færdig med menneskemylderet, med den åndelige og sociale mellemklasse, som de to forrige bøkene hadde handlet om, på grunnlag av et langt livs iakttagelser i alle småbyene, hvor Hamsun levde, og i pensjonater og sanatorier. I «Landstrykere» dukker Knut

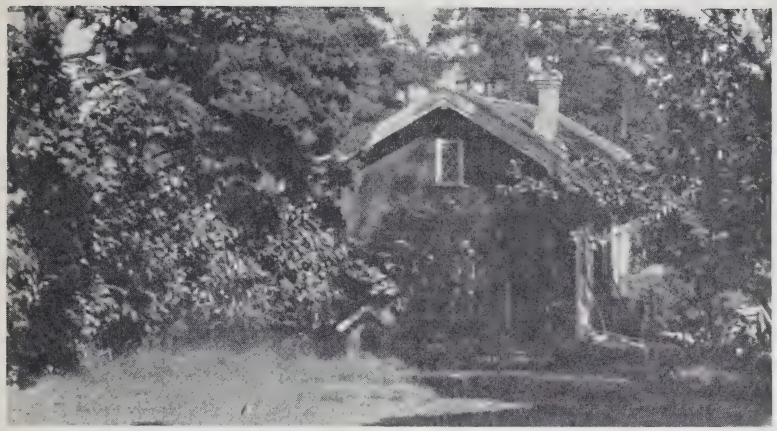

Tjenerstuen hoss arkitekt Jacobsen, Bygdøy, hvor Hamsun skrev en del av «Landstrykere». (Vinteren 1927).

Hamsun igjen ned i mere primitive folkelag. Og det er minner fra hans egen første ungdom, som skaper skueplassen for begivenhetene. Når Edevart og August går rundt som skreppekarer i Nordland, minner det om den purunge Knuts egne reiser sammen med Ole Trykket fra Lom.

Efter de forrige bøkenes bitterhet og bedskhet er der kommet en mild og smilende ro over Knut Hamsuns diktning. Det er som om han i «Siste Kapitel» har skrevet tankene om død og opløsning fra sig; atter ser Hamsun på livet med den samme nyskapte glede som Selvmorderen: «Det var nu helt lyst og tegnet til en vakker Dag efter den stormfulde Nat . . .» Og han følger Edevart gjennem «Landstrykere»s jevne begivenheter med den samme glede over de små levende tings store værdi som i «Markens Grøde». Åndslivet er ikke høi-

ere, gledene er av samme friske art, sorgene også. Ypperlig er tonen gjennemført også her, så ingen tanke eller følelse rager op over personenes jevne nivå — og interessen allikevel hele tiden holdes sterk og levende.

Der er en stor ynde over Edevarts første møter med den unge konen Lovise Margrete, som blir skjebnen for ham. Og da hun har forlatt ham og er kommet igjen, blir lykkerusen en annen, uten at han vil være ved det. Hennes ublyghet, som hun har lært ute i verden, smitter ham også. Hun kan *snakke* om det, de oplever sammen i elskov: «Har jeg været søt? spør hun. Det er saa helt bortenfor ham at tale om slikt, at tilstaa det, men han svarer i sin Forlegenhet: Ja Tak! End jeg? Ja *du*? svarer hun henrykt og smaaler . .» Og den første kjærlighets uskyld er stilfærdig, umerkelig blitt borte: «De opnaaede begge meget hos hverandre, Kjærlighet, Løfter og Løgne. Hun var den store Lykke for ham, uten Maate deilig, fandtes ingen som hun, en Stjerne hadde ledt ham paa hendes Vei, han hadde været ute for et Held, noget slikt følte han — syntes han så tydelig at føle». I det siste lille tillegget vibrerer skuffelsen, spirer alt leden. Det er nydelig og enkelt fortalt. Og kort efter heter det: «Nei de blygdes ikke for hverandre. Deres Hjærteforhold laa opløst bak dem og de hadde intet fast og uruggelig foran sig. De var blit Landstrykere ogsaa i Kjærlighet.»

I mangt og meget er «Landstrykere» et motstykke til «Markens Grøde» — de er samme ting sett på retten og på vrangen. Med eventyreren August, den vidt bereiste, en ny og strålende morsom skikkelse i Hamsuns rike menneskegalleri, er utilfredsheten kommet inn i Polden, den lille nord-

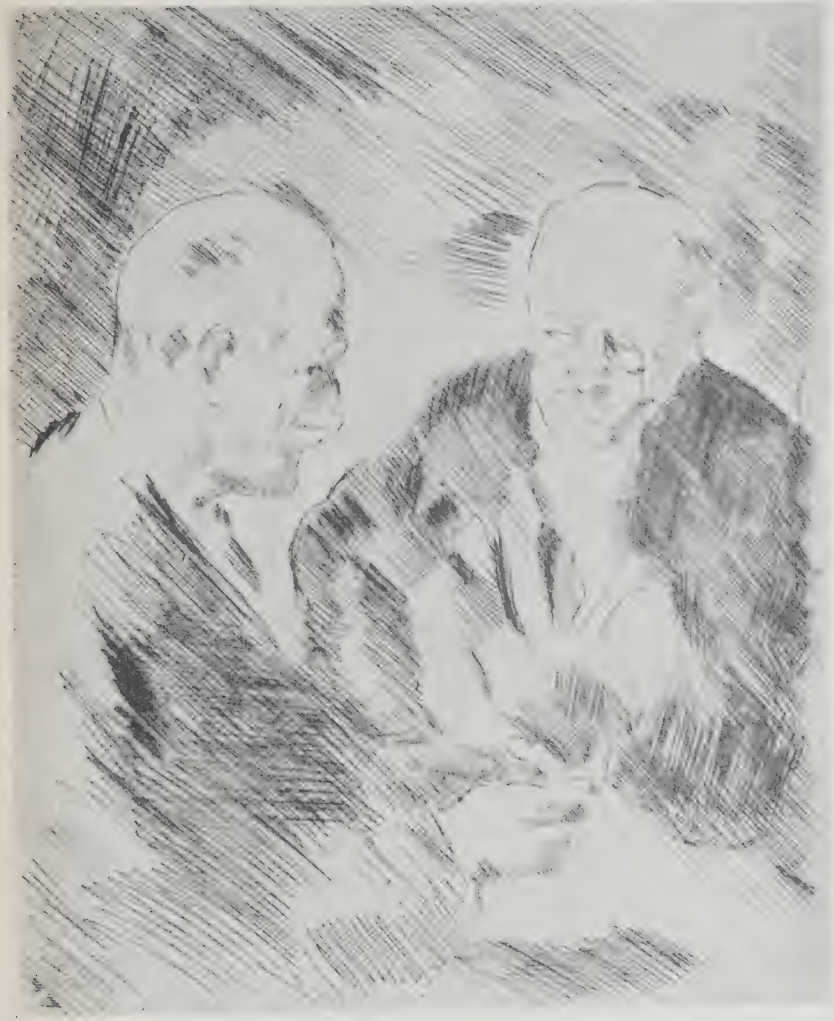

Knut Hamsun og Gunnar Heiberg, radering av Henrik Lund 1927.

Salen på Nørholm, som Hamsun har bygget 1929.

landske avkroken: «Korsom var, Poldens sidste tolv Aars Liv og Levnet var frøsat av August, Godt og Ondt, Opsvinget, Utskeielserne og Usikkerheten — alt kunde føres tilbake til ham. Fra den Dag Jordomseileren dukket op av Dypet og Mørket smittet han hver Sjæl i Grænden og Omegnen, han blev Kilden . . .» Edevart har smitten avgjørende i sig; boken ender med at han reiser til Amerika efter Lovise Margrete. Den, som først forlater hjem og jord, blir altid «Landstryker» og hjemløs — det er bokens vemodige, selvoplevede lære.

Også i «Landstrykere» myldrer det av mennesker, men i sollys, ikke i halvmørke som i de forrige bøkene. Både mennesker og begivenheter er strålende livaktig skildret; og

I «Landstrykere» er der flere strålende markedsscener. Her er et marked fra våre dagers Nordland.

skjønt tonen er lysere enn før, er boken så sandelig ingen solstrålefortelling: der er en koglende uhygge over beretningen om Ane Maria, som i en pervers innestengthet lokker skipper Skaaro ut i myren og lar ham synke — fordi han har bett henne, men ikke nokk.

VI

«Landstrykere» er Knut Hamsuns siste bok — inntil nu. Men den bebuder i sine slutningsord en fortsettelse: «Han kom ikke igjen — paa længe».

I vinter (1929) har Hamsun arbeidet på en ny bok; efter forlydende handler den om *industrien* og er et slag mot den.

Emnet har jo optatt ham lenge; alt i «Segelfoss By» angrep han industriarbeideren. Og i sin artikkel om «Nabobyen» (i 1917), hvor han skildrer den lille bys «moderne» typer, finner han direktøren og arbeideren like sjælløse i sin trang til materielle goder: også direktørens «dypeste Længsler tilfredsstilles ved at trykke paa Knapper og dreie paa Haner». Han ser på arbeidet på markene omkring den lille byen en tidlig sommermorgen: «Folk gaar og hypper med Haand i Morgentimerne . . . . de arbeider uøvet og skjødesløst med den dyre Frukt; mener de at faa Potet, naar de traar ned Riset med sine Lauparstøvler? Det er fremmed Arbeidshjelp, Leiefolk, det er Folk uten Ansvar, de tramper». Hamsun arbeider sig op i sin vrede over «vor Tids Mekanisering av Mennesket» — et slagord han citerer fra Konrad Simonsen, men som vel først skyldes Rathenau; og dikteren ender sin morgenvandring med en radikal kraftsats: «Var det ikke saa, at vi grep Ondet ved Roten, naar vi stengte Fabrikken?» Det er av en lignende fyndighet som hans berømte «Hæng dem!» om barnemorderskene.

Dukkestuen på Nørholm.
(En gammel jernbanevogn.)

I en stor artikel i et amerikansk blad vinteren 1928 er

Knut Hamsun i haven på Nørholm 1927.

Knut Hamsun kommet tilbake til de samme synspunkter. Han korrigerer først besindig nogen overdrivelser i sitt eget ungdomsskrift «Fra det moderne Amerikas Aandsliv»: «Det er en himmelvid forskjell på Amerikas åndsliv av idag og under mine ophold i Statene i ottiårene. Det har alltid været voldsomt, gjort gigantisk av den gode økonomiske råd og nasjonens intellektuelle kraft, men det har i våre dager, på alle områder nådd en høide som er det store folk verdig — i flere grener av videnskap skal det nu være den erkjente fører. Jeg kan av gode grunner ikke ha annen mening herom enn det lille jeg har orientert mig til gjennem lesning, jeg lancerer bare en almindelig européisk mening . . . .»

Som gammel kavaller gjør Hamsun så en fin kompliment for «de amerikanske kvinner, den skjønneste kvinnetype på denne jord» og uttaler sin dype respekt fordi arbeidet hedres høit i Amerika. Men kvintessensen blir allikevel: «Alle famler, ingen har fred. Gud er glemt, dollaren viser sig avmektig til å erstatte ham, mekanikken lindrer ingen sjelenød. Veien er stengt. Under disse forhold er det at Amerika bare øker farten. Amerika vil aldeles ikke la sig stanse av hindringer, det vil frem, det vil bryte sig vei. Skulde Amerika vende om? Ingenlunde! Det setter bare hundrefold mere fart på, leker orkan på kloden og jager livet op i hvitglød. Vi har jo i Europa ordet Amerikanisme, oldtiden hadde festina lente . . . . Vi viser kanskje civilisasjon, vi viser ikke kultur. Det er saken: vi civiliseres, overciviliseres men vi taper i ånd.»

Her slår den syttiårige Knut Hamsun fast det samme som han alt før han var 30 år gammel bebreidet det dengang moderne Amerika: sjelløshet, mekanisering, mangel på

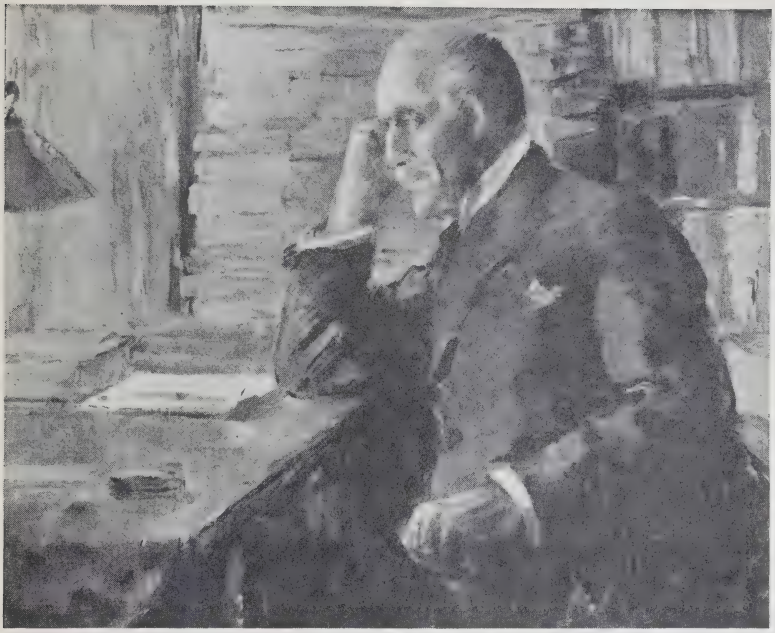

Knut Hamsun 1929. Maleri av Henrik Lund.

ånd. Bare at nu gjelder anklagen hele det civiliserte samfund — enten det er amerikanismen som har bredt sig eller det bare er utviklingen, som har gått sin samme gang overalt. Og Knut Hamsun ender artikkelen med å si: «Fremskritt — hvad er det? At vi kan kjøre fortere på veiene? Nei, nei, gjør menneskene regnskapet op efter den posteringsmåte vil de komme i underballanse. — Fremskritt det er legemets nødvendige hvile og sjelens nødvendige ro. Fremskritt det er menneskets trivsel.»

VII

I de siste tolv årene har Knut Hamsun nu bodd på Nørholm, i en mild og vennlig natur med en fjordarm like frem til gården og brede enger og småbakkede skoglier omkring. Her lever han et godt og fredelig familieliv med kone og barn. Der er samme nimbus over Knut Hamsun på Nørholm som over Bjørstjerne Bjørnson på Aulestad. Men livet på Nørholm er jevnt og enkelt; mens Bjørnson stadig hadde gjester og flagget samtidig på flere flaggstenger med forskjellige lands flagg, heiser Hamsun bare flagg én gang om året: den 17de mai. For det meste holder Knut Hamsun sig i ro på Nørholm: han får en mengde post, som fru Hamsun hjelper ham med å svare på, og han leser nu som alltid en mengde aviser. I det ligner han både Bjørnson — og Ibsen; det er livet selv, som avisene bringer inn til ham, og han følger intenst med i alt. Bøker får han mindre tid til å lese — av skjønnliteratur mest lyrikk. Verker om historie og natur interesserer ham. Helt fra ungdommen av har Knut Hamsun brydd sig mest om bøker med mange og spennende begivenheter — romaner som «Paris' Mysterier» og «Greven av Monte-Christo» gjorde i sin tid sterkt inntrykk på han. Og i svar på forskjellige spørsmål til en forlagskatalog for et par år siden nevnte han med sterk ros en bok av Klatszko — en polsk flyktnings historie, som enkelt og malende forteller om en dristig flukt i bondeforklædning op gjennem hele Russland like til Arkangelsk, og som ved siden av spenningen gir ekte og ukunstlede øieblikksbilleder fra primitivt russisk bondeliv. Det er slett ingen roman, bare en jevn beretning.

„Forfatteren Hr."

Er det selve Forfatterforeningens Formand som skriver „Forfatteren Hr" utenpaa Brevet til mig? Hvad kan jeg saa vente av andre!

Forfatteren Hr. det var jeg for nogen og tredive Aar siden da jeg debuterte. Da var jeg Forfatteren Hr. Nu er jeg mellem seksti og sytti Aar, jeg er Jordbruker i Aust-Agder, jeg er altsaa svæst til Kar og burde være steget til Hr.

Forfatteren Hr., Dikteren Hr. det er ikke og bør ikke være borgerlige Titler. Av de germanske Lande er det bare de nordiske som driver paa med denne Taktløshet, og hos de latinske forekommer den overhodet ikke som Titel. Diktning er ikke en Stilling, ikke et Haandverk, ikke en Utlærthet, Diktning er netop det fra det Høie som ikke gjør Mennesket til Borger. Sikler Dikteren ogsaa efter en borgerlig Titel da maa han gjøre sig fortjent til den ved Siden av, især ved Jordbruk i Aust-Agder. Og da er han Hr.

Det er nu en tyve Aar siden jeg skrev til min gamle Ven Cavling og frabad mig hans Forfatteren Hr. Men Cavling trykte det ikke, han skaanet mig, han var ræd for at jeg kunde gjøre mig latterlig. For i Danmark er Titelsyken saa utbredt at ikke engang Profeten Hr. vilde bli paatalt.

Knut Hamsun

Knut Hamsuns håndskrift nu.

I dette harmoniske miljø på Nørholm vedblir Knut Hamsun stadig å skrive. Rett som det er reiser han bort, mest til småbyene omkring: Lillesand, Grimstad, Arendal, Kragerø, for å komme igang med sitt arbeide. Av og til tar han en snartur til Oslo, bor på Victoria hotell og vil være incognito; han hater reklame. Da hans berømmelse steg, forbød han forlaget å holde titlene på hans nye bøker hemmelig; han vilde ikke ha noget av «denne humbug fra Ibsens tid.» Han tar nødig mot besøk av fremmede; aldri jounalister. Men et selskap av danske småbrukere på studiereise i Norge blev for etpar år siden hjertelig mottatt på Nørholm, og Knut Hamsun viste dem selv gården.

VIII

Det er en rolig tilværelse efter et flakkende liv, fullt av stormer og spennende oplevelser. Og allikevel er der en usedvanlig organisk sammenheng og vekst i hele Knut Hamsuns livsførelse, som i hans diktning.

Han er av god gammel bondeætt. Hverken farens eller morens familie i Gudbrandsdalen var rike; men de hørte til i et kulturmiljø, som hadde tilpasset sig efter forholdene gjennem århundreder. Omgangsformene mellem mennesker, både de nærmeste og de mere fjerne, hadde alle de fine nyanser og overganger, som gir alle små og store ting sin særegne betydning og mening. Sansen for utsøkt form var nedarvet hos Knut Hamsun; der var også artistiske anlegg i slekten. Og hans formsans blev opøvet i de første barneårene i Nordland, da gutten satt om aftnene og hørte de

voksne fortelle om Gudbrandsdalen, og når han så foreldrenes og bestefarens fine og fremmede anstand i opførsel blandt nordlendingene. Knut Hamsuns ydre: hans utpregede raseansikt og høireiste skikkelse vidner også om slektsforfinelse. Når han går omkring på sin eiendom Nørholm virker han som en odelsherre på sin gamle ættegård.

Den merkelige Nordlandsnaturen med sine sterke overganger har gitt Knut Hamsuns ømme naturfølelse en panisk dybde og spending; den strenge opveksten hos onkelen lærte ham livets alvor og drev ham dypere inn i sig selv. På skolen lærte han å lese og skrive. Ikke stort mer; men han lærte sig det til fullkommenhet. Og det var akkurat, hvad han trengte — ut fra det lærte han sig selv, i en modnere alder, hele verden; og han gjorde alt, hvad han lærte, til sin egen dypt personlige eiendom. Knut Hamsun er en *self-made man* — i langt innerligere forstand enn nogen opkomling, som har tjent sig en formue. Han har selv gjennem et utrettelig dannelsesarbeide skapt mannen Knut Hamsun: kulturmennesket, som står på høiden av moderne civiliasjon, men uten å ha mistet noget av bondens sunde naturfølelse eller av gudbrandsdølens gammeldags kultiverte takt. Alt finner man igjen hos Knut Hamsun, slik han er idag, som årringer i et tre.

I «Den sidste Glæde» sier han et sted: «Nu er det saa, at jeg har drevet et egenartet Skrivearbeide og bedre end Flertallet; det vet jeg meget vel. Men dette er ikke saa meget min Fortjeneste, for jeg var født med Evnerne til det. Slik er det . . . . Derimot har min Livsførelse avsat et Indhold i mig av Betydning, og dette Indhold kan jeg nok fordre Respekt for, det har jeg selv nogen Fortjeneste av.»

Om man skal regne det for nogen «fortjeneste» av Knut Hamsun eller ei, at han hadde sine geniale dikterevner, blir bare en uttrykksmåte — det er ialfall det, vi beundrer ham mest for. Men hans sikre tro på evnene og hans seige utholdenhet i arbeidet er karaktertrekk, som avtvinger den dypeste respekt. Og selv om Knut Hamsuns enestående stilfølelse var medfødt, så er hele hans vidunderlige stil blitt til i det utretteligste arbeide — det er dypt karakteristisk, hvad Kristofer Janson fortalte om ham, at Knut Hamsun formet sine setninger om og om igjen, som en som skal lære sig musik, øver sig på sine skalaer.

Knut Hamsuns stil og hele litterære form er så utpreget eiendommelig, at man altid vil kunne kjenne ham igjen på tonen, selv i et tilfeldig løsrevet avsnitt, som man kjenner en frukt igjen på smaken i det minste lille stykke. Den lunefullhet i fortelleformen, som man sommetider kan tro er løshet, men som er dypt bevisst og artistisk, fordi en overlegen stilistisk stemningskunst holder beretningen fast sammen — denne form er helt hans egen; ingen kan lære den av ham.

Naturligvis har Knut Hamsun som alle kultiverte kunstnere også lært av andre diktere. Hans første litterære inntrykk var salmer og opbyggelseslitteratur; de neste var underholdningsbøker. Først stilen fra Bjørnsons bondefortellinger påvirket ham bevisst litterært. Siden beundret han J. P. Jacobsens melodiøse, farvemettede stil; men fikk tidlig en sund motvekt i Mark Twains knappe, springende rytme, som hindret overlesselse og utglidning. August Strindbergs dristige åndspreg, hans motsigelseslyst, hans geniale paradokser og hans protest mot all fet almueaktighet må ha gjort sterkt

inntrykk på Hamsun i ungdomsårene. Og naturligvis blev han også påvirket av andre samtidige norske og danske dik-tere og av deres teoretiske læremester Georg Brandes, som han også hørte forelesninger av i Kjøbenhavn. Først tem-melig sent, efterat «Sult»-fragmentet i Ny Jord var skre-vet, lærte Hamsun russerne og især Dostojevski å kjenne; her mødte han dypt slektskap i selve menneskeopfatningen og menneskeskildringen. Det kunde egge og bestyrke ham; men han behøvte ikke å *lære* det, for det lå i hans eget sinn.

IX

Og dette *samme* sinn, det strømmer imot oss fra alle Knut Hamsuns bøker, fra «Sult» til «Landstrykere», og fra alle de ypperlige artiklene, han gjennem årene har strødd om-kring i aviser og tidsskrifter.

I en ganske naturlig, fortsatt, rolig vekst er bondegutten fra Gudbrandsdalen blitt en av verdenslitteraturens mestre; hans bøker leses på de fleste civiliserte sprog. Og det er først og fremst de *unge* folkeslag, som leser ham — de folk, som ennu står midt i sin utvikling og som ser fremover mot en stadig rikere kultur. Russerne elsker Knut Hamsun — av intet folk har han vært lest mere, intet sted har hans skue-spill vært opført bedre og gjort større lykke enn i Moskva. Blandt Tsjekkerne, det nye folk som nettop har vunnet sin frihet, er Hamsun elsket; de små mellemeuropeiske og syd-europeiske land dyrker ham. I Finnland, hvor Hamsun selv har levet et år, har hans verker også satt merker i den nye litteratur. I Norge, Danmark og Sverige har han dypt be-

slektede lesere. Og av de store kulturfolk er det først og fremst tyskerne, som har tilegnet sig Knut Hamsun — det folk, som selv føler sig yngst, mest fremstrebende, minst ferdig i hele sin materielle og åndelige kultur.

Den vidunderlige forening av sunnhet og ømhet, av kraft og forfinelse, som preger hele Knut Hamsuns personlighet og diktning, er nettop trekk, som kjennetegner ungdommen. Hans diktning har alltid lovprist styrken og overskuddet — legemlig og åndelig. Bjørnstjerne Bjørnsons frodige vitalitet henrev ham bestandig, mens Henrik Ibsens mer subtile, selvfortærende grublerier var en form for lidenskap, som aldri tiltalte ham.

Knut Hamsuns heftige følsomhet overfor tilværelsen svinget helt fra barndommen av i dypt og ekstatisk alvor mellem de to yderligheter: liv og død. Han elsket kraften og livet så høit, at han stadig vendte tilbake til tanken om døden, som skal slutte det hele. Alt som gutt sværmet han på kirkegården; hele livet opigjennem har han vendt tilbake til kirkegårdene: han skrev om dem i sin første lille novelle «Synd», han vendte tilbake dit i «Sult»; da han bodde i Lillesand og inntrykkene til «Mysterier» samlet sig i ham, spaserte han hver dag ut til Froland kirkegård — ja selv i sine reiseskildringer fra Balkan «Under Halvmaanen» dveler han først og fremst på kirkegården og gir vidunderlige stemninger derfra. Som ung handelsbetjent i Tranøy, i 15-årsalderen, gikk han hver eftermiddag op til den unge døende mann, som lå der og fantaserte, og stod og betraktet ham. Hamsun har skildret alderdommens uhyggelige opløsning hos Fredrik Mensa med grotesk innerlighet. Og i «Siste

Knut Hamsun heiser flagget på Nørholm, våren 1929.

Kapitel», den av hans bøker, som mest direkte handler om døden, har han med vidunderlig skjønhet, varsomt og innerlig sundt på samme tid, vist livsfølelsens uimotståelige, ulogiske seir over dødsvisshetens kolde logikk. Det er den samme stemning, som den ekstatiske grubler Søren Kierkegaard har gjengitt i de enkle ord: «Livet er dog en fugl i haanden».

Intet, som hører livet til, heller ikke opløsning og død, er den store livets elsker Knut Hamsun fremmed. Elskoven, det dypeste og mest primitive utslag av liv, har han skildret i seir og nederlag: alle avskygninger i kjærlighetskampen, både hos enkle mennesker og hos sammensatte kulturvesener, finner vi i hans bøker. Skyheten hos Hamsuns elskere, som vi finder igjen i alle hans bøker, og som ofte overdrives til selvpinsel, er et ungdomstrekk, som alderen ikke har slitt vekk. Stemningen av ærbødighet overfor den elskede gir ulyst til å gripe «mandig» og selvsikkert inn; den unge vil ha sin elskede som en frivillig gave av hende selv — han vil ikke kjempe sig til en utvortes «seier». Han har en primitiv trang til det uberørte; den brytes hos Hamsun, eftersom årene går, med alle civilisasjonens krav på forfinelse og nyanser også i kjærlighet, til et glødende erotisk farvespill. Og jo lenger han har levd, dess dypere har Knut Hamsun følt sig grepet av stemningen om livets fortsettelse: avlens helligdom — barnets og dyrkningens enkle mysterium. Selve livet er et ufattelig paradoks, som han tror på — sikrere enn på alle lettfattelige mekaniske realiteter.

Der er i alle Knut Hamsuns skildringer, så dristige og pågående de kan være, aldri noget sleipt eller forråtnelseslystent; kjærligheten til det sunde og frodige ligger alltid bak. Han

gjemmer sig ikke angst og skjelvende for døden, i redsel for å se den i ansiktet; Hamsun betrakter den lidenskabelig, med øine som stråler av liv.

X

Og Knut Hamsuns stemning overfor den almene kulturutvikling er av samme art. Det er sund livsutfoldelse, han elsker; alt, som kan opfattes som avsporinger i unatur, er ham imot. I sine siste bøker har han ofte skrevet forarget mot tidens utvikling bort fra den enkle, dype inderlighet og henimot overfladisk og spredt materialisme. I sin siste store artikel om Amerika (vinteren 1928) stiller han gamle tiders og mere østlige folkeslags kontemplative levevis op som et forbillede imot rastløsheten, overfladiskheten, «mekaniseringen» i den moderne civilisasjon. Ofte tilspisser han sine meninger slik, at det lyder som en lovprisning av stillstand og reaksjon. Denne stemning hos Hamsun er ikke kommet med alderen; i sin ungdomsbok «Fra det moderne Amerikas Aandsliv» var han like streng mot tørr utvorteshet og åndløshet. Og han lovpriste den orientalske kontemplasjon på den vestlige kulturs bekostning alt i sine reiseskildringer i firtiårsalderen.

Det er vel også så, at meget av det, som Knut Hamsun nu angriper som utslag av det utvortes og mekaniske i *tiden* — det kommer av en tørrhet hos selve *menneskene*, en mangel på ømhet og dybde, en goldhet, som vil være de fleste menneskers åndspreg til alle tider. Overskuddet, som ungdommen har fremfor alderdommen, skaper gjerninger og gjør livet strålende. Knut Hamsun har nu levd et langt liv, all-

tid med overskudd på hvert eneste alderstrinn. Han har utviklet sig naturlig og rolig — han husker ungdommen oppe i sin høie alder, og ser livet i sammenheng. Det klær Knut Hamsun også å være blitt gammel; han har ennu alltid den gnist av ungdom, som han blev født med og som er hans geni.

Innhold

Slekt 7
Barndom 18
Vandreliv og ungdomsverker 38
Bort fra Nordland 68
Trengselsår i Amerika og hjemme 95
«Sult» og seir 128
«Mysterier» og sensasjon 155
Arbeidsro 188
De vanskelige firtiårene 216
Opbrudd fra bylivet 256
Hjemme i Nordland igjen 287
Markens Grøde og Nørholm 315

Fotografier optatt av A. Wilse, Oslo med enerett: s. 13, 15, 25, 27, 35, 39, 40, 43, 71, 72, 85, 275, 288, 291, 293, 297, 301, 321, 323, 325, 329, 333—336, 340—343, 353.

Billedet side 337 er velvilligst stillet til rådighet av arkitekt Jacobsen, Bygdøy.

» » 123 av professorinne Jørgensen, Kjøbenhavn.

» » 220 av ingeniør Halfdan Pedersen, Nordre Aurdal

» » 10, 19, 41, 42 av Iver Storvik, Tessanden.

» » 311 av kaptein Per Tang, Oslo.

» » 263, 267 av redaktør Vanberg, Kongsberg.

BOUND BY

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 076174140